

Manual për Ligjin Evropian të Mbrojtjes nga Diskriminimi

Korrik 2010

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Ky përkthim u mundësua në kuadër të Projektit të Përbashkët mes Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Europës i titulluar « Përforsimi i Mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut në Kosovë »*

© Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore të Njeriut, 2010.
Këshilli i Evropës, 2010.

Dokumenti u finalizua në Korrik 2010.

Riprodhimi është i autorizuar, vetëm për qëllime publikimi, me kusht identifikimin e autorit.

Europe Direct është një shërbim për t'ju ndihmuar të gjeni përgjigjet rreth pyetjeve që mund të keni rreth Bashkimit Evropian.

Numri i ri i telefonit falas *
00 800 6 7 8 9 10 11

* Disa operatorë të telefonisë celulare nuk lejojnë mundësi komunikimi në numrat 00.800 ose këto thirrje janë me pagesë.
Në disa raste, këto thirrje mund të paguhen nga kuti telefoni apo hotele.

Ilustrimi i fotove (kapaku & në brendësi): © iStockphoto

Një informacion i mëtejshëm mbi Bashkimin Evropian është i aksesueshëm në Internet (<http://europa.eu/>).

Ky Manual është hartuar në Anglisht. Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ) nuk mban asnjë përgjegjësi për cilësinë e përkthimeve në gjuhët e tjera. Pikëpamjet e shprehura në këtë Manual nuk janë të detyrueshme për GJEDNJ-në. Manuali përmban një përzgjedhje komentesh dhe manualesh në lidhje me Konventën Evropiane të të Drejtave të Njeriut. GJEDNJ-ja nuk mban përgjegjësi për përmbajtjen e tyre. Përfshirja e tyre në këtë listë nuk përbën asnjë formë të miratimit të këtyre manualeve. Manuale të tjera janë renditur në faqet e Internetit të bibliotekës së GJEDNJ-së: echr.coe.int/Library/

* Cdo referim për Kosovën, qoftë përsa i përket territorit, institucioneve ose popullsisë në këtë tekst duhet kuptuar në përputhje të plotë me Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurisë të Kombeve të Bashkuara dhe pa paragjykuar statusin e Kosovës.

Parathënie

Në Janar të vitit 2010 Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut dhe Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore vendosën të bashkëpunojnë për përgatitjen e këtij Manuali për jurisprudencën Evropiane përsa i takon fushës së mbrojtjes nga diskriminimi. Jemi të kënaqur të prezantojmë rezultatet konkrete të kësaj përpjekjeje të përbashkët.

Me hyrjen në fuqi të Traktatit të Lisbonës, Karta e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian u bë ligjërish e detyrueshme. Krahas kësaj, Traktati i Lisbonës parashikon hyrjen e BE-së në Konventën Evropiane të të Drejtave të Njeriut. Në këtë kontekst, rritja e njohurive për parimet e përbashkëta të zhvilluara nga Gjykata e Drejtësisë e Bashkimit Evropian dhe Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut jo vetëm që është e dëshirueshme por në fakt është thelbësore për zbatimin e duhur kombëtar të një aspekti kyç të ligjit evropian të të drejtave të njeriut: standardet e mbrojtjes nga diskriminimi.

Viti 2010 shënoi 60 vjetorin e Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, e cila përcakton një ndalim të përgjithshëm të diskriminimit në Nenin 14 të saj, dhe 10 vjetorin e miratimit të dy teksteve themelore në luftën kundër diskriminimit në nivelin e BE-së – Direktivat për Barazinë në Punësim dhe Barazinë Raciale. Me jurisprudencën e konsiderueshme të zhvilluar nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut dhe Gjykata e Drejtësisë së Bashkimit Evropian në fushën e mbrojtjes nga diskriminimi, është e dobishme të paraqitet në mënyrë të aksesueshme një manual me një Kompakt Disk, të destinuar për punonjësit e zbatimit të ligjit në vendet anëtare të BE-së dhe të Këshillit të Evropës dhe përtej, si p.sh. gjyqtarët, prokurorët dhe avokatët, si dhe punonjësit e policisë. Duke qenë në krye të mbrojtjes së të drejtave të njeriut, ata duhet të jenë të ndërgjegjshëm për parimet e mbrojtjes nga diskriminimi me qëllim që të jenë në gjendje t'i zbatojnë ato me efektivitet në praktikë. Sepse është ky nivel kombëtar që i jep jetë dispozitave dhe sepse këtu, në terren, sfidat bëhen të dukshme.

Erik Fribergh

Kryeregjistrues i Gjykatës
Evropiane të të Drejtave të Njeriut

Morten Kjaerum

Drejtor i Agjencisë për Të Drejtat
Themelore të Bashkimit Evropian

Përmbajtja

Parathënie	3
Përmbajtja	4
Shkurtime	7
1. Hyrje në ligjin Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi: konteksti, zhvillimi dhe parimet kryesore	8
1.1 Konteksti dhe sfondi i ligjit Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi	8
1.1.1. Këshilli i Evropës dhe Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut	9
1.1.2. Bashkimi Evropian dhe direktivat e mbrojtjes nga diskriminimi	10
1.2. Zhvillimet aktuale dhe të ardhme në mekanizmat Evropianë të mbrojtjes	11
1.2.1. Karta e BE-së për të Drejtat Themelore	11
1.2.2. Traktatet e Kombeve të Bashkuara për të drejtat e njeriut	11
1.2.3. Aderimi i Bashkimit Evropian në Konventën Evropiane të të Drejtave të Njeriut.....	12
Pikat Kryesore	13
Lexime të mëtejshme.....	13
2. Kategoritë e Diskriminimit dhe Mbrojtja.....	17
2.1. Hyrje.....	17
2.2. Diskriminimi i drejtëpërdrejtë.....	17
2.2.1. Trajtimi i Pafavorshëm	18
2.2.2. Krahasuesi	18
2.2.3. Shkaku i mbrojtur	20
2.3. Diskriminimi i Tërthortë	22
2.3.1 Një rregull, kriter ose praktikë neutrale.....	23
2.3.2. Shumë më negative në efektet e tij mbi një grup të mbrojtur.....	24
2.3.3. Krahasuesi	25
2.4. Ngacmimi dhe udhëzimi për diskriminim.....	25
2.4.1. Ngacmimi dhe udhëzimi për diskriminim sipas direktivave të BE për mbrojtjen nga diskriminimi.....	25
2.4.2. Ngacmimi dhe udhëzimi për diskriminim sipas KEDNJ-së.....	27
2.5. Masa konkrete ose të posaçme	28
Pikat kryesore	33
2.6. Mbrojtjet për trajtimin më pak të favorshëm sipas legjislacionit Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi	34
2.6.1. Hyrje.....	34
2.6.2 Zbërthimi i mbrojtjes së përgjithshme	34
2.6.3 Zbatimi i mbrojtjes së përgjithshme	36
2.6.4. Mbrojtjet konkrete sipas legjislacionit të Be	36
2.6.4.1 Kriteri i mirëfilltë profesional.....	36
2.6.4.2 Institucionet e Besimit Fetar.....	39
2.6.4.3 Përgjashtimet për shkak të moshës.....	40
Pikat kryesore	42
Lexime të mëtejshme.....	42
3. Fushëveprimi i Legjislacionit Evropian për Mbrojtjen nga Diskriminimi	45
3.1 Hyrje.....	45
3.2 Kujt i ofrohet mbrojtje nga legjislacioni Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi?.....	45
3.3. Fushëveprimi i Konventës Evropiane: Neni 14 dhe Protokolli 12.....	47

3.3.1	Natyra e ndalimit të diskriminimit në Konventë	47
3.3.1.1	Të Drejtat e trajtuara nga Konventa.....	47
3.3.1.2	Fushëveprimi i të drejtave të konventës	48
3.3.1.3	Protokolli 12	49
3.4.	Fushëveprimi i direktivave të BE për mbrojtjen nga diskriminimi	50
3.4.1.	Punësimi	50
3.4.1.1	Aksesi në punësim	50
3.4.1.2	Kushtet e punësimit, duke përfshirë pushimin nga puna dhe pagën.....	51
3.4.1.3.	Aksesi në guidën dhe trajnimin profesional	52
3.4.1.4.	Organizatat e punëmarrësve dhe punëdhënësve	53
3.4.1.5.	Konventa Evropiane dhe konteksti i punësimit	53
3.4.2.	Aksesi tek ndihma sociale dhe format e sigurimeve shoqërore.....	54
3.4.2.1.	Mbrojtja shoqërore, duke përfshirë sigurimet shoqërore dhe kujdesin shëndetsor.....	54
3.4.2.2.	Avantazhet shoqërore	55
3.4.2.3.	Arsimi	56
3.4.2.4.	Konventa Evropiane dhe konteksti i ndihmës sociale dhe arsimit	56
3.4.3.	Aksesi tek mallrat dhe shërbimet, duke përfshirë strehimin.....	57
3.4.3.1.	Konventa Evropiane dhe konteksti i mallrave dhe shërbimeve, duke përfshirë strehimin.....	59
3.4.4.	Aksesi në drejtësi.....	60
3.4.4.1.	Konventa Evropiane dhe konteksti i aksesit në drejtësi	61
3.5.	Zbatimi i Konventës përtej të drejtës së BE	61
3.5.1.	Sfera “personale”: jeta familjare dhe private, birësimi, banesa dhe martesat....	62
3.5.2.	Pjesëmarrja politike: liria e shprehjes, e tubimit dhe organizimit, dhe zgjedhjet e lira.....	64
3.5.3	Zbatimi i ligjit.....	64
3.5.4.	Çështjet e të drejtës penale	65
	Pikat kryesore	66
	Lexime të mëtejshme.....	67
4.	Shkaqet e mbrojtura.....	69
4.1.	Hyrje.....	69
4.2.	Gjinia.....	69
4.3.	Orientimi seksual	75
4.4.	Aftësia e Kufizuar	76
4.5.	Mosha.....	78
4.6.	Raca, përkatësia etnike, ngjyra dhe anëtarësimi në një minoritet kombëtar	79
4.7.	Kombësia ose origjina kombëtare	81
4.8.	Besimi fetar ose besimi	84
4.9.	Gjuha.....	86
4.10.	Origjina shoqërore, lindja dhe prona.....	88
4.11.	Mendimi politik ose mendime të tjera.....	89
4.12.	“Statuse të tjera”	90
	Pikat kryesore	90
	Lexime të mëtejshme.....	91
5.	Çështjet e provave në ligjin për mbrojtjen nga diskriminimi.....	95
5.1	Hyrje.....	95
5.2	Ndarja e barrës së provës	95
5.2.1	Faktorë të panevojshëm për tu provuar	97
5.3.	Roli i statistikave dhe të dhënave të tjera	99
	Pikat kryesore	102
	Lexime të mëtejshme.....	103
	Lista e çështjeve	104
	Jurisprudenca e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë	104

Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të Drejtësisë.....	104
Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut.....	107
Jurisprudenca e Komitetit Evropian të të Drejtave Sociale.....	111
Jurisprudenca e Komitetit të të Drejtave të Njeriut	111
Jurisprudenca e Gjykatave Kombëtare	111
Tabela e instrumenteve ligjore.....	113
Instrumentat ndërkombëtare	113
Instrumentat e BE	113
Materiale shtesë të disponueshme në CD-Rom.....	114
Burime Online.....	114
Shënim për citimet.....	115

Shkurtime

CEDAW	Konventa për Eliminimin e Diskriminimit kundër Grave
GJSHP	Gjykata e Shkallës së Parë
KiE	Këshilli i Evropës
KDF	Konventa për të Drejtat e Fëmijës
KEDNJ	Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut
GJEDNJ	Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut
KEDS	Komiteti Evropian i të Drejtave Sociale
GJED	Gjykata Evropiane e Drejtësisë (tani Gjykata e Drejtësisë së Bashkimit Evropian)
BE	Bashkimi Evropian
KDNJ	Komiteti për të Drejtat e Njeriut
ICCPR	Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Politike dhe Civile
KNEDR	Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit Racial
KNDESHK	Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Shoqërore dhe Kulturore
GJND	Gjykata Ndërkombëtare e Drejtësisë
ONQ	Organizatë Ndër Qeveritare
SHVT	Shtetas i një Vendi të Tretë
DUDNJ	Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut
KB	Kombet e Bashkuara
KDPAK	Konventa e KB për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara

1. Hyrje në ligjin Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi: konteksti, zhvillimi dhe parimet kryesore

Ky kapitull hyrjeje do të shpjegojë origjinën e ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi në Evropë, si dhe ndryshimet aktuale dhe të së ardhmes edhe në të drejtën materiale edhe në procedurat e mbrojtjes.

Është e rëndësishme që që në fillim të vërejmë se edhe gjyqtarëve edhe prokurorëve iu kërkohet të zbatojnë mbrojtjen e parashikuar nga Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut (KEDNJ) dhe nga direktivat e Bashkimit Evropian (BE) për mbrojtjen nga diskriminimi pavarësisht nëse palët në proces e kërkojnë ose jo. Gjykatat kombëtare dhe administratorët e drejtësisë nuk kufizohen me argumentet ligjore të parashtruara nga palët, por duhet të përcaktojnë ligjin e zbatueshëm në bazë të fakteve të çështjes të parashtruara nga palët e përfshira; në thelb, kjo do të thotë se palët në një çështje zgjedhin efektivisht nëse do ta çojnë përpara një pretendim për mbrojtje nga diskriminimi nëpërmjet argumenteve dhe provave që do të parashtrojnë. Kjo është rrjedhojë e parimeve ligjore në fuqi evidente në secilin sistem respektiv, si për shembull, efekti i drejtpërdrejtë i legjislacionit të BE-së në 27 Shtetet Anëtare që përbëjnë Bashkimin Evropian dhe zbatueshmëria e drejtpërdrejtë që i bëhet KEDNJ-së, që do të thotë se Shtetet Anëtare të Këshillit të Evropës (KiE) dhe të BE-së duhet të jenë në përputhshmëri me to. Megjithatë, ka një kufizim të rëndësishëm në këtë kriter, dhe ai është tek forma e periudhave të zbatueshme të kufizimit. Përpara shqyrtimit të zbatimit të mbrojtjes nga diskriminimi, autoritetet e zbatimit të ligjit do të duhet të familjarizohen me çdo periudhë kufizimi që zbatohet për juridiksionin në shqyrtim dhe të përcaktojnë nëse gjykata në fjalë mund ta shqyrtojë çështjen.

Efektet praktike të kësaj janë se autoritetet e zbatimit të ligjit, sipas rastit, do të jenë në gjendje të përdorin juridiksionin e duhur dhe instrumentet përkatës për mbrojtjen nga diskriminimi përpara gjykatave dhe autoriteteve kombëtare.

Kjo e bën të domosdoshme që autoritetet e zbatimit të ligjit të kuptojnë sistemet që aktualisht janë në funksionim në fushën e mbrojtjes nga diskriminimi, zbatimin e tyre, dhe sesi zbatohen në situata të caktuara.

1.1 Konteksti dhe sfondi i ligjit Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi

Termi ‘ligji Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi’ tregon se në mbarë Evropën ekziston një sistem rregullash i vetëm i lidhur me mbrojtjen nga diskriminimi; megjithatë, ky sistem në fakt është i përbërë nga një shumëllojshmëri kontekstesh. Ky Manual mbështetet kryesisht tek ligji i KEDNJ-së dhe legjislacioni i BE-së. Këto dy sisteme kanë origjinën të veçanta përse i takon kohës së krijimit të tyre dhe arsyes pse.

1.1.1. Këshilli i Evropës dhe Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut

Këshilli i Evropës është një organizatë ndër-qeveritare (ONQ) që u krijua fill pas Luftës së Dytë Botërore me synimin e promovimit, ndër të tjera, të shtetit të së drejtës, demokracisë, të drejtave të njeriut dhe zhvillimit social (shihni Preambulën dhe Nenin 1 të Statutit të Këshillit të Evropës). Shtetet Anëtare të Këshillit të Evropës miratuan KEDNJ-në për t'i ndihmuar ato të arrinin këto synime, e cila ishte e para nga traktatet moderne të të drejtave të njeriut e mbështetur në Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut të Kombeve të Bashkuara. KEDNJ-ja përcakton detyrimin ligjor për anëtarët e saj që është garantimi i një numri të të drejtave të njeriut për këdo (jo vetëm për shtetasit) brenda juridiksionit të tyre. Zbatimi i KEDNJ-së rishikohet nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (fillimisht me ndihmën e Komisionit), e cila shqyrton çështjet e ngritura kundër shteteve anëtare. Aktualisht, Këshilli i Evropës ka 47 anëtarë dhe çdo shtet që dëshiron të anëtarësohet duhet gjithashtu të hyjë në KEDNJ.

KEDNJ-ja është ndryshuar dhe plotësuar që nga krijimi i saj në vitin 1950 nëpërmjet atyre që njihen si “Protokolle”. Ndryshimi procedural më domethënës i KEDNJ-së ishte Protokollu 11 (1994), i cili e bëri Gjykatën Evropiane të të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ) një organ të përhershëm me kohë të plotë, dhe shfuqizoi Komisionin. Ky Protokoll u hartua të ndihmonte mekanizmat e KEDNJ-së të përballonin rritjen e çështjeve që do të vinin nga shtetet e Evropës Lindore që aderorin në Këshillin e Evropës pas rënies së Murit të Berlinit dhe shpërbërjes së ish Bashkimit Sovjetik.

Ndalimi i diskriminimit garantohet nga Neni 14 i KEDNJ-së,¹ i cili garanton trajtimin e barabartë në gëzimin e të drejtave të tjera të përcaktuara në Konventë. Protokollu 12 (2000) i KEDNJ-së, i paratifikuar akoma nga të gjitha Shtetet Anëtare të BE-së,² e zgjeron fushëveprimin e ndalimit të diskriminimit me anë të garantimit të trajtimit të barabartë në gëzimin e të gjitha të drejtave (duke përfshirë të drejtat sipas legjislacionit kombëtar). Në përputhje me Raportin Shpjegues të Protokollit, ai u krijua nga dëshira për forcimin e mbrojtjes nga diskriminimi, që konsiderohej të formonte një element bazë për garantimin e të drejtave të njeriut. Protokollu lindi nga debatet për forcimin e barazisë gjinore dhe raciale në veçanti.

Megjithëse nuk është synimi kryesor i këtij Manuali, ia vlen të vërehet nga lexuesi se parimi i mosdiskriminimit është një parim kryesor në një numër dokumentesh të KiE-së. Ajo që ka rëndësi është se versioni i vitit 1996 i Kartës Sociale Evropiane përfshin edhe të drejtën për mundësi të barabarta edhe trajtimin e barabartë në çështjet e punësimit dhe profesionit, duke ofruar mbrojtje kundër diskriminimit për shkak të gjinisë.³ Mbrojtje shtesë nga diskriminimi mund të shihen në Konventën Kuadër për Mbrojtjen e Minoriteteve Kombëtare,⁴ në Konventën e KiE-së për Masat kundër Trafikimit të Qenieve Njerëzore,⁵ dhe në Konventën e KiE-së për Aksesin në Dokumentet Zyrtare. Është gjithashtu dhe mbrojtja kundër promovimit të diskriminimit në Protokollin e Konventës për Krimin Kibernetik. Çështja e mbrojtjes nga

¹ Një guidë trajnimi si prezantim me Power Point që ofron udhëzime për zbatimin e Nenit 14 të KEDNJ-së mund të gjendet në faqen e Internetit të Këshillit të Evropës për Edukimin e Profesionistëve Ligjorë me të Drejtat e Njeriut: www.coehelp.org/course/view.php?id=18&topic=1.

² Për një numër konkret të Shteteve Anëtare të BE-së që ratifikuan Protokollin 12, shihni: www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=177&CM=7&DF=16/07/2010&CL=ENG.

³ Shihni Nenin 20 dhe Nenin E në Pjesën V të Kartës Sociale Evropiane.

⁴ Shihni Nenin 4, 6(2) dhe 9 në Konventën Kuadër për Mbrojtjen e Minoriteteve Kombëtare.

⁵ Shihni Nenin 2(1) në Konventën e KiE-së për Masat kundër Trafikimit të Qenieve Njerëzore.

diskriminimi ka ndikuar dukshëm në formimin e dokumenteve legjislativë të nxjerra nga KiE dhe shihet si një liri themelore që duhet të mbrohet.

1.1.2. Bashkimi Evropian dhe direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi

Bashkimi Evropian (BE) fillimisht ishte një organizatë ndërqeveritare, por tani është një personalitet juridik i veçantë. Aktualisht BE-ja përbëhet nga 27 Shtete Anëtare. Ajo është zhvilluar nga tre ONQ të ndryshme të themeluara në vitet 1950 që ishin për energjinë, sigurinë dhe tregtinë e lirë (të njohura së bashku si “Komunitetet Evropiane”). Synimi kryesor i Komuniteteve Evropiane ishte nxitja e zhvillimit ekonomik nëpërmjet qarkullimit të lirë të mallrave, kapitalit, personave dhe shërbimeve. Me synimin për të pasur një hapësirë me rregulla të barabarta ndërmjet Shteteve Anëtare, Traktati fillestar Themelues i Komunitetit Ekonomik Evropian (1957) përmbante një dispozitë që ndalonte diskriminimin për shkak të gjinisë në kontekstin e punësimit. Kjo do të parandalonte Shtetet Anëtare në përfitimin e avantazheve konkurruese mbi njëri tjetrin me anë të ofrimit të pagave më të ulëta ose kushteve më pak të favorshme të punës për gratë. Megjithatë ky korpus ligjesh është zhvilluar në mënyrë të konsiderueshme duke përfshirë fusha të tilla si pensionet, shtatzënia, dhe regjimet statutorë të sigurimeve shoqërore, deri në vitin 2000 ligji për mbrojtjen nga diskriminimi në BE zbatohet vetëm në kontekstin e punësimit dhe sigurimeve shoqërore, dhe mbulonte vetëm diskriminimin për shkak të gjinisë.

Gjatë viteve 1990 u realizua një lobim i konsiderueshëm nga grupet e interesit publik, të cilët kërkonin që ndalimi i diskriminimit të shtrihej në të drejtën e BE-së e të përfshinte fusha të tilla si raca, përkatësia etnike, si dhe orientimi seksual, besimi fetar, mosha dhe aftësia e kufizuar. Frika e nacionalizmit të rilindur ekstremist ndërmjet disa shteteve anëtare të BE-së shërbeu si nxitje për një vullnet të mjaftueshëm politik ndërmjet udhëheqësve Evropianë për të lejuar ndryshimin e Traktatit të Komunitetit Evropian, duke i dhënë Komunitetit kompetencën për të nxjerrë ligje për këto fusha.

Në vitin 2000 u miratuan dy direktiva: Direktiva për Barazinë në Punësim ndalonte diskriminimin për shkak të orientimit seksual, besimit fetar, moshës dhe aftësisë së kufizuar në fushën e punësimit; Direktiva e Barazisë Raciale ndalonte diskriminimin për shkak të racës ose etnisë në kontekstin e punësimit, por gjithashtu në përfshirjen tek sistemi i ndihmës sociale dhe sigurimeve shoqërore, si dhe mallrat dhe shërbimet. Kjo ishte një shtrirje e konsiderueshme e fushëveprimit të ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi në BE, i cili prante se për t'i lejuar individët të arrinin potencialin e tyre të plotë në tregun e punësimit, ishte gjithashtu thelbësore t'iu garantohej atyre akses i barabartë tek shëndeti, arsimimi dhe strehimi. Në vitin 2004, Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjnjor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve e shtri fushëveprimin e diskriminimit për shkak të gjinisë në fushën e mallrave dhe shërbimeve. Megjithatë, mbrojtja nga diskriminimi për shkak të gjinisë nuk përputhej plotësisht me fushëveprimin e mbrojtjes në kuadër të Direktivës për Barazinë Raciale, sepse Direktiva për Trajtimin e Barabartë Gjnjor në Çështjet e Sigurimeve Shoqërore garanton trajtimin e barabartë vetëm për sigurimet shoqërore dhe jo për sistemin e gjerë të ndihmës sociale, si p.sh. mbrojtja sociale dhe aksesit tek kujdesi shëndetësor dhe arsimi.

Megjithatë, orientimi seksual, besimi fetar, aftësia e kufizuar dhe mosha janë shkaqe për mbrojtje vetëm në kontekstin e punësimit, aktualisht po debatohet në institucionet e BE-së për një propozim për zgjerimin e mbrojtjes për këto shkaqe në fushën e aksesit tek mallrat dhe shërbimet (e njohur si “Direktiva Horizontale”).

1.2. Zhvillimet aktuale dhe të ardhme në mekanizmat Evropianë të mbrojtjes

1.2.1. Karta e BE-së për të Drejtat Themelore

Traktatet fillestare të Komuniteteve Evropiane nuk përmbanin ndonjë referencë ndaj të drejtave të njeriut ose mbrojtjes së tyre. Nuk mendohej se krijimi i një hapësire të tregut të lirë në Evropë mund të kishte ndonjë impakt që lidhej me të drejtat e njeriut. Megjithatë, ndërsa çështjet filluan të shfaqen përpara Gjykatës Evropiane të Drejtësisë (GJED) me pretendime për shkelje të të drejtave të njeriut të shkaktuara nga e Drejta Komunitare, GJED-ja zhvilloi një korpus me praktikë gjyqësore të njohur si “parimet e përgjithshme” të të Drejtës Komunitare.⁶ Sipas GJED-së, këto parime të përgjithshme do të reflektonin përmbajtjen e mbrojtjes së të drejtave të njeriut të gjetur në kushtetutat kombëtare dhe në traktatet e të drejtave të njeriut, në veçanti në KEDNJ. GJED-ja deklaroi se do garantonte pajtueshmërinë e të Drejtës Komunitare me këto parime.

Duke pranuar se politikat e saj mund të kishin një impakt mbi të drejtat e njeriut dhe në një përpjekje për t'i “afruar” qytetarët me BE-në, BE-ja dhe Shtetet e saj Anëtare shpallën Kartën e BE-së për të Drejtat Themelore në vitin 2000. Karta përmban një listë me të drejtat e njeriut, të frymëzuara nga të drejtat e përmbajtura në kushtetutat e Shteteve Anëtare, KEDNJ-në dhe traktatet universale për të drejtat e njeriut si p.sh. Konventa e OKB-së për të Drejtat e Fëmijës. Karta, e miratuar në vitin 2000, ishte thjesht një “deklaratë”, që do të thotë se nuk ishte ligjërish e detyrueshme, megjithëse Komisioni Evropian (organi kryesor për propozimin e legjislacionit të ri të BE-së) deklaroi se propozimet e tij do të ishin në përputhje me këtë Kartë.

Kur Traktati i Lisbonës hyri në fuqi në vitin 2009 e ndryshoi statusin e Kartës së të Drejtave Themelore për ta bërë dokument ligjërish të detyrueshëm. Si rezultat, institucionet e BE-së janë të detyruara të jenë në pajtim me të. Shtetet Anëtare të BE-së janë gjithashtu të detyruara të jenë në pajtim me Kartën, por vetëm për zbatimin e legjislacionit të BE-së. U ra dakord për një protokoll për Kartën në lidhje me Republikën Çeke, Poloninë dhe Mbretërinë e Bashkuar, i cili rritet kufizim në terma të shprehur. Neni 21 i Kartës përmban një ndalim të diskriminimit për shkaqe të ndryshme, tek i cili do të ndalemi më vonë në këtë Manual. Kjo do të thotë se individët mund të ankohen për legjislacionin e BE-së ose legjislacionin kombëtar që zbaton legjislacionin e BE-së, nëse mendojnë se nuk është respektuar Karta. Gjykatat kombëtare mund të kërkojnë udhëzime për interpretimin e saktë të legjislacionit të BE-së nga GJED-ja me anë të procedurës paragjykimore në përputhje me Nenin 267 të Traktatit për Funksionimin e Bashkimit Evropian.

1.2.2. Traktatet e Kombeve të Bashkuara për të drejtat e njeriut

Mekanizmat e mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut sigurisht nuk janë të kufizuara në Evropë. Si dhe mekanizmat e tjerë rajonalë në kontinentet Amerikane, në Afrikë dhe në Lindjen e Mesme, ekziston një korpus i legjislacionit ndërkombëtar të të drejtave të njeriut që është krijuar nëpërmjet Kombeve të Bashkuara (KB). Të gjitha Shtetet Anëtare të BE-së janë palë në traktatet e mëposhtme të Kombeve të Bashkuara për të drejtat e njeriut, të cilat të gjitha

⁶ Gjykatës Evropiane të Drejtësisë tani i drejtohen me emrin “Gjykata e Përgjithshme” pas ndryshimeve të bëra nga Traktati i Lisbonës. Megjithatë, Manuali vazhdon t'i referohet si GJED me qëllim që të evitojë konfuzionin sepse shumica e literaturës ekzistuese që konsultohet nga profesionistët është botuar përpara hyrjes në fuqi të Traktatit të Lisbonës në Dhjetor 2009.

përmbajnë ndalimin e diskriminimit: Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (KNDKP),⁷ Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Shoqërore dhe Kulturore (KNDESHK),⁸ Konventa për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit Racial (KEFDR),⁹ Konventa për Eliminimin e Diskriminimit kundër Grave (CEDAW),¹⁰ Konventa Kundër Torturës,¹¹ dhe Konventa për të Drejtat e Fëmijës (KDF).¹² Traktati i të Drejtave të Njeriut më i fundit i nxjerrë në nivelin e KB është Konventa e 2006-s për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (KDKPAK).¹³ Tradicionalisht, traktatet e të drejtave të njeriut kanë qenë të hapura për aderim vetëm për shtetet. Megjithatë, meqë shtetet bashkëpunojnë më tepër me anë të organizatave ndër qeveritare (ONQ), tek të cilat delegojnë përgjegjësi dhe kompetenca të konsiderueshme, ekziston një nevojë urgjente për të siguruar se edhe ONQ angazhohen për t'i dhënë efekt detyrimeve të Shteteve Anëtare për të drejtat e njeriut. Konventa e Kombeve të Bashkuara për Personat me Aftësi të Kufizuara është traktati i parë për të drejtat e njeriut në nivelin e Kombeve të Bashkuara që është i hapur për aderim për organizatat me integrim rajonal, dhe që të cilin BE-ja e ka ratifikuar në Dhjetor 2010.

Konventa e Kombeve të Bashkuara për Personat me Aftësi të Kufizuara përmban një listë të gjerë të të drejtave për personat me paafësi, të synuara për garantimin e barazisë në gëzim të të drejtave të tyre, si dhe vendosjen e një sërë detyrimeve që shteti të ndërmarrë masa pozitive. Si Karta, kjo konventë vendos detyrime për institucionet e BE-së, dhe Shtetet Anëtare kur zbatojnë legjislacionin e BE-së. Krahas kësaj, Shtetet Anëtare individuale janë aktualisht në procesin e aderimit në këtë konventë me të drejtën e tyre, e cila do të vendosë detyrime mbi to drejtpërsëdrejti. Konventa e Kombeve të Bashkuara për Personat me Aftësi të Kufizuara ka të ngjarë të bëhet një pikë referimi për interpretimin edhe të ligjeve të BE-së dhe të GJEDNJ që lidhen me diskriminimin për shkak të aftësive të kufizuara fizike.

1.2.3. Aderimi i Bashkimit Evropian në Konventën Evropiane të të Drejtave të Njeriut

Aktualisht legjislacioni i BE-së dhe KEDNJ-ja janë të lidhura ngushtë. Të gjitha Shtetet Anëtare të BE-së kanë aderuar në KEDNJ. Siç vërehet më lart, GJED-ja mbështetet tek KEDNJ-ja për frymëzim në përcaktimin e fushëveprimit të mbrojtjes së të drejtave të njeriut sipas legjislacionit të BE-së. Karta e të Drejtave Themelore gjithashtu reflekton (duke mos u kufizuar me) një sërë të drejtash në KEDNJ. Për rrjedhojë, megjithëse BE-ja nuk është aktualisht anëtare e KEDNJ-së, legjislacioni i BE-së është gjerësisht në përputhje me KEDNJ-në. Megjithatë, nëse një individ dëshiron të bëjë ankim kundër BE-së për mosgarantimin nga ajo të të drejtave të njeriut, ai nuk ka të drejtë ta çojë BE-në përpara GJEDNJ-së. Por duhet ose: të bëjë ankesë përpara gjykatave kombëtare, të cilat më pas mund ta përcjellin çështjen në GJED nëpërmjet procedurës paragjykimore; ose të bëjë ankim për BE-në indirekt përpara GJEDNJ duke ngritur padi kundër një Shteti Anëtar.

⁷ 999 UNTS 171.

⁸ 993 UNTS 3.

⁹ 660 UNTS 195.

¹⁰ 1249 UNTS 13.

¹¹ 1465 UNTS 85.

¹² 1577 UNTS 3. Krahas kësaj, disa Shtete Anëtare janë gjithashtu palë në Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (UN Doc. A/61/611, 13 Dhjetor 2006) dhe Konventa Ndërkombëtare për Mbrojtjen e të gjithë Personave nga Zhdukja e Detyruar (Dok i KB. A/61/488, 20 Dhjetor 2006); megjithatë, asnjë nuk është akoma palë në Konventën Ndërkombëtare për Mbrojtjen e të Drejtave të të gjithë Punëtorëve Migrantë dhe Anëtarëve të Familjeve të tyre (Dok i KB. A/RES/45/158, 1 Korrik 2003).

¹³ Dok i KB. A/61/611, 13 Dhjetor 2006.

Traktati i Lisbonës përmban një dispozitë që i jep mandat BE-së të aderojë në KEDNJ si palë në të drejtën e saj dhe Protokolli 14 i KEDNJ e ndryshon atë që kjo gjë të realizohet. Nuk është akoma e qartë se çfarë efektsh do të ketë kjo në praktikë, dhe në veçanti se si do të jetë marrëdhënia e ardhshme ndërmjet GJED-së dhe GJEDNJ-së, sepse negociatat për aderimin e BE-së mund të marrin disa vjet. Megjithatë, më së paku ajo do të lejojë individët ta çojnë BE-në direkt përpara GJEDNJ-së për mosrespektim të KEDNJ-së.

Pikat Kryesore

- Mbrojtja kundër diskriminimit në Evropë mund të gjendet edhe në legjislacionin e BE-së edhe në KEDNJ. Megjithëse në një masë të madhe këto dy sisteme janë plotësuese të njëri tjetrit dhe reciprokisht përforcuese, ekzistojnë disa ndryshime për të cilat duhet të jenë të ndërgjegjshëm autoritetet e zbatimit të ligjit.
- KEDNJ mbron të gjithë individët brenda juridiksionit të 47 shteteve të saj palë, ndërsa direktivat e BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi ofrojnë mbrojtje vetëm për shtetasit e 27 Shteteve Anëtare.
- Sipas Nenit 14 të KEDNJ-së, diskriminimi ndalohet vetëm në lidhje me një të drejtë tjetër të garantuar nga traktati. Sipas Protokollit 12, ndalimi i diskriminimit bëhet i pavarur.
- Sipas ligjit të BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi, ndalimi i diskriminimit është i pavarur, por kufizohet me kontekste të veçanta, si p.sh. punësimi.
- Institucionet e BE-së janë ligjërish të detyruara të respektojnë Kartën e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian, duke përfshirë dispozitat e saj për mosdiskriminimin. Shtetet Anëtare të BE-së duhet gjithashtu ta respektojnë Kartën gjatë zbatimit të legjislacionit të BE-së.
- Bashkimi Evropian do të aderojë në Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuar dhe në KEDNJ. Kjo do ta vendosë BE-së nën mbikëqyrjen e organeve të jashtme monitoruese, dhe individët do të jenë në gjendje të ankohen për shkelje të KEDNJ-së nga BE-ja direkt përpara GJEDNJ-së.

Lexime të mëtejshme

Bamforth, Malik dhe O’Cinneide, *Ligji për Diskriminimin: Teori dhe Kontekst* (Londër, Sweet dhe Maxwell, 2008), Kapitulli 1 “Çështje dhe Pyetje Kryesore në Ligjin për Diskriminimin”, Kapitulli 2 “Burimet dhe Fushëveprimi i Ligjit të Brendshëm për Diskriminimin”.

Bamforth, Malik and O’Cinneide, *Discrimination Law: Theory and Context* (London, Sweet and Maxwell, 2008), Chapter 1 ‘Key Issues and Questions in Discrimination Law’, Chapter 2 “Sources and Scope of Domestic Discrimination Law”.

Barnard, “Ligji i BE për Punësimin, (Botimi i 3-të, Oxford, Oxford University Press, 2006), Kapitulli 1 “Evolucioni i “Politikës Sociale” të KE”.

Barnard, “EC Employment Law”, (3rd ed., Oxford, Oxford University Press, 2006), Chapter 1 “The Evolution of “EC” Social Policy”.

Besson, “Bashkimi Evropian dhe të Drejtat e Njeriut: Drejt një Institucioni Post-Kombëtar për të Drejtat e Njeriut?”, 6 *Revistë Juridike për të Drejtat e Njeriut* (2006) 323.

Besson, ‘The European Union and Human Rights: Towards a Post-National Human Rights Institution?’, 6 *Human Rights Law Journal* (2006) 323.

Butler, “Analizë Krahase e Kërkesës Individuale në Mekanizmat Rajonale dhe Globale të Mbrojtjes së të Drejtave të Njeriut”, 23 *Revista Juridike e Universitetit Queensland* (2004) 22.

Butler, “A Comparative Analysis of Individual Petition in Regional and Global Human Rights Protection Mechanisms”, 23 *University of Queensland Law Journal* (2004) 22.

Chalmers (*et al*), *E Drejta e Bashkimit Evropian: Teksti dhe Materiale*, (Botimi i 2-të, Cambridge, Cambridge University Press, 2010), Kapitulli 1 “Integrimi Evropian dhe Traktati i Bashkimit Evropian”, Kapitulli 2 “Institucionet e BE” dhe Kapitulli 6, “Të Drejtat Themelore”.

Chalmers (*et al*), *European Union Law: Text and Materials*, (2nd ed., Cambridge, Cambridge University Press, 2010), Chapter 1 ‘European Integration and the Treaty on European Union’, Chapter 2 “EU institutions” and Chapter 6, “Fundamental Rights”.

Costello, “Vendimi i Bosforit i Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut: të Drejtat Themelore dhe Kufijtë e Paqartë në Evropë”, 6 *Revistë Juridike për të Drejtat e Njeriut* (2006) 87.

Costello, “The Bosphorus ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe”, 6 *Human Rights Law Review* (2006) 87.

Craig dhe de Burca, *E Drejta e BE: Teksti, Çështjet dhe Materialet* (Botimi i 4-t. Oxford, Oxford University Press, 2008), Kapitulli 1 “Zhvillimi i Integritit Evropian”, Kapitulli 11 “Të Drejtat e Njeriut në BE”.

Craig and de Burca, *EU Law: Text, Cases and Materials* (4th ed. Oxford, Oxford University Press, 2008), Chapter 1 “The Development of European Integration”, Chapter 11 “Human Rights in the EU”.

Eicke, “Karta Evropiane e të Drejtave Themelore—Mundësi Unike apo Shpërqendrim i Padëshiruar”, 3 *Revistë Juridike Evropiane për të Drejtat e Njeriut* (2000) 280.

Eicke, “The European Charter of Fundamental Rights—Unique Opportunity or Unwelcome Distraction”, 3 *European Human Rights Law Review* (2000) 280.

Ellis, “Ligji i BE Kundër Diskriminimit” (Oxford, Oxford University Press, 2005), Kapitulli 1 “Hyrje”.

Ellis, “EU Anti-Discrimination Law” (Oxford, Oxford University Press, 2005), Chapter 1 “Introduction”.

Equinet, “Interpretimi Dinamik: Ligji Evropian kundër Diskriminimit në Praktikë”, Volumet I-IV, të disponueshme në adresën: <http://www.equineteurope.org/equinetpublications.html>.

Equinet, ‘Dynamic Interpretation: European Anti-Discrimination Law in Practice’, Volumes I-IV, available at: <http://www.equineteurope.org/equinetpublications.html>.

Fitzpatrick (*et al*), “Konferenca Ndërqeveritare e 1996-s dhe Perspektiva e një Neni të Traktatit për Mosdiskriminim”, 25.4 *Revistë Juridike Industriale* (1996) 320.

Fitzpatrick (*et al*), “The 1996 Intergovernmental Conference and the Prospects of a Non-Discrimination Treaty Article”, 25.4 *Industrial Law Journal* (1996) 320.

Guliyev, «Ndalimi i përgjithshëm i diskriminimit: e drejtë themelore apo e drejtë e «rangut të dytë»? CourEDH, Gde Ch., Sejdic dhe Finci kundër Bosnjë-Hercegovinës, 22 Dhjetor 2009’, 10 *Evropa e Lirive: revistë e aktualitetit juridik*, (2010) 31.

Guliyev, ‘Interdiction générale de la discrimination : droit fondamental ou droit de “second rang” ? CourEDH, Gde Ch., Sejdic et Finci c. Bosnie-Herzégovine, 22 décembre 2009’, 10 *L’Europe des libertés : revue d’actualité juridique*, (2010) 31.

Heringa dhe Verhey, “Karta e BE: Teskti dhe Struktura”, 8 *Revista e Mاستriktit për të Drejtën Evropiane dhe Krahase* (2001) 11.

Heringa and Verhey, “The EU Charter: Text and Structure”, 8 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* (2001) 11.

Llorente, “Një Kartë me Dobi të Dyshimtë”, 1.3 *Revistë Ndërkombëtare e të Drejtës Kushtetuese* (2003) 405.

Llorente, “A Charter of Dubious Utility”, 1.3 *International Journal of Constitutional Law* (2003) 405.

Martin, «Strasburgu, Luksemburgu dhe diskriminimi: ndikime të kryqëzuara apo jurisprudencë nën ndikim?», 18 *Revistë tremujore e të drejtave të njeriut*, (2007) 69.

Martin, «Strasbourg, Luxembourg et la discrimination : influences croisées ou jurisprudences sous influence ?», 18 *Revue trimestrielle des droits de l’homme*, (2007) 69.

Quesada Segura, “Mosdiskriminimi, trajtimi i barabartë dhe mundësitë në rendin evropian. Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut e Këshillit të Evropës, Traktatet dhe Karta e të Drejtave Themelore e Bashkimit Evropian”, *Revista e Ministrisë së Punës dhe e Çështjeve Sociale*, (2008) Numër i Posaçëm.

Quesada Segura, ‘La no discriminación, la igualdad de trato y de oportunidades, en el ordenamiento europeo. Del Convenio Europeo de Derechos Humanos del Consejo de Europa, a los Tratados y a la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea’, *Revista del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales*, (2008) extraordinary number.

Royer, *Këshilli i Evropës* (Strasbourg, Këshilli i Evropës, 2010/2009).

Royer, *The Council of Europe/Le Conseil de l’Europe* (Strasbourg, Council of Europe, 2010/2009).

Sadurski, “Partneriteti me Strasburgun: Kushtetutshmëria e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, Aderimi i Shteteve Evropiano-Lindore dhe Qendrore në Këshillin e Evropës dhe Ideja e Vendimeve Pilote”, 9 *Revistë Juridike për të Drejtat e Njeriut* (2009) 397.

Sadurski, ‘Partnering with Strasbourg: Constitutionalisation of the European Court of Human Rights, the Accession of Central and East European States to the Council of Europe, and the Idea of Pilot Judgments’, 9 *Human Rights Law Review* (2009) 397.

Syrpis, “Traktati i Lisbonës: Shumë Zhurmë ... Por Për Çfarë?’, 37.3 *Revistë Juridike Industriale* (2008) 219.

Syrpis, ‘The Treaty of Lisbon: Much Ado ... But About What?’, 37.3 *Industrial Law Journal* (2008) 219.

Tulkens, «Evolucioni i parimit të mosdiskriminimit në dritën e jurisprudencës së Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut», në Carlier (ed.), *L'étranger face au droit* (Bruxelles, Bruylant, 2010).

Tulkens, ‘L'évolution du principe de non-discrimination à la lumière de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme’, in Carlier (ed.), *L'étranger face au droit* (Bruxelles, Bruylant, 2010).

2. Kategoritë e Diskriminimit dhe Mbrojtja

2.1. Hyrje

Qëllimi i ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi është të krijojë për të gjithë individët një perspektivë të drejtë dhe të barabartë për pasjen e mundësive të disponueshme në një shoqëri. Ne bëjmë zgjedhje çdo ditë për çështje si p.sh. me kë shoqërohemi, ku blejmë apo ku punojmë. Preferojmë disa gjëra dhe disa njerëz dhe jo disa të tjerë. Megjithatë të shprehurit e preferencave tona subjektive është e zakonshme dhe normale, nganjëherë jemi në pozitën e ushtrimit të funksioneve që na vendosin në pozitë autoriteti ose na lejojnë të marrim vendime që kanë ndikim të drejtpërdrejtë në jetën e të tjerëve. Mund të jemi nëpunës civil, tregtarë, pronarë ose doktorë që vendosim sesi përdoren kompetencat publike, ose sesi ofrohen mallrat dhe shërbimet private. Në këto kontekste jo-personale, ligji për mbrojtjen nga diskriminimi ndërhyr në zgjedhjet që bëjmë në dy mënyra:

Së pari, parashikon se ata individë që janë në situata të ngjashme duhet të marrin trajtim të ngjashëm dhe jo të trajtohen në mënyrë më pak të favorshme për shkak të një tipari të caktuar “të mbrojtur” që kanë. Kjo njihet si diskriminim “i drejtpërdrejtë”. Në kontekstin e KEDNJ-së, diskriminimi i drejtpërdrejtë është subjekt i një mbrojtjeje të përgjithshme me justifikim objektiv; megjithatë, sipas të drejtës së BE-së mbrojtja kundër diskriminimit të drejtpërdrejtë është disi e kufizuar.

Së dyti, ligji për mbrojtjen nga diskriminimi parashikon se ata individë që janë në situata të ndryshme duhet të marrin trajtim të ndryshëm deri në masën që nevojitet për t’i lejuar të gëzojnë mundësi të caktuara njësoj si të tjerët. Pra, po këto “shkaqe të mbrojtura” duhet të merren në konsideratë gjatë kryerjes së praktikave të caktuara ose krijimit të rregullave të veçanta. Kjo gjë njihet si diskriminim “i tërthortë”. Të gjitha format e diskriminimit të tërthortë janë subjekt i një mbrojtjeje bazuar në një justifikim objektiv pavarësisht nëse pretendimi bazohet në KEDNJ-në ose në të drejtën Evropiane.

Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi ndalon situatat kur persona ose grupe personash në një situatë të njëjtë trajtohen në mënyra të ndryshme, dhe situatat kur personat ose grupet e personave në situata të ndryshme trajtohen njësoj.¹⁴

Ky kapitull diskuton në gjerësi kuptimin e diskriminimit të drejtpërdrejtë dhe atij të tërthortë, disa prej manifestimeve të tyre specifike, si p.sh. ngacmimin ose udhëzimin për diskriminim, dhe sesi operohet në praktikë nëpërmjet praktikës gjyqësore. Më pas bëhet ekzaminimi sesi operojnë mbrojtjet nga diskriminimi.

2.2. Diskriminimi i drejtpërdrejtë

Diskriminimi i drejtpërdrejtë përkufizohet më mënyrë të ngjashme nga KEDN-ja dhe e drejta e BE-së. Neni 2(2) i Direktivës së BE-së për Barazinë Raciale thotë se diskriminimi i drejtpërdrejtë “ndodh kur një person trajtohet, është trajtuar ose do të trajtohet në mënyrë më

¹⁴ Shihni, për shembull, GJEDNJ, çështja *Hoogendijk kundër Vendeve të Ulta (Pranueshmëria)* (Nr. 58641/00), 6 Janar 2005. (ECtHR, *Hoogendijk v. the Netherlands (Admissibility)* (No. 58641/00), 6 January 2005)

pak të favorshme sesa një tjetër, në një situatë të krahasueshme për shkak të racës dhe përkatësisë etnike”.¹⁵ GJEDNJ përdor formulimin se duhet të ekzistojë një “diferencë në trajtimin e personave në situata analoge ose përkatësisht të ngjashme, e cila “bazohet në një karakteristikë të identifikueshme”.¹⁶

Diskriminimi i drejtpërdrejtë ndodh kur:

- një individ trajtohet në mënyrë të pafavorshme;
- në krahasim me sesi janë trajtuar ose do të trajtoheshin të tjerët në një situatë të ngjashme;
- dhe arsyeja për këtë është një karakteristikë të veçantë që kanë, e cila përfshihet në një “shkak të mbrojtur”.

2.2.1. Trajtimi i Pafavorshëm

Në thelb të diskriminimit të drejtpërdrejtë është ndryshimi i trajtimit të një individi. Për pasojë, tipari i parë i diskriminimit të drejtpërdrejtë është të provuarit e trajtimit të pafavorshëm. Kjo mund të jetë relativisht e lehtë për tu identifikuar në krahasim me diskriminimin e tërthortë ku shpesh nevojiten të dhëna statistikore (shih më poshtë). Ja disa shembuj nga çështje që janë përdorur në këtë Manual: refuzimi i hyrjes në një restorant ose dyqan, marrja e një pensioni më të vogël ose page më të ulët, të qënurit subjekt i një abuzimi ose dhune, refuzimi i hyrjes në një pikë kontrolli, pasja e një moshe pensioni më të ulët apo më të lartë, ndalimi i ushtrimit të një profesioni të caktuar, mosqenia në gjendje për të pretenduar të drejtat e trashëgimisë, përjashtimi nga sistemi shkollor publik, dëbimi, moslejimi i mbajtjes së simboleve fetare, refuzimi ose revokimi i pagesave të sigurimeve shoqërore.

2.2.2. Krahasuesi

Trajtimi i pafavorshëm do të përcaktohet si diskriminim në rastet kur ai është i pafavorshëm si rezultat i krahasimit të një personi në një situatë të ngjashme. Një ankesë për një pagë “të ulët” nuk është pretendim për diskriminim po të mos demonstron se paga është më e ulët sesa paga e dikujt të punësuar për kryerjen e një detyre të ngjashme nga i njëjti punëdhënës. Për rrjedhojë, nevojitet një “krahasues”: d.m.th, një person në rrethana materialisht të ngjashme, me ekzistencën e ndryshimit kryesor ndërmjet dy personave që është “shkaku i mbrojtur”. Çështjet e trajtuara në këtë Manual ilustrojnë se përdorimi i krahasuesit shpesh nuk është kontradiktor, dhe nganjëherë as palët në konflikt e as gjykata nuk do ta diskutojnë shprehimisht krahasuesin. Më poshtë janë disa shembuj çështjesh, ku përdorimi i krahasuesit u ngrit shprehimisht si çështje nga organi vendimmarrës.

¹⁵ Po kështu: Direktiva për Barazinë në Punësim, Neni 2(2)(a); Direktiva për Barazinë Gjinore (E rishikuar), Neni 2(1)(a); Direktiva për Trajtimin e Barabartë Gjinor në aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve, Neni 2(a).

¹⁶ GJEDNJ, *Karsën dhe të tjerët kundër MB* [GC] (Nr. 42184/05), 16 Mars 2010; paragraf 61 (ECtHR, *Carson and others v. UK* [GC] (No. 42184/05), 16 March 2010). Po kështu, GJEDNJ *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007, paragrafi 175 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007); GJEDNJ, *Bërdën kundër MB* [GC] (Nr. 13378/05), 29 Prill 2008, paragrafi 60 (ECtHR, *Burden v. UK* [GC] (No. 13378/05), 29 April 2008).

Shembull: në çështjen *Mustakim (Moustaquim)*, një shtetas Maroken ishte dënua për disa vepra penale, dhe si rezultat duhet të dëbohej.¹⁷ Shtetasi Maroken pretendonte se vendimi për dëbimin e tij/saj përbënte trajtim diskriminues. Personi pretendonte për diskriminim për shkak të kombësisë, duke thënë se shtetasit Belg nuk dëbohen pas dënimeve për vepra penale. GJEDNJ-ja deklaroi se ai/ajo nuk ishte në një situatë të ngjashme me shtetasit Belg, sepse një shteti nuk i lejohej të dëbojë shtetasit e tij sipas KEDNJ-së. Për rrjedhojë, dëbimi i tij/saj nuk përbënte trajtim diskriminues. Megjithatë GJEDNJ-ja pranoi se ai/ajo ishte në një situatë të krahasueshme me shtetasit jo-Belg, që ishin nga Shtetet e tjera Anëtare të BE-së (të cilët nuk mund të dëboheshin për shkak të të drejtës së BE-së që lidhet me lirinë e lëvizjes), u vendos se diferencimi në trajtim ishte i justifikuar.

Shembull: në çështjen *Ellënbi (Allonby)*, kërkueses, e cila punonte si lektore për një kolegji, kolegji nuk i kishte rinovuar kontratën¹⁸. Më pas ajo filloi të punonte për një kompani që ofronte lektorë për institucione arsimore. Kjo kompani e dërgoi kërkuesen të punonte në kolegjin e saj të mëparshëm, me detyrën që kishte pasur më parë aty, por e pagoi më pak sesa e kishte paguar kolegji. Ajo pretendoi diskriminim për shkak të gjinisë, duke thënë se lektorët meshkuj që punonin për kolegjin paguheshin më shumë. GJED-ja vendosi se lektorët meshkuj të punësuar nga kolegji nuk ishin në një situatë të krahasueshme. Kjo sepse kolegji nuk ishte përgjegjës për përcaktimin e nivelit të pagesës edhe për lektorët meshkuj që i punësonte drejtpërsëdrejti edhe për kërkuesen, e cila ishte punësuar nga një kompani e jashtme. Për rrjedhim, ato nuk ishin në një situatë mjaftueshmërisht të ngjashme.

Shembull: në çështjen *Luczak*, një bujk Francez, që jetonte dhe merrej me bujqësi në Poloni, ankohej sepse atij/asaj i ishte refuzuar pranimi në një regjim të specializuar Polak për sigurimet shoqërore, sepse regjimi nuk ishte i hapur për jo-shtetasit Polak.¹⁹ GJEDNJ-ja pranoi se kërkuesi ishte në një situatë të krahasueshme me bujqit Polakë, të cilët përfitonin nga ky regjim, sepse ai/ajo ishte banor i përhershëm, paguante taksat si shtetasit dhe kontribuonte në financimin e skemës së sigurimeve shoqërore dhe kishte qenë më parë pjesë e skemës së përgjithshme të sigurimeve shoqërore.

Shembull: në çështjen *Riçërds (Richards)*, kërkuesja kishte kryer ndërhyrje kirurgjikale për ndryshimin e gjinisë nga mashkull në femër. Ajo dëshironte të merrte pensionin në moshën 60 vjeç, që është mosha që gratë kanë të drejtë të marrin pension në Mbretërinë e Bashkuar. Qeveria refuzoi t'i jepte pensionin, duke pretenduar se kërkuesja nuk kishte pasur trajtim të pafavorshëm në krahasim me persona në një situatë të njëjtë. Qeveria argumentoi se krahasuesi i saktë këtu ishin "burrat", sepse kërkuesja e kishte jetuar jetën si mashkull. GJED-ja konstatoi se meqë ligji kombëtar i lejon një individ të ndryshojë gjininë, atëherë krahasuesi i saktë janë femrat. Për pasojë, kërkuesja po trajtohej në mënyrë më pak të favorshme sesa femrat e tjera duke pasur një moshë më të lartë pensioni të imponuar ndaj saj.²⁰

Shembull: në çështjen *Bërdën kundër MB (Burden v. UK)*, dy motra kishin bashkëjetuar për një periudhë prej 31 vjetësh.²¹ Ato kishin në pronësi një pronë të bashkuar dhe secila ia kishte

¹⁷ GJEDNJ, *Mustakim kundër Belgjikës* (Nr.12313/86), 18 February 1991 (ECtHR, *Moustaquim v. Belgium* (No. 12313/86), 18 February 1991).

¹⁸ GJED, *Ellënbi kundër Kolegjit Ekringtën dhe Rozëndejl*, Çështja C-256/01 [2004], GJED I-873, 13 Janar 2004 (ECJ, *Allonby v. Accrington and Rossendale College*, Case C-256/01 [2004] ECR I-873, 13 January 2004).

¹⁹ GJEDNJ, *Luczak kundër Polonisë* (Nr. 77782/01), 27 Nëntor 2007 (ECtHR, *Luczak v. Poland* (No. 77782/01), 27 November 2007); shihni gjithashtu, GJEDNJ, *Gaygusuz kundër Austrisë* (Nr. 17371/90), 16 Shtator 1996 (ECtHR, *Gaygusuz v. Austria* (No. 17371/90), 16 September 1996).

²⁰ GJED, *Riçërds kundër Sekretarit të Shtetit për Punën dhe Pensionet*, Çështja C-423/04 [2006] ECR I-3585, 27 Prill 2006 (ECJ, *Richards v. Secretary of State for Work and Pensions*, Case C-423/04 [2006] ECR I-3585, 27 April 2006).

²¹ GJEDNJ, *Bërdën kundër MB* [GC] (Nr. 13378/05), 29 Prill 2008 (ECtHR, *Burden v. UK* [GC] (No. 13378/05), 29 April 2008).

lënë tjetrës pjesën e saj të pronës me testament. Kërkueset u ankuan se meqë vlera e pronës e tejkalonte pragun, me vdekjen e njëres, tjetra do të duhet të paguante taksën e trashëgimisë. Ato u ankuan se kjo ishte ndërhyrje diskriminuese në të drejtën e tyre ndaj pronës sepse çiftet e martuara dhe çiftet e tjera që kishin lidhur partneritet civil ishin të përjashtuar nga taksa e trashëgimisë. Megjithatë, GJEDNJ-ja vendosi se kërkuesit, motër e motër, nuk mund të krahasoheshin me çiftet bashkëjetuese që ishin bashkëshortë të martuar apo partnerë civilë. Martesa dhe partneritetet civile përbëjnë marrëdhënie të posaçme të lidhura lirisht dhe vullnetarisht për të krijuar përgjegjësi dhe të drejta kontraktuale. Nga ana tjetër, marrëdhënia e kërkueseve bazohej në lidhjen e gjakut dhe për rrjedhojë ishte krejtësisht e ndryshme.

Shembull: në çështjen *Karsën kundër MB (Carson v. UK)*, kërkuesit u ankuan se qeveria e Mbretërisë së Bashkuar nuk zbatoi të njëjtën rritje në pagesat e pensioneve për ata pensionistë që jetojnë jashtë Mbretërisë së Bashkuar njësoj si ata pensionistë që jetojnë në Mbretërinë e Bashkuar.²² Në përputhje me legjislacionin e Mbretërisë së Bashkuar, rritjet zbatoheshin vetëm për banorët e Mbretërisë së Bashkuar me përjashtimin e shtetasve që kishin dalë në pension në shtete me të cilat Mbretëria e Bashkuar kishte marrëveshje reciproke për sigurimet shoqërore. Kërkuesit, që nuk jetonin në një shtet që kishte lidhur një marrëveshje të tillë, argumentonin se ishin diskriminuar për shkak të vendbanimit të tyre. GJEDNJ-ja nuk ra dakord me kërkuesit, të cilët argumentuan se ishin në një pozitë të ngjashme me ata që pensionistët që jetonin në MB ose me ata shtetas britanikë që jetonin në shtete me të cilat MB kishte marrëveshje reciproke. GJEDNJ-ja vendosi se, megjithëse grupe të ndryshme kishin kontribuar të gjithë për të ardhurat e qeverisë nëpërmjet pagimit të sigurimeve kombëtare, kjo nuk përbënte një fond pensioni por të ardhura publike të përgjithshme për financimin e aspekteve të ndryshme të shpenzimeve publike. Krahas kësaj, detyrimi i qeverisë për zbatimin e rritjeve bazohej në konsideratën e rritjes së kostos së standardit të jetesës në Mbretërinë e Bashkuar. Për rrjedhojë, kërkuesit nuk ishin në një situatë të krahasueshme me grupet e tjera dhe për pasojë nuk kishte pasur asnjë trajtim diskriminues.

Përjashtimi i dukshëm për gjetjen e një “krahasuesi” të përshtatshëm, të paktën në kontekstin e të drejtës së BE-së brenda fushëveprimit të punësimit, është kur diskriminimi i pësuar vjen si shkak i shtatzënisë së personit. Në linjën e gjatë të jurisprudencës së GJED-së, duke filluar me çështjen fillestare *Dekker*, tashmë është e mirëpërcaktuar se kur dëmi i pësuar nga një individ vjen si shkak i gjendjes së shtatzënisë atëherë kjo gjë do të klasifikohet si diskriminim i drejtpërdrejtë për shkak të gjinisë, duke mos pasur nevojë për një krahasues.²³

2.2.3. Shkaku i mbrojtur

Kapitulli 4 do të diskutojë listën e “shkaqeve të mbrojtura” që ekzistojnë në ligjin Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi, dhe konkretisht: gjinia, orientimi seksual, aftësia e kufizuar, mosha, raca, përkatësia etnike, kombësia dhe besimi fetar, ose besimi. Ky seksion do të përqendrohet në nevojën për një lidhje shkakësore ndërmjet trajtimit më pak të favorshëm dhe shkakut të mbrojtur. Për të përmbushur këtë kriter, mund të bëhet një pyetje e thjeshtë: a do të ishte trajtuar në mënyrë më pak të favorshme personi, sikur të ishte i një gjinie tjetër, i një race tjetër, i një moshe tjetër, ose në ndonjë pozitë të kundërt për shkaqe të tjera të mbrojtura?

²² GJEDNJ, *Karsën dhe të tjerë kundër MB* [GC] (Nr. 42184/05), 16 Mars 2010 (ECtHR, *Carson and others v. UK* [GC] (No. 42184/05), 16 March 2010).

²³ GJED, *Deker kundër Shoqatës Qendrore për Formimin e të Rriturve të Rinj (VJV-Centrum)*, Çështja C-177/88 [1990], GJED I-3941, 8 Nëntor 1990 (ECJ, *Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*, Case C-177/88 [1990] ECR I-3941, 8 November 1990). Po kështu, GJED, *Ueb kundër Shoqërisë EMO Air Cargo (UK) Ltd*, Çështja C-32/93 [1994] GJED I-3567, 14 Korrik 1994 (ECJ, *Webb v. EMO Air Cargo (UK) Ltd*, Case C-32/93 [1994] ECR I-3567, 14 July 1994).

Nëse përgjigjja është po atëherë trajtimi më pak i favorshëm po shkaktohet qartësisht nga shkakut në fjalë.

Rregulli ose praktika që po zbatohet nuk ka nevojë domosdoshmërisht t'i referohet "shkakut të mbrojtur", përse kohë që ai tregon një faktor tjetër që është i pandashëm nga shkakut i mbrojtur. Në fakt, gjatë shqyrtimit nëse ka ndodhur diskriminimi i drejtpërdrejtë, bëhet vlerësimi nëse trajtimi më pak i favorshëm vjen nga "shkakut i mbrojtur" që nuk mund të ndahet nga faktori i veçantë për të cilin bëhet ankimimi.

Shembull: në çështjen *Xhejms kundër Këshillit Bashkiak të Eastleigh (James v. Eastleigh Borough Council)*, Z. Xhejms iu desh të paguante një tarifë pranimi për hyrjen në pishinë brenda qytetit Eastleigh, ndërsa bashkëshortja e tij, Znj. Xhejms, nuk pagoi.²⁴ Të dy ishin 61 vjeç. Përfitimi i pranimi pa pagesë ishte i disponueshëm vetëm për Znj. Xhejms sepse ajo ishte në pension, ndërsa Z. Xhejms nuk kishte dalë akoma në pension, sepse në Mbretërinë e Bashkuar burrat dalin në pension në moshën 65 vjeç ndërsa gratë dalin në pension në moshën 60 vjeç. Megjithatë rregulli i hyrjes së lirë në pishinë bazohej në gjendjen e të qenurit në pension ose jo, dalja në pension varej nga gjinia. Dhoma e Lordëve në Mbretërinë e Bashkuar vendosi se sikur Z. Xhejms të kishte qenë i gjinisë së kundërt, atëherë ai do të ishte trajtuar në linjë me trajtimin e marrë nga bashkëshortja e tij. Krahas kësaj, u përcaktua se qëllimi dhe motivimi pas trajtimit nuk kishin lidhje, fokusi ishte tërësisht tek trajtimi.

Shembull: në çështjen *Maruko*, një çift homoseksualësh ishin në një "partneritet për jetë".²⁵ Partneri i kërkuesit kishte vdekur dhe kërkues dëshironte të merrte "pensionin e pasjetuesit" nga kompania që operonte skemën e pensionit profesional të partnerit të tij të vdekur. Kompania refuzoi të paguante kërkuesin me arsyen se pensionet e pasjetuesit i paguheshin bashkëshortëve dhe ai nuk kishte qenë i martuar me të vdekurin. GJED-ja pranoi se refuzimi për të paguar pensionin përbënte trajtim jo të favorshëm dhe se kjo gjë ishte më pak e favorshme sesa ajo e krahasuesit, çiftet e "martuara". GJED-ja konstatoi se institucioni i "partneritetit për jetë" në Gjermani krijonte shumë prej përgjegjësive dhe të drejtave të njëjta për partnerët për jetë si dhe për bashkëshortët në martesë, veçanërisht në lidhje me skemat e pensioneve shtetërore. Për rrjedhim u përgatit të vendoste se për qëllime të çështjes, partnerët për jetë ishin në të njëjtën situatë si bashkëshortët në martesë. Më pas GJED-ja deklaroi se kjo do të përbënte diskriminim për shkak të orientimit seksual. Pra, fakti se ata nuk ishin në gjendje të martoheshin ishte i pandashëm nga orientimi i tyre seksual.

Shembull: në çështjen *Aziz kundër Qipros (Aziz v. Cyprus)*, kërkuesi u ankua se ai/ajo ishte privuar nga e drejta e votimit për shkak të përkatësisë së tij etnike Turke-Qipriote.²⁶ Ligji Qipriot ekzistues i lejonte Qipriotët Turq dhe Qipriotët Grekë të votonin vetëm për kandidatët nga komunitetet e tyre etnike në votimet parlamentare. Megjithatë, që nga pushtimi Turk i Qipros Veriore, shumica e gjerë e komunitetit Turk e kishte lënë territorin dhe pjesëmarrja e tyre në parlament ishte pezulluar. Për pasojë, nuk kishte më asnjë listë kandidatësh për të cilat të mund të votonte kërkues. Megjithatë qeveria argumentoi se paaftësia për të votuar rridhte nga fakti se nuk kishte asnjë kandidat të disponueshëm për t'u votuar, GJEDNJ-ja ishte e mendimit se lidhja e ngushtë ndërmjet rregullave elektorale dhe anëtarësimit të komunitetit Qipriot Turk, së bashku me dështimin e qeverisë në rregullimin e rregullave elektorale në përputhje me situatën, do të thoshte se përbënte diskriminim të drejtpërdrejtë për shkak të përkatësisë etnike.

²⁴ *Xhejms kundër Këshillit Bashkiak të Eastleigh* [1990] Dhoma e Lordëve e MB 6, 14 Qershor 1990 (*James v. Eastleigh Borough Council* [1990] UK House of Lords 6, 14 June 1990).

²⁵ GJED, *Maruko kundër Fondit Gjerman të Pensionit për Teatrot*, Çështja C-267/06 [2008] ECR I-1757, 1 Prill 2008 (ECJ, *Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, Case C-267/06 [2008] ECR I-1757, 1 April 2008).

²⁶ GJEDNJ, *Aziz kundër Qipros* (Nr. 69949/01), 22 Qershor 2004 (ECtHR, *Aziz v. Cyprus* (No. 69949/01), 22 June 2004).

Gjykatat i kanë bërë një interpretim të gjerë shtrirjes së “shkakut të mbrojtur”. Ai mund të përfshijë “diskriminimin për shkak të shoqërimit”, ku viktimat e diskriminimit nuk është vetë personi me karakteristikën e mbrojtur. Ajo mund të përfshijë gjithashtu shkakun e veçantë që interpretohet në mënyrë abstrakte. Kjo e bën të domosdoshme që autoritetet e zbatimit të ligjit të fillojnë një analizë të detajuar të arsyesimit pas trajtimit më pak të favorshëm, duke kërkuar prova se shkak i mbrojtur është shkak i këtij trajtimi, pavarësisht nëse është i drejtpërdrejtë apo i tërthortë.

Shembull: në çështjen *Kollmen (Coleman)*, një grua pretendonte se ishte trajtuar në mënyrë të pafavorshme në punë, për shkak të faktit se i biri i saj ishte i paafët fizikisht.²⁷ Invaliditeti i të birit të saj bënte që ajo të vonohej në punë me raste dhe të kërkonte leje që orari t’i përshtatej nevojave të birit të saj. Kërkesat e kërkuësës u refuzuan dhe u kërcënua me pushim nga puna, si dhe merrte komente abuzive në lidhje me gjendjen e të birit të saj. GJED-ja pranoi si krahasues kolegët e saj në vende pune të ngjashme dhe me fëmijë, duke konstatuar se atyre iu ishte krijuar nga puna fleksibiliteti që kërkonin. Gjykata pranoi gjithashtu se kjo përbente diskriminim për shkak të paaftësisë fizike të fëmijës së saj.

Shembull: në çështjen *Uellër (Weller)*, një grua Rumune u martua me një Hungarez, dhe të dy bashkëshortët patën katër fëmijë.²⁸ Ajo nuk ishte e përshtatshme që të kërkonte shpërblimin e lindjes të pagueshëm pas lindjes së fëmijës, sepse ajo nuk ishte shtetase Hungareze. Bashkëshorti i saj u përpoq të merrte shpërblimin por u refuzua nga qeveria, e cila tha se shpërblimi paguhej vetëm për nënat. GJEDNJ-ja vendosi se ajo ishte diskriminuar për shkak të atësisë (dhe jo gjinisë), sepse prindërit meshkuj birësues ose kujdestarët meshkuj kishin të drejtë të pretendonin shpërblimin, ndërsa baballarët natyralë nuk kishin të drejtë. Një ankimim u depozitua edhe nga fëmijët, të cilët pretenduan diskriminim për shkak të refuzimit për t’i paguar babait të tyre shpërblimin, i cili u pranua nga GJEDNJ-ja. Pra, fëmijët u diskriminuan për shkak të statusit të prindit të tyre si babai i tyre natyral.

Shembull: në çështjen *P. kundër S. dhe Këshillit të Qarkut Kornuoll (P. v. S. and Cornwall County Council)*, kërkuësja ishte në procesin e ndryshimit të gjinisë nga mashkull në femër kur u pushua nga puna nga punëdhënësi i saj. GJED-ja vendosi se pushimi nga puna përbente trajtim të pafavorshëm.²⁹ Përsa i takon krahasuesit, GJED-ja deklaroi se “kur një person pushohet nga puna për shkak se ai/ajo ka për qëllim t’i nënshtrohet ose i është nënshtrohet ndryshimit të gjinisë, ai/ajo është trajtuar në mënyrë jo të favorshme duke u krahasuar me personat e gjinisë, të cilës ai/ajo çmohej se i përkiste përpara ndryshimit të gjinisë”. Përsa i takon shkakut, megjithëse nuk mund të demonstrohet se kërkuës pati një trajtim të ndryshëm sepse ishte mashkull ose femër, mund të demonstrohet se trajtimi i ndryshëm u bazua tek koncepti i gjinisë së tij/saj.

2.3. Diskriminimi i Tërthortë

Edhe e drejta e BE-së edhe jurisprudenca e KEDNJ-së pranojnë se diskriminimi mund të rezultojë jo vetëm nga trajtimi i ndryshëm i njerëzve në situata të njëjta, por gjithashtu duke ofruar të njëjtin trajtim për njerëzit në situata të ndryshme. Ky i fundit quhet diskriminim “i tërthortë”, sepse nuk është trajtimi që ndryshon por janë më tepër pasojat e atij trajtimi, që do të ndjehen ndryshe nga njerëzit me karakteristika të ndryshme. Neni 2(2)(b) i Direktivës për Barazinë Raciale thotë se “diskriminimi i tërthortë do të çmohet se ndodh kur një dispozitë,

²⁷ GJED, *Kollmen kundër Studiove Ligjor Attridge dhe Steve*, Çështja C-303/06 [2008] I-5603, 17 Korrik 2008 (ECJ, *Coleman v. Attridge Law and Steve Law*, Case C-303/06 [2008] I-5603, 17 July 2008).

²⁸ GJEDNJ, *Uellër kundër Hungarisë* (Nr. 44399/05), 31 Mars 2009.

²⁹ GJED, *P. kundër S. dhe Këshillit të Qarkut Kornuoll*, Çështja C-13/94 [1996] ECR I-2143, 30 Prill 1996 (ECtHR, *Weller v. Hungary* (No. 44399/05), 31 March 2009).

kriter apo praktikë në dukje neutrale do t'i vendoste personat me përkatësi etnike ose raciale në një disavantazh të veçantë në krahasim me persona të tjerë.³⁰ GJEDNJ-ja është bazuar në këtë përkufizim të diskriminimit të tërthortë për disa prej vendimeve të saj të fundit, duke deklaruar se “një ndryshim në trajtim mund të marrë formën e efekteve disproporcionalisht paragjyquese të një politike ose mase të përgjithshme që, megjithëse e mbështjellë me terma neutrale, diskriminon kundër një grupi”.³¹

Elementët e diskriminimit të tërthortë janë si më poshtë:

- një rregull, kriter apo praktikë neutrale;
- që prek një grup të përcaktuar nga një “shkak i mbrojtur” në një mënyrë shumë më negative;
- duke krahasuar të tjerët në një situatë të ngjashme.

2.3.1 Një rregull, kriter ose praktikë neutrale

Kriteri i parë i identifikueshëm është një rregull, kriter ose praktike neutrale. Me fjalë të tjera, duhet të ketë një kriter që zbatohet për të gjithë. Më poshtë janë dy raste për ilustrim. Për shembuj të mëtejshëm shihni Kapitullin 5 për çështjet e provave dhe rolin e statistikave.

Shembull: në çështjen *Shënhait (Schönheit)*, pensionet e punonjësve me kohë të pjesshme u llogaritën duke përdorur një normë të ndryshme nga ajo e punonjësve me kohë të plotë.³² Kjo normë e ndryshme nuk bazohej tek ndryshimet e kohës së kaluar në punë. Pra, punonjësit me kohë të pjesshme morën një pension më të vogël sesa punonjësit me kohë të plotë, edhe duke marrë në konsideratë kohëzgjatjen e ndryshme të shërbimit, efektivisht nënkuptonte se punonjësit me kohë të pjesshme po paguheshin më pak. Ky rregull neutral për llogaritjen e pensioneve zbatohet në mënyrë të barabartë për të gjithë punonjësit me kohë të pjesshme. Megjithatë, për shkak se 88 për qind e punonjësve me kohë të pjesshme ishin gra, efekti i rregullit ishte disproporcionalisht negativ për gratë në krahasim me burrat.

Shembull: në çështjen *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke (D.H. and others v. the Czech Republic)*, u përdorën një seri testesh për të përcaktuar inteligjencën dhe përshtatshmërinë e studentëve me synimin për të përcaktuar nëse ata duhet të zhvendoseshin

³⁰ Po kështu: Direktiva për Barazinë në Punësim, Neni 2(2)(b); Direktiva për Barazinë Gjinore (e Rishikuar), Neni 2(1)(b); Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjinor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve, Article 2(b).

³¹ GJEDNJ, *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007, paragrafi 184 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007); GJEDNJ, *Opuz kundër Turqisë* (Nr. 33401/02), 9 Qershor 2009, paragrafi 183 (ECtHR, *Opuz v. Turkey* (No. 33401/02), 9 June 2009). GJEDNJ, *Zarb Adami kundër Maltës* (Nr. 17209/02), 20 Qershor 2006, paragrafi 80 (ECtHR, *Zarb Adami v. Malta* (No. 17209/02), 20 June 2006).

³² GJED, *Hilde Shënhait kundër Qytetit Frankfurt am Main dhe Silvia Beker kundër Landit Hessen*, Bashkim çështjesh C-4/02 and C-5/02 [2003] ECR I-12575, 23 Tetor 2003 (ECJ, *Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main and Silvia Becker v. Land Hessen*, Joined Cases C-4/02 and C-5/02 [2003] ECR I-12575, 23 October 2003).

nga institucionet e zakonshme arsimore dhe të kalonin në shkolla të posaçme.³³ Këto shkolla të posaçme ishin ngritur për studentët me aftësi të kufizuar inteligjence dhe burime të tjera me vështirësi për të mësuar. I njëjti test u zbatua për të gjithë studentët që shqyrtoheshin për t'u zhvendosur në shkolla të posaçme. Megjithatë, në praktikë testimi ishte krijuar për popullsinë e zakonshme Çeke me pasojën se studentët Rom kishte më shumë të ngjarë të dilnin keq – gjë e cila ashtu ndodhi, me pasojën se nga 50 deri 90 për qind e fëmijëve Rom u arsimuan jashtë sistemit kryesor shkollor. GJEDNJ-ja vendosi se ky ishte një rast i diskriminimit të tërthortë.

2.3.2. Shumë më negative në efektet e tij mbi një grup të mbrojtur

Kriteri i dytë i identifikueshëm është se dispozita, kriteri ose praktika neutrale e vendos një “grup të mbrojtur” në një disavantazh të caktuar. Ja përse diskriminimi i tërthortë ndryshon nga diskriminimi i drejtpërdrejtë sepse e zhvendos fokusin larg nga trajtimi i ndryshëm për të parë efektet e ndryshme.

Gjatë shqyrtimit të provave statistikore që grupi i mbrojtur ndikohet disproportionalisht në mënyrë negative në krahasim me ata që janë në një situatë të ngjashme, GJED-ja dhe GJEDNJ-ja do të kërkojnë prova se një pjesë veçanërisht e madhe e atyre që preken negativisht përbëhet nga ai “grup i mbrojtur”. Kjo do të shqyrtohet në detaje në Kapitullin 5 në lidhje me çështjet e provave. Për tani, demonstron përmbledhja e shprehjeve të përdorura nga GJED-ja që shfaqen në Opinionin e Avokatit të Përgjithshëm Léger në çështjen *Nolte* ku ai flet për diskriminimin për shkak të gjinisë:

‘[P]ër tu prezumuar diskriminuese, masa duhet të prekë “një numër shumë më të madh grash sesa burrash” [*Rinner-Kuhn*³⁴] ose “një përqindje shumë më të ulët burrash sesa grash” [*Nimz*,³⁵ *Kowalska*³⁶] ose “shumë më tepër gra sesa burra” [*De Weerd*³⁷].’³⁸

³³ GJEDNJ, *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007, paragraf 79 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007, para. 79).

³⁴ GJED, *Rinner-Kuhn kundër Shoqërisë së Ndërtim Pastrimit FWW*, Çështja C-171/88 [1989] ECR 2743, 13 Korrik 1989 (ECJ, *Rinner-Kuhn v. FWW Spezial-Gebaeudereinigung*, Case C-171/88 [1989] ECR 2743, 13 July 1989).

³⁵ GJED, *Nimz kundër Qytetit të Lirë dhe Hanseatik të Hamburgut*, Çështja C-184/89 [1991] ECR I-297, 7 Shkurt 1991 (ECJ, *Nimz v. Freie und Hansestadt Hamburg*, Case C-184/89 [1991] ECR I-297, 7 February 1991).

³⁶ GJED, *Kowalska kundër Qytetit të Lirë dhe Hanseatik të Hamburgut*, Çështja C-33/89 [1990] ECR I-2591, 27 Qershor 1990 (ECJ, *Kowalska v. Freie und Hansestadt Hamburg*, Case C-33/89 [1990] ECR I-2591, 27 June 1990).

³⁷ GJED, *De Weerd, nee Roks, dhe të tjerët kundër Bordit Drejtues të Shoqatës së Kompanisë për Interesat Shëndetsore, Mendore dhe Sociale dhe të tjerët*, Çështja C-343/92 [1994] ECR I-571, 24 Shkurt 1994 (ECJ, *De Weerd, nee Roks, and others v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen and others*, Case C-343/92 [1994] ECR I-571, 24 February 1994).

³⁸ Opinioni i Avokatit të Përgjithshëm Léger i 31 Maj 1995, paragrafet 57-58 në GJED, *Nolte kundër Institutit të Sigurimeve Kombëtare Hanovër*, Çështja C-317/93 [1995] ECR I-4625, 14 Dhjetor 1995 (*Nolte v. Landesversicherungsanstalt Hannover*, Case C-317/93 [1995] ECR I-4625, 14 December 1995). Për një shembull të një qasjeje të ngjashme të miratuar sipas KEDNJ-së, shihni çështjen e *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007 (*D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007) (diskutuar në Kapitullin 5 seksioni 2.1).

2.3.3. *Krahasuesi*

Si me diskriminimin e drejtpërdrejtë, një gjykatë prapë do të ketë nevojë për një krahasues me qëllimin për të përcaktuar nëse efekti i rregullit, kriterit ose praktikës të caktuar është shumë më negativ sesa ato të provuara nga individët e tjerë në një situatë të ngjashme. Qasja e gjykatave nuk ndryshon në këtë drejtim nga qasja për diskriminimin e drejtpërdrejtë.

2.4. *Ngacmimi dhe udhëzimi për diskriminim*

2.4.1. *Ngacmimi dhe udhëzimi për diskriminim sipas direktivave të BE për mbrojtjen nga diskriminimi*

Ndalimi i ngacmimit dhe ndalimi i udhëzimit për diskriminim si pjesë e ligjit Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi janë zhvillime relativisht të reja, që u prezantuan për krijuar më shumë mbrojtje.

Ngacmimi është një lloj specifik i diskriminimit sipas direktivave të BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi. Më parë është trajtuar si një manifestim i veçantë i diskriminimit të drejtpërdrejtë. Ndarja e tij në një kapitull të veçantë në bazë të direktivave bazohet më tepër në rëndësinë e nxjerrjes në pah të kësaj forme të dëmshme të trajtimit diskriminues, sesa në ndryshimin e të menduarit konceptual.

Në përputhje me direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi, ngacmimi do të konsiderohet si diskriminim kur:

- *ndodh një sjellje e padëshiruar e lidhur me një shkak të mbrojtur;*
- *me synimin ose pasojën e dhunimit të dinjitetit të një personi;*
- *dhe/ose duke krijuar një mjedis frikësues, armiqësor, degradues, poshtërues ose fyes.³⁹*

Edhe Direktivat për Barazinë Gjinore e përcaktojnë ngacmimin seksual si një lloj të posaçëm diskriminimi, ku sjellja e padëshiruar “verbale, jo-verbale, ose fizike” është me natyrë seksuale.⁴⁰

Në përputhje me këtë përkufizim, nuk ka nevojë që një krahasues të provojë ngacmimin. Kjo në të vërtetë reflekton faktin se ngacmimi në vetvete është i gabuar për shkak të formës që merr (abuzim verbal, jo-verbal ose fizik) dhe efekti i mundshëm që mund të ketë (dhunimi i dinjitetit njerëzor).

Shumica e guidave për ngacmimin në nivelin e BE-së rrjedh nga Deklarata e Këshillit e 19 Dhjetorit 1991 për zbatimin e Rekomandimit të Komisionit për mbrojtjen e dinjitetit të grave dhe burrave në punë, duke përfshirë Kodin e Praktikave për Luftën kundër Ngacmimit

³⁹ Shihni: Direktiva për Barazinë Raciale, Neni 2(3); Direktiva për Barazinë në Punësim, Neni 2(3); Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjnor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve, Neni 2(c); Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar), Neni 2(1)(c).

⁴⁰ Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjnor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve, Neni 2(d); Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar), Neni 2(1)(d).

Seksual.⁴¹ E drejta e BE-së ka një qasje objektive/subjektive fleksibël. Së pari, për të përcaktuar nëse ka ndodhur ngacmimi përdoret perceptimi i viktimës për trajtimin e pësuar. Së dyti, edhe sikur viktima të mos i ndjejë konkretisht efektet e ngacmimit, mund të gjendet diçka, përsa kohë që kërkues është objektivi i sjelljes në fjalë.

Çështjet e faktit në lidhje me çështjen nëse sjellja përbën ngacmim, zakonisht përcaktohen në nivelin kombëtar përpara se çështjet të dërgohen përpara GJED-së. Për rrjedhim, çështjet e mëposhtme ilustrative bazohen në juridiksionin kombëtar.

Shembull: në një çështje përpara Gjykatës së Apelit në Suedi, kërkues ishte përpjekur të blinte një këlysh qeni. Sapo shitësi e kishte kuptuar se blerësi ishte homoseksual, ai/ajo kishte refuzuar të përfundonte shitjen për shkak të merakut për mirëqenien e qenushit duke thënë se homoseksualët kryejnë akte seksuale me kafshët. Gjykata e Apelit në Suedi vendosi se refuzimi për shitjen e qenushit përbënte diskriminim të drejtpërdrejtë, në kontekstin e mallrave dhe shërbimeve, duke thënë konkretisht se përbënte ngacmim për shkak të orientimit seksual.⁴²

Shembull: në një çështje përpara Autoritetit Hungarez për Trajtimin e Barabartë ishte bërë një ankimim për mësuesit që iu kishin thënë studentëve të tyre Rom se sjellja e tyre e keqe në shkollë ishte raportuar tek “Roja Hungareze”, që është një organizatë nacionaliste e njohur për kryerjen e akteve të dhunës ekstreme kundër Romëve.⁴³ Gjykata konstatoi se mësuesit kishin mbështetur në mënyrë të nënkuptuar pikëpamjet raciste të kësaj organizate dhe kishin krijuar një klimë frike që përbënte ngacmim.

Krahas kësaj, të gjitha direktivat për mosdiskriminimin thonë se “udhëzimi për diskriminim” çmohet të përbëjë “diskriminim”.⁴⁴ Megjithatë, asnjë prej direktivave nuk jep ndonjë përkufizim se çfarë do të thotë ky term. Për të pasur ndopak vlerë në luftën kundër praktikave diskriminuese, ai nuk duhet të kufizohet thjesht me udhëzimet që janë detyruese në natyrë, por duhet të zgjerohet për të përfshirë situata ku ekziston një preferencë e shprehur ose një inkurajim për të trajtuar individët në mënyrë më pak të favorshme për shkak të ndonjë prej shkaqeve të mbrojtura. Kjo është një fushë që mund të zhvillohet me anë të jurisprudencës së gjykatave.

Megjithëse direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi nuk i detyrojnë Shtetet Anëtare të përdorin të drejtën penale për të trajtuar aktet e diskriminimit, një Vendim Kuadër i Këshillit Evropian i detyron të gjithë Shtetet Anëtare të BE-së të parashikojnë sanksione penale për nxitjen e dhunës ose urrejtjes për shkak të racës, ngjyrës, prejardhjes, fesë ose besimit, përkatësisë etnike ose kombësisë, si dhe përhapja e materialeve raciste ose ksenofobe dhe

⁴¹ Deklarata e Këshillit e 19 Dhjetorit 1991 për zbatimin e Rekomandimit të Komisionit për mbrojtjen e dinjitetit të grave dhe burrave në punë, duke përfshirë kodin e praktikave për luftën kundër ngacmimit seksual, OJ C 27, 04.02.1992 fq. 1; Rekomandimi i Komisionit 92/131/EEC për mbrojtjen e dinjitetit të grave dhe burrave në punë, OJ L 49, 24.02.1992, fq. 1.

⁴² Avokati i Popullit kundër Diskriminimit për Shkak të Orientimit Seksual kundër A.S., Çështja Nr. T-3562-06, Gjykata e Apelit e Sveas, 11 Shkurt 2008 (*Ombudsman Against Discrimination on Grounds of Sexual Orientation v. A.S.*, Case No. T-3562-06, Svea Court of Appeal, 11 February 2008). Përmbledhje në Anglisht e disponueshme në Rrjetin Evropian të Ekspertëve Ligjorë në Fushën Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) “Revista Juridike Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, fq. 69.

⁴³ Vendimi Nr. 654/2009, 20 Dhjetor 2009, Autoriteti i Trajtimit të Barabartë (Hungari). Përmbledhje në Anglisht e disponueshme nëpërmjet: Rrjetit Evropian të Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, “Raporti i Ri”: http://www.non-discrimination.net/content/media/HU-14-HU_harassment_of_Roma_pupils_by_teachers.pdf.

⁴⁴ Neni 2(4), Direktiva për Barazinë në Punësim; Neni 4(1), Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjinor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve; Neni 2(2)(b), Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar); Neni 2(4), Direktiva për Barazinë Raciale.

harrimi, mohimi ose zvogëlimi i gjenocidit, krimeve të luftës dhe krimeve kundër njerëzimit të drejtuara kundër këtyre grupeve.⁴⁵ Shtetet Anëtare janë gjithashtu të detyruara të marrin në konsideratë qëllimin racist ose ksenofob si rrethanë rënduese.

Për rrjedhojë është mjaft e mundshme që aktet e ngacmimit dhe aktet e nxitjes së diskriminimit, përveçse përbëjnë diskriminim, mund të trajtohen edhe në kuadër të ligjit kombëtar penal, sidomos kur lidhen me racën dhe etninë.

Shembull: në një çështje përpara gjykatave Bullgare, një anëtar i parlamentit bëri disa deklarata verbale duke sulmuar komunitetet Rome, Çifute dhe Turke si dhe “të huajt” në përgjithësi. Ai/Ajo deklaroi se këto komunitete i pengonin Bullgarët që të drejtonin shtetin e tyre, po kryenin krime pa u ndëshkuar, i privonin Bullgarët të merrnin kujdesin e duhur mjekësor, dhe i nxitin njerëzit të parandalonin që Shteti të bëhej “koloni” e këtyre grupeve të ndryshme.⁴⁶ Gjykata Rajonale Sofias vendosi se kjo përbënte ngacmim si dhe udhëzim për diskriminim.

2.4.2. Ngacmimi dhe udhëzimi për diskriminim sipas KEDNJ-së

Megjithëse KEDNJ-ja nuk e ndalon specifikisht ngacmimin ose udhëzimin për diskriminim, ajo përmban disa të drejta të veçanta që lidhen me të njëjtën fushë. Pra, ngacmimi mund të përfshihet në të drejtën për respektimin e jetës private dhe familjare të mbrojtur nga Neni 8 i KEDNJ-së, ose e drejta për të mos u trajtuar në mënyrë degraduese ose çnjerëzore sipas Nenit 3, ndërsa udhëzimi për diskriminim mund të përfshihet nga Nene të tjera, të tilla si liria e besimit ose tubimit sipas Nenit 9 ose 11, në varësi të kontekstit. Në rastet kur këto akte demonstrojnë motive diskriminuese, GJEDNJ-ja do të shqyrtojë pretendimet për shkelje të Neneve përkatës në lidhje me Nenin 14, i cili ndalon diskriminimin. Më poshtë vijon një përzgjedhje e shembujve që demonstrojnë raste me fakte të ngjashme si ato të diskutuara më lart, të para në kontekstin e KEDNJ-së.

Shembull: në çështjen *Bączkowski dhe të tjerët kundër Polonisë (Bączkowski and others v. Poland)*, kryetari i bashkisë së Varshavës bëri deklarata publike me natyrë homofobike ku thoshte se do të refuzonte lejin e një marshimi për rritjen e ndërgjegjësimit për diskriminimin për shkak të orientimit seksual.⁴⁷ Kur vendimi ishte përpara organit administrativ përkatës, leja u refuzua për arsye të tjera, të tilla si nevoja për parandalimin e përplasjeve ndërmjet demonstruesve. GJEDNJ-ja vendosi se deklaratat e kryetarit të bashkisë mund të kishin ndikuar vendimin e autoriteteve përkatëse, dhe se vendimi u bazua tek orientimi seksual dhe kështu përbënte një shkelje të të drejtës për tubim të lirë në lidhje me të drejtën për të mos u diskriminuar.

Shembull: në çështjen *Paraskeva Todorova kundër Bullgarisë (Paraskeva Todorova v. Bulgaria)*, gjykatat kombëtare, gjatë dënimit të një personi me origjinë Rome, shprehimisht refuzuan rekomandimin e prokurorisë për dënim me kusht, duke deklaruar se tek minoriteti Rom ekzistonte kultura e pandëshkueshmërisë dhe duke nënkuptuar se personi në fjalë duhet

⁴⁵ Vendimi Kuadër i Këshillit 2008/913/JHA i 28 Nëntorit 2008 për luftën kundër disa formave dhe shprehjeve të racizmit dhe ksenofobisë me anë të ligjit penal, OJ L 328, 6.12.2008, fq. 55.

⁴⁶ Gjykata Rajonale e Sofies, Vendim Nr. 164 për Çështjen Civile Nr. 2860/2006, 21 Qershor 2006. Përmbledhje në Anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore, Çështja 11-1.

⁴⁷ GJEDNJ, *Bączkowski dhe të tjerët kundër Polonisë* (Nr. 1543/06), 3 Maj 2007 (ECtHR, *Bączkowski and others v. Poland* (No. 1543/06), 3 May 2007).

të bëhej shembull.⁴⁸ GJEDNJ-ja vendosi se kjo shkelte të drejtën e kërkuarit për një gjykim të drejtë e të paanshëm në lidhje me të drejtën për të mos u diskriminuar.

2.5. Masa specifike ose të posaçme

Siç vërehet më lart, në rastet e diskriminimit të drejtpërdrejtë, arsyeja e ndodhjes së tij është për shkak të faktit se i njëjti rregull zbatohet për të gjithë pa marrë në konsideratë ndryshimet përkatëse. Për të korrigjuar dhe parandaluar këtë lloj situatë, qeveritë, punëdhënësit dhe shërbimofruesit duhet të garantojnë që të ndërmarrin hapa për korrigjimin e rregullave dhe praktikave të tyre për marrjen në konsideratë të ndryshimeve të tilla – d.m.th. ata duhet të përshtatin masat dhe politikat aktuale. Në kontekstin e Kombeve të Bashkuara, këto janë të etiketuara “masa të posaçme”, ndërsa konteksti i të drejtës së BE-së i referohet “masave specifike” ose “veprimeve pozitive”. Me marrjen e masave të posaçme, qeveritë janë në gjendje të garantojnë “barazinë reale”, d.m.th. gëzimin e barabartë të mundësive për pasjen e përfitimeve të disponueshme në shoqëri, dhe jo thjesht “barazi formale”. Kur qeveritë, punëdhënësit dhe shërbimofruesit nuk marrin në konsideratë masa të posaçme, ato rrisin rrezikun që rregullat dhe praktikatat e tyre të përbëjnë diskriminim të tërthortë.

GJEDNJ-ja ka deklaruar se “e drejta për të mos u diskriminuar kundër gëzimit të të drejtave të garantuara sipas KEDNJ-së dhunohet gjithashtu kur Shtetet... nuk i trajtojnë në mënyra të ndryshme personat, situatat e të cilëve janë shumë të ndryshme”.⁴⁹ Po kështu, direktivat e BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi parashikojnë shprehimisht mundësinë për veprime pozitive, duke thënë: “[p]ër të garantuar barazi të plotë në praktikë, parimi i trajtimit të barabartë nuk duhet t’i ndalojë Shtetet Anëtare nga pasja ose miratimi i masave konkrete për parandalimin ose kompensimin e disavantazheve të lidhura me [shkaqet e mbrojtura]”.⁵⁰

Neni 5 i Direktivës për Barazi Gjinore përmban artikujme konkrete të rregullave të përgjithshme në lidhje me personat me aftësi të kufizuara, që i kërkon punëdhënësve të bëjnë “rregullime të arsyeshme” për t’iu mundësuar atyre me aftësi të kufizuara fizike ose mendore të kenë mundësi të barabarta punësimi. Kjo përkufizohet si “masa të përshtatshme, sipas një rasti të caktuar, për t’i mundësuar një personi me aftësi të kufizuara të ketë akses, të marrë pjesë, ose të përparojë në punësim, ose të kryejë trajnim, përveçse kur masa të tilla do të impononin një barrë disproporcionale mbi punëdhënësin”. Këtu mund të përfshihen masa të tilla si vendosja e një ashensori ose një platforme ose një tualet për invalidët në vendin e punës për të mundësuar aksesin për një karrige me rrota.

Shembull: në çështjen *Thlimenos kundër Greqisë* (*Thlimmenos v. Greece*), ligji kombëtar i ndalonte personat me dënime penale të hynin në profesionin e financierëve me licencë shtetërore, sepse një dënim penal nënkuptonte një mungesë ndershmërie dhe besueshmërie të nevojshme për të kryer këtë funksion. Kërkuari në këtë çështje ishte dënuar penalisht për refuzimin për të veshur uniformën ushtarake gjatë shërbimit të tij kombëtar. Kjo kishte ndodhur sepse ai ishte anëtar i Dëshmitarëve të Jehovait, i cili është një grup fetar i zotuar për paqe. GJEDNJ-ja vendosi se nuk kishte arsye të ndaloheshin personat nga profesioni kur

⁴⁸ GJEDNJ, *Paraskeva Todorova kundër Bullgarisë* (Nr. 37193/07), 25 Mars 2010 (ECtHR, *Paraskeva Todorova v. Bulgaria* (No. 37193/07), 25 March 2010).

⁴⁹ GJEDNJ, *Thlimenos kundër Greqisë* [GC] (No. 34369/97), 6 Prill 2000, paragraf 44 (ECtHR, *Thlimmenos v. Greece* [GC] (No. 34369/97), 6 April 2000, para. 44). Po kështu, GJEDNJ, *Priti kundër Mbretërisë së Bashkuar* (Nr. 2346/02), 29 Prill 2002, paragraf 88 (ECtHR, *Pretty v. the United Kingdom* (No. 2346/02), 29 April 2002).

⁵⁰ Direktiva për Barazinë Raciale, Neni 5; Direktiva e Barazisë në Punësim, Neni 7; Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjinor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve, Neni 6; dhe gjithashtu me një formulim paska të ndryshëm: Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar), Neni 3.

dënimi i tyre penal nuk lidhej me çështje të besueshmërisë dhe ndershmërisë. Qeveria kishte diskriminuar kërkuesin duke mos krijuar një përjashtim në rregullin për situata të tilla, duke shkelur të drejtën e manifestimit të besimit të tij fetar (sipas Nenit 9 të GJEDNJ-së) në lidhje me ndalimin e diskriminimit.

Shembull: në një çështje përpara Autoritetit të Barazisë në Qipro, kërkues, i cili vuante nga dëmtimi i shikimit, mori pjesë në një provim kualifikimi për shërbimin civil.⁵¹ Kërkues kishte kërkuar kohë shtesë të përfundonte provimin dhe i ishin dhënë 30 minuta më shumë, por kjo u zbrit nga pushimi që i takonte atij. Autoriteti i Barazisë vendosi se nuk ekzistonte asnjë procedurë e standardizuar për provimet kur duhet të bëhen rregullime të arsyeshme për kandidatët me rrethana të posaçme, dhe se në bazë të fakteve nuk ishte bërë mjaftueshëm për krijimin e kushteve ku ai/ajo të konkurronte ndershtë me kandidatët e tjerë. Autoriteti i Barazisë rekomandoi që Shteti të krijonte një grup ekspertësh si pjesë e procedurës së standardizuar për shqyrtimin e çështjeve të tilla që kishin nevojë për rregullime të arsyeshme sipas individëve.

Shembull: në gjykatat Franceze, një person në karrocë me rrota ngriti padi kundër Ministrisë së Arsimit për mosaktimin e tij në një post të caktuar.⁵² Kërkesa e kërkuesit ishte e treta në listën e kandidatëve. Kur dy kandidatët e parë e refuzuan ofertën e postit, oferta më pas iu bë kandidatit të katërt, dhe jo paditësit. Në vend të saj, paditësit iu ofrua një post në një departament tjetër që ishte i përshtatur për aksesin e karrocave për invalidë. Shteti e justifikoi këtë vendim me arsyen se nuk ishte në interesin publik të investonte fonde për të bërë ndryshime për godinat me qëllim që të përmbushte detyrimin e rregullimit të arsyeshëm. Gjykata vendosi se Ministria e Arsimit kishte dështuar në detyrimin e saj për rregullimin e arsyeshëm të personave me aftësi të kufizuar, që nuk mund të zvogëlohej me konsiderata menaxheriale.

Termi “masa të posaçme” nganjëherë përfshin një situatë ku ndodh trajtim i ndryshëm që favorizon (dhe nuk dëmton) individët për shkak të shkaqeve të mbrojtura. Për shembull, një grua që zgjidhet në vend të një burri, sepse është grua dhe punëdhënësi ka një politikë për kompensimin e përfaqësimit të dobët të grave në stafin e tij. Terminologjia e përdorur për përshkrimin e kësaj ndryshon shumë për të përfshirë diskriminimin “e kundërt” ose “pozitiv”, “trajtimin preferencial”, “masa të posaçme provizore” ose “diskriminim pozitiv”.⁵³ Kjo reflekton funksionin e tij të pranuar si mjet afatshkurtër dhe përjashtimor i kundërshtimit të paragjykimëve kundër individëve, të cilët zakonisht pësojnë diskriminim, si dhe krijimin e modeleve për frymëzimin e të tjerëve që kanë të njëjtat karakteristika.

⁵¹ Autoriteti i Barazisë (Qipro), Ref. A.K.I. 37/2008, 8 Tetor 2008. Përmbledhja në anglisht e disponueshme në Rrjetin Evropian të Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) “Revista Juridike Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, fq. 43.

⁵² Gjykata Administrative Rouen, *Boutheiller kundër Ministrisë së Arsimit, Vendimi Nr. 0500526-3*, 24 Qershor 2008 (*Boutheiller c. Ministère de l'éducation*, Judgment No. 0500526-3, 24 June 2008). Përmbledhja në anglisht e disponueshme në Rrjetin Evropian të Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) “Revista Juridike Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, fq. 46.

⁵³ Për shembull, Komiteti i Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e Diskriminimit Racial, “Rekomandimi i Përgjithshëm Nr.32: Kuptimi dhe Fushëveprimi i Masave të Posaçme në Konventën Ndërkombëtare për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit Racial” Dokument i KB CERD/C/GC/32, 24 Shtator 2009; Komiteti i KB për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, “Koment i Përgjithshëm 13: E Drejta për Arsimim” Dokument i KB. E/C.12/1999/10, 8 Dhjetor 1999; Komiteti i KB për Eliminimin e Diskriminimit kundër Grave, “Rekomandimi i Përgjithshëm Nr. 25: Neni 4, paragrafi 1, i Konventës (masat e posaçme provizore)” Dokument i KB A/59/38(SUPP), 18 Mars 2004; Komiteti i KB për të Drejtat Njeriut, “Koment i Përgjithshëm Nr. 18: Mos-diskriminimi” Dokument i KB. A/45/40(Vol.I)(SUPP), 10 Nëntor 1989; Komiteti i KB për Eliminimin e Diskriminimit Racial, “Rekomandim 309 për Diskriminimin kundër jo-Shtetasve” Dokument i KB. HRI/GEN/1/Rev.7/Add.1, 4 Maj 2005.

Lejueshmëria e marrjes së masave pozitive në favor të grupeve në disavantazh përforcohet më tej nga guidat e nxjerra nga disa prej organeve monitoruese përgjegjëse për interpretimin e traktateve të Kombeve të Bashkuara për të drejtat e njeriut. Këto organe kanë theksuar se masa të tilla duhet të jenë të përkohshme në natyrë, duke mos u zgjeruar në kohë dhe fushëveprim përtej çfarë është e nevojshme për trajtimin e pabarazisë në fjalë.⁵⁴ Në përputhje me Komitetin e Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e Diskriminimit Racial, masa të tilla për të qenë të lejueshme duhet të kenë si qëllim të vetëm eliminimin e pabarazive ekzistuese dhe parandalimin e disbalancave të ardhshme.⁵⁵ Komiteti i Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e Diskriminimit kundër Grave shpjegoi se këto “masa të posaçme provizore” mund të përfshijnë “trajtimin preferencial”; rekrutimin e planifikuar, punësimin dhe ngritjen në detyrë; objektivat numerike të lidhura me afate kohore; dhe sistemet e kuotave”.⁵⁶ Sipas praktikës gjyqësore të GJED-së, të diskutuar më poshtë, do të matet rreptësisht proporcionaliteti i masave të tilla.

Gjykatat janë prirur ta trajtojnë diskriminimin në këtë kontekst jo si formë e veçantë e diskriminimit në vetvete por si një përjashtim në ndalimin e diskriminimit. Me fjalë të tjera, gjykatat pranojnë se trajtimi i ndryshëm ka ndodhur, por që ai mund të justifikohet në interes të korrigjimit të një disavantazhi të mëparshëm, si p.sh. përfaqësimi i ulët i grupeve të caktuara në vendet e punës.

Ky justifikim për trajtim të ndryshëm është avancuar nga shtetet herë pas here. Mund të kuptohet në dy drejtime të ndryshme. Nga perspektiva e përfituesit, ofrohet një trajtim më i favorshëm në bazë të karakteristikës së mbrojtur, duke u krahasuar me dikë në një situatë të ngjashme. Nga perspektiva e viktimës, ofrohet një trajtim më pak i favorshëm në bazë të arsyes se nuk ka një karakteristikë të mbrojtur. Shembuj tipikë janë rezervimi i posteve për gratë në vendet e punës të dominuara nga burrat ose minoritetet etnike në shërbimet publike, si p.sh. politikat me qëllimin për të reflektuar më mirë përbërjen e shoqërisë. Ngandongjëherë etiketohet dhe diskriminim “i kundërt” për shkak se trajtimi diskriminues bëhet me qëllimin për të favorizuar individin që pritet të ketë një trajtim më pak të favorshëm për shkak të tendencave të kaluara sociale. Ngandongjëherë etiketohet diskriminim “pozitiv” sepse është veprim i ndërmarrë specifikisht për të ndrequr një disavantazh të kaluar duke promovuar pjesëmarrjen e grupeve tradicionalisht të disavantazhuara; në këtë kuptim ai bazohet tek një synim i mirë dhe nuk bazohet mbi paragjykimet për grupe të caktuara.

Koncepti rrallë paraqitet në praktikën gjyqësore të GJEDNJ-së, megjithatë zë një vend më të madh në kontekstin e të drejtës së BE-së, në rastet kur GJED-ja ka trajtuar çështje në sferën e punësimit. Masat konkrete duken si mbrojtje në të drejtën e tyre sipas direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi dhe në praktikën gjyqësore të GJED-së, si dhe brenda mbrojtjes specifike të “kriterit të mirëfilltë të punësimit”, siç diskutohet më vonë në seksionin 2.6.4.

Çështjet kryesore të GJED-së në lidhje me masat specifike kanë lindur në kontekstin e barazisë gjinore; konkretisht çështja *Kalanke*,⁵⁷ çështja *Marshall*⁵⁸ dhe çështja *Abrahamson*.⁵⁹

⁵⁴ *Po aty*.

⁵⁵ Komiteti i KB për Eliminimin e Diskriminimit Racial, “Rekomandim i Përgjithshëm 32: Kuptimi dhe Fushëveprimi i Masave të Posaçme në Konventën Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racial” Dokument i KB. CERD/C/GC/32, 24 Shtator 2009, paragrafet 21-26.

⁵⁶ Komiteti i KB për Eliminimin e Diskriminimit kundër Grave, “Rekomandim i Përgjithshëm Nr. 25: Neni 4, paragrafi 1, i Konventës (masat e posaçme provizore)” Dokument i KB. A/59/38(SUPP), 18 Mars 2004, paragraf 22.

⁵⁷ GJED, *Kalanke kundër Shtetit të Lirë dhe Hanseatik të Bremenit*, Çështja C-450/93 [1995] ECR I-3051, 17 Tetor 1995 (ECJ, *Kalanke v. Freie Hansestadt Bremen*, Case C-450/93 [1995] ECR I-3051, 17 October 1995).

Së bashku këto çështje përcaktuan kufijtë se deri ku mund të merren masat konkrete për kompensimin e disavantazheve të mëparshme të pësuar, në këto çështje konkrete, nga punonjëset femra gjatë viteve.

Shembull: në çështjen *Kalanke*, GJED-ja ndërmori një qasje të rreptë sipas trajtimit preferencial për të ndrequr nënpërfaqësimin e grave në poste të veçanta. Kjo çështje kishte të bënte me legjislacionin e miratuar në nivel rajonal, i cili i jepte prioritet automatikisht kandidatëve femra për të aplikuar për poste apo ngritje në detyrë. Në rastet kur kandidatët meshkuj dhe ato femra ishin njësoj të kualifikuar, dhe në rastet kur punonjëset femra çmoheshin si të nënpërfaqësuar në atë sektor, duhet të kishin preferencë kandidatet femra. Nënpërfaqësimi mendohej se ekzistonte në rastet kur punonjëset femra nuk përbënin të paktën gjysmën e stafit në postin në fjalë. Në këtë çështje, një kandidat i pasuksesshëm mashkull, Z.Kalanke, u ankua në gjykatat kombëtare se ishte diskriminuar për shkak të gjinisë së tij. Gjykatat kombëtare e çuan çështjen në GJED, duke pyetur nëse ky rregull ishte i pajtueshëm me Nenin 2(4) të Direktivës për Trajtimin e Barabartë të vitit 1976 (paraardhësi i Nenit 3 të Direktivës për Barazinë Gjinore për “diskriminimin pozitiv”), i cili thotë se: “Kjo Direktivë nuk do të paragjykojë masat për promovimin e mundësive të barabarta për burrat dhe gratë, në veçanti duke eliminuar pabarazitë ekzistuese që ndikojnë në mundësitë e grave”.⁶⁰

GJED-ja deklaroi se Neni 2(4) u konceptua të lejonte masat që “megjithëse diskriminuese në dukje, në fakt janë të destinuara të eliminojnë ose reduktojnë rastet konkrete të pabarazisë, që mund të ekzistojnë në realitetin e jetës sociale”.⁶¹ U pranua se rregulli ndiqte synimin legjitim të eliminimit të pabarazive të pranishme në vendin e punës. Në përputhje me sa më sipër, në parim, masat që i japin grave një avantazh konkret në vendin e punës, duke përfshirë ngritjen në detyrë, do të ishin të pranueshme përsa kohë që ato të sillnin përmirësim në aftësinë e tyre për konkurrim në tregun e punës pa diskriminim të tillë.

Megjithatë, u deklarua gjithashtu se çdo përjashtim në të drejtën për trajtim të barabartë duhet të interpretohet në mënyrë strikte. U vendos se në rastet kur rregulli në fjalë iu jepte “grave prioritet absolut dhe të pakushtëzuar për emërim dhe ngritje në detyrë”, kjo do të ishte në fakt në shpërpjesëtim me arritjen e synimit të eliminimit të pabarazisë në lidhje me trajtimin e barabartë. Për rrjedhojë, trajtimi preferencial nuk mund të përligjej në këtë çështje.

Megjithatë, çështjet e mëvonshme tregojnë se masat konkrete mund të jenë të pranueshme kur rregulli nuk kërkon që të jepet një prioritet automatik dhe i pakushtëzuar.

Shembull: çështja *Marshall (Marschall)* kishte të bënte me një legjislacion të ngjashëm në thelb me çështjen *Kalanke*. Megjithatë, rregulli në fjalë thoshte se gratë e kualifikuara njësoj si burrat duhet të kenë prioritet “përveç rastit kur arsyet specifike të një kandidati mashkull e anojnë balancën në favorin e tij”. Z. Marschall, të cilit i ishte refuzuar një vend pune në favor të një kandidateje femër, e kundërshtoi ligjshmërinë e këtij rregulli përpara gjykatave kombëtare, të cilat e përcollën çështjen në GJED, duke pyetur përsëri nëse ky rregull ishte në përputhje me Direktivën për Trajtimin e Barabartë. GJED-ja vendosi se një rregull i kësaj natyre nuk ishte në shpërpjesëtim me synimin legjitim të eliminimit të pabarazisë përsa kohë që “në secilin rast individual, ai parashikon për kandidatët meshkuj, të cilët janë po aq të

⁵⁸ GJED, *Marshall kundër Landit Nordrhein-Westfalen*, Çështja C-409/95 [1997] ECR I-6363, 11 Nëntor 1997 (ECJ, *Marschall v. Land Nordrhein-Westfalen*, Case C-409/95 [1997] ECR I-6363, 11 November 1997).

⁵⁹ GJED, *Abrahamson dhe Leif Anderson kundër Elisabet Fogelqvist*, Çështja C-407/98 [2000] ECR I-5539, 6 Korrik 2000 (ECJ, *Abrahamsson and Leif Anderson v. Elisabet Fogelqvist*, Case C-407/98 [2000] ECR I-5539, 6 July 2000).

⁶⁰ Direktiva për Trajtimin e Barabartë 76/207/EEC, OJ L 39, 14.02.1976, fq. 40.

⁶¹ Ky formulim është miratuar gjerësisht në preambulat e direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi: paragrafi 21 i Direktivës për Barazinë Gjinore (e rishikuar); paragrafi 26 i Direktivës për Barazinë në Punësim; paragrafi 17 i Direktivës për Barazinë Raciale.

kualifikuar sa kandidatet femra, një garanci se kandidatura e tyre do t'i nënshtrohet një vlerësimi objektiv, i cili do të marrë në konsideratë të gjitha kriteret specifike të kandidatëve individualë dhe nuk do të marrë parasysh prioritetin e dhënë për kandidatet femra kur një apo më shumë kriteret e anojnë balancën në favor të kandidatit mashkull". Pra, kompetenca diskrecionare e mishëruar në rregull parandalon prioritetin nga të qenurit absolut dhe për rrjedhojë është në përpjesëtim me arritjen e synimit të adresimit të pabarazisë në vendin e punës.

Shembull: çështja *Abrahamson (Abrahamsson)* ka të bëjë me vlefshmërinë e legjislacionit Suedez, i cili ishte ndërmjet prioritetit të pakushtëzuar të rregullit në çështjen *Kalanke* dhe kompetencës diskrecionare të krijuar në çështjen *Marschall*. Rregulli thoshte se një kandidat i një gjinie të nënpërfaqësuar, që posedonte kualifikimet e mjaftueshme për të kryer funksionin e punës duhet të ketë prioritet, përveçse kur "diferenca ndërmjet kualifikimeve të kandidatëve është kaq e madhe saqë kërkesa të tilla do të shkaktonin një shkelje të kriterit të objektivitetit në bërjen e emërimeve". GJED-ja vendosi se në efekt legjislacioni i jepte automatikisht prioritet kandidatëve nga gjinia e nënpërfaqësuar. Fakti se dispozita e parandalonte këtë vetëm kur kishte një diferencë të konsiderueshme në kualifikime, ishte e pamjaftueshme parandalimi i rregullit nga të qenurit në shpërpjesëtim me efektet e tij.

Këto çështje nënvizojnë se GJED-ja përgjithësisht ka qenë e kujdesshme në qasjen e saj për lejimin e masave konkrete për mbizotërimin e parimit të drejtësisë. Vetëm në rrethana të kufizuara ku masat konkrete nuk janë të pakushtëzuara dhe absolute, GJED-ja i lejon rregullat kombëtare të jenë brenda derogimit të Nenit 2(4).

Në përballjen me një çështje që ka të bëjë me masa konkrete në përputhje me direktivat e BE për mbrojtjen nga diskriminimi, autoritetet e zbatimit të ligjit duhet t'i kushtojnë vëmendje të posaçme "veprimi" që është ndërmarrë për të favorizuar grupime të caktuara personash. Është sigurisht pozita, siç tregohet nga praktika gjyqësore e GJED-së më lart, që masat konkrete janë mjeti i fundit për tu përdorur. Autoritetet e zbatimit të ligjit dhe zyrtarët gjyqësorë, nëse trajtojnë një çështje që ka të bëjë me masa konkrete, duhet të garantojnë se të gjithë kandidatët e shqyrtuar nga punëdhënësi në fjalë, duke përfshirë edhe ata që nuk janë të synuar nga dispozita e masave të posaçme, janë vlerësuar objektivisht dhe në mënyrë të drejtë për pozicionin në fjalë. Masat e posaçme mund të përdoren vetëm aty ku një vlerësim objektiv i tillë i vendos një numër kandidatësh, ndërmjet të cilëve përfaqësohen, vlerësohen si njësoj të aftë për të përmbushur rolin e disponueshëm individët nga një grup në objektiv. Vetëm në rrethana të tilla mund të përzgjidhet përpara një individ që është jashtë grupit në objektiv një anëtar i një grupi të caktuar, që zgjidhet për shkak të diskriminimit historik të mëparshëm në vendin e punës.

GJEDNJ-ja akoma nuk e ka pasur mundësinë t'i kushtojë një vëmendje të thellë rasteve të masave të posaçme; megjithatë, ato janë marrë në konsideratë në një numër të kufizuar çështjesh.

Shembull: në çështjen *Untersberger kundër Austrisë*⁶² (*Wintersberger v. Austria*), GJEDNJ-ja mori një vendim në lidhje me pranueshmërinë e një pretendimi. Kërkuesi, që ishte me aftësi të kufizuara fizikisht, ishte pushuar nga puna e tij/saj nga shteti. Sipas ligjit kombëtar, personat me aftësi të kufizuara kishin mbrojtje të posaçme nga pushimi nga puna në faktin se përpara se të pushoheshin duhet të merrej një miratim për pushim nga puna nga një komision i posaçëm. Në rastin kur punëdhënësi nuk ishte në dijeni të aftësisë së kufizuar, ky miratim mund të jepet edhe me fuqi prapavepruese. Një miratim i tillë nuk ishte i nevojshëm për personat me aftësi të kufizuara. Kërkuesi argumentoi se fakti që miratimi mund të jepej edhe në mënyrë retroaktive për personat me aftësi të kufizuara, por jo për personat jo të paaftë,

⁶² GJEDNJ, *Untersberger kundër Austrisë* (Nr. 57448/00), 5 Shkurt 2004 (ECtHR, *Wintersberger v. Austria* (No. 57448/00), 5 February 2004).

përbënte një diskriminim. GJEDNJ-ja vendosi se kjo dispozitë në fakt ekzistonte në përfitim të personave me aftësi të kufizuara dhe për rrjedhojë ishte e justifikuar si një shembull i diskriminimit të kundërt. Për rrjedhim, pretendimi u shpall i papranueshëm.

Pikat kryesore

- Diskriminimi përshkruan një situatë ku një individ është në disavantazh në një mënyrë të caktuar për shkak të një “karakteristike të mbrojtur”.
- Diskriminimi ka forma të ndryshme: diskriminim i drejtpërdrejtë, diskriminim i tërthortë, ngacmimi dhe udhëzimi për diskriminim.
- Diskriminimi i drejtpërdrejtë karakterizohet nga trajtimi i diferencuar: duhet të demonstrohet se viktimja e pretenduar është trajtuar në mënyrë më pak të favorshme për shkak të posedimit të një karakteristike që përshihet në “shkakun e mbrojtur”.
- Trajtimi më pak i favorshëm përcaktohet me anë të krahasimit ndërmjet viktimës së pretenduar dhe një personi tjetër në një situatë të ngjashme, i cili nuk posedon karakteristikën e mbrojtur.
- Mund të ndodhë që “shkakun e mbrojtur” të mos jetë arsyeja e saktë e trajtimit të diferencuar. Mjafton që arsyeja e saktë të jetë e shkëputur nga “shkakun e mbrojtur”.
- GJED-ja dhe gjykatat kombëtare kanë pranuar nocionin e diskriminimit për shkak të shoqërimit, ku një individ trajtohet në mënyrë më pak të favorshme për shkak të shoqërimit me një individ tjetër, i cili posedon “karakteristikën e mbrojtur”.
- Megjithatë trajtohet në mënyrë të veçantë nga e drejta e BE-së, ngacmimi është një manifestim i veçantë i diskriminimit të drejtpërdrejtë.
- Diskriminimi i tërthortë karakterizohet nga efektet ose impakti i diferencuar: duhet të demonstrohet se një grup vihet në disavantazh nga një vendim kur krahasohet me një grup krahasues.
- Të provuarit e diskriminimit të tërthortë kërkon që një individ të japë prova se, si grup ata që kanë karakteristika të mbrojtura i nënshtrohen impaktit ose efekteve të diferencuara në krahasim me ata që nuk e kanë këtë karakteristikë.
- Me qëllim që çdokush t’i gëzojë në mënyrë të barabartë të drejtat, qeveritë, punëdhënësit dhe shërbimofruesit mund të duhet të marrin masa konkrete ose të posaçme për të përshtatur rregullat dhe praktikën e tyre me ato me karakteristika të ndryshme.
- Termat “masa të posaçme” dhe “masa specifike” mund të përfshijnë ndreqjen e disavantazheve të pësura në të shkuarën nga ata me një karakteristikë të mbrojtur. Aty ku kjo është proporcionale, mund të përbëjë justifikim për diskriminim.

2.6. *Mbrojtjet për trajtimin më pak të favorshëm sipas legjislacionit Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi*

2.6.1. *Hyrje*

Në rrethana të veçanta, gjykatat do të pranojnë se është ka pasur trajtim të diferencuar por është i pranueshëm. Forma e qasjes ndaj mbrojtjeve sipas të legjislacionit të BE-së ndryshon nga ajo e GJEDNJ-së; megjithatë në thelb ato janë të ngjashme.

Sipas legjislacionit për mbrojtjen nga diskriminimi, një mbrojtje mund të shprehet me terma të përgjithshëm ose me terma konkrete më të kufizuara. Qasja e GJEDNJ-së është të operojë një mbrojtje të shprehur në mënyrë të përgjithshme, në kontekstin edhe të diskriminimit të drejtpërdrejtë edhe të atij të tërthortë. Në kontrast, legjislacioni i BE-së parashikon vetëm mbrojtjet e kufizuara specifike për diskriminimin e drejtpërdrejtë, dhe një mbrojtje të përgjithshme vetëm në kontekstin e diskriminimit të tërthortë. E thënë ndryshe, sipas direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi, diskriminimi i drejtpërdrejtë do të mund të përligjet vetëm nëse përpiket të realizojë synime të caktuara të shprehura në këto direktiva.

Mbrojtjet specifike sipas direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi mund të vendoset në kontekstin e gjerë të mbrojtjes së përgjithshme të njohur nga GJEDNJ-ja dhe janë konsistente me mënyrën që zbatohet mbrojtja e përgjithshme në praktikën gjyqësore. Në thelb, mbrojtjet specifike në kuadër të direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi janë artikulime të veçanta të mbrojtjes së përgjithshme që konkretizohen dhe përshtaten me fushën e caktuar të punësimit.

2.6.2 *Zbërthimi i mbrojtjes së përgjithshme*

Siç vihet re, mbrojtja e përgjithshme është e disponueshme në lidhje edhe me diskriminimin e drejtpërdrejtë edhe me atë të tërthortë sipas KEDNJ-së dhe e disponueshme në lidhje vetëm me diskriminimin e tërthortë sipas legjislacionit të BE-së. Sipas GJEDNJ-së:

“një diferencë në trajtimin e personave në situata të ngjashme... është diskriminuese nëse nuk ka objektiv dhe përligje të arsyeshme; me fjalë të tjera, nëse nuk ndjek një synim legjitim ose nëse nuk ekziston një marrëdhënie e arsyeshme proporcionaliteti ndërmjet mjetit të përdorur dhe synimit të kërkuar për tu përmbushur.”⁶³

Terminologji e njëjtë përdoret nga direktivat e BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi në lidhje me diskriminimin e tërthortë. Direktiva për Barazinë Raciale thotë:

“[D]iskriminimi i tërthortë do të çmohet se ndodh kur një dispozitë, kriter ose praktikë në dukje neutrale do t’i vendoste personat e përkatësisë etnike ose raciale në disavantazh të caktuar në krahasim me persona të tjerë, përveçse kur ajo dispozitë, kriter ose praktikë është e përligjur objektivisht nga një

⁶³ GJEDNJ, *Bërdën kundër MB* [GC] (Nr. 13378/05), 29 Prill 2008, paragraf 60 (ECtHR, *Burden v. UK* [GC] (No. 13378/05), 29 April 2008).

synim legjitim, dhe mjetet e arritjes së synimit janë të përshtatshme dhe të domosdoshme”.⁶⁴

Sipas formulimit të përdorur edhe nga GJEDNJ-ja dhe nga direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi, në kuptimin e ngushtë të fjalës, kjo nuk është një mbrojtje nga diskriminimi si e tillë por një justifikim i trajtimit diferencial, i cili do të parandalojë marrjen e vendimit për diskriminimin. Megjithatë, në thelb, nëse jo në formë, gjykatat trajtojnë çështje të justifikimit si mbrojtje ndaj diskriminimit.

Për të justifikuar trajtimin e ndryshëm duhet të demonstrohet:

- *Se rregulli ose praktika në fjalë ndjek një synim legjitim;*
- *Se mjetet e zgjedhura për arritjen e synimit (d.m.th. masa që ka çuar drejt trajtimit të ndryshëm) janë proporcionale dhe të domosdoshme për arritjen e atij synimi.*

Shembull: GJED-ja ofroi një shpjegim të zgjeruar të idesë së justifikimit objektiv në çështjen Supermarketi *Bilka GmbH kundër Ueber Fon Harc (Bilka-Kaufhaus GmbH v. Weber Von Hartz)*.⁶⁵ Këtu, punonjësit me kohë të pjesshme, që ishin përjashtuar nga skema profesionale e pensionit të Bilkas (një supermarketi), u ankuan se kjo gjë përbënte diskriminim të tërthortë kundër grave, përderisa ato përbënin shumicën e gjerë të punonjësve me kohë të pjesshme. GJED-ja vendosi se kjo do të përbënte diskriminim të tërthortë, përveçse kur mund të justifikohet ndryshimi në përfitim. Për të pasur justifikimin duhet të demonstrohet se: “masat ... e përzgjedhura nga Bilka korrespondojnë me një nevojë reale nga ana e sipërmarrjes, janë të përshtatshme për arritjen e objektivave të synuar, dhe janë të domosdoshme për këtë qëllim”.

Bilka argumentoi se arsyeja e ndryshimit në trajtim ishte dekurajimi i punës me kohë të pjesshme dhe nxitja e punës me kohë të plotë, sepse punonjësit me kohë të pjesshme nuk ishin të zellshëm në punë gjatë mbrëmjeve ose të Shtunave, duke e vështirësuar mbajtjen e një stafi të mjaftueshëm. GJED-ja vendosi se kjo mund të përbënte një qëllim legjitim. Megjithatë ajo nuk iu përgjigj pyetjes nëse përjashtimi i punonjësve me kohë të pjesshme nga skema e pensionit ishte në përpjesëtim me arritjen e këtij qëllimi. Kriteri që masat e marra duhet të jenë “të domosdoshme” nënkupton se duhet të demonstrohet se nuk ekziston asnjë mjet alternativ, që do të shkaktonte më pak ndërhyrje me parimin e trajtimit të barabartë. Iu la gjykatave kombëtare të zbatonin ligjin sipas fakteve të çështjes.

Për të përcaktuar nëse trajtimi i ndryshëm është në përpjesëtim, gjykata duhet të bindet se:

- *Nuk ka asnjë mjet tjetër për arritjen e qëllimit që kërkon më pak ndërhyrje në të drejtën për trajtim të barabartë. E thënë ndryshe, që disavantazhi i pësuar të jetë minimumi i mundshëm i dëmit të nevojshëm për arritjen e qëllimit të synuar;*
- *Qëllimi për tu arritur është kaq i rëndësishëm saqë justifikon këtë nivel ndërhyrjeje.*

⁶⁴ Neni 2(b), Direktiva e Barazisë Raciale; Neni 2(2)(b), Direktiva e Barazisë në Punësim; Neni 2(b), Direktiva për Trajtimin e Barabartë Gjinnor në aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve; Neni 2(1)(b), Direktiva për Barazinë Gjinnore (e rishikuar).

⁶⁵ GJED, Supermarketi *Bilka GmbH kundër Ueber Fon Harc*, Çështja 170/84 [1986] ECR 1607, 13 Maj 1986 (ECJ, *Bilka-Kaufhaus GmbH v. Weber Von Hartz*, Case 170/84 [1986] ECR 1607, 13 May 1986).

2.6.3 Zbatimi i mbrojtjes së përgjithshme

Në kontekstin e punësimit, GJED-ja ka hezituuar të pranojë trajtimin e ndryshëm në bazë të arsyeve të menaxhimit që lidhen me shqetësimet ekonomike të punëdhënësve, ndërkohë që është më e gatshme të pranojë trajtimin e ndryshëm bazuar në objektiva me të gjerë të politikave sociale dhe të punësimit me implikime fiskale. Në këto të fundit GJED-ja i akordon shteteve një “hapësirë diskrecionare”. Në kontekstin e KEDNJ-së, GJEDNJ-ja ka më pak të ngjarë të pranojë trajtimin e ndryshëm kur ky lidhet me çështje që konsiderohen të jenë në thelb të dinjitetit personal, të tilla si diskriminimi për shkak të racës dhe përkatësisë etnike, shtëpisë, jetës private dhe familjare, dhe ka më shumë të ngjarë të pranojë trajtimin e ndryshëm kur kjo lidhet me konsiderata të gjera të politikave sociale, veçanërisht kur këto kanë implikime fiskale. GJEDNJ-ja përdor terminologjinë e “hapësirës diskrecionare”, që tregon sferën e vendimmarrjes së shtetit në përcaktimin nëse justifikohet trajtimi i ndryshëm. Kur kjo sferë çmohet si e “ngushtë”, GJEDNJ-ja miraton një shkallë më të lartë shqyrtimi.

2.6.4. Mbrojtjet konkrete sipas legjislacionit të Be

Siç u diskutua më lart, në bazë të direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi ekziston një grup specifik mbrojtjesh që lejon justifikimin e trajtimit të ndryshëm në një grup të kufizuar rrethanash. “Mbrojtja e kriterit të mirëfilltë profesional” është e pranishme në secilën prej direktivave (përveç Direktivës për trajtimin e Barabartë Gjinor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve, sepse nuk lidhet me punësimin); ky kriter i lejon punëdhënësve të diferencojnë kundër individëve për bazë të shkakut të mbrojtur kur ky shkak ka një lidhje të pandashme me kapacitetin për kryerjen e detyrës ose kualifikimet e kërkuara për një punë të caktuar.⁶⁶ Dy mbrojtjet e tjera gjenden vetëm në Direktivën për Barazinë në Punësim: së pari, lejueshmëria e diskriminimit për shkak të besimit fetar ose besimit nga punëdhënësit që janë organizata të bazuara tek besimi;⁶⁷ së dyti, lejueshmëria e diskriminimit të moshës në rrethana të caktuara.⁶⁸ Qasja strikte e GJED-së në interpretimin e mbrojtjeve ndaj trajtimit të diferencuar sugjeron se çdo përjashtim do të interpretohet ngushtë, sepse vendos një theks tek rëndësia e të drejtave të krijuara për individët sipas legjislacionit të BE.⁶⁹

2.6.4.1 Kriteri i mirëfilltë profesional

Në përputhje me direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi, përsa kohë që trajtojnë sferën e punësimit:

“Shtetet Anëtare mund të parashikojnë se një ndryshim në trajtim bazuar në një karakteristikë të lidhur me [shkakun e mbrojtur] nuk duhet të përbëjë diskriminim në rastet kur, për shkak të natyrës së aktiviteteve profesionale të caktuara ose kontekstin në të cilin kryhen, një karakteristikë e tillë përbën një kriter profesional të mirëfilltë dhe përcaktues, me kusht që objektivi të jetë legjitim dhe kriteri të jetë proporcional.”⁷⁰

⁶⁶ Neni 14(2), Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar); Neni 4, Direktiva për Barazinë Raciale; Neni 4(1) Direktiva për Barazinë në Punësim.

⁶⁷ Neni 4(2), Direktiva për Barazinë në Punësim.

⁶⁸ Neni 6, Direktiva për Barazinë në Punësim.

⁶⁹ Shihni, për shembull, GJED, *Xhonstën kundër Shefit të Xhandërmarsë Mbretërore të Ulsterit*, Çështja 222/84 [1986] ECR 1651, 15 Maj 1986, paragraf 36 (ECJ, *Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, Case 222/84 [1986] ECR 1651, 15 May 1986).

⁷⁰ Neni 14(2), Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar); Neni 4, Direktiva për Barazinë Raciale, Neni 4(1) Direktiva për Barazinë në Punësim.

Kjo mbrojtje i lejon punëdhënësve të diferencojnë kundër individëve për shkak të një karakteristike të mbrojtur, kur kjo karakteristikë lidhet drejtpërsëdrejti me përshtatshmërinë ose kompetencën për të përmbushur detyrat e kërkuara për një post të caktuar.

Ka profesione të konsoliduara që përfshihen në derogimin e kriterit profesional të mirëfilltë: në çështjen *Komisioni kundër Gjermanisë (Commission v. Germany)*, GJED-ja, duke u mbështetur në një sondazh të Komisionit për derogimin në lidhje me diskriminimin gjinor, tregoi profesionet e caktuara se kur kishte të ngjarë të zbatohesh mbrojtja në fjalë.⁷¹ Vëmendje e veçantë iu kushtua profesioneve artistike, që mund të kërkojnëtribute të veçanta që i përkasin individëve si karakteristika të pandashme, të tilla si kërkesa ndaj një këngëtareje femër të përshtatet me një shije në një stil performance, një aktor të ri të luajë një rol të caktuar, një individ të aftë të kërcejë, ose burra ose gra për lloje të veçanta të modelimit për modën. Megjithatë, kjo nuk ishte një përpjekje për të dhënë një listë të plotë. Shembuj të tjerë mund të përfshijnë punësimin e një personi me përkatësi etnike Kineze në një restorant Kinez me qëllimin për të mbajtur autenticitetin ose punësimi i grave në palestrat e fitnesit që janë vetëm për gra.

Shembull: në çështjen *Komisioni kundër Francës (Commission v. France)*, GJED-ja vendosi se në rrethana të caktuara, nuk do të ishte e paligjshme të rezervoheshin pozicionet e punës fillimisht për kandidatë meshkuj në burgjet me të burgosur meshkuj dhe për kandidatet femra në burgjet me të burgosura femra.⁷² Megjithatë, ky përjashtim mund të përdoret vetëm në lidhje me poste që përmbajnë këto aktivitete ku qenia në një gjini të caktuar kishte lidhje me pozicionin e punës. Në këtë çështje, autoritetet Franceze dëshironin të ruanin një përqindje të pozicioneve të punës për kandidatët meshkuj sepse mund të lindte nevoja e përdorimit të forcës për të penguar personat problematikë, së bashku me detyra të tjera që mund të kryeshin vetëm nga meshkujt. Megjithëse GJED-ja i pranoi në parim argumentet, autoritetet Franceze nuk e përmbushën kriterin e transparencës në lidhje me aktivitete specifike që do të duhej të plotësoheshin vetëm nga kandidatët meshkuj; përgjithësimet e përshtatshmërisë së gjinisë nuk do të mjaftonin.

Shembull: në çështjen *Xhonstën (Johnston)*, një oficer e policisë që punonte në Irlandën e Veriut u ankua se nuk ishte rinovuar kontrata e saj. Drejtuesi i Policisë e justifikoi këtë me arsyen se oficeret femra të policisë nuk ishin të trajnuara në përdorimin e armëve të zjarrit dhe kjo për arsyen se “në një situatë të karakterizuar nga probleme të brendshme serioze, mbajtja e armëve të zjarrit nga oficeret femra të policisë mund të krijonte rreziqe shtesë të vrasjes së tyre dhe për rrjedhojë mund të ishte në kundërshtim me kriteret për sigurinë publike”. GJED-ja vendosi se, megjithëse kërcënimi për sigurinë duhet të merrej në konsideratë, kërcënimi ishte njësoj si për gratë ashtu dhe për burrat, dhe gratë nuk ishin në një rrezik më të madh sesa burrat. Përveçse kur justifikimi lidhet me faktorë biologjikë specifike për gratë, si p.sh. mbrojtja e fëmijës gjatë shtatzënisë, një trajtim i ndryshëm nuk mund të justifikohet me arsyen se opinioni publik kërkon që gratë të mbrohen.

Shembull: në çështjen *Malberg (Mahlberg)*, kërkueses, e cila ishte shtatzënë, iu refuzua një vend i përhershëm pune si infermiere, në të cilën një pjesë e madhe e punës do të kryhej në funksionimin e teatrove.⁷³ Kjo u justifikua me arsyen se fëmijës mund t’i shkatohej dëm për shkak ekspozimit ndaj substancave të dëmshme në teatër. GJED-ja vendosi se për shkak se vendi i punës ishte i përhershëm, mosdhënia e vendit të punës kërkueses ishte në

⁷¹ GJED, *Komisioni kundër Gjermanisë*, Çështja 248/83 [1985] ECR 1459, 21 Maj 1985 (ECJ, *Commission v. Germany*, Case 248/83 [1985] ECR 1459, 21 May 1985).

⁷² GJED, *Komisioni kundër Francës*, Çështja 318/86 [1988] ECR 3559, 30 Qershor 1988 (ECJ, *Commission v. France*, Case 318/86 [1988] ECR 3559, 30 June 1988).

⁷³ GJED, *Mahlburg kundër Landit Mecklenburg-Vorpommern*, Çështja C-207/98 [2000] ECR I-549, 3 Shkurt 2000 (ECJ, *Mahlburg v. Land Mecklenburg-Vorpommern*, Case C-207/98 [2000] ECR I-549, 3 February 2000).

disproporcion, sepse aftësia e kufizuar e saj për të punuar në teatër do të ishte e përkohshme. Megjithëse kufizimet për kushtet e punës së grave shtatzënë ishin të pranueshme, ato duhet të ishin rreptësisht të fokusuara tek detyrat që do t'i shkaktonin atyre dëm dhe nuk mund të përcaktonin një ndalim të përgjithshëm për të punuar.

Paragrafi 18 i preambulës së Direktivës për Barazinë në Punësim përmban një formulim më të detajuar të mbrojtjes së kriterit profesional të mirëfilltë në lidhje me disa shërbime publike që lidhen me mbrojtjen nga rreziqet dhe sigurinë. Kjo nuk është në vetvete një mbrojtje e veçantë, por duhet të konsiderohet më tepër si shprehje një prej pasojave të mbrojtjes së kriterit profesional të mirëfilltë në një kontekst të veçantë:

“Kjo Direktivë nuk i kërkon në veçanti forcave të armatosura dhe policisë, shërbimeve të burgjeve ose shërbimeve të emergjencës të rekrutojnë ose të mbajnë në punësim persona, që nuk e kanë kapacitetin e kërkuar të kryejnë funksionet për të cilat janë marrë të kryejnë në lidhje me objektivin legjitim të ruajtjes së kapacitetin operacional të atyre shërbimeve.”⁷⁴

Zakonisht, kjo do të zbatohet në situatën e refuzimit të disa vendeve të punës që çmohen shumë kërkuese fizikisht për personat përtej një moshe të caktuar, apo personat me një aftësi të kufizuar fizike. Në këtë drejtim, Neni 3(4) i direktivës i lejon Shteteve Anëtare të përjashtojnë shprehimisht dispozitën e kushteve për forcat e armatosura. Megjithëse kjo dispozitë nuk shfaqet në Direktivën e Barazisë Gjinore (e rishikuar), është e mundur të vlerësohet duke shqyrtuar dy çështje që lidhen me diskriminimin gjinor dhe forcat e armatosura. Këto çështje u shqyrtuan në bazë të Nenit 2(2) të Direktivës për Trajtim të Barabartë, e cila përmbante mbrojtjen e “kriterit profesional të mirëfilltë” tani të gjendur në Nenin 14(2) të Direktivës për Barazinë Gjinore (e rishikuar).

Shembull: në çështjen *Sirdar*, kërkuesja kishte shërbyer si kuzhiniere në një njësi komandoje. Ajo u pushua nga puna pas shkurtimeve të shpenzimeve ushtarake, që prezantuan parimin e “ndërveprueshmërisë” për njësitë komando.⁷⁵ “Ndërveprueshmëria” kërkonte që çdo individ të ishte në gjendje të kryente një rol luftarak, për shkak të pamjaftueshmërisë së njerëzve. GJED-ja pranoi se njësitë komando vetëm me meshkuj ishin të justifikuar për garantimin e efektivitetit të luftimit, dhe se parimi i ndërveprueshmërisë i përjashtonte femrat. Kjo për arsye se komandot ishin një forcë e vogël e specializuar që zakonisht ishte në vijën e parë të çdo sulmi. GJED-ja vendosi se rregulli ishte i nevojshëm për përmbushjen e synimit të garantimit të efektivitetit të luftimit.

Shembull: në çështjen *Kreil*, kërkuesja aplikoi për punë si inxhinieri elektrike në forcat e armatosura.⁷⁶ Megjithatë, asaj iu refuzua vendi i punës sepse gratë ishin të ndaluara në çdo post në ushtri që kishte të bënte me përdorimin e armëve dhe mund të mermin pjesë vetëm në shërbimet mjekësore dhe muzikore të forcave të armatosura. GJED-ja vendosi se ky përjashtim ishte shumë i gjerë sepse i aplikojë pothuaj të gjitha posteve ushtarake thjesht sepse në ato poste gratë në një pikë të caktuar mund të duhej të përdornin armët. Çdo justifikim duhet të ishte më i lidhur ngushtë me funksionet zakonisht të kryera nga poste të veçanta. Besueshmëria e justifikimit të qeverisë u vu në pikëpyetje sepse në ato poste që ishin të hapura për femrat, ato prapëseprapë ishin të detyruara t'i nënshtroheshin trajnimit bazë me armë për qëllime të vetëmbrojtjes ose mbrojtjes së të tjerëve. Për rrjedhojë masa nuk ishte në përpjesëtim me arritjen e qëllimit. Krahas kësaj, dallimet nuk duhet të bëheshin ndërmjet

⁷⁴ Direktiva për Barazinë në Punësim 2000/78/EC, OJ L 303, 2.12.2000, fq. 17.

⁷⁵ GJED, *Sirdar kundër Bordit të Ushtrisë dhe Sekretarit të Shtetit për Mbrojtjen*, Çështja C-273/97 [1999] ECR I-7403, 26 Tetor 1999 (ECJ, *Sirdar v. The Army Board and Secretary of State for Defence*, Case C-273/97 [1999] ECR I-7403, 26 October 1999).

⁷⁶ GJED, *Kreil kundër Republikës së Gjermanisë*, Çështja C-285/98 [2000] ECR I-69, 11 Janar 2000 (ECJ, *Kreil v. Bundesrepublik Deutschland*, Case C-285/98 [2000] ECR I-69, 11 January 2000).

grave dhe burrave me arsyen se gratë kërkojnë një mbrojtje më të madhe, përveçse kur këto lidhen me faktorë specifik për rrethanat e grave, të tilla si nevoja për mbrojtje gjatë shtatzënisë.

Aftësia për të justifikuar diskriminimin gjinor me anë të efektivitetit ose efikasitetit të shërbimeve të veçanta të emergjencës ose sigurisë mund të bëhet më e vështirë me kalimin e kohës sepse rolet gjinore dhe qëndrimet sociale po zhvillohen, dhe Shtetet Anëtare kanë detyrimin të rishqyrtojnë masat kufizuese në këtë drejtim periodikisht.⁷⁷

2.6.4.2 Institucionet e Besimit Fetar

Direktiva e Barazisë në Punësim i lejon specifikisht organizatat që bazohen në një “besim fetar” ose “besim” të imponojnë disa kushte për punonjësit e tyre. Neni 4(2) i Direktivës thotë se nuk ndërhyr në të “drejtën e kishave dhe organizatave të tjera publike ose private, normat e të cilave bazohen tek besimi fetar ose tek besimi... për t’i kërkuar punonjësve të tyre të veprojnë në mirëbesim dhe me besnikëri ndaj normave të organizatës”. Krahës kësaj, punonjësit e lidhur me organizatat fetare mund të përfshihen në mbrojtjen e “kriterit profesional të mirëfilltë” që lejon trajtim të ndryshëm bazuar në parimet fetare të organizatës në fjalë.

Neni 4(1) dhe 4(2) i lejojnë organizatave të tilla si kishat të refuzojnë për shembull punësimin e grave si priftëresha apo pastore, kur kjo gjë është në kundërshtim me frymën e atij besimi. Megjithatë GJED-ja akoma nuk e ka pasur mundësinë për të dhënë vendim për interpretimin e kësaj dispozite, ajo është zbatuar në nivelin kombëtar. Më poshtë janë dy çështje që lidhen me përdorimin e kësaj mbrojtjeje për të justifikuar trajtimin e ndryshëm për shkak të orientimit seksual.

Shembull: në një çështje përpara gjykatave Finlandeze, Kisha Luterane Evangjeliste e Finlandës refuzoi emërimin si kapelan (ndihmës famullitar) të një individi në një marrëdhënie me gjini të njëjtë.⁷⁸ Gjykata Administrative e Vaasas e anuloi vendimin me arsyen se të qenurit heteroseksual nuk mund të konsiderohet si kriter profesional i mirëfilltë për këtë post. Vëmendje iu kushtua faktit se nuk përmendej orientimi seksual në rregulloren e brendshme të Kishës që lidhej me emërimin e famullitarëve dhe kapelanëve.

Shembull: në çështjen *Amikus (Amicus)*, gjykatave në Mbretërinë e Bashkuar iu kërkuar të vendosin për pajtimin e rregullave kombëtare që transpozojnë mbrojtjen e kriterit profesional të mirëfilltë në kontekstin e punëdhënësve fetarë me Direktivën e Barazisë në Punësim.⁷⁹ U theksua se çdo përjashtim në parimin e trajtimit të barabartë duhet të interpretohet në mënyrë të ngushtë. Formulimi i rregullave kombëtare lejonte trajtimin e ndryshëm kur punësimi “është për qëllime të një besimi fetar të organizuar”, dhe u nënvizua se kjo gjë do të ishte shumë më kufizuese sesa “për qëllime të një organizate fetare”. Pra, gjykata ra dakord me deklaratimet e qeverisë që ky përjashtim do të zbatohet në lidhje me një numër shumë të kufizuar vendesh pune të lidhura me promovimin ose përfaqësimin e besimit, si p.sh. priftërinjtë. Nuk do të lejonte organizatat fetare, si p.sh. shkollat e besimit apo qendrat e kujdesit shëndetësor fetar, të argumentonin se vendi i një mësuesi (që është për qëllime

⁷⁷ Neni 31(3), Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar).

⁷⁸ Gjykata Administrative e Vaasas, Finlandë, Vaasan Hallinto-oikeus - 04/0253/3. Përmbledhja në anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore FRA InfoPortal, Çështja 187-1.

⁷⁹ Seksioni *Amicus MSF, R (me kërkesë të) kundër Sekretarit të Shtetit për Tregtinë dhe Industinë* [2004] EWHC 860 (Admin), Gjykata e Lartë e MB, 26 Prill 2004 (*Amicus MSF Section, R (on the application of) v. Secretary of State for Trade and Industry* [2004] EWHC 860 (Admin), UK High Court, 26 April 2004). Përmbledhja në anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore - FRA InfoPortal.

edukative) ose e një infermiereje (që është për qëllime të kujdesit shëndetësor) janë pjesë e “qëllimit të një besimi fetar të organizuar.”

2.6.4.3 Përjashtimet për shkak të moshës

Neni 6 i Direktivës për Barazinë në Punësim parashikon dy justifikime të veçanta të diferencimeve në trajtim për shkak të moshës.

Neni 6(1) e lejon diskriminimin për shkak të moshës, i cili ndjek “politikën legjitime të punësimit, tregun e punës dhe objektivat e trajnimit profesional”, me kusht që të përmbushet kriteri i proporcionalitetit. Jepet një numër i kufizuar i shembujve se kur mund të justifikohet trajtimi i diferencuar: Neni 6(1) (b) lejon “vendosjen e kushteve minimale të moshës, përvojës profesionale dhe vjetërsisë në shërbim për aksesin në punësim”. Megjithatë, kjo listë nuk synon të jetë shtruese dhe kështu që mund të zgjerohet rast pas rasti.

Neni 6(2) e lejon diskriminimin për shkak të moshës në lidhje me aksesin dhe përfitimet në bazë të skemave profesionale të sigurimeve shoqërore, pa nevojën për të përmbushur testin e proporcionalitetit.

Shembull: në çështjen *Palacios (Palacios)*, GJED-ja pati mundësinë e parë të shqyrtonte sferën e Nenit 6. Kërkesa ndaj gjykatës ishte shqyrtimi i zbatimit të Nenit 6 në kontekstin e moshës së detyrueshme për pension.⁸⁰ Pas konstatimit se mosha e detyrueshme për pension përfshihej në Nenin 6, GJED-ja më pas shqyrtoi nëse kjo gjë mund të justifikohet në mënyrë objektive. GJED-ja i konsideroi të rëndësishme çështjet e mëposhtme:

- Së pari, masa fillestare u shpreh për të krijuar mundësi në tregun e punës përkundrejt një sfondi ekonomik të karakterizuar nga një papunësi e lartë;
- Së dyti, kishte prova se masa provizore u miratua me nxitjen e sindikatave dhe organizatave të punëdhënësve për të promovuar një shpërndarje më të mirë të punës ndërmjet brezave;
- Së treti, Ligji 14/2005 u miratua përsëri me bashkëpunimin e sindikatave dhe organizatave të punëdhënësve, këtë herë me një kriter të shprehur se ajo masë është “e lidhur me objektiva që janë konsistente me politikën e punësimit dhe janë parashikuar në marrëveshjen kolektive”;
- Së katërti, klauzola e daljes së detyruar në pension u shpreh të ishte në “interes të promovimit të punësimit”.

Duke patur në konsideratë këta faktorë, GJED-ja arriti në përfundimin se “e vendosur në kontekstin e saj, ...dispozita transitorie synonte të rregullonte tregun kombëtar të punës, veçanërisht, me qëllimin e kontrollit të papunësisë”. Mbi këtë bazë, GJED-ja vendosi se marrëveshja kolektive përmbushte një qëllim legjitim. Pasi pranoi se po ndiqej një qëllim legjitim, më pas GJED-ja kishte nevojë të shqyrtonte nëse masa ishte “e përshtatshme dhe e domosdoshme” në arritjen e qëllimit. GJED-ja ritheksoi se Shtetet Anëtare kanë një hapësirë të gjerë diskrecioni në fushën e politikave sociale dhe të punësimit, dhe kjo kishte implikimin se “dispozita specifike mund të ndryshojnë në përputhje me situatën në Shtetet Anëtare”. Ajo që dukej e rëndësishme ishte kriteri që punëtorët në fjalë të përfitonin pensionin, “niveli i të cilit nuk mund të ishte i paarsyeshëm”. Po aq me ndikim ishte çështja se dispozitat në fjalë ishin përcaktuar nga marrëveshja kolektive ndërmjet sindikatave dhe organizatave të

⁸⁰ GJED, *Palacios de la Vija kundër Shërbimeve Cortefiel SA*, Çështja C-411/05 [2007] ECR I-8531, 16 Tetor 2007 (ECJ, *Palacios de la Villa v. Cortefiel Servicios SA*, Case C-411/05 [2007] ECR I-8531, 16 October 2007).

punëdhënësve, duke krijuar në proces një nivel fleksibiliteti që mundësonte që vendimi për të dalë në pension të merrte në konsideratë tregun e punës në fjalë dhe kriteret specifike të punës. Mbi këtë bazë, GJED-ja vendosi se masa transitorë, që prekte Z.Palasios, dhe marrëveshja kolektive ishin të justifikuar në mënyrë objektive dhe për rrjedhojë të pajtueshme me Direktivën Kuadër. Qasja e nënvizuar nga GJED-ja është se Neni 6 do të konsiderohet në të njëjtën mënyrë si dhe justifikimi objektiv sipas shkaqeve të tjera të mbrojtjes së mosdiskriminimit, siç u diskutua më lart.

Shembull: në çështjen *MacCulloch* në Mbretërinë e Bashkuar, gjykatës iu kërkua të shqyrtonte pozicionin e skemave të shpërblimeve për zgjidhjen e kontratës së punës që kishte të bënte me shpërblime të shtuara për largimet nga puna sipas moshës dhe kohëzgjatjes së shërbimit.⁸¹ Kjo çështje kishte rezultatin që punonjësit më të vjetër me periudha më të gjata në punë kishin të drejtën e një shpërblimi më të madh sesa anëtarët më të rinj të stafit. Gjykata e Apelit në MB pranoi se në parim kjo mund të ishte objektivisht e justifikuar si mjet për shpërblimin e besnikërisë së punëtorëve më të vjetër, duke i dhënë punëtorëve më të vjetër pagesa më të mëdha duke pasur parasysh dobësinë në tregun e punës, si dhe inkurajimin e punëtorëve më të vjetër që t'i lëshojnë vendin punëtorëve më të rinj. Megjithatë, u ofruan udhëzime në lidhje me qasjen ndaj çështjes së justifikimit objektiv, me një aludim se çështja e proporcionalitetit kërkon një shqyrtim të gjerë përpara se të dalin konkluzionet për justifikimin objektiv.

Shembull: në çështjen *Hütter*, GJED-së iu kërkua të shqyrtonte referencën në lidhje me një ligj Austriak që parashikonte se përvoja në punë përpara arritjes së moshës 18 vjeç nuk mund të merrej në konsideratë për qëllime të përcaktimit të pagës. Z.Hütter dhe një koleg i tij ishin ndihmës për TUG, të cilëve me të mbaruar stazhin iu ofrua një kontratë tre mujore. Në bazë të legjislacionit në fjalë, Z.Hütter, i cili sapo i kishte mbushur 18 vjeç, iu caktua paga duke iu referuar përvojës së tij të fituar të punës prej 6.5 muajsh, ndërsa kolegut të tij i cili ishte 22 muaj më i madh se ai iu caktua paga në përputhje me përvojën e fituar nga ai prej 28.5 muajsh. Kjo çoi në një diferencë në pagesën mujore, pavarësisht se të dy kishin nivele të njëjta përvoja.

Z.Hütter ngriti padi duke pretenduar se rregulli ishte më i favorshëm për personat që e fitonin eksperiencën pasi mbushnin moshën 18 vjeç. GJED-ja pranoi se synimet kryesore të legjislacionit mund të çmoheshin legjitime: (1) në mënyrë që personat që ndjekin një arsim të mesëm të përgjithshëm të mos ishin në disavantazh, krahasuar me personat me kualifikim profesional; dhe (2) për të evituar që stazhi të bëhej më i kushtueshëm dhe për rrjedhojë të promovojë integritetin e të rinjve, që kishin ndjekur atë lloj kualifikimi në tregun e punës. Megjithatë në vlerësimin e përcaktimit nëse synimet legjitime ishin të përshtatshme dhe të nevojshme Shteti Anëtar kishte një hapësirë të gjerë diskrecioni, GJED-ja vendosi se nuk ishte nxjerrë siç duhet një justifikim objektiv, sepse kishte një ndikim disproporcional tek punëtorët e rinj, veçanërisht në ato çështje ku përvojat ishin të barabartë, por mosha e aplikantit ndikonte tek vlera e shpërblimit, siç ishte rasti në këtë çështje.

Duhet të vërehet se kjo qasje është gjithashtu konsistente me atë të GJEDNJ-së, e cila ekzaminoi çështjen e moshave të ndryshme të pensionit në kontekstin e KEDNJ-së, diskutuar në çështjen *Stec*, në kapitullin 4.2. Në këtë kuptim, përjashtimet e lidhura me moshën janë konsistente me qasjen e gjykatave ndaj justifikimeve për politikën sociale dhe punësimin.

⁸¹ *MacCulloch kundër Kompanisë Imperial Chemical Industries plc* [2008] IRLR 846, Gjykata Britanike e Apelit për Çështjet e Punësimit, 22 korrik 2008 (*MacCulloch v. Imperial Chemical Industries plc* [2008] IRLR 846, UK Employment Appeals Tribunal, 22 July 2008).

Pikat kryesore

- Sipas KEDNJ-së, ka një mbrojtje të përgjithshme për diskriminimin e drejtpërdrejtë. Sipas të drejtës së BE-së, ka mbrojtje specifike për diskriminimin e drejtpërdrejtë, të cilat janë të përshtatura sipas kontekstit të punësimit.
- Diskriminimi i tërthortë sipas legjislacionit të BE-së dhe KEDNJ-së i nënshtrohet një mbrojtjeje të përgjithshme të justifikimit objektiv.
- Trajtimi i diferencuar mund të justifikohet kur ndjek një synim legjitim dhe kur mjetet e ndjekjes së këtij synimi janë të përshtatshme dhe të domosdoshme.
- Krahas mbrojtjes së përgjithshme për diskriminimin e tërthortë sipas legjislacionit të BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi, ka më shumë mbrojtje specifike: (i) kriteret profesionale të mirëfillta; (ii) përjashtimet në lidhje me institucionet e besimit fetar; dhe (iii) përjashtimet veçanërisht për diskriminimin për shkak të moshës.
- Diskriminimi për shkak të moshës është shkak i vetëm i mbrojtur i BE-së ku diskriminimi i drejtpërdrejtë mund të justifikohet objektivisht.

Lexime të mëtejshme

Bamforth, Malik dhe O’Cinneide, *Ligji për mbrojtjen nga diskriminimi: Teoria dhe Konteksti* (London, Sweet dhe Maxwell, 2008), Kapitujt 4, 5, 6, 8.

Bamforth, Malik and O’Cinneide, *Discrimination Law: Theory and Context* (London, Sweet and Maxwell, 2008), Chapters 4, 5, 6, 8.

Barnard, *Legjislacioni i BE-së për Punësimin* (Oxford, Oxford University Press, 2009), Kapitujt 6, 7, 8, 9, 10.

Barnard, *EC Employment Law* (Oxford, Oxford University Press, 2009), Chapters 6, 7, 8, 9, 10.

Bercusson, *E Drejta Evropiane e Punës* (Cambridge, Cambridge University Press, 2009), Kapitujt 10, 11, 22.

Bercusson, *European Labour Law* (Cambridge, Cambridge University Press, 2009), Chapters 10, 11, 22.

Dubout, « Ndalimi i diskriminimit të tërthortë nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut: rinovim apo revolucion? Epilogu në çështjen D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke, Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (Dhoma e Madhe), 13 Nëntor 2007’, 19 *Rishikim tremujor i të drejtave të njeriut*, (2008) 75.

Dubout, ‘L’interdiction des discriminations indirectes par la Cour européenne des droits de l’homme : rénovation ou révolution ? Epilogue dans l’affaire D.H. et autres c. République tchèque, Cour européenne des droits de l’homme (Grande Chambre), 13 novembre 2007’, 19 *Revue trimestrielle des droits de l’homme*, (2008) 75.

Ellis, *Legjislacioni i BE-së kundër Diskriminimit* (Oxford, Oxford University Press, 2005), Kapitulli 6.

Ellis, *EU Anti-Discrimination Law* (Oxford, Oxford University Press, 2005), Chapter 6.

ERRC/Interights/MPG *Ndërgjygjësia Strategjike e Diskriminimit Racial në Evropë: nga Parimet tek Praktika* (Nottingham, Russell Press, 2004), Shtojca 5.

ERRC/Interights/MPG *Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: from Principles to Practice* (Nottingham, Russell Press, 2004), Annex 5.

Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, *Kufijtë dhe Potenciali i Konceptit të Diskriminimit të Tërthortë* (Luksemburg, Zyra e Botimeve, 2008).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, *The Limits and Potential of the Concept of Indirect Discrimination* (Luxembourg, Publications Office, 2008).

Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, *Përtej barazisë formale: diskriminimi pozitiv sipas Direktivave 2000/43/EC dhe 2000/78/EC* (Luksemburg, Zyra e Botimeve, 2007) – e disponueshme gjithashtu në Frëngjisht dhe Gjermanisht.

European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Beyond formal equality: positive action under Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC* (Luxembourg, Publications Office, 2007) – also available in French and German.

Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, *Diskriminimi për shkak të moshës dhe e Drejta Evropiane* (Luksemburg, Zyra e Botimeve, 2005) – e disponueshme gjithashtu në Frëngjisht dhe Gjermanisht.

European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Age discrimination and European Law* (Luxembourg, Publications Office, 2005) – also available in French and German.

Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, *Besimi Fetar dhe Besimi në Punësim* (Luksemburg, Zyra e Botimeve, 2006) – e disponueshme gjithashtu në Frëngjisht dhe Gjermanisht.

European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Religion and Belief in Employment* (Luxembourg, Publications Office, 2006) – also available in French and German.

Fredman, *Ligji për Mbrojtjen nga Diskriminimi* (Oxford, Oxford University Press, 2002), Kapitulli 4.

Fredman, *Discrimination Law* (Oxford, Oxford University Press, 2002), Chapter 4.

Heyden dhe von Ungern-Sternberg, „Ndalimi i Diskriminimit nuk është Promovim – Kundër Vendimit të ri të EGMR për Nenin 14 të EMRK”, *Revista për të Drejtat Themelore Evropiane* (2009).

Heyden and von Ungern-Sternberg, ‘Ein Diskriminierungsverbot ist kein Fördergebot – Wider die neue Rechtsprechung des EGMR zu Art. 14 EMRK’, *Europäische Grundrechte-Zeitschrift* (2009).

Interights, *Mbrojtja nga Diskriminimi në të Drejtën Ndërkombëtare* (London, Interights, 2005), Kapitujt 3 dhe 4.

Interights, *Non-Discrimination in International Law* (London, Interights, 2005), Chapters 3 and 4.

Marguénaud, «Çështja Burden ose Mohimi i Lidhjeve Vëllazërore: Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (Gde Ch.), Burden dhe Burden kundër Mbretërisë së Bashkuar, 29 Prill 2008’, 20 *Rishikim tremujor i të Drejtave të Njeriut*, (2009) 78.

Marguénaud, ‘L’affaire Burden ou l’humiliation de la fratrie : Cour européenne des droits de l’homme (Gde Ch.), Burden et Burden c. Royaume Uni, 29 avril 2008’, 20 *Revue trimestrielle des droits de l’homme*, (2009) 78.

Mowbray, *Zhvillimi i Detyrimeve Pozitive sipas Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut* (Oxford, Hart Publishing, 2004), Kapitulli 7.

Mowbray, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights* (Oxford, Hart Publishing, 2004), Chapter 7.

Schiek, Waddington dhe Bell (eds.), *Çështje, Materiale dhe Tekste për Legjislacionin Kombëtar, Mbikombëtar dhe Ndërkombëtar të Mbrojtjes nga Diskriminimi* (Oxford, Hart Publishing, 2007), Kapitujt 2, 3 dhe 7.

Schiek, Waddington and Bell (eds.), *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law* (Oxford, Hart Publishing, 2007), Chapters 2, 3 and 7.

3. *Fushëveprimi i Legjislacionit Evropian për Mbrojtjen nga Diskriminimi*

3.1 *Hyrje*

Megjithëse legjislacioni Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi ndalon diskriminimin e drejtpërdrejtë dhe të tërthortë, këtë e bën në disa kontekste të caktuara. Në Bashkimin Evropian, legjislacioni për mbrojtjen nga diskriminimi u prezantua për lehtësimin e funksionimit të tregut të brendshëm, dhe për rrjedhojë u kufizua tradicionalisht në sferën e punësimit. Me daljen e Direktivës për Barazinë Raciale në vitin 2000, kjo sferë u zgjerua për të përfshirë aksesin tek mallrat dhe shërbimet, dhe aksesin në sistemin shtetëror të ndihmës sociale, nga mendimi se për garantimin e barazisë në vendet e punës ishte e nevojshme gjithashtu të garantohej barazia në fushat e tjera, që mund të kenë ndikim tek punësimi. Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjinor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve u prezantua më pas me synimin për të zgjeruar fushëveprimin e barazisë për shkak të gjinisë tek mallrat dhe shërbimet. Megjithatë, Direktiva e Barazisë në Punësim e vitit 2000, e cila ndalon diskriminimin për shkak të orientimit seksual, aftësisë së kufizuar, moshës, besimit fetar dhe besimit zbatohet vetëm në kontekstin e punësimit. Siç u diskutua në Kapitullin 1.1.2, shtrirja e mbrojtjes së këtyre shkaqeve në kontekstin e mallrave dhe shërbimeve, dhe në aksesin tek sistemi i ndihmës sociale është aktualisht në shqyrtim nga legjislatura.

Në kontrast, Neni 14 i KEDNJ-së garanton barazinë në lidhje me gëzimin e të drejtave themelore të garantuara nga KEDNJ-ja. Krahas kësaj, Protokollin 12 i KEDNJ-së, që hyri në fuqi në vitin 2005, e zgjeron fushëveprimin e ndalimit të diskriminimit për të përfshirë çdo të drejtë, që garantohej në nivel kombëtar, edhe kur kjo nuk është në fushëveprimin e një të drejte të KEDNJ-së. Megjithatë, tek ky Protokoll kanë aderuar vetëm 17 nga 47 anëtarët e KiE-së, ndër të cilët gjashtë janë Shtete Anëtare. Kjo do të thotë se ndërmjet Shteteve Anëtare të BE-së ekzistojnë nivele të ndryshme të detyrimeve në legjislacionin Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi.

Ky kapitull do të parashtrojë fushëzbatimin e legjislacionit Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi. Kapitulli do të fillojë me një paraqitje të përgjithshme të fushëveprimit të Nenit 14 dhe Protokollit 12 të KEDNJ-së dhe metodologjinë e miratuar nga GJEDNJ-ja për përcaktimin e sferës së zbatimit të tij. Më pas do të ekzaminohen fushat e veçanta themelore të mbuluara nga direktivat e mosdiskriminimit, që tregojnë korrespondimin me fushat e mbuluara gjithashtu nga Neni 14. Së fundi kapitulli jep një vështrim të përgjithshëm të atyre fushave ku zbatohet KEDNJ-ja përtej konteksteve specifike të legjislacionit të BE-së, si p.sh. fusha e zbatimit të ligjit dhe “sfera personale”.

3.2 *Kujt i ofrohet mbrojtje nga legjislacioni Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi?*

Paraprakisht duhet të trajtohet çështja e përfituesve të mbrojtjes nga legjislacioni i BE-së dhe KEDNJ-ja. KEDNJ-ja garanton mbrojtjen e të gjithë atyre brenda juridiksionit të një shteti anëtar, nëse janë shtetas ose jo, dhe madje përtej territorit kombëtar në ato zona që janë nën

kontrollin efektiv të shtetit (si p.sh. territoret e pushtuara).⁸² Në kontrast, mbrojtja nga legjislacioni i BE-së është më e kufizuar në fushën e saj të veprimit. Ndalimi i diskriminimit kombëtar në legjislacionin e BE-së zbatohet në kontekstin e qarkullimit të lirë të personave dhe i akordohet vetëm shtetasve të Shteteve Anëtare të BE-së. Krahas kësaj, direktivat për mosdiskriminimin përmbajnë përjashtime të ndryshme të zbatimit për shtetasit e vendeve të treta (SHVT). Një shtetas i një vendi të tretë është një individ që është qytetar i një shteti, i cili nuk është anëtar i Bashkimit Evropian.

Direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi e përjashtojnë shprehimisht zbatimin e tyre për diskriminimin kombëtar, i cili rregullohet sipas Direktivës për Lëvizjen e Lirë.⁸³ Sipas kësaj të fundit, vetëm qytetarët e Shteteve Anëtare të Bashkimit Evropian kanë të drejtën e hyrjes dhe qëndrimit në Shtetet e tjera Anëtare të BE-së. Pas një periudhë prej pesë vjetësh qëndrimi të ligjshëm në një Shtet Anëtar tjetër të BE-së, një qytetar i BE-së ka të drejtën e qëndrimit të përhershëm, duke i dhënë atyre të drejta ekuivalente me atë në kategorinë e “punëtorëve”. Sigurisht, kjo nuk do të thotë se shtetasit e Shteteve të tjera Anëtare nuk janë të mbrojtur nga direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi. Pra, një homoseksual Gjerman i pushuar nga puna në Greqi për shkak të orientimit të tij seksual do të jetë në gjendje të mbështetet tek Direktiva e Barazisë në Punësim. Thjesht do të thotë se kur bëhet ankimim për diskriminim për shkak të kombësisë, viktimat ose do të duhet ta përfshijë atë brenda shkakut të racës ose përkatësisë etnike, ose do të duhet të mbështetet tek Direktiva për Lëvizjen e Lirë.

Edhe Direktiva për Barazinë Raciale edhe Direktiva për Barazinë në Punësim thonë se ato nuk krijojnë ndonjë të drejtë për trajtim të barabartë për shtetasit e vendeve të treta (SHVT) në lidhje me kushtet e hyrjes dhe rezidencës. Direktiva e Barazisë në Punësim thotë më tej se ajo nuk krijon ndonjë të drejtë për trajtimin e barabartë për Shtetasit e Vendeve të Treta në lidhje me aksesin në punësim dhe profesion. Direktiva për Barazinë Raciale thotë se nuk mbulon “ndonjë trajtim që lind nga statusi ligjor i shtetasve të vendeve të treta”. Megjithatë, kjo nuk i lejon Shtetet Anëtare të përjashtojnë tërësisht mbrojtjen për Shtetasit e Vendeve të Treta, përderisa preambula thotë se SHVT duhet të mbrohen nga direktiva, përveç kur është fjala për aksesin në punësim. Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar) dhe Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjinor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve nuk e përjashton mbrojtjen për Shtetasin e Vendeve të Treta.

Megjithatë, Shtetasit e Vendeve të Treta do të gëzojnë të drejtën për trajtim të barabartë gjerësisht në të njëjtat fusha të mbuluara nga direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi ku ato kualifikohen si “rezidentë afatgjatë” në kuadër të Direktivës për Shtetasit e Vendeve të Treta (e cila, ndër kushtet e tjera, kërkon një periudhë qëndrimi prej 5 vjetësh).⁸⁴ Krahas kësaj, Direktiva për Ribashkimin Familjar lejon që SHVT që janë rezidentë të ligjshëm në një Shtet Anëtar të bashkohen me anëtarët e familjes së tyre në kushte të caktuara.⁸⁵

Sigurisht, këto rregulla të legjislacionit të BE-së nuk i pengojnë Shtetet Anëtare të nxjerrin kushte më të favorshme në kuadër të ligjit të tyre kombëtar. Krahas kësaj, jurisprudenca e KEDNJ-së, siç u diskutua në Kapitullin 4.7, tregon se megjithëse një shtet mund t'i konsiderojë shtetasit dhe jo-shtetasit në një situatë të pakrahasueshme (dhe ta konsiderojë të lejueshme që të trajtohen ndryshe në rrethana të caktuara), në parim të gjitha të drejtat në KEDNJ duhet të garantohen në mënyrë të barabartë për të gjithë personat në juridiksionin e

⁸² GJEDNJ, *Loizidou kundër Turqisë* (Nr. 15318/89), 18 Dhjetor 1996 (ECtHR, *Loizidou v. Turkey* (No. 15318/89), 18 December 1996).

⁸³ Direktiva 2004/38/EC për të drejtën e qytetarëve të Bashkimit dhe pjesëtarëve të familjeve të tyre të qarkullojnë dhe banojnë lirisht brenda territorit të Shteteve Anëtare, OJ L 158 30.4.2004, fq. 77.

⁸⁴ Direktiva 2003/109/EC për statusin e shtetasve të vendeve të treta që janë rezidentë afatgjatë, OJ L 16, 23.01.2004, fq. 44.

⁸⁵ Direktiva 2003/86/EC për të drejtën për ribashkim familjar, OJ L 251, 3.10.2003, fq. 12.

tyre. Në këtë drejtim, KEDNJ-ja vendos detyrime për shtetet anëtare në lidhje me Shtetasit e Vendeve të Treta, të cilat në disa fusha shkojnë përtej kritereve të legjislacionit të BE-së.

3.3. Fushëveprimi i Konventës Evropiane: Neni 14 dhe Protokolli 12

3.3.1 Natyra e ndalimit të diskriminimit në Konventë

Neni 14 garanton barazinë “[n]ë gëzimin e [...] [të] drejtave dhe lirive” të përcaktuara në KEDNJ. Për rrjedhojë, GJEDNJ-ja nuk do të jetë kompetente të shqyrtojë ankimmimet për diskriminim përveçse kur janë të përfshira në sferën e një prej të drejtave të mbrojtura nga KEDNJ-ja.

Sa herë që KEDNJ-ja shqyrton një shkelje të pretenduar të Nenit 14, kjo bëhet gjithnjë bashkë me një të drejtë materiale. Një kërkues do të pretendojë shpesh për një shkelje të një të drejte materiale, dhe krahas asaj shkeljen e një të drejte materiale bashkë me Nenin 14. Me fjalë të tjera, se ndërhyrja tek të drejtat e tyre, krahas mospajtit me standardet e kërkuara në të drejtën materiale, ishte gjithashtu diskriminuese për shkakun se personat në një situatë të krahasueshme nuk u përballën me një disavantazh të njëjtë. Siç vërehet në Kapitullin 4, shpesh kur GJEDNJ-ja konstaton një shkelje të të drejtës materiale, nuk vazhdon të shqyrtojë ankimmimin për diskriminim kur çmon se do të përbënte në fakt shqyrtim të të njëjtit ankimmim.

Ky seksion parashtron së pari të drejtat e garantuara nga KEDNJ-ja dhe më pas shpjegon sesi GJEDNJ-ja e ka interpretuar KEDNJ-në për qëllime të zbatimit të Nenit 14.

3.3.1.1 Të Drejtat e trajtuara nga Konventa

Përderisa Neni 14 është tërësisht i varur nga diskriminimi në bazë të njërës prej të drejtave materiale të garantuara në KEDNJ, është e nevojshme të bëhet një vlerësim i të drejtave të trajtuara nga KEDNJ-ja. KEDNJ-ja përmban një listë të drejtash, të karakterizuara si “civile dhe politike”; megjithatë mbron gjithashtu edhe disa të drejta “ekonomike dhe sociale”.

Të drejtat materiale të përmbajtura në KEDNJ mbulojnë një dimension jashtëzakonisht të gjerë: për shembull, të drejtën e jetës, të drejtën e respektimit të jetës private dhe familjare dhe lirinë e mendimit, ndërgjegjes dhe fesë.

Sa herë që një çështje diskriminimi lidhet me një prej fushave të mbuluara nga një e drejtë në KEDNJ, GJEDNJ-ja merr në konsideratë shqyrtimin e ankimmimeve për pretendime të shkeljes së Nenit 14.

Ky është një dallim jashtëzakonisht domethënës ndërmjet legjislacionit Evropian dhe KEDNJ-së, sepse KEDNJ-ja ofron mbrojtje nga diskriminimi për çështje që nuk i rregullon legjislacioni i BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi. Megjithatë, Karta e BE-së për të Drejtat Themelore e detyron BE-në të mos ndërhyjë me të drejtat e njeriut për masat që merr (duke përfshirë ndalimin e diskriminimit), Karta zbatohet vetëm për Shtetet Anëtare kur ato zbatojnë legjislacionin e BE-së. Karta zbatohet për to në këtë rrethanë të kufizuar thjesht sepse vetë BE-ja nuk ka në të vërtetë mjete administrative në Shtetet Anëtare për implementimin e legjislacionit të saj – por legjislacionit të BE-së i jepet fuqi nga administratat e vetë Shteteve Anëtare, Për rrjedhim, në ato fusha ku Shtetet Anëtare nuk i kanë deleguar kompetencat BE-së, Karta nuk ka asnjë efekt.

Që nga dalja e direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi dhe shtrirjes së mbrojtjes tek aksesit tek mallrat dhe shërbimet si dhe tek sistemi i ndihmës sociale, diferenca në fushëveprimin ndërmjet mbrojtjes së ofruar sipas KEDNJ-së dhe direktivave është zvogëluar. Megjithatë, mund të identifikohen fusha të caktuara ku KEDNJ-ja ofron mbrojtje krahas legjislacionit të BE-së. Këto do të trajtohen tani.

3.3.1.2 Fushëveprimi i të drejtave të konventës

Në zbatimin e Nenit 14, GJEDNJ-ja ka përdorur një interpretim të gjerë të fushëveprimit të të drejtave të KEDNJ-së:

- Së pari, GJEDNJ-ja e ka bërë të qartë aty se mund të shqyrtojë pretendime në kuadër të Nenit 14 të marra së bashku me një të drejtë materiale, edhe sikur të mos ketë pasur asnjë shkelje të vetë të drejtës materiale;⁸⁶
- Së dyti, GJEDNJ-ja ka vendosur se fushëveprimi i KEDNJ-së shtrihet përtej termave të vërtetë të të drejtave të garantuara. Do të ishte e mjaftueshme sikur faktet e çështjes të lidheshin gjerësisht me çështjet që mbrohen nga KEDNJ-ja.

Shembull: në çështjen *Zarb Adami kundër Maltës (Zarb Adami v. Malta)*, kërkuesi u ankua për diskriminim për shkak të gjinisë për shkak të numrit disproporcionalisht të madh të njerëzve të thirrur për shërbimin e jurisë.⁸⁷ Neni 4(2) i KEDNJ-së e ndalon punën e detyruar. Megjithatë, Neni 4(3) (d) thotë se “detyrimet normale qytetare” nuk përfshihen brenda nocionit të “punës së detyruar”. GJEDNJ-ja konstatoi se, megjithëse “detyrimet normale qytetare” nuk mbulohen nga ky Artikull (e thënë ndryshe, që KEDNJ-ja nuk jep të drejtën e mosangazhimit në shërbimin e jurisë), faktet e çështjes nuk janë brenda fushëveprimit të të drejtës. Ajo e bazoi arsyetimin tek fakti që ajo që përbën “detyrimet normale qytetare” mund të bëhet “anormale” kur ato zbatohen në një mënyrë diskriminuese.

Shembull: në çështjen *E.B. kundër Francës (E.B. v. France)*, autoritetet kombëtare e refuzuan kërkesën për birësim nga një grua homoseksuale që jetonte me partneren e saj.⁸⁸ Kërkuesi pretendonte një shkelje të Nenit 8 të marrë së bashku me Nenin 14. GJEDNJ-ja konstatoi se asaj nuk i kërkohej të vendoste nëse ishte shkelur vetë Neni 8, të cilin e konsideronte të rëndësishëm sepse Neni 8 në vetvete nuk jepte të drejtën e krijimit të familjes ose të birësimit. Megjithatë, GJEDNJ-ja nënvizoi se ishte e mundur që një ankimim për diskriminim të ishte brenda fushëveprimit të një të drejte të caktuar, edhe sikur çështja në fjalë të mos lidhej me gëzimin e posaçëm të të drejtës të akorduar nga KEDNJ-ja. U konstatua se ngaqë Franca kishte krijuar në legjislacionin e saj kombëtar të drejtën për birësim, faktet e çështjes padyshim që ishin në sferën e Nenit 8. Nga faktet e çështjes, gjykata konstatoi gjithashtu se orientimi seksual i kërkuetit luajti një rol përcaktues në refuzimin nga autoritetet të kërkesës për birësim, gjë e cila përbënte një trajtim diskriminues në krahasim me individë të tjerë beqarë që kishin të drejtë të birësonin sipas ligjit kombëtar.

Shembull: në çështjen *Sidabras dhe Džiautas kundër Lituanisë (Sidabras and Džiautas v. Lithuania)*, kërkuetit u ankuan se e drejta e tyre për respektimin e jetës private i nënshtrohej ndërhyrjeve nga shteti duke u bërë pengesë për punësim në shërbimin publik dhe disa aspekte

⁸⁶ Shihni, për shembull, GJEDNJ, *Sommerfeld kundër Gjermanisë* [GC] (Nr. 31871/96), 8 Korrik 2003 (ECtHR, *Sommerfeld v. Germany* [GC] (No. 31871/96), 8 July 2003).

⁸⁷ GJEDNJ, *Zarb Adami kundër Maltës* (Nr. 17209/02), 20 June 2006 (ECtHR, *Zarb Adami v. Malta* (No. 17209/02), 20 June 2006).

⁸⁸ GJEDNJ, *E.B. kundër Francës* [GC] (Nr. 43546/02), 22 Janar 2008 (ECtHR, *E.B. v. France* [GC] (No. 43546/02), 22 January 2008).

të punësimit privat.⁸⁹ Brenda KEDNJ-së nuk garantohet asnjë e drejtë për të punuar. Megjithatë, GJEDNJ-ja konstatoi se kjo gjë përfshihej brenda sferës së Nenit 8, përderisa “ndikonte në aftësinë e tyre për të zhvilluar marrëdhënie me botën e jashtme në një shkallë të konsiderueshme dhe ka krijuar vështirësi serioze për ta përsa i takon fitimit të jetesës, me pasoja të qarta në gëzimin e jetëve të tyre private”.⁹⁰

Shembull: në çështjen *Karsën dhe të tjerë kundër M.B (Carson and others v. U.K)*, kërkesit u ankuan se qeveria i kishte diskriminuar për shkak të qëndrimit duke refuzuar që pagesat e tyre të pensionit të rishikoheshin lart me të njëjtën bazë si pensionistët që banonin brenda Mbretërisë së Bashkuar ose brenda një prej vendeve me të cilat Mbretëria e Bashkuar kishte lidhur një marrëveshje dypalëshe në këtë aspekt.⁹¹ GJEDNJ konstatoi se megjithëse KEDNJ-ja nuk krijon asnjë të drejtë për sigurimet shoqërore ose pagesat e pensioneve, kur vetë shteti vendos ta bëjë këtë, kjo do të krijonte një interes pronësie, i cili do të mbrohej nga Protokollin 1, i Nenit 1.

GJEDNJ-ja po kështu ka konstatuar në çështje të ngjashme, kur çdo formë e përfitimit nga shteti bëhet e pagueshme, kjo gjë do të përfshihet në fushëveprimin e Protokollit 1, Neni 1⁹² (sepse çmohet të jetë pronë)⁹³ ose Neni 8 (sepse prek jetën private ose familjare),⁹⁴ për qëllime të zbatimit të Nenit 14. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në lidhje me diskriminimin për shkak të kombësisë, të diskutuar më lart në seksionin 3.1.2, sepse e drejta e BE-së është shumë më kufizuese në këtë drejtim.

3.3.1.3 Protokollin 12

Protokollin 12 ndalon diskriminimin në lidhje me “gëzimin e çdo të drejte të parashtruar nga ligji” dhe kështu është më i madh në fushëveprimin e tij sesa Neni 14, i cili lidhet vetëm me të drejtat e garantuara nga KEDNJ-ja. Komentari i dhënë për kuptimin e këtyre termave në Raportin Shpjegues të Këshillit të Evropës thotë se kjo dispozitë lidhet me diskriminimin:

- “i. në gëzimin e çdo të drejte specifikisht të dhënë një individ sipas ligjit kombëtar;
- ii. në gëzimin e një të drejte, që mund të dalë nga një detyrim i qartë i një autoriteti publik sipas ligjit kombëtar, d.m.th., ku një autoritet publik ka si detyrim sipas ligjit kombëtar të sillt në një mënyrë të caktuar;

⁸⁹ GJEDNJ, *Sidabras dhe Džiautas kundër Lituanisë* (Numrat 55480/00 dhe 59330/00), 27 Korrik 2004 (ECtHR, *Sidabras and Džiautas v. Lithuania* (Nos. 55480/00 and 59330/00), 27 July 2004).

⁹⁰ *Po aty.*, paragrafi 48.

⁹¹ GJEDNJ, *Karsën dhe të tjerët kundër Mbretërisë së Bashkuar* [GC] (Nr. 42184/05), 16 Mars 2010 (ECtHR, *Carson and others v. UK* [GC] (No. 42184/05), 16 March 2010).

⁹² Shqyrtim i plotë i Protokollit 1, Neni 1 mund të gjendet në faqen e Internetit të Këshillit të Evropës Edukimi i të Drejtave të Njeriut për Profesionistët Ligjorë: Grgić, Mataga, Longar dhe Vilfan, “E Drejta e pronës sipas KEDNJ”, *Manual për të Drejtat e Njeriut*, Nr. 10, 2007, i disponueshëm në adresën: <http://www.coehelp.org/course/view.php?id=54>.

⁹³ Për shembull, GJEDNJ, *Stec dhe të tjerët kundër Mbretërisë së Bashkuar* [GC] (Nos. 65731/01 dhe 65900/01), 12 Prill 2006 (ECtHR, *Stec and others v. UK* [GC] (Nos. 65731/01 and 65900/01), 12 April 2006), (pagesat e pensioneve dhe përfitimet e invaliditetit); GJEDNJ, *Andrejeva kundër Letonisë* [GC] (Nr. 55707/00), 18 Shkurt 2009 (ECtHR, *Andrejeva v. Latvia* [GC] (No. 55707/00), 18 February 2009) (pagesat e pensioneve); GJEDNJ, *Koua Poirrez kundër Francës* (Nr. 40892/98), 30 Shtator 2003 (*Koua Poirrez v. France* (No. 40892/98), 30 September 2003) (shpërblimi për aftësinë e kufizuar); GJEDNJ, *Gaygusuz kundër Austrisë* (Nr. 17371/90), 16 Shtator 1996 (ECtHR, *Gaygusuz v. Austria* (No. 17371/90), 16 September 1996) (përfitimet e papunësisë).

⁹⁴ Për shembull, GJEDNJ *Weller kundër Hungarisë* (Nr. 44399/05), 31 Mars 2009 (ECtHR, *Weller v. Hungary* (No. 44399/05), 31 March 2009) (një pagesë për sigurimet shoqërore për qëllime të mbështetjes së familjeve me fëmijë).

- iii. nga një autoritet publik në ushtrimin e kompetencave diskrecionare (për shembull, akordimi i disa subvencioneve);
- iv. nga çdo veprim ose mosveprim tjetër i një autoriteti publik (për shembull, sjellja e oficerëve të policisë gjatë kontrollimit të një trazire).⁹⁵

Komentari gjithashtu thotë se megjithëse Protokollin kryesisht mbron individët kundër diskriminimit nga shteti, ai lidhet gjithashtu edhe me marrëdhëniet ndërmjet personave privatë, të cilat zakonisht i rregullon shteti, “për shembull, mohimi arbitrar i aksesit në punë, hyrja në restorante, ose aksesit në shërbime të cilat mund të bëhen të disponueshme nga persona privatë për publikun të tilla si kujdesi mjekësor ose shërbimet komunale si uji dhe energjia elektrike”.⁹⁶ Në përgjithësi, Protokollin 12 do të ndalojë diskriminimin jashtë konteksteve thjesht personale, ku individët ushtrojnë funksione që i vendosin në një pozicion për të vendosur sesi i ofrohen publikut mallrat dhe shërbimet e disponueshme.

Në çështjen e vetme të shqyrtuar nga GJEDNJ-ja në kuadër të Nenit 1 të Protokollit 12, *Sejdić dhe Finci kundër Bosnjë Hercegovinës (Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina)*, të diskutuar në Kapitullin 4.6, GJEDNJ-ja deklaroi se ky instrument “paraqet një ndalim të përgjithshëm të diskriminimit”. Ajo gjithashtu thotë se analiza e çështjeve të diskriminimit do të ishte identike me atë të përcaktuar nga GJEDNJ-ja në kontekstin e Nenit 14.

3.4. Fushëveprimi i direktivave të BE për mbrojtjen nga diskriminimi

Në kuadër të direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi, fushëveprimi i ndalimit të diskriminimit shtrihet në tre fusha: punësimi, sistemi i ndihmës sociale, dhe mallrat dhe shërbimet. Aktualisht, Direktiva për Barazinë Raciale zbatohet në tre fusha. Megjithëse legjislacioni që e shtrin Direktivën për Barazinë në Punësim në të tre fushat është duke u diskutuar, kjo direktivë aktualisht zbatohet vetëm në kontekstin e punësimit. Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar) dhe Direktiva e trajtimit të Barabartë Gjinor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve zbatohen në kontekstin e punësimit dhe aksesit tek mallrat dhe shërbimet por jo aksesin tek sistemi i ndihmës sociale.

3.4.1. Punësimi

Mbrojtja kundër diskriminimit në fushën e punësimit shtrihet përgjatë të gjitha shkaqeve të mbrojtura të parashikuara në kuadër të direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi.

3.4.1.1 Aksesit në punësim

Koncepti i “aksesit në punësim” është interpretuar gjerësisht nga GJED-ja.

Shembull: në çështjen *Meyers kundër Oficerit të Gjykimit (Meyers v. Adjudication Officer)*, GJED-ja vërejti se aksesit në punësim mbulon “jo vetëm kushtet përpara lindjes së një marrëdhënieje punësimi”, por gjithashtu të gjithë ata faktorë ndikues që duhet të merren në konsideratë përpara se individit të marrë vendim nëse do ta pranojë një ofertë për punësim ose

⁹⁵ Protokollin Nr. 12 i Konventës për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut (ETS Nr. 177), Raporti Shpjegues, paragrafi 22. I disponueshëm në adresën: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/177.htm>.

⁹⁶ Po aty., paragrafi 28.

jo”.⁹⁷ Në çështjen *Meyers*, dhënia e një përfitimi shtetëror të caktuar (të pagueshëm në varësi të nivelit të të ardhurave) mund të përfshihej në këtë fushë. Kjo ishte ngaqë kandidati do të influencohej nga fakti nëse ata do të kishin të drejtë ta merrnin këtë përfitim gjatë shqyrtimit të vendimit për marrjen e postit. Për pasojë, një konsideratë e tillë kishte një impakt në aksesin në punësim.

Shembull: në çështjen *Schnorbus kundër Landit Hesen (Schnorbus v. Land Hessen)* kërkuesja aplikoi për një post trajnimi si pjesë e kualifikimit të saj për të hyrë në gjyqësor.⁹⁸ Sipas ligjit kombëtar, ishte e nevojshme të kalohej një provim kombëtar, pasuar nga një periudhë trajnimi dhe një provim i dytë. Kërkuesja kishte kaluar provimin e parë por i ishte refuzuar një vend trajnimi me shkakun se nuk kishte vende të lira. Hyrja e saj për pasojë u vonua derisa u bënë të disponueshme vendet e tjera. Kërkuesja argumentoi se ajo ishte diskriminuar sepse prioritet i jepej kandidatëve meshkuj që kishin përfunduar shërbimin ushtarak. GJED-ja konstatoi se legjislacioni kombëtar që rregullonte datën e pranimit në vendin e trajnimit përfshihej brenda fushëveprimit të “aksesit në punësim” përderisa një periudhë e tillë trajnimi konsiderohej si “punësim” edhe në të drejtën e saj edhe si pjesë e procesit të marrjes së një vendi pune brenda gjyqësorit.

3.4.1.2 Kushtet e punësimit, duke përfshirë pushimin nga puna dhe pagën

Përsëri, GJED-ja në interpretimin se çfarë përfshihet në këtë fushë ka aplikuar një kuptim shumë të gjerë. Kjo ka bërë përfundimisht që çdo kusht i dalë nga marrëdhënia e punës të konsiderohet i përfshirë brenda kësaj kategorie.

Shembull: në çështjen *Meyers*, kërkuesi, një prind i vetëm, u ankua për diskriminim të tërthortë për shkak të gjinisë për shkak të metodës së përdorur për llogaritjen e përshtatshmërisë së prindit të vetëm për kredi familjare.⁹⁹ I takoi GJED-së të sqaronte nëse dispozita për kredinë familjare (një përfitim nga shteti) ishte vetëm një çështje e sigurimeve shoqërore, apo nëse përbënte një kusht për punësim. Me rëndësi në përcaktimin e kësaj çështjeje, GJED-ja mori në konsideratë që kredia familjare në fjalë ishte e pagueshme kur plotësoheshin tre kushtet e mëposhtme: të ardhurat e pretenduesit nuk e tejkalonin shumën e specifikuar; pretenduesi ose partneri i tij të punonte; pretenduesi ose partneri të kishte përgjegjësi për fëmijën. GJED-ja konstatoi se Direktiva për Trajtimin e Barabartë (tani e zëvendësuar nga Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar)) nuk do të konsiderohej e pazbatueshme vetëm sepse përfitimi në fjalë përbënte pjesë të sistemit të sigurimeve shoqërore. Por një metodologji më e gjerë u përdor për të parë nëse përfitimi ishte dhënë në lidhje me një marrëdhënie pune. Në këtë rast, për të përfituar nga sistemi i kredive familjare, kërkuesi duhet të vërtetonte se ose ai, ose partneri, ishin të angazhuar në punë me shpërblim. Ky kriter për të vërtetuar një marrëdhënie pune e solli sistemin e kredive familjare brenda kategorisë së kushtit për punësim.

⁹⁷ GJED, *Meyers kundër Oficerit të Gjyqësorit (Meyers v. Adjudication Officer)*, Çështja C-116/94 [1995] ECR I-2131, 13 Korrik 1995 (ECJ, *Meyers v. Adjudication Officer*, Case C-116/94 [1995] ECR I-2131, 13 July 1995).

⁹⁸ GJED, *Schnorbus kundër Landit Gjerman Hesen*, Çështja C-79/99 [2000] ECR I-10997, 7 Dhjetor 2000 (ECJ, *Schnorbus v. Land Hessen*, Case C-79/99 [2000] ECR I-10997, 7 December 2000).

⁹⁹ GJED, *Meyers kundër Oficerit të Gjyqësorit (Meyers v. Adjudication Officer)*, Çështja C-116/94 [1995] ECR I-2131, 13 Korrik 1995 (ECJ, *Meyers v. Adjudication Officer*, Case C-116/94 [1995] ECR I-2131, 13 July 1995).

Zbatimi i një përkufizimi të gjerë për konceptin e punësimit dhe kushtet e punës bëri që GJED-ja të konstatojë se dispozita për qendrat e kujdesit shëndetësor në punë¹⁰⁰ dhe reduktimin e orarit të punës gjithashtu të përfshiheshin në këtë sferë.¹⁰¹

GJED-ja ka përdorur gjithashtu një metodë mjaft përfshirëse për çështjet e pushimeve nga puna dhe pagave. Në lidhje me sferën e pushimeve nga puna, kjo përfshin pothuaj të gjitha situatat ku marrëdhënia e punësimit ka mbaruar. Kjo është konstatuar të përfshijë për shembull rastin kur marrëdhënia e punësimit është përfunduar si pjesë e një skeme për përfundimin e vullnetshëm të marrëdhënieve të punës,¹⁰² ose kur marrëdhënia është mbaruar me anë të daljes së detyruar në pension.¹⁰³

Koncepti i pagës është përkufizuar në Nenin 157 të Traktatit për Funksionimin e Bashkimit Evropian si “paga ose rroga e zakonshme bazë dhe çdo lloj tjetër kundërvlefte, në para ose në natyrë, që punëdhënësi i jep punonjësit drejtëpërdrejtë ose tërthorazi, nisur nga marrëdhëniet e punës”. Kjo mbulon një shumëllojshmëri të gjerë shpërblimesh që një punonjës merr si pasojë e hyrjes në një marrëdhënie punësimi. Sfera e këtij përkufizimi është marrë në konsideratë në një gamë çështjesh përpara Gjykatës Evropiane të Drejtësisë, dhe kjo është konstatuar të përfshijë të gjitha shpërblimet e lidhura me punën, duke përfshirë udhëtimin hekurudhor koncesionar,¹⁰⁴ pagesat për emigrantët,¹⁰⁵ shpërblimet për Krishtlindje,¹⁰⁶ dhe pensionet e punës.¹⁰⁷ Ajo që kërkohet nga përcaktimi nëse çështja përfshihet në termin “pagesë” është një formë përfitimi, i cili rrjedh nga ekzistenca e një marrëdhënie pune.

3.4.1.3. Aksesi në guidën dhe trajnimin profesional

Përkufizimi i “guidës dhe trajnimit profesional” ka tërhequr vëmendjen e GJED-së në kontekstin e qarkullimit të lirë të personave.¹⁰⁸ GJED-ja ka përdorur një përkufizim më të gjerë.

Shembull: në çështjen *Gravier*, një student/e që ishte me kombësi Franceze, dëshironte të studionte artin e kartonave të animuar në Akademinë e Arteve të Bukura në Liezh.¹⁰⁹ Ai/ajo

¹⁰⁰ GJED, *Lommers kundër Ministrit van Landbouw*, Çështja C-476/99 [2002] ECR I-2891, 19 Mars 2002 (ECJ, *Lommers v. Minister van Landbouw*, Case C-476/99 [2002] ECR I-2891, 19 March 2002).

¹⁰¹ GJED, *Avokati i Popullit për Barazinë kundër Këshillit të Qarkut Orebro*, Çështja C-236/98 [2000] ECR I-2189, 30 Mars 2000 (ECJ, *Jamstalldhetsombudsmannen v. Orebro Lans Landsting*, Case C-236/98 [2000] ECR I-2189, 30 March 2000).

¹⁰² GJED, *Bërton kundër Bordit të Hekurudhave në Britani*, Çështja 19/81 [1982] ECR 555, 16 Shkurt 1982 (ECJ, *Burton v. British Railways Board*, Case 19/81 [1982] ECR 555, 16 February 1982).

¹⁰³ GJED, *Palacios de la Vija kundër Shërbimeve Cortefiel SA*, Çështja C-411/05 [2007] ECR I-8531, 16 Tetor 2007 (ECJ, *Palacios de la Villa v. Cortefiel Servicios SA*, Case C-411/05 [2007] ECR I-8531, 16 October 2007).

¹⁰⁴ GJED, *Garland kundër Shoqërisë British Rail Engineering Limited*, Çështja 12/81 [1982] ECR 455, 9 Shkurt 1982 (ECJ, *Garland v. British Rail Engineering Limited*, Case 12/81 [1982] ECR 455, 9 February 1982).

¹⁰⁵ GJED, *Sabbatini kundër Parlamentit Evropian*, Çështja 20/71 [1972] ECR 345, 7 Qershor 1972 (ECJ, *Sabbatini v. European Parliament*, Case 20/71 [1972] ECR 345, 7 June 1972).

¹⁰⁶ GJED, *Lewen kundër Denda*, Çështja C-333/97 [1999] ECR I-7243, 21 Tetor 1999 (ECJ, *Lewen v. Denda*, Case C-333/97 [1999] ECR I-7243, 21 October 1999).

¹⁰⁷ GJED, *Barber kundër Grupit të Sigurimeve Guardian Royal Exchange*, Çështja C-262/88 [1990] ECR I-1889, 17 Maj 1990 (ECJ, *Barber v. Guardian Royal Exchange Assurance Group*, Case C-262/88 [1990] ECR I-1889, 17 May 1990).

¹⁰⁸ Në përputhje me Nenin 7(3) të Regullores 1612/68 për lirinë e lëvizjes së punëtorëve brenda Komunitetit (OJ L 271, 19.10.1968, p. 2), një punëtor duhet “të ketë akses në trajnimin e kryer në shkollat profesionale dhe shkollat e rikualifikimit” pa iu nënshtruar kushteve më pak të favorshme në krahasim me punëtorët kombëtarë.

duhet të paguante një tarifë regjistrimi ndërsa studentët e shtetit pritës nuk paguanin. GJED-ja deklaroi se:

“çdo formë edukimi që përgatit një kualifikim për një profesion, zanat apo punësim të caktuar apo që ofron trajnimin dhe aftësitë e nevojshme për një profesion, tregti, ose punësim të tillë është trajnim profesional, cilado qoftë mosha dhe niveli i trajnimit të nxënësve ose studentëve, edhe sikur programi i trajnimit të përfshijë një element të edukimit të përgjithshëm.”

Shembull: ky përkufizim u zbatua në çështjen *Blaizot* ku kërkues aplikoi për një kurs studimi në mjekësinë veterinare.¹¹⁰ GJED-ja konstatoi se në përgjithësi një universitet do të përfshihet në kuptimin e “trajnimit profesional” edhe kur kualifikimi final në fund të programit nuk ofron kualifikimin e kërkuar për një profesion, zanat ose punësim të caktuar. Ishte e mjaftueshme që programi në fjalë të ofronte njohuri, trajnim ose aftësi të kërkuara për një profesion, zanat ose punësim të caktuar. Pra, kur profesione të caktuara nuk kërkojnë kualifikim formal, ose kur diploma e universitetit nuk përbën në vetvete kriter formal për hyrjen në një profesion, kjo nuk e pengon programin të konsiderohet “trajnim profesional”. Përfshirja e vetëm janë “disa kurse studimi, të cilat për natyrën e veçantë, janë të synuara për persona që dëshirojnë të përmirësojnë njohuritë e tyre të përgjithshme dhe jo të përgatiten për një profesion”.

3.4.1.4. Organizatat e punëmarrësve dhe punëdhënësve

Këtu trajtohet jo vetëm anëtarësimi dhe aksesimi tek organizatat e punëdhënësve dhe punëmarrësve, por trajtohet gjithashtu angazhimi i personave brenda këtyre organizatave. Në përputhje me udhëzimin e lëshuar nga Komisioni Evropian, ai vepron të garantojë që diskriminimi të hiqet ose nga anëtarësimi ose nga përfitimet e pasura në kontekst të këtyre organeve.¹¹¹

3.4.1.5. Konventa Evropiane dhe konteksti i punësimit

Megjithëse KEDNJ-ja nuk përmban në vetvete të drejtën e punësimit, Neni 8 është interpretuar në disa rrethana që të përfshijë sferën e punësimit. Në çështjen e sipërpërmendur *Sidabras dhe Džiautas kundër Lituanisë* (*Sidabras and Džiautas v. Lithuania*) u konstatua se ndalimi nga qeveria i ish agjentëve të KGB-së për tu punësuar në sektorin publik dhe pjesë të sektorit privat ishte brenda sferës së Nenit 8 dhe Nenit 14 sepse “prekte aftësinë e tyre për zhvillimin e marrëdhënieve me botën e jashtme në një shkallë të konsiderueshme dhe ka krijuar vështirësi të mëdha për ta përsa i takon fitimit të jetesës, me pasojë evidente për gëzimin e jetëve të tyre private”.¹¹² Po kështu, në çështjen *Bigaeva kundër Greqisë* (*Bigaeva*

¹⁰⁹ GJED, *Gravier kundër Qytetit Liezh dhe të tjerët*, Çështja 293/83 [1985] ECR 593, 13 Shkurt 1985 (ECJ, *Gravier v. Ville de Liege and others*, Case 293/83 [1985] ECR 593, 13 February 1985).

¹¹⁰ ECJ, *Blaizot kundër Universitetit të Liezhit dhe të tjerët*, Çështja 24/86 [1988] ECR 379, 2 Shkurt 1988 (ECJ, *Blaizot v. Université de Liège and others*, Case 24/86 [1988] ECR 379, 2 February 1988).

¹¹¹ Propozim për një Direktivë Këshilli që zbaton parimin e trajtimit të barabartë ndërmjet personave pavarësisht nga përkatësia etnike ose raciale, COM(1999) 566 final, 25.11.1999.

¹¹² GJEDNJ, *Sidabras dhe Džiautas kundër Lituanisë* (Nos. 55480/00 dhe 59330/00), 27 Korrik 2004, KEDNJ 2004-VIII (ECtHR, *Sidabras and Džiautas v. Lithuania* (Nos. 55480/00 and 59330/00), 27 July 2004, ECHR 2004-VIII).

v. *Greece*), u vendos se Neni 8 mund të përfshijë gjithashtu edhe sferën e punësimit, që të përfshijë të drejtën e aksesit në një profesion të caktuar.¹¹³

GJEDNJ-ja do të ndalojë gjithashtu diskriminimin për shkak të anëtarësimit në një sindikatë. Krahës kësaj, e drejta për të krijuar sindikata garantohej si një e drejtë e pavarur në KEDNJ.¹¹⁴

Shembull: në çështjen *Danilenkov dhe të tjerët kundër Rusisë (Danilenkov and others v. Russia)*, kërkuarësi kishin pësuar ngacmim dhe një trajtim më pak të favorshëm nga punëdhënësi për shkak të anëtarësimit në një sindikatë.¹¹⁵ Paditë e tyre civile të ngritura në gjykatat kombëtare u rrëzuan, sepse diskriminimi mund të trajtohet vetëm në procedimet penale. Megjithatë, prokuroria refuzoi të fillonte procedimin penal sepse standardi i provës i kërkonte shtetit të demonstronte “përtej dyshimit të arsyeshëm” se diskriminimi ishte shkaktuar nga drejtuesit e kompanisë. GJEDNJ konstatoi se mungesa në ligjin kombëtar e mbrojtjes gjyqësore efektive të lirisë së organizimit në sindikata përbënte shkelje të Nenit 11 së bashku me Nenin 14.

3.4.2. Aksesit tek ndihma sociale dhe format e sigurimeve shoqërore

Nga direktivat e mbrojtjes nga diskriminimi, vetëm Direktiva e Barazisë Raciale siguron një mbrojtje të gjerë kundër diskriminimit në aksesin tek sistemi i ndihmës sociale dhe format e tjera të sigurimeve shoqërore. E përfshirë brenda saj është aksesit tek përfitimet në natyrë që mbahen së bashku nga shteti të tilla si shëndeti publik, arsimit dhe sistemi i sigurimeve shoqërore. Megjithatë, direktiva për trajtimin e barabartë të burrave dhe grave në çështjet e sigurimeve shoqërore përcakton të drejtën e trajtimit të barabartë për shkak të gjinisë në lidhje me një sferë më të ngushtë të “sigurimeve shoqërore”.

3.4.2.1. Mbrojtja shoqërore, duke përfshirë sigurimet shoqërore dhe kujdesin shëndetësor

Kufiri i saktë i kësaj zone është i pasigurt sepse nuk shpjegohet brenda Direktivës për Barazinë Raciale dhe duhet të interpretohet nëpërmjet jurisprudencës së GJED-së. Siç vërehet më lart, direktiva për trajtimin e barabartë të burrave dhe grave në çështjet e sigurimeve shoqërore parashikon trajtimin e barabartë për shkak të gjinisë në lidhje me “Skemat statutorë të sigurimeve shoqërore”.¹¹⁶ Neni 1 i përcakton këto si skema që ofrojnë mbrojtje kundër sëmundjeve, invaliditetit, pleqërisë, aksidentëve në punë, sëmundjeve profesionale dhe papunësisë, krahas me “ndihmën sociale, për sa kohë që destinohet të zëvendësojë ose plotësojë” skemat e mëparshme.

Është e paqartë se çfarë kuptohet me “mbrojtje sociale”, megjithëse Memorandumi Shpjegues për propozimin e Komisionit për Direktivën e Barazisë Raciale, si dhe formulimi i vetë Direktivës, nënkupton se ajo është më e gjerë sesa “sigurimet shoqërore”.¹¹⁷ Duke pasur

¹¹³ GJEDNJ, *Bigaeva kundër Greqisë* (Nr. 26713/05), 28 Maj 2009 (ECtHR, *Bigaeva v. Greece* (No. 26713/05), 28 May 2009).

¹¹⁴ Për shembull, GJEDNJ, *Demir dhe Baykara kundër Turqisë* (Nr. 34503/97), 12 Nëntor 2008 (ECtHR, *Demir and Baykara v. Turkey* (No. 34503/97), 12 November 2008).

¹¹⁵ GJEDNJ, *Danilenkov dhe të tjerët kundër Rusisë* (Nr. 67336/01), 30 Korrik 2009 (ECtHR, *Danilenkov and others v. Russia* (No. 67336/01), 30 July 2009).

¹¹⁶ Në krahasim me skemat “profesionale”, të cilat klasifikohen si “pagë” nga Direktiva për Barazinë Gjimore (e rishikuar).

¹¹⁷ Propozim për një Direktivë Këshilli që zbaton parimin e trajtimit të barabartë ndërmjet personave pavarësisht nga përkatësia etnike ose raca, COM(1999) 566 final, 25.11.1999.

parasysh gjerësinë e synuar të dispozitës, duhet të kuptohet se çdo formë e përfitimit të ofruar nga shteti, ose ekonomike ose në natyrë do të ishte brenda kategorisë së mbrojtjes sociale, në masën që nuk futet tek sigurimet shoqërore. Në këtë kuptim, ka shumë të ngjarë që fushat individuale të zbatimit të Direktivës për Barazinë Raciale të mbivendosen me njëra tjetrën.

Fushëveprimi i mbrojtjes nga diskriminimi në fushën e kujdesit shëndetësor mbetet gjithashtu i paqartë. Mund të duket se kjo lidhet me aksesin në kujdesin shëndetësor të ofruar publikisht në pikën e ofrimit, si p.sh. trajtimi i ofruar nga stafi mjekësor dhe administrativ. Me sa duket do të zbatohet edhe për sigurimet në rastet kur shërbimet shëndetësore ofrohen privatisht, por pacientët rimbursohen nëpërmjet një skeme të sigurimeve të detyrueshme. Këtu do të duket se refuzimi për të siguruar një individ ose kërkimi i primeve të rritura për shkak të racës ose përkatësisë etnike do të ishte brenda fushëzbatimit të kësaj dispozite. Nga ana tjetër, kjo do të përfshihej në ofrimin e mallrave dhe shërbimeve.

3.4.2.2. Avantazhet shoqërore

Fushëveprimi i “avantazheve sociale” është i zhvilluar mirë nëpërmjet jurisprudencës së GJED-së në kontekstin e ligjit për qarkullimin e lirë të personave dhe i është dhënë një përkufizim jashtëzakonisht i gjerë.

Shembull: në çështjen *Kristini (Cristini)*, kërkuesja ishte një shtetase Italiane që jetonte me fëmijët e saj në Francë, bashkëshorti i ndjerë i të cilës kishte qenë “punëtor” sipas të drejtës së BE-së.¹¹⁸ Hekurudhat franceze ofruan abone udhëtimi për familjet e mëdha, por ia refuzuan një abone të tillë Zj.Kristini për shkak të kombësisë së saj. U argumentua se “avantazhet sociale” për qëllime të ligjit të BE-së ishin vetëm ato avantazhe që rridhnin nga një kontratë punësimi. GJED-ja nuk ra dakord duke vendosur se termi duhet të përfshinte të gjitha avantazhet pavarësisht nga ndonjë kontratë punësimi, duke përfshirë abonetë me tarifa udhëtimi të reduktuara.

GJED-ja i përkufizoi “avantazhet sociale” në çështjen *Even* si avantazhe:

“të cilat, të lidhura ose jo me një kontratë punësimi, përgjithësisht iu jepen punëtorëve kombëtarë kryesisht për shkak të statusit të tyre objektiv si punëtorë ose për shkak të faktit të thjeshtë të qëndrimit të tyre në territorin kombëtar dhe me përfshirjen e punëtorëve që janë shtetas të Shteteve të tjera Anëtare rrjedhimisht duket e përshtatshme të lehtësohet lëvizshmëria brenda Komunitetit”.¹¹⁹

Termi përfshin në fakt të gjitha të drejtat përsa kohë janë sipas përkufizimit në çështjen *Even*: nuk ka dallim ndërmjet një të drejte që jepet në mënyrë absolute ose atyre të drejtave të dhëna në mënyrë diskrecionare. Krahas kësaj, përkufizimi nuk përjashton ato të drejta të dhëna pas mbarimit të marrëdhënies së punësimit të cilësuar si avantazh social si p.sh. e drejta për një pension.¹²⁰ Në fakt, në kontekstin e lëvizjes së lirë, një avantazh social lidhet me çdo avantazh që është në gjendje të ndihmojë punëtorin migrant të integrohet në shoqërinë e shtetit pritës. Gjykatat kanë qenë mjaft liberale kur kanë vendosur se një çështje është avantazh social, për shembull:

¹¹⁸ GJED, *Fiorini (nee Cristini) kundër SNCF*, Çështja 32/75 [1975] ECR 1085, 30 Shtator 1975 (ECJ, *Fiorini (nee Cristini) v. SNCF*, Case 32/75 [1975] ECR 1085, 30 September 1975).

¹¹⁹ GJED, *Procedim Penal kundër Even*, Çështja 207/78 [1979] ECR 2019, 31 Maj 1979, paragraf 22 (ECJ, *Criminal Proceedings against Even*, Case 207/78 [1979] ECR 2019, 31 May 1979).

¹²⁰ GJED, *Komisioni kundër Francës*, Çështja C-35/97 [1998] ECR I-5325, 24 Shtator 1998 (ECJ, *Commission v. France*, Case C-35/97 [1998] ECR I-5325, 24 September 1998).

- pagimi i një “huaje pa interes për lindjen e fëmijëve”. Pavarësisht nga arsyetimi që huaja do të nxisë lindjen e fëmijëve, GJED-ja e konsideroi këtë si një avantazh social sepse shikohej si mjet për lehtësimin e barrës financiare për familjet me të ardhura të pakta;¹²¹
- dhënia e një granti në kuadër të një marrëveshjeje kulturore për mbështetjen e punonjësve kombëtarë që të studiojnë jashtë shtetit;¹²²
- e drejta për të kryer një ndjekje penale kundër një individi në gjuhën e Shtetit të tyre amë.¹²³

3.4.2.3. *Arsimi*

Mbrojtja nga diskriminimi në aksesin në arsim u zhvillua fillimisht në kontekstin e lëvizjes së lirë të personave sipas Nenit 12 të Rregullores 1612/68, të drejtuar veçanërisht tek fëmijët e punonjësve. Sfera e arsimit do të mbivendoset me sa duket me atë të trajnimit profesional. Është e paqartë nëse kjo gjë do të përfshijë gjithashtu programet e arsimit të lartë, të përjashtuara nga fusha e trajnimit profesional, që janë të destinuara vetëm për qëllime të përmirësimit të njohurive të përgjithshme.

Shembull: në çështjen *Kazagrande kundër Qytetit të Mynihut (Casagrande v. Landeshauptstadt München)*, kërkesja ishte e bija e një shtetasi Italian që punonte në Gjermani.¹²⁴ Autoritetet Gjermane paguanin një grant mujor për fëmijët e shkollës me synimin e lehtësimit të “ndjekjes së arsimit”. GJED-ja vendosi se çdo masë e përgjithshme e synuar për lehtësimin e ndjekjes së arsimit përfshihej brenda fushëveprimit të arsimit.

3.4.2.4. *Konventa Evropiane dhe konteksti i ndihmës sociale dhe arsimit*

Megjithëse nuk ka asnjë të drejtë për sigurimet shoqërore në KEDNJ, është e qartë nga jurisprudenca e GJEDNJ-së se format e sigurimeve shoqërore si p.sh. përfitimet dhe pensionet janë brenda sferës së Nenit 1 të Protokollit Nr.1 ose të Nenit 8.¹²⁵

Megjithëse KEDNJ-ja nuk përmban asnjë të drejtë për kujdesin shëndetësor, GJEDNJ-ja ka vendosur se çështjet që lidhen me kujdesin shëndetësor, si p.sh. aksesin tek të dhënat mjekësore,¹²⁶ do të përfshihet në Nenin 8 ose Nenin 3 në rastet kur mungesa e aksesit në

¹²¹ GJED, *Reina kundër Bankës së Kredive të Landit Baden-Vyrtemberg*, Çështja 65/81 [1982] ECR 33, 14 Janar 1982 (ECJ, *Reina v. Landeskreditbank Baden-Württemberg*, Case 65/81 [1982] ECR 33, 14 January 1982).

¹²² GJED, *Mateucci kundër Komunitetit Francez të Belgjikës*, Çështja 235/87 [1988] ECR 5589, 27 Shtator 1988 (ECJ, *Matteucci v. Communaute Francaise de Belgique*, Case 235/87 [1988] ECR 5589, 27 September 1988).

¹²³ GJED, *Procedim Penal kundër Mutç*, Çështja 137/84 [1985] ECR 2681, 11 Maj 1985 (ECJ, *Criminal Proceedings Against Mutsch*, Case 137/84 [1985] ECR 2681, 11 May 1985).

¹²⁴ GJED, *Kazagrande kundër Qytetit të Mynihut*, Çështja 9/74 [1974] ECR 773 (ECJ, *Casagrande v. Landeshauptstadt München*, Case 9/74 [1974] ECR 773).

¹²⁵ Në veçanti, shihni çështjet e mëposhtme: GJEDNJ, *Andrejeva kundër Letonisë* [GC] (Nr. 55707/00), 18 Shkurt 2009 (ECtHR, *Andrejeva v. Latvia* [GC] (No. 55707/00), 18 February 2009); GJEDNJ, *Gaygusuz kundër Austrisë* (Nr. 17371/90), 16 Shtator 1996 (ECtHR, *Gaygusuz v. Austria* (No. 17371/90), 16 September 1996); dhe GJEDNJ, *Koua Poirrez kundër Francës* (Nr. 40892/98), 30 Shtator 2003 (ECtHR, *Koua Poirrez v. France* (No. 40892/98), 30 September 2003), të gjitha të diskutuara në Kapitullin 4.7.

¹²⁶ GJEDNJ, *K.H. dhe të tjerët kundër Republikës së Sllovakisë* (Nr. 32881/04), 28 Prill 2009 (ECtHR, *K.H. and others v. Slovakia* (No. 32881/04), 28 April 2009).

kujdesin shëndetësor është serioze dhe përbën trajtim çnjerëzor dhe poshtërues.¹²⁷ Për rrjedhojë mund të argumentohet se ankimet që lidhen me diskriminimin në lidhje me aksesin në kujdesin shëndetësor do të përfshihen në sferën e Nenit 14.

Është e paqartë nëse aksesin tek avantazhet sociale në formën e përfitimeve në natyrë, si p.sh. biletat e udhëtimit, do të përfshihet brenda sferës së KEDNJ-së; megjithatë, interpretimi i gjerë i Nenit 8 do të sugjerojë se mund të jetë kështu, veçanërisht kur këto përfitime janë në përfitim të familjes.

Protokolli Nr.1, Neni 2 i KEDNJ përmban një të drejtë të pavarur për arsimim, dhe në përputhje me GJEDNJ-në do t'i konsiderojë ankimet për diskriminim në kontekstin e arsimit të përfshira brenda sferës së Nenit 14. Diskriminimi për shkak të arsimit sipas KEDNJ-së diskutohet në çështjen e *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke*¹²⁸ (*D.H. and others v. the Czech Republic*) në Kapitullin 2 seksioni 4.1 dhe në çështjen *Oršuš dhe të tjerët kundër Kroacisë*¹²⁹ (*Oršuš and others v. Croatia*) në Kapitullin 5 seksioni 3.

3.4.3. Aksesin tek mallrat dhe shërbimet, duke përfshirë strehimin

Mbrojtja nga diskriminimi në sferën e aksesit tek mallrat dhe shërbimet, duke përfshirë strehimin, zbatohet edhe në rastin e racës nëpërmjet Direktivës për Barazinë Raciale, dhe për shkak të gjinisë nëpërmjet Direktivës së trajtimit të Barabartë Gjnjor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve. Paragrafi 13 i Preambulës së Direktivës për Trajtimin e Barabartë Gjnjor në lidhje me aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve i jep më shumë saktësi kësaj dispozite duke thënë se lidhet me të gjitha mallrat dhe shërbimet “që janë të disponueshme për publikun pavarësisht nga personi në fjalë përsa i takon sektorëve privatë dhe publik, duke përfshirë organet publike, dhe që të cilat ofrohen jashtë zonës së jetës private dhe familjare dhe transaksionet e kryera në këtë kontekst”. Ai shprehimisht përjashton zbatimin në “kontekstin e medias ose publicitetit” dhe “arsimit privat ose publik”, megjithëse ky përjashtim i fundit nuk e ngushton fushëveprimin e Direktivës për Barazinë Raciale, e cila shprehimisht përfshin arsimin. Direktiva për trajtimin e barabartë gjnjor në aksesin e mallrave dhe shërbimeve i referohet gjithashtu Nenit 57 të Traktatit për Funksionimin e Bashkimit Evropian:

“Shërbimet konsiderohen si “shërbime” sipas kuptimit të Traktateve kur normalisht ofrohen kundrejt një shpërblimi [...]

Në veçanti “shërbimet” përfshijnë:

- (a) aktivitete me karakter industrial
- (b) aktivitete me karakter tregtar
- (c) aktivitete të artizanëve
- (d) aktivitete të profesioneve.’

Pra duket se kjo fushë mbulon çdo kontekst sa herë që ofrohet një mall apo një shërbim në shkëmbim të një shpërblimi, përsa kohë që kjo nuk realizohet në një kontekst tërësisht personal, dhe me përjashtim të arsimit privat ose publik.

¹²⁷ GJEDNJ, *Ślawomir Musiał kundër Polonisë* (Nr. 28300/06), 20 Janar 2009 (ECtHR, *Ślawomir Musiał v. Poland* (No. 28300/06), 20 January 2009).

¹²⁸ GJEDNJ, *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007).

¹²⁹ GJEDNJ, *Oršuš dhe të tjerët kundër Kroacisë* [GC] (Nr. 15766/03), 16 Mars 2010 (ECtHR, *Oršuš and others v. Croatia* [GC] (No. 15766/03), 16 March 2010).

Çështjet e organeve kombëtare sugjerojnë se kjo përfshin skenarë të tilla si fitimi i aksesit ose niveli i shërbimit të ofruar në bare,¹³⁰ restorante dhe klube nate,¹³¹ dyqane,¹³² blerjen e sigurimeve,¹³³ si dhe aktet e shitësve “privatë”, të tillë si rritësit e qenve.¹³⁴ Megjithëse kujdesi shëndetësor mbulohet në mënyrë specifike në Direktivën për Barazinë Raciale, ai mund të përfshihet gjithashtu në fushëveprimin e shërbimeve, veçanërisht kur ky kujdes shëndetësor është privat, ose kur individët janë të detyruar të blejnë sigurimin e detyruar për sëmundjet me qëllimin për të mbuluar kostot shëndetësore. Në këtë kuptim, GJED-ja ka interpretuar shërbimet në kontekstin e qarkullimit të lirë të shërbimeve për mbulimin e kujdesit shëndetësor që ofrohet në shkëmbim të shpërblimit nga një organ fitimprurës.¹³⁵

Direktiva për Barazinë Raciale nuk e përkufizon strehimin. Megjithatë, sugjerohet se kjo duhet të interpretohet në dritën e të drejtave ndërkombëtare të njeriut, në veçanti e drejta për respektimin e shtëpisë sipas Nenit 7 të Kartës së BE-së për të Drejtat Themelore dhe Nenit 8 të KEDNJ-së (meqë të gjitha Shtetet Anëtare janë palë dhe se BE-ja do t’i bashkohet KEDNJ-së në një datë të ardhme) dhe e drejta për strehim të përshtatshëm sipas Nenit 11 të Marrëveshjes Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike dhe Social Kulturore (tek të cilat janë palë të gjitha Shtetet Anëtare). KEDNJ ka interpretuar të drejtën për të pasur shtëpi gjerësisht që të përfshijë shtëpitë e lëvizshme si p.sh. karvanët ose shtëpitë e rimorkiueshme, edhe në situata kur ato ndodhen ilegalisht.¹³⁶ Në përputhje me Komitetin e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat Ekonomike Social Kulturore strehimi i përshtatshëm duhet të plotësojë një sërë kriteresh, dhe në veçanti duhet: të jetë me cilësi të mjaftueshme për garantimin e mbrojtjes nga elementët, duhet të reflektojë kriteret kulturore të banorëve (dhe të përfshijë automjetet, shtëpitë e rimorkiueshme, kampet dhe struktura të tjera jo të përhershme), të jetë e lidhur me shërbimet e ujësjellës kanalizimeve, dhe të jetë e lidhur me shërbimet publike dhe mundësitë

¹³⁰ Autoriteti i Trajtimit të Barabartë (Hungari), Çështja Nr. 72, Prill 2008. Përmbledhja në Anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore FRA InforPortal, Çështja 322-1; Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë për Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) “Revista Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, fq. 49.

¹³¹ Suedi, Gjykata e Lartë, *Bari dhe Restoranti Escape kundër Avokatit të Popullit kundër Diskriminimit Etnik* T-2224-07, 1 Tetor 2008 (*Escape Bar and Restaurant v. Ombudsman against Ethnic Discrimination* T-2224-07, 1 October 2008). Përmbledhja në Anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore FRA InforPortal, Çështja 365-1; Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë për Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) “Revista Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, në fq. 68.

¹³² Bezirksgericht Döbling (Austria), GZ 17 C 1597/05f-17, 23 Janar 2006. Përmbledhja në Anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore - FRA InfoPortal, Teksti Original i Çështjes: <http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/caselawDownloadFile.do?id=1>.

¹³³ Gjykata e Apelit e Nîmes, *Lenormand kundër Balenci*, Nr. 08/00907 e 6 Nëntorit 2008 dhe Gjykata Franceze e Kasacionit, *Dhoma Penale*, Nr. M 08-88.017 dhe Nr. 2074 e 7 Prillit 2009. Përmbledhja në Anglisht e disponueshme në Rrjetin Evropian të Ekspertëve Ligjorë për Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 9 (Dhjetor 2009) “Revista Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, fq. 59.

¹³⁴ Gjykata e Apelit Svea, *Avokati i Popullit kundër Diskriminimit për Shkak të Orientimit Seksual kundër A.S.*, Çështja Nr. T-3562-06, 11 Shkurt 2008 (*Ombudsman Against Discrimination on Grounds of Sexual Orientation v. A.S.*, Case No. T-3562-06, 11 February 2008). Përmbledhja në Anglisht e disponueshme në Rrjetin Evropian të Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) “Revista Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, fq. 69.

¹³⁵ GJED, *Kol kundër Bashkimit të Fondeve për Sëmundjet*, Çështja C-158/96, [1998] ECR I-1931, 28 Prill 1998 (ECJ, *Kohll v. Union des Caisses de Maladie*, Case C-158/96, [1998] ECR I-1931, 28 April 1998); GJED, *Peerbooms kundër Fondacioni Grupi CZ i Sigurimeve Shëndetsore*, Çështja C-157/99 [2001] ECR I-5473, 12 Korrik 2001 (ECJ, *Peerbooms v. Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen*, Case C-157/99 [2001] ECR I-5473, 12 July 2001); dhe GJED, *Müller Fauré kundër Shoqërisë së Sigurimeve Reciproke*, Çështja C-385/99 [2003] ECR I-4509, 13 Maj 2003 (ECJ, *Müller Fauré v. Onderlinge Waarborgmaatschappij*, Case C-385/99 [2003] ECR I-4509, 13 May 2003).

¹³⁶ GJEDNJ, *Bakli kundër M.B* (Nr. 20348/92), 25 Shtator 1996 (ECtHR, *Buckley v. UK* (No. 20348/92), 25 September 1996).

për punësim nëpërmjet një infrastrukture të përshtatshme. Duhet të përfshijë gjithashtu mbrojtjen e përshtatshme kundër dëbimeve me forcë, dhe të jetë e përballueshme financiarisht.¹³⁷ Ky kuptim i strehimit shfaqet gjithashtu në qasjen e ndërmarrë nga Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore (FRA) në raportin e saj përmbledhës për *Gjendjen e Strehimit të Romëve dhe Udhëtarëve në Bashkimin Evropian: Hapa Drejt Barazisë*.¹³⁸

Me miratimin e kësaj qasjeje, aksesit tek strehimi do të përfshinte jo thjesht garantimin se ekziston një barazi në trajtim nga ana e pronarëve privatë ose publikë dhe agjentëve të pasurive të paluajtshme në lidhje me vendimet e dhënies me qira ose shitjes ose jo të pasurive individuale të caktuara. Do të përfshinte gjithashtu të drejtën për trajtim të barabartë në mënyrë që strehimi të ofrohet (si p.sh. ofrimi i strehimit të largët ose me cilësi të ulët për grupe të caktuara etnike), të mirëmbahet (si p.sh. mosmirëmbajtja e pronave të banuara nga grupe të caktuara) dhe jepet me qira (si p.sh. mungesa e sigurisë së pronës, ose çmimet ose depozitat e larta të qerasë për individët që i përkasin grupeve të caktuara).

Shembull: në Belgjikë, një pronar u dëbua sipas ligjit penal dhe u gjobit sipas ligjit civil për refuzimin e ofrimit të akomodimit për personat me origjinë Kongoleze. Pavarësisht paraqitjes së referencave të kënaqshme nga pronarët e kaluar dhe prova të të ardhurave të mjaftueshme pronari refuzoi të lidhte marrëveshje me arsyen se kishte pasur problem në të kaluarën me të huajt në lidhje me pagesat.¹³⁹

3.4.3.1. Konventa Evropiane dhe konteksti i mallrave dhe shërbimeve, duke përfshirë strehimin

GJEDNJ e ka interpretuar Nenin 8 që të përfshijë çështjet që lidhen me aktivitetet që kanë pasoja për jetën private, duke përfshirë marrëdhëniet me karakter social dhe ekonomik. GJEDNJ ka ndërmarrë një qasje të gjerë për interpretimin e të drejtës për respektimin e banesës sipas Nenit 8. Siç vërehet, kjo do të përfshijë akomodime fikse më pak “tradicionale” si p.sh. shtëpitë e lëvizshme. Në rastet kur strehimi i ofruar nga shteti është në gjendje veçanërisht të keqe, duke i shkaktuar vuajtje banorëve gjatë një periudhe të caktuar, GJEDNJ-ja ka konstatuar se kjo mund të përbëjë trajtim çnjerëzor.

Shembull: në çështjen *Moldovan dhe të tjerët kundër Rumanisë (nr. 2)* (*Moldovan and others v. Romania* (no. 2), kërkuarit u dëbuan nga banesat e tyre, të cilat më pas u shkatërruan në rrethana veçanërisht traumatike.¹⁴⁰ Procesi i rindërtimit të banesave të tyre ishte shumë i ngadaltë, dhe strehimi që u ofrua ndërkohë ishte me cilësi shumë të ulët. GJEDNJ deklaroi:

Kushtet e jetesës së “kërkuesve” gjatë dhjetë viteve të fundit, veçanërisht mjedisi i mbipopulluar dhe jo higjienik dhe efekti i tij i dëmshëm për shëndetin dhe mirëqenien e kërkuesve, kombinuar me kohëzgjatjen e periudhës gjatë së cilës kërkuesit duhet të jetonin në

¹³⁷ Komiteti i Kombeve të Bashkuara për të Drejtat Ekonomike Social Kulturore, “Koment i përgjithshëm Nr.4: e drejta për strehim të mjaftueshëm (Neni 11 (1))” Dokumenti i Kombeve të Bashkuara E/1992/23, 13 Dhjetor 1991.

¹³⁸ FRA, *Gjendja e Strehimit të Romëve dhe Udhëtarëve në Bashkimin Evropian: Hapat Drejt Barazisë, raport përmbledhës*, (Vienë, FRA, Mars 2010).

¹³⁹ Vendim i Gjykatës Penale Antwerpen, Vendim i 6 Dhjetorit 2004 (Belgjikë). Përmbledhja në Anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore - FRA InfoPortal, Çështja 15-1, teksti original në adresën: <http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/caselawDownloadFile.do?id=15>.

¹⁴⁰ GJEDNJ, *Moldovan dhe të tjerët kundër Rumanisë (nr. 2)* (Numrat 41138/98 dhe 64320/01), 12 Korrik 2005 (ECtHR, *Moldovan and others v. Romania* (no. 2) (Nos. 41138/98 and 64320/01), 12 July 2005).

kushte të tilla, dhe qëndrimi i përgjithshëm i autoriteteve, duhet t’iu ketë shkaktuar atyre vuajtje mendore të konsiderueshme, pra duke zvogëluar dinjitetin e tyre njerëzor, dhe duke ngjallur tek ata ndjenja të tilla që shkaktojnë poshtërim dhe përlulje”.

Ky konstatim, midis faktorëve të tjerë, e çoi GJEDNJ-në drejt konkluzionit se kishte pasur trajtim poshtërues në kundërshtim me Nenin 3 të KEDNJ-së, megjithëse gjuha e përdorur në pjesën e mësipërme sugjeron se kushtet e provuara vetëm në akomodim do të kishin qenë të mjaftueshme për këtë konstatim.¹⁴¹

Shembull: në çështjen *Xhokiç kundër Bosnje Hercegovinës (Đokić v. Bosnia and Herzegovina)*, kërkuesi pretendonte një ndërhyrje në të drejtën e tij të pronësisë.¹⁴² Përpara shpërbërjes së ish-Jugosllavisë, kërkuesi ishte lektor në një shkollë ushtarake dhe anëtar i forcave të armatosura të atij vendi. Ai bleu një apartament në Sarajevë, por sapo shpërtheu lufta në Bosnjë Hercegovinë dhe shkolla e tij ushtarake u zhvendos në Serbinë e sotme, kërkuesi shkoi me të, duke u bashkuar me forcat e armatosura të Serbisë së sotme. Pas konfliktit, autoritetet ia refuzuan rikthimin e pasurisë sepse kishte shërbyer në forca të huaja të armatosura. Në nivel kombëtar, kjo u çmua të ishte e justifikuar sepse bazohej në konsideratën se kërkuesi ishte një shtetas “jo besnik” me shërbimin që kishte bërë në forcat e armatosura që kishin marrë pjesë në operacionet ushtarake në Bosnjë Hercegovinë. Megjithëse duke mos e konsideruar shprehimisht çështjen në kuadër të Nenit 14 të KEDNJ, GJEDNJ konstatoi se ky vendim ishte marrë vetëm për shkak të përkatësisë etnike të kërkuetit (sepse shërbimi në forcat e armatosura tregonte përkatësinë etnike të dikujt), veçanërisht sepse nuk mund të demonstrohej se kërkuesi i kishte kryer me të vërtetë aktet e “pabesisë” përveç pjesëmarrjes në forcat e armatosura. Në mungesë të rikthimit, mungesa e kompensimit ose strehimit alternativ përbënte një ndërhyrje disproporcionale me të drejtën e tij të pronësisë.

3.4.4. Aksesit në drejtësi

Megjithëse aksesit në drejtësi nuk përmendet në mënyrë specifike nga direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi midis shembujve për mallrat dhe shërbimet, është e konceptueshme se ato përfshihen brenda kësaj sfere në masën që sistemi gjyqësor përfaqëson një shërbim të ofruar nga shteti për publikun përkundërt pagesës. Në fund të fundit, direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi i kërkojnë Shteteve Anëtare të kenë procedura gjyqësore dhe/ose administrative, të cilat iu lejojnë individëve të zbatojnë të drejtat e tyre sipas direktivave.¹⁴³ Krahas kësaj, është parim i përcaktuar qartë i BE-së se individët duhet të përfitojnë nga “e drejta për mbrojtje gjyqësore efektive” të të drejtave që rrjedhin nga e drejta e BE-së.¹⁴⁴ Pra, edhe pse

¹⁴¹ Jurisprudenca e GJEDNJ-së tregon se në disa rrethana trajtimi diskriminues mund të përbëjë trajtim çnjerëzor. Për shembull, shihni GJEDNJ, *Smith dhe Greidi kundër MB* (Numrat 33985/96 dhe 33986/96), 27 Shtator 1999 (ECtHR, *Smith and Grady v. UK* (Nos. 33985/96 and 33986/96), 27 September 1999).

¹⁴² GJEDNJ, *Xhokiç kundër Bosnje dhe Hercegovinës* (Nr. 6518/04), 27 Maj 2010 (ECtHR, *Đokić v. Bosnia and Herzegovina* (No. 6518/04), 27 May 2010).

¹⁴³ Neni 9(1), Direktiva për Barazinë në Punësim; Neni 17(1), Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar); Neni 8(1), Direktiva për Trajtimin e Barabartë Gjinor në aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve; Neni 7(1), Direktiva për Barazinë Raciale.

¹⁴⁴ Shihni për shembull, GJED, *Vassilakis dhe të tjerët kundër Dimos Kerkyras*, Çështja C-364/07 [2008] ECR. I-90, 12 Qershor 2010 (ECJ, *Vassilakis and others v. Dimos Kerkyras*, Case C-364/07 [2008] ECR. I-90, 12 June 2010); GJED, *Sahlstedt dhe të tjerët kundër Komisionit*, Çështja C-362/06 [2009] E.C.R. I-2903, 23 Prill 2009 (ECJ, *Sahlstedt and others v. Commission*, Case C-362/06 [2009] E.C.R. I-2903, 23 April 2009); GJED, *Angelidaki dhe të tjerët kundër Prefekturës së Qarkut Rethimnos Kretë*, Çështja C-378/07 [2009] E.C.R. I-3071, 23 Prill 2009 (ECJ, *Angelidaki*

nuk mund të thuhet se “mallrat dhe shërbimet” e përfshijnë “aksesin në drejtësi”, mund të thuhet sigurisht se aksesin në drejtësi ekziston si një e drejtë e pavarur (pa kriterin e të provuarit të diskriminimit) në lidhje me zbatimin e vetë direktivave.

3.4.4.1. Konventa Evropiane dhe konteksti i aksesit në drejtësi

E drejta e aksesit në drejtësi garantohet si e drejtë e pavarur brenda KEDNJ-së në kontekstin e drejtës për një gjykim të drejtë sipas Nenit 6. GJEDNJ-ja ka shqyrtuar disa çështje në lidhje me diskriminimin në aksesin në drejtësi.

Shembull: në çështjen *Paraskeva Todorova kundër Bullgarisë* (*Paraskeva Todorova v. Bulgaria*), refuzimi nga gjykata kombëtare për të pezulluar dënimin e kërkuarit, shoqëruar nga komentet se ishte e nevojshme të adresohet kultura e pandëshkueshmërisë që mbizotëronte ndërmjet minoriteteve etnike, u çmua se përbënte shkelje të Nenit 6 së bashku me Nenin 14.¹⁴⁵

Shembull: në çështjen *Moldovan dhe të tjerët kundër Rumanisë* (nr. 2) (*Moldovan and others v. Romania* (no. 2)), të diskutuar më lart, u konstatua se zvarritjet e shumta në zgjidhjen e çështjeve civile dhe penale (që merrnin shtatë vjet për dhënien e një vendimi) përbënin shkelje të Nenit 6.¹⁴⁶ Zvarritjet u konstatuan të vinin nga një numër i madh gabimesh procedurale dhe të marra së bashku me qëndrimin diskriminues mbizotërues të autoriteteve përkundrejt kërkuarve Romë, u çmuan të përbënin shkelje të Nenit 6 së bashku me Nenin 14 gjithashtu.

Shembull: në çështjen *Anakomba Yula kundër Belgjikës* (*Anakomba Yula v. Belgium*), ligji kombëtar, që e bënte të pamundur për kërkuar të përfitonte ndihmë publike për financimin e një padie për atësinë për shkak se ai nuk ishte shtetas Belg, u konstatua të përbënte shkelje të Nenit 6 së bashku me Nenin 14.¹⁴⁷ Kjo jo për të sugjeruar se jo-shtetasit kanë një të drejtë absolute për të përfituar financim publik. Në rrethanat në fjalë, GJEDNJ-ja u ndikua nga disa faktorë duke përfshirë faktin se kërkuarja u ndalua sepse nuk kishte një leje qëndrimi të vlefshme, edhe pse në atë kohë ishte në procesin e rinovimit të lejes së saj. Krahës kësaj, GJEDNJ-ja u motivua gjithashtu nga fakti se ekzistonte një ndalim njëvjeçar në lidhje me çështjet e përcaktimit të atësisë, gjë që do të thoshte se nuk ishte e arsyeshme të pritej që kërkuarja të priste derisa t'i rinovohej leja e qëndrimit që të aplikonte për ndihmë.

3.5. Zbatimi i Konventës përtej të drejtës së BE

Krahës çështjeve të trajtuara më lart, kur mbrojtja e ofruar nga KEDNJ përputhet me atë të ofruar nga direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi, ekzistojnë fusha të rëndësishme ku KEDNJ-ja mund të ofrojë mbrojtje shtesë.

and others v. Organismos Nomarkhiaki Aftodiikisi Rethimnis, Case C-378/07 [2009] E.C.R. I-3071, 23 April 2009).

¹⁴⁵ GJEDNJ, *Paraskeva Todorova kundër Bullgarisë* (Nr. 37193/07), 25 Mars 2010 (ECtHR, *Paraskeva Todorova v. Bulgaria* (No. 37193/07), 25 March 2010).

¹⁴⁶ GJEDNJ, *Moldovan dhe të tjerët kundër Rumanisë* (nr. 2) (Numrat 41138/98 dhe 64320/01), 12 Korrik 2005 (ECtHR, *Moldovan and others v. Romania* (no. 2) (Nos. 41138/98 and 64320/01), 12 July 2005).

¹⁴⁷ GJEDNJ, *Anakomba Yula kundër Belgjikës* (No. 45413/07), 10 Mars 2009 (ECtHR, *Anakomba Yula v. Belgium* (No. 45413/07), 10 March 2009), diskutuar në Kapitullin 4.7.

3.5.1. Sfera “personale”: jeta familjare dhe private, birësimi, banesa dhe martesë¹⁴⁸

Një fushë veçanërisht e rëndësishme është ajo e jetës familjare dhe private, ku Shtetet Anëtare nuk i kanë dhënë BE-së kompetenca të gjera për të nxjerrë legjislacion. Çështjet e sjella përpara GJEDNJ-së në këtë drejtim kanë përfshirë shqyrtimin e trajtimeve të ndryshme në lidhje me rregullat për trashëgiminë, aksesin tek fëmijët të prindërve të divorcuar, dhe çështjet e atësisë.

Siç diskutohet në seksionin pasues dhe në Kapitullin 4, çështjet *Mazurek kundër Francës* (*Mazurek v. France*),¹⁴⁹ *Zomerfeld kundër Gjermanisë* (*Sommerfeld v. Germany*)¹⁵⁰ dhe *Rasmussen kundër Danimarkës* (*Rasmussen v. Denmark*)¹⁵¹ kishin të bënin me shqyrtimin e trajtimit të diferencuar në lidhje me rregullat për trashëgiminë, aksesin e prindërve të divorcuar tek fëmijët, dhe çështjet e atësisë. Neni 8 do të përfshijë gjithashtu çështjet e birësimit. Çështja *E.B. kundër Francës* (*E.B. v. France*), e diskutuar më lart, ilustron gjithashtu se birësimi mund të përfshihet brenda fushëveprimit të KEDNJ-së, edhe pse nuk ka asnjë të drejtë për birësim në KEDNJ. Krahas kësaj, GJEDNJ-ja parashtrroi shtrirjen e përgjithshme të Nenit 8, duke iu referuar praktikës gjyqësore të mëparshme:

“nacioni i “jetës private” sipas kuptimit të Nenit 8 të Konventës është një koncept i gjerë që përfshin, ndër të tjera, të drejtën e krijimit dhe zhvillimit të marrëdhënieve me qenie njerëzore të tjera [...] të drejtën për “zhvillim personal” [...] ose të drejtën për vetëvendosje si e tillë. Ajo përfshin elemente si p.sh. emrat [...] identifikimi i gjinisë, orientimi seksual dhe jeta seksuale, që përfshihet në sferën personale të mbrojtur nga Neni 8 [...] dhe të drejtën për respektimin e të dyjave vendimeve edhe për të pasur edhe për të mos pasur fëmijë”.¹⁵²

Pra, sfera e Nenit 8 është jashtëzakonisht e gjerë. KEDNJ-ja përfshin gjithashtu dhe fusha të tjera, si martesë, që në mënyrë specifike mbrohet në Neni 12.

Shembull: në çështjen *Munjoz Diaz kundër Spanjës* (*Muñoz Díaz v. Spain*), kërkesja lidhi martesë me bashkëshortin e saj në përputhje me zakonet e popullsisë Rome; megjithatë martesë nuk përputhej me kriteret e ligjit kombëtar dhe kështu që nuk ishte zyrtare.¹⁵³ Megjithatë, përse i takon dokumenteve të identitetit që ishin lëshuar, përfitimeve të paguara dhe të dhënave të “librit të tyre të familjes”, kërkesja ishte trajtuar nga autoritetet sikur të ishte e martuar. Me vdekjen e bashkëshortit, kërkesja kërkoi të merrte pensionin e pasjetueses nga shteti, por iu refuzua sepse ajo nuk kishte pasur martesë të vlefshme sipas ligjit kombëtar. GJEDNJ-ja konstatoi se për shkak se shteti e kishte trajtuar kërkesën sikur martesë e saj të ishte e vlefshme, ajo ishte në një situatë të krahasueshme me të martuarit e

¹⁴⁸ Shpjegimi për fushëveprimin e Nenit 8 të KEDNJ-së mund të gjendet në faqen e Internetit të Këshillit të Evropës për Edukimin me të Drejtat e Njeriut të Profesionistëve Ligjorë HELP: Kilkelly, *E Drejtat për Respektimin e Jetës Private dhe Familjare*, Manualët për të Drejtat e Njeriut, Nr. 1, 2001, të disponueshme në adresën: www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=1636.

¹⁴⁹ GJEDNJ, *Mazurek kundër Francës* (Nr. 34406/97), 1 Shkurt 2000 (ECtHR, *Mazurek v. France* (No. 34406/97), 1 February 2000).

¹⁵⁰ GJEDNJ, *Zomerfeld kundër Gjermanisë* [GC] (Nr. 31871/96), 8 Korrik 2003 (ECtHR, *Sommerfeld v. Germany* [GC] (No. 31871/96), 8 July 2003).

¹⁵¹ GJEDNJ, *Rasmussen kundër Danimarkës* (Nr. 8777/79), 28 Nëntor 1984 (ECtHR, *Rasmussen v. Denmark* (No. 8777/79), 28 November 1984).

¹⁵² GJEDNJ, *E.B. kundër Francës* [GC] (Nr. 43546/02), 22 Janar 2008, paragraf 43 (ECtHR, *E.B. v. France* [GC] (No. 43546/02), 22 January 2008).

¹⁵³ GJEDNJ, *Munjoz Diaz kundër Spanjës* (Nr. 49151/07), 8 Dhjetor 2009 (ECtHR, *Muñoz Díaz v. Spain* (No. 49151/07), 8 December 2009).

tjerë “në mirëbesim” (ata që nuk kishin martesë të vlefshme për arsye teknike, por besonin se ishte e vlefshme), të cilët do të kishin pasur të drejtë të merrnin pensionin e pasjetuesit. Megjithëse GJEDNJ-ja konstatoi se nuk kishte diskriminim në refuzimin e njohjes së vlefshmërisë së martesës (duke marrë Nenin 12 me Nenin 14), kishte diskriminim në refuzimin për të trajtuar kërkuesen në mënyrë të ngjashme me të martuarit e tjerë në mirëbesim dhe i akordoi pensionin (duke marrë Protokollin 1, Nenin 1 dhe Nenin 14).

Pra, megjithëse mbrojtja e thelbit të dinjitetit njerëzor zakonisht kërkon një respektim më të ngushtë të rregullave të shtetit nga GJEDNJ-ja, kjo duhet të balancohet përkundrejt shqetësimeve të mbrojtjes së të tjerëve në pozita të dobëta, të drejtat e të cilëve mund të shkelen.

Shembull: çështja *Zomerfeld kundër Gjermanisë (Sommerfeld v. Germany)* lidhet me ligjin gjerman që rregullon aksesin e babait tek fëmija i tij.¹⁵⁴ Sipas ligjit kombëtar kur prindërit e një fëmije nuk ishin të martuar, nëna lejohej t’i mohonte babait aksesin tek fëmija i tij. Në këtë situatë babait do t’i duhej t’i drejtohej gjykatës për të anuluar refuzimin. Qeveria argumentoi se ligji nuk ishte diskriminues sepse zakonisht baballarët e larguar tregonin shumë pak interes për fëmijët e tyre. GJEDNJ-ja konstatoi se liria e veprimit të shtetit do të ishte veçanërisht e ngushtë në çështjet që lidheshin me të drejtën e aksesit të prindërve tek fëmijët e tyre. Krahas kësaj, gjykata deklaroi se “duhet të parashtrohen arsye me shumë peshë përpara se një ndryshim në trajtim për shkak të lindjes jashtë martese dhe në martesë të mund të konsiderohet si i pajtueshëm me KEDNJ-në [...] E njëjta gjë është e vërtetë për trajtimin e ndryshëm të babait të një fëmije të lindur jashtë martese në një marrëdhënie ku palët bashkëjetojnë në krahasim me babain e një fëmije të lindur në një marrëdhënie martesore.” Gjykata vendosi se shpjegimi i qeverisë nuk mund të justifikonte një trajtim të tillë të ndryshëm.

Në çështjen e mësipërme, GJEDNJ-ja konstatoi se interesat e babait janë të lidhura me ato të fëmijës – d.m.th ishte në interesin e fëmijës të kishte kontakt me babain. Megjithatë, në rastet kur interesat e fëmijës potencialisht janë në kundërshtim me ato të babait, shtetit do t’i lejohej një hapësirë më e gjerë veprimi në përcaktimin e mbrojtjes më të mirë të fëmijës.

Shembull: në çështjen *Rasmusen kundër Danimarkës (Rasmussen v. Denmark)*, një baba ankohej se parashkrimi e ndalonte atë të kundërshtonte atësinë.¹⁵⁵ GJEDNJ-ja konstatoi se kjo vërtet përbënte trajtim të ndryshëm për shkak të gjinisë por ishte i përligjur. Kjo ndiqte qëllimin legjitim të ofrimit të sigurisë për gjendjen e fëmijës, duke parandaluar baballarët nga abuzimi me mundësinë e kundërshtimit të atësisë më vonë në jetë. Përderisa kishte shumë pak uniformitet në qasjen ndaj kësaj çështjeje ndërmjet shteteve anëtare të KEDNJ-së, GJEDNJ-ja i akordoi shtetit një hapësirë më të gjerë veprimi, duke vendosur se trajtimi i ndryshëm ishte i përligjur.¹⁵⁶

¹⁵⁴ GJEDNJ, *Sommerfeld kundër Gjermanisë* [GC] (Nr. 31871/96), 8 Korrik 2003, paragrafi 93 (ECtHR, *Sommerfeld v. Germany* [GC] (No. 31871/96), 8 July 2003). Me fakte shumë të ngjashme është: GJEDNJ, *Sahin kundër Gjermanisë* [GC] (Nr. 30943/96), 8 Korrik 2003 (ECtHR, *Sahin v. Germany* [GC] (No. 30943/96), 8 July 2003). Shihni gjithashtu, GJEDNJ *Mazurek kundër Francës* (Nr. 34406/97), 1 Shkurt 2000 (ECtHR, *Mazurek v. France* (No. 34406/97), 1 February 2000), në lidhje gjithashtu me trajtimin e ndryshëm të fëmijëve të lindur jashtë martese, të diskutuar në Kapitullin 4 (shkaqet e mbrojtura).

¹⁵⁵ GJEDNJ, *Rasmusen kundër Danimarkës* (Nr. 8777/79), 28 Nëntor 1984 (ECtHR, *Rasmussen v. Denmark* (No. 8777/79), 28 November 1984).

¹⁵⁶ *Po aty*.

3.5.2. Pjesëmarrja politike: liria e shprehjes, e tubimit dhe organizimit, dhe zgjedhjet e lira

Një prej objektivave të Këshillit të Evropës është promovimi i demokracisë. Kjo reflektohet në shumë prej të drejtave në KEDNJ, të cilat lehtësojnë promovimin e pjesëmarrjes politike. Megjithëse e drejta e BE-së akordon një gamë të kufizuar të drejtash në këtë drejtim (në veçanti e drejta që shtetasit e BE-së të votojnë në zgjedhjet lokale dhe zgjedhjet për Parlamentin Evropian), KEDNJ përmban garanci më të gjera duke krijuar jo vetëm të drejtën e votës dhe pjesëmarrjes në zgjedhje, por gjithashtu të drejtat e lirisë së shprehjes dhe të drejtën e lirisë së tubimit dhe organizimit.

Shembull: në çështjen *Bączkowski dhe të tjerët kundër Polonisë* (*Bączkowski and others v. Poland*), të diskutuar më lart, refuzimi i lejimit të marshimit për rritjen e ndërgjegjësimit për diskriminimin e orientimit seksual, shoqëruar me thënie homofobike publike të kryetarit të bashkisë përbënte shkelje të të drejtës së lirisë së tubimit (Neni 11) së bashku me Nenin 14.¹⁵⁷

E drejta për lirinë e tubimit është konsideruar gjithashtu se përfshin mbrojtjen për formimin e partive politike, të cilës GJEDNJ-ja i ka akorduar një nivel të lartë mbrojtjeje kundër ndërhyrjeve.¹⁵⁸ Po kështu, siç vërehet në Kapitullin 4 seksioni 8, çdo ndërhyrje me të drejtën e fjalës së lirë në kontekstin e debatit politik shqyrtohet me imtësi.¹⁵⁹

3.5.3 Zbatimi i ligjit

Krahas garantimit të të drejtës substanciale të jetës (Neni 2) dhe lirisë nga tortura, trajtimi ose ndëshkimi çnjerëzor dhe degradues (Neni 3), këto Nene krijojnë gjithashtu detyrimin për Shtetin për hetimin e rrethanave kur ka ndodhur humbja e jetës ose një trajtim i tillë. Në çështjet *Nachova* dhe *Cakir*, GJEDNJ-ja ka deklaruar se këtu përfshihet edhe një detyrim specifik për kryerjen e një hetimi për motive të mundshme raciste pas shkeljeve të Nenit 2 dhe 3, dhe se moskryerja e kësaj do të përbënte shkelje të këtyre Neneve së bashku me Nenin 14.¹⁶⁰

Shembull: në çështjen *Turan Cakir kundër Belgjikës* (*Turan Cakir v. Belgium*), kërkuesi u ankua për brutalitet nga ana e policisë gjatë arrestimit të tij/saj, me shkaktimin e lëndimeve të ashpra, shoqëruar me kërcënime dhe fyerje raciste.¹⁶¹ GJEDNJ-ja konstatoi se dhuna e shkaktoar shkelte të drejtën e kërkuesit për të mos pasur trajtim poshtërues dhe çnjerëzor (sipas Nenit 3 të KEDNJ-së). Ajo konstatoi gjithashtu se moshetimi i duhur nga ana e shtetit i ankimeve për keqtrajtim të kërkuesit shkelte detyrimet procedurale të shtetit sipas po të njëjtit nen. Krahas kësaj, ajo konstatoi se moshetimi gjithashtu përbënte shkelje të Nenit 3 së bashku me të drejtën për të mos u diskriminuar përderisa Shteti kishte detyrimin jo vetëm të hetonte

¹⁵⁷ GJEDNJ, *Bączkowski dhe të tjerët kundër Polonisë* (Nr. 1543/06), 3 Maj 2007 (ECtHR, *Bączkowski and others v. Poland* (No. 1543/06), 3 May 2007).

¹⁵⁸ p.sh., GJEDNJ, *Partia Socialiste dhe të tjerë kundër Turqisë* (Nr. 21237/93), 25 Maj 1998 (ECtHR, *Socialist Party and others v. Turkey* (No. 21237/93), 25 May 1998).

¹⁵⁹ GJEDNJ, *Castells kundër Spanjës* (Nr. 11798/85), 23 Prill 1992 (ECtHR, *Castells v. Spain* (No. 11798/85), 23 April 1992).

¹⁶⁰ GJEDNJ, *Nachova dhe të tjerët kundër Bullgarisë* [GC] (Numrat. 43577/98 dhe 43579/98), 6 Korrik 2005 (ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria* [GC] (Nos. 43577/98 and 43579/98), 6 July 2005); GJEDNJ, *Turan Cakir kundër Belgjikës* (Numrat 44256/06), 10 Mars 2009 (ECtHR, *Turan Cakir v. Belgium* (No. 44256/06), 10 March 2009); po kështu, GJEDNJ, *Sheçiç kundër Kroacisë* (Numrat 40116/02), 31 Maj 2007 (ECtHR, *Šečić v. Croatia* (No. 40116/02), 31 May 2007).

¹⁶¹ GJEDNJ, *Turan Cakir kundër Belgjikës* (Numrat 44256/06), 10 Mars 2009 (ECtHR, *Turan Cakir v. Belgium* (No. 44256/06), 10 March 2009).

pretendimet për keqtrajtim, por edhe pretendimet që ky keqtrajtim ishte në vetvete diskriminues, kur motivohej nga racizmi.

Shembull: çështja *Nachova kundër Bullgarisë* (*Nachova v. Bulgaria*) kishte të bënte me dy Romë që u vranë ndërsa i iknin policisë ushtarake që kërkonte t'i arrestonte për shkak të largimit pa leje.¹⁶² Në kohën e incidentit, oficeri që vrau viktimat bërtiti “jevgj të mallkuar” tek një komshi i tyre. GJEDNJ-ja konstatoi se shteti kishte shkelur të drejtën e jetës së viktimave (sipas Nenit 2 të KEDNJ-së), jo vetëm materialisht, por edhe proceduralisht për moshetimin e përshtatshëm të vdekjeve. U konstatua se moshetimi përbënte gjithashtu shkelje të Nenit 2 së bashku me të drejtën për të mos u diskriminuar përderisa shteti kishte detyrimin për të hetuar motive të mundshme të diskriminimit.

Megjithëse të dy çështjet kishin të bënin me veprime të personelit shtetëror, detyrimi i shtetit për të ndërhyrë për mbrojtjen e viktimave të krimit dhe detyrimi më vonë për hetimin e tyre gjithashtu zbatohet për veprimet e palëve private.

Shembull: në çështjen 97 *Anëtarët e Kongregacionit Gldani të Dëshmitarëve të Jehovahit dhe 4 të tjerët kundër Gjeorgjisë* (97 *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and 4 others v. Georgia*),¹⁶³ një grup i Dëshmitarëve të Jehovahit u sulmua nga një grup ultra Ortodoks. Megjithëse u njoftua, policia nuk ndërhyri për parandalimin e dhunës. Hetimi pasues u ndërpre kur policia deklaroi se nuk ishte e mundur të përcaktonte identitetin e keqbërësve. GJEDNJ-ja konstatoi se mosndërhyrja e policisë për mbrojtjen e viktimave nga dhuna e motivuar raciste dhe mungesa pasuese e një hetimi të përshtatshëm përbënte shkelje të Nenit 3 (e drejta për të mos pasur trajtim apo ndëshkim çnjerëzor dhe poshtërues) dhe Neni 9 (e drejta për lirinë e besimit fetar) së bashku me Nenin 14 sepse bazohej në shkaqe të besimit fetar.

Mund të duket se e drejta e BE-së mund të imponojë detyrime të ngjashme në kontekstin e Vendimit Kuadër të Këshillit për luftën kundër disa formave dhe shprehjeve të racizmit dhe ksenofobisë me anë të të drejtës penale (të diskutuar në Kapitullin 4.6).¹⁶⁴ Megjithatë, Vendimi Kuadër nuk vendos ndonjë detyrim specifik për hetimin nëse ka motive raciste në lidhje me veprat kundër personit.

3.5.4. Çështjet e të drejtës penale

Krahas atyre çështjeve që lidhen me zbatimin e ligjit në pikën 3.5.3, KEDNJ-ja lidhet me çështje të të drejtës penale nëpërmjet një shumëllojshmërie të drejtash, duke përfshirë të drejtën për gjykim të drejtë, të drejtën për të mos u ndaluar arbitrarisht, ndalimin e ndëshkimit

¹⁶² GJEDNJ, *Nachova dhe të tjerët kundër Bullgarisë* [GC] (Numrat. 43577/98 dhe 43579/98), 6 korrik 2005 (ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria* [GC] (Nos. 43577/98 and 43579/98), 6 July 2005).

¹⁶³ GJEDNJ, 97 *Anëtarët e Kongregacionit Gldani të Dëshmitarëve të Jehovahit dhe 4 të tjerë kundër Gjeorgjisë* (Nr. 71156/01), 3 Maj 2007 (ECtHR, 97 *Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and 4 others v. Georgia* (No. 71156/01), 3 May 2007).

¹⁶⁴ Vendimi Kuadër i Këshillit 2008/913/JHA i 28 Nëntorit 2008 për luftën kundër disa formave dhe shprehjeve të racizmit dhe ksenofobisë me anë të të drejtës penale, OJ L 328, 6.12.2008, fq. 55. Duhet të vërehet se GJEDNJ-ja ka pranuar se nxitja e diskriminimit, urrejtjes dhe dhunës kundër një grupi njerëzish për shkak të origjinës ose anëtarësimit ose mos-anëtarësimit të tyre në një grup etnik, komb, racë ose besim fetar të caktuar është një kufizim specifik i lirisë së shprehjes i mbrojtur nga KEDNJ-ja. Shihni, për shembull: GJEDNJ *Le Pen kundër Francës* (Nr. 18788/09), 20 Prill 2010 (ECtHR *Le Pen v. France* (No. 18788/09), 20 April 2010); GJEDNJ *Féret kundër Belgjikës* (Nr. 15615/07), 16 Korrik 2009 (ECtHR *Féret v. Belgium* (No. 15615/07), 16 July 2009); GJEDNJ *Willem kundër Francës*, (Nr. 10883/05), 16 Korrik 2009 (ECtHR *Willem v. France*, (No. 10883/05), 16 July 2009); dhe GJEDNJ *Balsytė-Lideikienė kundër Lituanisë* (Nr. 72596/01), 4 Nëntor 2008 (ECtHR *Balsytė-Lideikienė v. Lithuania* (No. 72596/01), 4 November 2008).

retroaktiv dhe mosdënimin dy herë për të njëjtën vepër, të drejtën e jetës dhe të drejtën për të mos u ndëshkuar ose trajtuar në mënyrë çnjerëzore ose poshtëruese.

Shembull: në çështjen *Opuz kundër Turqisë* (*Opuz v. Turkey*), GJEDNJ-ja bëri një konstatim të një diskriminimi të tërthortë për shkak të gjinisë, së bashku me të drejtën e jetës dhe mospësimin e trajtimit çnjerëzor dhe poshtërues sepse policia dhe gjyqësori kishin dështuar në zbatimin e përshtatshëm të ligjit që lidhej me dhunën në familje.¹⁶⁵

Shembull: në çështjet *D.G. kundër Irlandës* (*D.G. v. Ireland*) dhe *Bouamar kundër Belgjikës* (*Bouamar v. Belgium*) (diskutuar në Kapitullin 4.5), kërkesit ishin mbajtur në paraburgim nga autoritetet kombëtare.¹⁶⁶ Këtu, GJEDNJ-ja çmoi se megjithëse kishte pasur shkelje të të drejtës për liri, nuk kishte pasur asnjë diskriminim sepse trajtimi i ndryshëm kishte qenë i justifikuar në interes të mbrojtjes së të miturve.

Pikat kryesore

- Shtetasit e vendeve të treta gëzojnë gjithashtu të drejtën për trajtim të barabartë në fusha të ngjashme të trajtuara nga direktivat e BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi, ku ata cilësohen si “rezidentë afatgjatë” sipas Direktivës për Shtetasit e Vendeve të Treta.
- Kur shtetasit e vendeve të treta nuk kualifikohen si “rezidentë afatgjatë”, ata gëzojnë mbrojtje të kufizuar sipas direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi:
 - Për shkaqe të orientimit seksual, moshës, aftësisë së kufizuar fizike ose besimit fetar ose besimit në të drejtën e tyre të aksesit tek trajnimi profesional dhe kushtet e punës. Megjithatë, ata nuk gëzojnë të drejta të barabarta për aksesin tek punësimi;
 - Sipas Direktivës për Trajtimin e Barabartë Gjinator të Burrave dhe Grave në Aksesin dhe Ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve dhe Direktiva për Barazinë Gjimore (e rishikuar), shtetasit e vendeve të treta gëzojnë mbrojtje nga diskriminimi seksual në aksesin në punësim dhe tek mallrat dhe shërbimet.
- Mbrojtja nga diskriminimi sipas direktivave të BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi ka një fushëveprim të ndryshëm:
 - Raca dhe përkatësia etnike gëzojnë mbrojtjen më të gjerë, duke u mbrojtur në lidhje me aksesin në punësim, sistemin e ndihmës sociale dhe mallrat dhe shërbimet;
 - Diskriminimi seksual ndalohej në kontekstin e aksesit tek punësimi, sigurimet shoqërore (që është më i kufizuar sesa sistemi i gjerë i ndihmës sociale) dhe mallrat dhe shërbimet;
 - Orientimi seksual, aftësia e kufizuar fizike, ose besimi fetar ose besimi dhe mosha mbrohen aktualisht vetëm në kontekstin e aksesit në punësim.

¹⁶⁵ GJEDNJ, *Opuz kundër Turqisë* (Nr. 33401/02), 9 Qershor 2009 (ECtHR, *Opuz v. Turkey* (No. 33401/02), 9 June 2009).

¹⁶⁶ GJEDNJ, *D.G. kundër Irlandës* (Nr. 39474/98), 16 Maj 2002 (ECtHR, *D.G. v. Ireland* (No. 39474/98), 16 May 2002); GJEDNJ, *Bouamar kundër Belgjikës* (Nr. 9106/80), Shkurt 29 1988 (ECtHR, *Bouamar v. Belgium* (No. 9106/80), February 29 1988).

- KEDNJ-ja përmban një listë të hapur me shkaqe të mbrojtura. Kushdo mund t'i referohet KEDNJ-së përpara autoriteteve kombëtare, gjykatave kombëtare dhe, në fund përpara GJEDNJ-së.
- Kur përballlet me një pretendim që përfshin diskriminimin, GJEDNJ mund të shqyrtojë pretendimin vetëm në bazë të të drejtës substanciale ose së bashku me Nenin 14.
- Një pretendim nuk mund të ngrihet vetëm në bazë të Nenit 14, ai duhet të kombinohet me një prej të drejtave substanciale të KEDNJ-së. Do të mjaftonte që ankimimi të lidhej me fushën e mbuluar nga e drejta në fjalë.
- Protokoli 12 i KEDNJ-së krijon një të drejtë të pavarur për mbrojtjen nga diskriminimi. Ajo lidhet me çdo të drejtë të krijuar ose të referuar nga ligji ose praktika kombëtare, dhe kuptimi që i jepet “diskriminimit” është identik me atë të Nenit 14.
- Qasja e GJED-së ka qenë interpretimi jashtëzakonisht i gjerë i fushave të zbatimit me synimin për t'i dhënë efekt të plotë të drejtave të individëve sipas të drejtës së BE-së.
- Fushëveprimi i KEDNJ-së, edhe në lidhje me të drejtat materiale që përmban por edhe mënyrën sesi janë interpretuar ato për qëllime të zbatimit të Nenit 14, është veçanërisht i gjerë në krahasim me direktivat e BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi.
- Fusha veçanërisht të rëndësishme që janë përtej shtrirjes së direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi, dhe gjerësisht përtej kompetencës së BE-së (dhe për rrjedhojë shtrirjes së Kartës së të Drejtave Themelore) përfshijnë çështje që lidhen me të drejtën familjare dhe private, të drejtat e lidhura me pjesëmarrjen politike dhe çështjet e të drejtës penale.
- Për rrjedhojë është veçanërisht e rëndësishme që viktimat e diskriminimit të **marrin në konsideratë me kujdes nëse pretendimet e tyre përfshihen brenda fushëveprimit të direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi, ose KEDNJ-së në formulimin e qasjes së tyre për ndërgjyqësinë.**

Lexime të mëtejshme

Bell, “Përtej të Drejtës Evropiane të Punës? Mendime për Direktivën e Bashkimit Evropian për Barazinë Raciale”, 8 *Revista Juridike Evropiane* (2002) 384.

Bell, ‘Beyond European Labour Law? Reflections on the EU Racial Equality Directive’, 8 *European Law Journal* (2002) 384.

Boccardo, “Të Drejtat e Strehimit dhe Diskriminimi Racial”, në Rrjetin Evropian të Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) *Revista Juridike Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminim*, fq. 21.

Boccardo, ‘Housing Rights and Racial Discrimination’, in European Network of Legal Experts on the Non-Discrimination Field, 8 (July 2009) *European Anti-Discrimination Law Review*, p. 21.

Brosius-Gersdorf, “Trajtimi jo i barabartë i martesave të imamëve dhe civilëve për ofrimin e sigurimeve shoqërore sipas ligjit ndërkombëtar: rasti i Serfie Yigit pranë Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut”, *Revista - Të Drejtat Themelore Evropiane* (2009).

Brosius-Gersdorf, 'Ungleichbehandlung von Imam-Ehe und Zivilehe bei der Gewährung von Sozialversicherungsleistungen in der Türkei aus völkerrechtlicher Sicht: der Fall Serfie Yigit vor dem Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte', *Europäische Grundrechte-Zeitschrift* (2009).

Cousins, "Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut dhe Ligji për Sigurimet Shoqërore", 10.1 *Revista Juridike për të Drejtat e Njeriut* (2010) 191.

Cousins, 'The European Convention on Human Rights and Social Security Law', 10.1 *Human Rights Law Review* (2010) 191.

Edel, *Ndalimi i diskriminimit sipas Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut*, Dosjes e të Drejtave të Njeriut, Nr. 22, 2010

Edel, *The prohibition of discrimination under the European Convention on Human Rights*, Human Rights Files, No. 22, 2010

Equinet, *Lufta kundër Diskriminimit në sferën e Mallrave dhe Shërbimeve* (Equinet, 2004).

Equinet, *Combating Discrimination in Goods and Services* (Equinet, 2004).

ERRC/Interights/MPG *Ndërgjyqësia Strategjike e Diskriminimit Racial në Evropë: nga Parimet tek Praktika* (Nottingham, Russell Press, 2004), Shtojca 5.c.

ERRC/Interights/MPG *Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: from Principles to Practice* (Nottingham, Russell Press, 2004), Annex 5.c.

Kapuy, "Sigurimet Shoqërore dhe Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut: Si u bë i Paraqitshëm një Çift i Çuditshëm", 9.3 *European Journal of Social Security* (2007) 221.

Kapuy, 'Social Security and the European Convention on Human Rights: How an Odd Couple has Become Presentable', 9.3 *European Journal of Social Security* (2007) 221.

Sanchez-Rodas Navarro, "Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut dhe pensioni i pleqërisë në rast të bashkimit të kryer sipas rritit cigan", *Aranzadi Social* (2009) 18.

Sanchez-Rodas Navarro, 'El Tribunal Europeo de Derechos Humanos y la pensión de viudedad en caso de unión celebrada conforme al rito gitano', *Aranzadi Social* (2009) 18.

Sudre (ed.), *E Drejta dhe Mosdiskriminimi sipas Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut: Akte të Konferencës në 9 dhe 10 Nëntor 2007* (Bruksel: Bruylant/Nemesis, 2008).

Sudre (ed.), *Le droit à la non-discrimination au sens de la Convention européenne des droits de l'homme : actes du colloque des 9 et 10 novembre 2007* (Bruxelles: Bruylant/Nemesis, 2008).

4. Shkaqet e mbrojtura

4.1. Hyrje

Direktivat Evropiane për mbrojtjen nga diskriminimi ndalojnë trajtimin e ndryshëm që bazohet në disa “shkaqe të mbrojtura”, të cilat përmbajnë një listë të kufizuar dhe fikse të shkaqeve të mbrojtura që përfshijnë gjininë (Direktiva për Trajtimin e Barabartë Gjinor në Aksesin dhe Ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve, Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar)), orientimi seksual, aftësia e kufizuar fizike, mosha, besimi fetar ose besimi (Direktiva për Barazinë në Punësim), përkatësia etnike ose raca (Direktiva për Barazinë Raciale). Nga ana tjetër, KEDNJ-ja përmban një listë të hapur, që përputhet me direktivat, por shkon edhe më tej se to. Neni 14 thotë se nuk duhet të ketë asnjë diskriminim “për shkak të gjinisë, racës, ngjyrës, gjuhës, besimit fetar, mendimit politik ose mendimeve të tjera, origjinës kombëtare ose shoqërore, lidhja me një minoritet kombëtar, pronës, lindjes ose statuseve të tjera.” Kategoria e “statuseve të tjera” ka lejuar që GJEDNJ-ja të përfshijë ato shkaqe (ndër të tjera) që janë shprehimisht të mbrojtura nga direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi, dhe pikërisht: aftësinë e kufizuar fizike, moshën dhe orientimin seksual.

Kapitulli 1 vërejtë se Neni 21 i Kartës së BE-së për të Drejtat Themelore përmban gjithashtu një ndalim për diskriminimin. Karta është detyruese për institucionet e Bashkimit Evropian, por do të zbatohet gjithashtu edhe për Shtete Anëtare kur ato interpretojnë dhe zbatojnë ligjin e BE-së. Dispozita e Kartës për diskriminimin përmban një kombinim të shkaqeve të KEDNJ-së dhe të direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi, megjithatë nuk përmban shkakun e hapur të “statusit tjetër”.

Një “shkak i mbrojtur” është një karakteristikë e një individi që nuk duhet të konsiderohet e lidhur me trajtimin e ndryshëm ose gëzimin e një përfitimi të caktuar.

4.2. Gjinia

Diskriminimi gjinor është relativisht vetëshpjegues, sepse tregon diskriminimin që bazohet tek fakti se një individ është ose grua ose burrë. Ky është një nga aspektet më të zhvilluara të politikës sociale të Bashkimit Evropian dhe është konsideruar me kohë një e drejtë thelbësore. Zhvillimi i mbrojtjes me këtë shkak ka shërbyer për një qëllim të dyfishtë: së pari, ka shërbyer për një qëllim ekonomik se ka ndihmuar eliminimin e shtrembërimeve konkurruese në një treg që po integrohet gjithnjë e më shumë, dhe; së dyti, në nivel politik, i ka dhënë Komunitetit një aspekt të synuar drejt zhvillimit social dhe përmirësimit të jetesës dhe kushteve të punës. Për pasojë, mbrojtja kundër diskriminimit për shkak të gjinisë ka qenë, dhe ka mbetur, një funksion themelor i Bashkimit Evropian. Pranimi i rëndësisë social ekonomike të garantimit të trajtimit të barabartë u kristalizua më tej nga pozita qendrore që iu dha atij në Kartën e të Drejtave Themelore. Po kështu, sipas KEDNJ-së është zhvilluar mirë mbrojtja kundër diskriminimit për shkak të gjinisë.

Megjithëse rastet e diskriminimit për shkak të gjinisë zakonisht kanë të bëjnë me gra që trajtohen në mënyrë më pak të favorshme se burrat, nuk është gjithmonë kështu.

Shembull: në çështjen *Defrenne kundër SABENA* (*Defrenne v. SABENA*), kërkuesja ankohej se ishte paguar më pak se kolegët e saj burra, pavarësisht se kishte kryer detyra të njëjta punësimi.¹⁶⁷ GJED-ja vendosi se kjo ishte në mënyrë evidente një rast i diskriminimit për shkak të gjinisë. Në marrjen e këtij vendimi, GJED-ja nxori në pah dimensionin social ekonomik të Bashkimit, dhe se mbrojtja nga diskriminimi ndihmon në çuarjen përpara të këtyre objektivave.

Në çështjen *Bilka*, të diskutuar më lart, GJED-ja u përball me trajtimin e ndryshëm për shkak të konsideratave menaxheriale të një punëdhënësi, që justifikonin përjashtimin e punonjësve me kohë të pjesshme nga një skemë profesionale pensioni me arsyen e nxitjes së punësimit me kohë të plotë për të garantuar pasjen e personelit të mjaftueshëm. Në këtë rast, GJED-ja nuk u deklarua shprehimisht nëse një masë e tillë ishte në përpjesëtim me trajtimin e ndryshëm të pësuar. Megjithatë, në çështjen e mëposhtme Gjykata ishte më e qartë.

Shembull: në çështjen *Hill*, qeveria paraqiti një skemë për ndarjen e punës në shërbimin civil, ku një pozicion pune mund të ndahej nga dy individë përkohësisht, duke punuar 50% të orarit të plotë të punës dhe duke marrë 50% të pagës së rregullt.¹⁶⁸ Më pas punonjësit kishin të drejtë të ktheheshin me kohë të plotë kur këto pozicione pune të ishin të disponueshme. Rregullat i lejonin individët me punësim me kohë të plotë të kishin një rritje në nivelin e pagës në një vit. Megjithatë, për individët që e ndanin punën kjo rritje ishte përgjysmë, me dy vjet punë të ndarë që ishte ekuivalente me një rritje page. Dy kërkueset në çështjen aktuale u kthyen në pozicionet e tyre të punës si punonjëse me kohë të plotë dhe u ankuan për mjetet me anë të të cilave u zbatua rritja në pagë për to. GJED-ja konstatoi se kjo përbënte diskriminim të tërthortë për shkak të gjinisë sepse zakonisht ishin gratë ato që kishin punë të ndarë në mënyrë të tillë. Qeveria argumentoi se trajtimi i ndryshëm ishte i përligjur sepse bazohej në parimin e zbatimit të rritjes së pagës për kohëzgjatjen konkrete të shërbimit. GJED-ja vendosi se kjo ishte thjesht një pohim që nuk mbështetej nga kritere objektive (sepse nuk kishte asnjë provë se kohëzgjatja e individëve të tjerë llogaritej me orë konkrete pune). GJED-ja më pas deklaroi se “një punëdhënës nuk mund të përligjë diskriminimin që lind nga një skemë e ndarjes së punës vetëm me shkakun se një evitim i një diskriminimi të tillë do të kishte kosto të rritura.”

Pra, duket se GJED-ja nuk i pranon justifikimet e trajtimeve diskriminuese për shkak të gjinisë, të cilat bazohen thjesht në konsideratat menaxheriale ose financiare të punëdhënëseve.

Shembull: në çështjen *Ünal Tekeli kundër Turqisë* (*Ünal Tekeli v. Turkey*), kërkuesja u ankua se ligji kombëtar e detyronte një grua të mbante mbiemrin e bashkëshortit të saj në martesë.¹⁶⁹ Megjithëse ligji i lejonte një gruaje të mbante mbiemrin e saj të vajzërisë krahas mbiemrit të bashkëshortit, GJEDNJ-ja konstatoi se kjo përbënte diskriminim për shkak të gjinisë, sepse ligji kombëtar nuk e detyronte një bashkëshort të ndryshonte mbiemrin e tij.

Shembull: në çështjen *Zarb Adami kundër Maltës* (*Zarb Adami v. Malta*), kërkuesi u ankua se thirrja për të shërbyer në juri gjykimi përbënte diskriminim sepse praktika sipas të cilës krijoheshin listat e jurive të gjyqimit bënte që të kishte më shumë gjasa që të thirreshin meshkuj.¹⁷⁰ Statistikat treguan se më shumë se 95% e anëtarëve të jurisë gjatë një periudhe

¹⁶⁷ GJED, *Defrenne kundër SABENA*, Çështja 43/75 [1976] ECR 455, 8 Prill 1976 (ECJ, *Defrenne v. SABENA*, Case 43/75 [1976] ECR 455, 8 April 1976).

¹⁶⁸ GJED, *Hill dhe Steplton kundër Komisionerët e të Ardhurave dhe Departamenti i Financës*, Çështja C-243/95 [1998] ECR I-3739, 17 Qershor 1998 (ECJ, *Hill and Stapleton v. The Revenue Commissioners and Department of Finance*, Case C-243/95 [1998] ECR I-3739, 17 June 1998).

¹⁶⁹ GJEDNJ, *Ünal Tekeli kundër Turqisë* (Nr. 29865/96), 16 Nëntor 2004 (ECtHR, *Ünal Tekeli v. Turkey* (No. 29865/96), 16 November 2004).

¹⁷⁰ GJEDNJ, *Zarb Adami kundër Maltës* (Nr. 17209/02), 20 Qershor 2006 (ECtHR, *Zarb Adami v. Malta* (No. 17209/02), 20 June 2006).

pesë vjeçare ishin burra, dhe GJEDNJ-ja vendosi se përderisa burrat dhe gratë ishin në një situatë të krahasueshme përsa i takon detyrimeve të tyre qytetare, kjo përbënte diskriminim.

Koncepti i “gjinisë” është interpretuar të përfshijë edhe situata ku trajtimi diskriminues lidhet me “gjininë” e kërkuesit në një kuptim më abstrakt, duke lejuar një farë mbrojtjeje të kufizuar të identitetit gjinor.

Identiteti gjinor tregon “përvojën individuale e të brendshme të ndjerë të një personi në lidhje me gjininë, e cila mund të korrespondojë ose jo me gjininë e caktuar me lindjen e tij, duke përfshirë ndjenjën personale të trupit (që mund të përfshijë, nëse zgjidhet lirisht, ndryshimin e pamjes ose funksionit trupor me anë të mjeteve mjekësore, kirurgjike ose mjeteve të tjera) dhe shprehje të tjera të gjinisë, duke përfshirë veshjen, të folurën dhe sjelljen”.¹⁷¹

Pra, përkufizimi i pranuar më gjerësisht i identitetit gjinor përfshin jo vetëm ata që kryejnë operacione për ndryshimin e gjinisë (“transseksualët”), por gjithashtu edhe zgjedhja e mjeteve të tjera për shprehjen e gjinisë, si p.sh. transvestizëm ose veshja e rrobave të gjinisë së kundërt, ose thjesht përdorimi i një mënyre të foluri ose kozmetike zakonisht të lidhur me pjesëtarët e gjinisë së kundërt.

Pas çështjes *P kundër S dhe Këshillit të Qarkut Kornuoll (P v. S and Cornwall County Council)*, shkaku i “gjinisë” sipas direktivave për mbrojtjen nga diskriminimi do të përfshijë gjithashtu dhe diskriminimin kundër një individi për shkak se ai/ajo “synon të kryejë, ose ka kryer, ndryshim të gjinisë”. Për rrjedhim, duket se shkaku i gjinisë siç interpretohet në kuadër të të drejtës së BE-së aktualisht mbron identitetin gjinor vetëm në kuptimin e ngushtë të tij.

Shembull: çështja *K.B. kundër Agjencisë së Pensioneve NHS (K.B. v. NHS Pensions Agency)* kishte të bënte me refuzimin që iu bë partnerit transseksual të KB-së për marrjen e pensionit të pasjetuesit.¹⁷² Ky refuzim erdhi sepse çifti transseksual nuk mund të plotësonte kriterin e të qenurit të martuar; transseksualët nuk mund të martoheshin sipas ligjit anglez të kohës.

Në shqyrtimin e kësaj çështjeje diskriminimi, GJED-ja konstatoi se nuk kishte diskriminim për shkak të gjinisë sepse, në përcaktimin se kush kishte të drejtë të merrte pensionin e pasjetuesit, nuk kishte ndonjë trajtim më pak të favorshëm për shkak të të qenurit femër ose mashkull. GJED-ja më pas e ndryshoi drejtimin e shqyrtimit. Më pas u përqendrua në çështjen e martesës. Doli në pah se transseksualët nuk kishin qenë në gjendje asnjëherë të martoheshin, dhe nuk ishin në gjendje të përfitonin pensionin e pasjetuesit, ndërsa heteroseksualët po. Më pas u mor në konsideratë çështja e GJEDNJ-së për Kristine Gudwin.¹⁷³ Në bazë të këtyre konsideratave, GJED-ja konkludoi se legjislacioni Britanik në fjalë ishte i papajtueshëm me parimin e trajtimit të barabartë sepse pengonte transseksualët nga përfitimi i pjesës së partnerit të tyre.

¹⁷¹ Ky përkufizim i pranuar gjerësisht është marrë nga “Parimet Yogyakarta për Zbatimin e ligjit Ndërkombëtar të të Drejtave të Njeriut në Lidhje me Orientimin Seksual dhe Identitetin Gjinor”, Mars 2007, të disponueshme në adresën: http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm. Parimet u miratuan nga një organ i pavarur ekspertësh në Ligjin Ndërkombëtar të të Drejtave të Njeriut.

¹⁷² GJED, *K.B. kundër Agjencisë së Pensioni NHS*, Çështja C-117/01 [2004] ECR I-541, 7 Janar 2004 (ECJ, *K.B. v. NHS Pensions Agency*, Case C-117/01 [2004] ECR I-541, 7 January 2004).

¹⁷³ GJEDNJ, *Gudwin kundër Mbretërisë së Bashkuar*, [GC] (Nr. 28957/95), 11 Korrik 2002 (ECtHR, *Goodwin v. UK*, [GC] (No. 28957/95), 11 July 2002).

Shembull: konsiderata të ngjashme dolën edhe në çështjen *Riçërds*.¹⁷⁴ *Riçërds*, i cili në lindje kishte qenë mashkull, kreu një operacion për ndryshimin e gjinisë. Çështja lidhej me të drejtën e pensionit shtetëror në Mbretërinë e Bashkuar, sepse në atë kohë gratë përfitonin pension në moshën 60 vjeç, dhe burrat e përfitonin pensionin në moshën 65 vjeç. Kur *Riçërds* aplikoi për pension shtetëror në moshën 60 vjeç, iu refuzua aplikimi me shpjegimin se ligjërisht ajo njihej si burrë dhe për rrjedhojë nuk mund të aplikonte për pension shtetëror derisa të arrinte moshën 65 vjeç. GJEDN-ja konstatoi se ky ishte trajtim i pabarabartë për shkak të ndryshimit të gjinisë së saj dhe për pasojë kjo konsiderohej diskriminim në kundërshtim me Nenin 4(1) të Direktivës për zbatimin progresiv të parimit të trajtimit të barabartë për burrat dhe gratë në çështjet e sigurimeve shoqërore.¹⁷⁵

GJEDNJ duhet të japë vendim nëse identiteti gjinor përfshihet si shkak i mbrojtur brenda Nenit 14, dhe duhet të tregojë nëse kjo do të përfshinte “transseksualët” ose do të interpretojë identitetin gjinor më gjerësisht. Kjo nuk do të thotë se nuk ka trajtuar fare çështjen e identitetit gjinor. Pra GJEDNJ-ja ka përcaktuar se identiteti gjinor, orientimi seksual në jetë, përbëjnë pjesë të sferës së jetës private të një individi, dhe për rrjedhojë nuk duhet të ketë ndërhyrje qeveritare në to.

Shembull: çështjet *Christine Goodwin kundër MB* (*Christine Goodwin v. UK*) dhe *I kundër MB* (*I v. UK*) kishin fakte shumë të ngjashme.¹⁷⁶ Kërkuesit, të cilët të dy kishin kryer operacion për ndryshimin e gjinisë nga mashkull në femër, u ankuan se qeveria refuzonte të lejonte ndryshimin e certifikatave të tyre të lindjes për të reflektuar gjininë. Megjithatë dokumentet e tjera dhe emri i kërkuesit mund të ndryshoheshin, certifikatat e lindjes përdoreshin akoma për qëllime të caktuara ku gjinia ishte ligjërisht e rëndësishme si p.sh. fusha e punësimit ose daljes në pension, që do të thotë se kërkuesi do të përballej me bezdi dhe poshtërim në rastet kur do t'i duhej të tregonte gjininë e tij të njohur ligjërisht si mashkullore. GJEDNJ-ja (duke ndryshuar jurisprudencën e kaluar) vendosi se kjo përbënte shkelje të të drejtës për respektimin e jetës private dhe të drejtën për tu martuar sipas Nenit 12, por nuk vazhdoi të shqyrtonte nëse kishte pasur shkelje të Nenit 14.

Shembull: në çështjen *Van Kück*, kërkueses, që kishte kryer operacion për ndryshimin e gjinisë dhe trajtim hormonal, i ishte refuzuar rimbursimi i shpenzimeve të saj nga shoqëria private e sigurimeve shëndetësore.¹⁷⁷ Gjykata Gjermane e Apelit, që shqyrtoi pretendimin e kërkueses kundër shoqërisë së sigurimeve, vendosi se procedurat mjekësore nuk ishin të “nevojshme” siç kërkohej nga marrëveshja, dhe për rrjedhojë kërkuesja nuk kishte të drejtë për rimbursim. Pas shqyrtimit të natyrës së identitetit gjinor dhe rëndësisë së vendimit për kryerjen e procedurave mjekësore të pakthyeshme, GJEDNJ-ja vendosi se qasja e gjykatës kombëtare jo vetëm që kishte dështuar në garantimin e një procesi gjyqësor të drejtë për kërkuesen, duke shkelur Nenin 6 të KEDNJ-së, por gjithashtu kishte shkelur të drejtën e saj për respektimin e jetës private të garantuar nga Neni 8 i KEDNJ-së. Megjithatë, GJEDNJ-ja nuk vazhdoi të shqyrtonte pajtueshmërinë me Nenin 14 përderisa në fakt po të njëjtat fakte ishin në lojë.

¹⁷⁴ GJED, *Riçërds kundër Sekretarit të Shtetit për Punën dhe Pensionet*, Çështja C-423/04 [2006] ECR I-3585, 27 Prill 2006 (ECJ, *Richards v. Secretary of State for Work and Pensions*, Case C-423/04 [2006] ECR I-3585, 27 April 2006).

¹⁷⁵ Direktiva e Këshillit 79/7/EEC e 19 Dhjetorit 1978 për zbatimin progresiv të parimit të trajtimit të barabartë për gratë dhe burrat në çështjet e sigurimeve shoqërore, OJ 1979 L 6, fq. 24.

¹⁷⁶ GJEDNJ, *Goodwin kundër MB*, [GC] (Nr. 28957/95), 11 Korrik 2002I (ECtHR, *Goodwin v. UK*, [GC] (No. 28957/95), 11 July 2002I); GJEDNJ, *I kundër MB* [GC] (Nr. 25680/94), 11 Korrik 2002, paragraf 26 (*I v. UK* [GC] (No. 25680/94), 11 July 2002). Po kështu, GJEDNJ, *L kundër Lituanisë* (Nr. 27527/03), 11 Shtator 2007 (ECtHR, *L v. Lithuania* (No. 27527/03), 11 September 2007).

¹⁷⁷ GJEDNJ, *Van Kück kundër Gjermanisë* (Nr. 35968/97), 12 Qershor 2003, paragrafet. 30, 90-91 (ECtHR, *Van Kück v. Germany* (No. 35968/97), 12 June 2003).

Përgjithësisht, duket se ligji që lidhet me shkakun e “identitetit gjinor” kërkon sqarim të konsiderueshëm edhe në nivel Evropian edhe në atë kombëtar. Studimet e fundit të legjislacionit kombëtar në këtë fushë tregojnë se nuk ka ndonjë qasje konsistente në Evropë, me shtetet që janë të ndara ndërmjet atyre që e trajtojnë “identitetin gjinor” si pjesë e “orientimit seksual”, dhe atyre që e trajtojnë atë si pjesë e “diskriminimit për shkak të gjinisë”.¹⁷⁸

Një seri çështjesh që lidhen me ndryshimet në trajtim për shkak të gjinisë në lidhje me moshën e pensionit tregojnë se GJEDNJ-ja i akordon shtetit një hapësirë të gjerë veprimi në çështjen e politikave sociale dhe fiskale¹⁷⁹.

Shembull: në çështjen *Stec dhe të tjerët kundër MB (Stec and others v. UK)* kërkuesit u ankuan se si rezultat i moshave të ndryshme të daljes në pension për burrat dhe për gratë ata të gjithë ishin në disavantazh nga ndryshimi i përfitimeve që iu paguheshin atyre, që ishin përcaktuar në përputhje me moshën e pensionit.¹⁸⁰ GJEDNJ-ja konstatoi se në parim diskriminimi për shkak të gjinisë mund të përligjej vetëm kur ekzistonin “arsye me shumë peshë”. Megjithatë, “një hapësirë e gjerë i lejohet zakonisht Shtetit sipas KEDNJ kur është fjala për masat e gjera të strategjisë sociale ose ekonomike [...] Për shkak të njohurive të drejtpërdrejta për shoqërinë dhe nevojat e saj, autoritetet kombëtare janë në parim në një pozitë më të mirë sesa gjyqtari ndërkombëtar të vlerësojnë se çfarë është në interesin publik për arsye social ekonomike, dhe Gjykata zakonisht do ta respektojë zgjedhjen e politikës nga legjislatura përveçse kur është [...] hapur pa bazë të arsyeshme”. GJEDNJ konstatoi se në origjinën e tyre moshat e ndryshme të pensionit ishin në fakt “masa të posaçme” për arsyen se ishin krijuar të kompensojnë vështirësitë financiare që gratë mund të pësojnë për arsye të rolit të tyre tradicional në shtëpi, që i linte pa të ardhura të pavarura. U konstatua se qeveria kishte filluar të bënte rregullime gradualisht për barazimin e moshave të pensionit për burrat dhe gratë dhe se ajo nuk kishte vepruar përtej hapësirës së saj diskrecionare ose për ta bërë këtë gjatë një numri vitesh, ose duke mos i zbatuar ndryshimet më herët.¹⁸¹

Një qasje e ngjashme ishte përdorur nga GJED-ja në lidhje me çështjet e trajtimit të ndryshëm të justifikuar për shkak të konsideratave të gjera për politikat e punësimit.

Shembull: në çështjen *Schnorbus*, praktika e Ministrisë Hesiane të Drejtësisë për t’i dhënë përparësi kandidatëve meshkuj që kishin kryer shërbimin e detyruar civil ose ushtarak për trajnimin praktik ligjor u konstatua të ishte diskriminuese në mënyrë të tërthortë për shkak të gjinisë.¹⁸² Megjithatë, GJED-ja konstatoi se praktika ishte objektivisht e përligjur sepse thjesht synonte të neutralizonte pasojat vonuese që kryerja e shërbimit të detyrueshëm kishte mbi karrierat e aplikantëve meshkuj.

¹⁷⁸ Agjencia e të Drejtave Themelore, *Homofobia dhe Diskriminimi për Shkak të Orientimit Seksual në Shtetet Anëtare të BE-së: Pjesa I – Analiza Ligjore* (Vienë, FRA, 2009), faqet 129-144; Komisioneri për të Drejtat e Njeriut, *të Drejtat e Njeriut dhe Identiteti Gjinor* (Punim nga Thomas Hammarberg, Komisioner i Këshillit të Evropës për të Drejtat e Njeriut, Strasburg, 29 Korrik 2009) CommDH/IssuePaper(2009)2.

¹⁷⁹ Këto çështje ofrojnë një diskutim në lidhje me justifikimin e trajtimit të ndryshëm dhe ofrojnë një ndriçim të mëtejshëm të këtij koncepti për përmirësimin e diskutimit për justifikimin e mëparshëm në Manual.

¹⁸⁰ GJEDNJ, *Stec dhe të tjerët kundër MB* [GC] (Numrat. 65731/01 dhe 65900/01), 12 Prill 2006 (ECtHR, *Stec and others v. UK* [GC] (Nos. 65731/01 and 65900/01), 12 April 2006).

¹⁸¹ Po kështu shihni: GJEDNJ, *Barrow kundër MB* (Nr. 42735/02), 22 Gusht 2006, paragrafet 20-24, 37 (ECtHR, *Barrow v. UK* (No. 42735/02), 22 August 2006); ECtHR, *Pirsén kundër MB* (Nr. 8374/03), 22 Gusht 2006, paragrafet 12-13, 25 (ECtHR, *Pearson v. UK* (No. 8374/03), 22 August 2006); GJEDNJ, *Uokër kundër MB* (Nr. 37212/02), 22 Gusht 2006, paragrafet 21-22, 37 (ECtHR, *Walker v. UK* (No. 37212/02), 22 August 2006).

¹⁸² GJED, *Schnorbus kundër Landit Hesën*, Çështja C-79/99 [2000] ECR I-10997, 7 Dhjetor 2000 (ECJ, *Schnorbus v. Land Hessen*, Case C-79/99 [2000] ECR I-10997, 7 December 2000).

Shembull: çështja *Megner dhe Shefel* (*Megner and Scheffel*) kishte të bënte me legjislacionin Gjerman që përjashtonte punësimet afatshkurtra (më pak se pesëmbëdhjetë orë në javë) dhe të vogla nga skemat e detyrueshme të sigurimeve për moshën e vjetër dhe sëmundjet si dhe nga detyrimi për të kontribuar në skemën e sigurimeve për papunësinë.¹⁸³ Rregulli u konstatua të ishte potencialisht diskriminues në mënyrë të tërthortë përkundrejt grave që kishte më shumë të ngjarë të punonin me kohë të pjesshme ose me periudha të shkurtra. GJED-ja pranoi kundërshtimin e qeverisë se nëse do të pranoheshin në skemë punonjësit afatshkurtër kostot do të çonin drejt një rishikimi tërësor të sistemit, sepse nuk do të ishte më në gjendje të financohej me anë të kontributeve. Gjykata pranoi gjithashtu se kishte kërkesë për punonjës afatshkurtër dhe të mitur, të cilën qeveria mund ta lehtësonte duke i përjashtuar ata nga skema e sigurimeve shoqërore. Nëse kjo qasje nuk ishte përdorur kishte të ngjarë që punë të tilla do të kryheshin sidoqoftë por në mënyrë të paligjshme. GJED-ja pranoi se qeveria po ndiqte një objektiv legjitim të politikës sociale, dhe shtetit duhet t'i lihej një "hapësirë e gjerë diskrecioni" në zgjedhjen se çfarë masash ishin të përshtatshme për zbatimin e "politikës së punësimit dhe asaj sociale". Për rrjedhojë, trajtimi i ndryshëm ishte i përligjur.

Kjo mund të krahasohet me çështjet ku GJED-ja nuk vendosi se diskriminimi gjinor ishte i përligjur në kontekstin e politikës sociale, pavarësisht nga implikimet fiskale të rëndësishme të deklaruara nga qeveria.

Shembull: çështja *De Weerd* kishte të bënte me legjislacionin kombëtar që lidhej me përfitimin për aftësi të kufizuar fizike.¹⁸⁴ Në vitin 1975 legjislacioni kombëtar kishte prezantuar përfitimin për aftësi të kufizuar fizike për burrat dhe gratë e pamartuara, pavarësisht nga të ardhurat e tyre përpara se të bëheshin të paaftë. Në vitin 1979 legjislacioni u ndryshua dhe përfitimi u bë i disponueshëm edhe për gratë e martuara. Megjithatë u prezantua edhe një kriter që përfituesi të kishte marrë një nivel të caktuar të ardhurash gjatë vitit paraardhës. Legjislacioni u kundërshtua me arsyen (ndër të tjera) se kriteri i të ardhurave diskriminonte në mënyrë të tërthortë kundër grave (të cilat kishin më pak mundësi sesa burrat ta fitonin të ardhurat e kërkuara). Shteti argumentoi se gëzimi i diferencuar ishte i justifikuar nga konsideratat e buxhetit për të mbajtur shpenzimet kombëtare. GJED-ja konstatoi se megjithëse e drejta e BE-së nuk e pengon shtetin të rregullojë se cilat kategori personash përfitojnë nga pagesat e sigurimeve shoqërore, shteti nuk mund të veprojë kështu në mënyrë diskriminuese.

Këto dy çështje mund të bashkërendohen për faktet e tyre, dhe çështja *De Weerd* me siguri duhet të konsiderohet si "rregulli" dhe çështja *Megner dhe Shefel* si përjashtimi. E drejta e BE-së nuk i detyron Shtetet Anëtare të miratojnë regjime të veçanta të sigurimeve shoqërore, por kur ato e bëjnë këtë gjë gjykata nuk do të lejojë përjashtimin e disa grupeve thjesht për konsiderata fiskale, sepse kjo mund të dobësonte shumë parimin e trajtimit të barabartë dhe do të kishte mundësi abuzimi. Megjithatë, trajtimi i diferencuar mund të tolerohej nëse do të ishte mënyra e vetme e parandalimit të shembjes së të gjithë sistemit të skemës së sigurimit për sëmundjet dhe papunësinë – veçanërisht në rastet kur një masë e tillë do t'i kishte detyruar njerëzit drejt punës së parregulluar ligjërisht.

¹⁸³ GJED, *Megner dhe Scheffel kundër Kompanisë për Sigurimet Shëndetsore të Zejtareve të Vorderpfalz*, Çështja C-444/93 [1995] ECR I-4741, 14 Dhjetor 1995 (ECJ, *Megner and Scheffel v. Innungskrankenkasse Vorderpfalz*, Case C-444/93 [1995] ECR I-4741, 14 December 1995). Po kështu, GJED, *Nolte kundër Institutit të Sigurimeve Kombëtare Hanovër*, Çështja C-317/93 [1995] ECR I-4625, 14 Dhjetor 1995 (ECJ, *Nolte v. Landesversicherungsanstalt Hannover*, Case C-317/93 [1995] ECR I-4625, 14 December 1995).

¹⁸⁴ GJED, *De Weerd, nee Roks, dhe të tjerët kundër Bordit Drejtues të Shoqatës së Kompanisë për Interesat Shëndetsore, Mendore dhe Sociale dhe të tjerët*, Çështja C-343/92 [1994] ECR I-571, 24 Shkurt 1994 (ECJ, *De Weerd, nee Roks, and others v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen and others*, Case C-343/92 [1994] ECR I-571, 24 February 1994).

4.3. Orientimi seksual

Zakonisht çështjet që lidhen me diskriminimin për shkak të orientimit seksual kanë të bëjnë me një individ që trajtohet në mënyrë jo të favorshme sepse është homoseksual femër ose mashkull ose biseksual, por shkak gjithashtu e ndalon diskriminimin për shkak të të qenurit heteroseksual.

Orientimi seksual mund të kuptohet se i referohet “kapacitetit të personave për tërheqje seksuale, dashurore, emocionale të thellë ndaj, dhe marrëdhënie intime me, individë të një gjinie të ndryshme ose të njëjtë ose më shumë se një gjini”.¹⁸⁵

Shembull: në një çështje përpara Avokatit të Popullit Suedez kundër Diskriminimit për Shkak të Orientimit Seksual (‘HomO’), një grua heteroseksuale ankohej për diskriminim për shkak të orientimit seksual ku asaj i ishte refuzuar një punë në federatën kombëtare Suedeze për të drejtat e homoseksualëve meshkuj, femra dhe transgjitor si oficerë informative për seksin e sigurtë.¹⁸⁶ Organizata i tha asaj se dëshironin të punësonin një homoseksual të vetë-identifikuar ose një biseksual për të realizuar një qasje për të arritur deri tek të barabartët. U konstatua se ose ajo nuk mund të pretendonte të ishte në një situatë të krahasueshme me një homoseksual ose biseksual për qëllime të punës së saj (dhe për rrjedhojë nuk mund të provonte trajtimin më pak të favorshëm), ose se në çdo rast diskriminimi ishte i justifikueshëm për shkak të kriterit të punësimit të mirëfilltë.

Megjithëse Neni 14 i KEDNJ-së nuk e rendit shprehimisht “orientimin seksual” si shkak të mbrojtur, GJEDNJ-ja ka deklaruar shprehimisht se ai është i përfshirë ndër shkaqet “e tjera” të mbrojtura nga Neni 14 në një seri çështjesh.¹⁸⁷

Shembull: në çështjen *S.L. kundër Austrisë (S.L. v. Austria)*, kërkuuesi u ankua se ligji kombëtar, në atë gjendje siç ishte, kriminalizonte marrëdhëniet seksuale konsensuale ndërmjet burrave kur njëra nga palët ishte nën tetëmbëdhjetë vjeç.¹⁸⁸ Në kontrast me këtë, gratë lejoheshin të angazhoheshin në akte seksuale (të natyrave edhe heteroseksuale edhe homoseksuale) që nga mosha katërmëdhjetë vjeç. GJEDNJ-ja vendosi se kjo përbënte diskriminim për shkak të orientimit seksual.

Shembull: në çështjen *E.B. kundër Francës (S.L. v. Austria)*, kërkueses iu refuzua birësimi i një fëmije për shkak se nuk kishte një figurë babai në shtëpi.¹⁸⁹ Ligji kombëtar i lejonte prindërit e vetëm të birësonin fëmijë dhe GJEDNJ-ja konstatoi se vendimi i autoriteteve bazohet fillimisht në faktin se ajo ishte në një marrëdhënie dhe jetonte me një grua tjetër. Për pasojë, GJEDNJ vendosi se diskriminimi kishte ndodhur për shkak të orientimit seksual.

Duhet të vërehet se GJEDNJ-ja mbron gjithashtu ndërhyrjen e qeverisë në lidhje me orientimin seksual në vetvete sipas Nenit 8 të KEDNJ-së për të drejtën për jetën private. Pra,

¹⁸⁵ Ky përkufizim i pranuar gjerësisht është marrë nga “Parimet e Yogyakarta për Zbatimin e ligjit ndërkombëtar të të Drejtave të Njeriut në Lidhje me Orientimin Seksual dhe Identitetin Gjitor”, Mars 2007, i disponueshëm në adresën: http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm.

¹⁸⁶ HomO, Vendimi i 21 Qershorit 2006, Nr. i Dosies 262/06. Përmbledhja në Anglisht në faqen e Internetit HomO: <http://www.homo.do.se.oas.funcform.se/o.o.i.s?id=3662&template=.print.t>

¹⁸⁷ Shihni, për shembull, GJEDNJ, *Fretté kundër Francës* (Nr. 36515/97), 26 Shkurt 2002, paragraf 32 (ECtHR, *Fretté v. France* (No. 36515/97), 26 February 2002).

¹⁸⁸ GJEDNJ, *S.L. kundër Austrisë* (Nr. 45330/99), 9 Janar 2003 (ECtHR, *S.L. v. Austria* (No. 45330/99), 9 January 2003).

¹⁸⁹ GJEDNJ, *E.B. kundër Francës* [GC] (Nr. 43546/02), 22 Janar 2008 (ECtHR, *E.B. v. France* [GC] (No. 43546/02), 22 January 2008).

edhe sikur trajtimi diskriminues të kishte ndodhur, mund të ishte e thjeshtë të pretendohet një shkelje e Nenit 8 pa nevojën për të argumentuar ekzistencën e trajtimit diskriminues.

Shembull: çështja *Dudgeon kundër MB (Dudgeon v. UK)* kishte të bënte me legjislacionin kombëtar, i cili kriminalizonte marrëdhëniet seksuale homoseksuale konsensuale ndërmjet të rriturve.¹⁹⁰ Kërkuesi u ankua se nga qenia homoseksual ai rrezikonte ndjekjen ligjore. GJEDNJ-ja konstatoi se në vetvete kjo përbënte shkelje të të drejtës së tij për respektimin e jetës private, sepse ajo përfshinte “jetën seksuale” të dikujt. Gjykata gjithashtu konstatoi se megjithëse mbrojtja e moralit publik përbënte një qëllim legjitim, ajo mund të realizohej pa një shkallë të tillë ndërhyrjeje në jetën private.

GJEDNJ-ja ka qenë veçanërisht e interesuar të garantonte mbrojtjen e individëve ku ndërhyrjet nga shteti lidhen me çështje që konsiderohen të prekin elemente thelbësorë të dinjitetit personal, si p.sh. jeta seksuale ose jeta familjare. Çështja e mëposhtme ilustron se ndërhyrjet në jetën private kur ato lidhen me seksualitetin janë të vështira për tu përligjur.

Shembull: çështja *Karner kundër Austrisë (Karner v. Austria)* ka të bëjë me interpretimin e legjislacionit kombëtar (seksioni 14 i Ligjit për Qiratë), që krijonte një të drejtë që një i afërm ose “shok jete” automatikisht të trashëgojë një marrëveshje qiraje kur vdes qiramarrësi kryesor.¹⁹¹ Kërkuesi kishte bashkëjetuar me partnerin e tij, qiramarrësin kryesor, i cili vdiq. Gjykatat kombëtare interpretuan legjislacionin në mënyrë që të përjashtohen çiftet homoseksuale, edhe pse mund të përfshiheshin çiftet heteroseksuale që nuk ishin të martuara. Qeveria pranoi se trajtimi i diferencuar kishte ndodhur për shkak të orientimit seksual, por argumentoi se kjo ishte e përligjur me qëllim mbrojtjen e familjeve tradicionale që të mos humbnin akomodimin. GJEDNJ-ja konstatoi se megjithëse mbrojtja e familjes tradicionale mund të përbënte një qëllim legjitim “hapësira diskrecionare” ... është e ngushtë... ku ekziston një diferencë në trajtim për shkak të gjinisë ose orientimit seksual”. GJEDNJ-ja deklaroi më tej se, “parimi i proporcionalitetit nuk kërkon thjesht që masa e zgjedhur është në parim e përshtatur për qëllimin e kërkuar. Duhet të demonstrohet gjithashtu se ishte e nevojshme të arrihej ai qëllim për përjashtimin e disa kategorive të njerëzve – në këtë rast personat që jetojnë në një marrëdhënie homoseksuale – nga fushëveprimi i aplikimit të seksionit 14 të Ligjit të Qirasë”. GJEDNJ vendosi se kishte diskriminim sepse shteti mund të kishte marrë masa për mbrojtjen e familjes tradicionale pa i vendosur çiftet homoseksuale në një disavantazh të tillë.

4.4. Aftësia e Kufizuar

As KEDNJ, e as Direktiva për Barazinë në Punësim nuk japin një përkufizim të aftësisë së kufizuar. Për shkak të natyrës së rolit të GJED-së, përcaktimet se çfarë është aftësia e kufizuar bëhen shpesh nga gjykatat kombëtare dhe paraqiten si pjesë e sfondit aktual të mosmarrëveshjeve të dërguara në GJED. Megjithatë, GJED-ja ka pasur disa mundësi të ofrojë udhëzime të kufizuara në lidhje me se çfarë përbën aftësi të kufizuar në praktikën e saj gjyqësore.

Shembull: në çështjen *Chacon Navas*¹⁹², GJED-së iu dha mundësia të shqyrtonte fushëveprimin e përgjithshëm të dispozitave të diskriminimit për shkak të aftësisë së kufizuar,

¹⁹⁰ GJEDNJ, *Dudgeon kundër Mbretërisë së Bashkuar* (Nr. 7525/76), 22 Tetor 1981 (ECtHR, *Dudgeon v. UK* (No. 7525/76), 22 October 1981).

¹⁹¹ GJEDNJ, *Karner kundër Austrisë* (Nr. 40016/98), 24 July 2003, paragrafet 34-43 (ECtHR, *Karner v. Austria* (No. 40016/98), 24 July 2003).

¹⁹² GJED, *Chacon Navas kundër Shoqërisë Eurest Colectividades SA*, Çështja C-13/05 [2006] ECR I-6467, 11 Korrik 2006 (ECJ, *Chacon Navas v. Eurest Colectividades SA*, Case C-13/05 [2006] ECR I-6467, 11 July 2006).

dhe e përdori këtë mundësi për të udhëzuar se termi “aftësi e kufizuar” duhet të kishte një përkufizim të harmonizuar në BE. GJED-ja tregoi se aftësia e kufizuar, për qëllime të Direktivës për Barazinë në Punësim duhet të kuptohet si “një kufizim që rezulton në mënyrë të veçantë nga dëmtime fizike, mendore apo psikologjike dhe që pengon pjesëmarrjen e personit në fjalë në jetën profesionale” dhe duhet të jetë “e mundshme që do të zgjasë një kohë të gjatë”. Në zbatimin e këtij përkufizimi në rastin e Zj.Navas u konstatua se ajo nuk ishte me aftësi të kufizuara kur ngriti padi përpara gjykatave Spanjolle duke pretenduar diskriminim për shkak të aftësisë së kufizuar pasi ishte pushuar nga puna për arsye se ishte larguar si e sëmurë për një periudhë prej 8 muajsh. GJED-ja e bëri të qartë se kishte një dallim që duhet të bëhej ndërmjet sëmundjes dhe aftësisë së kufizuar, ku të parës nuk i ofrohej mbrojtje.

Siç u diskutua në Kapitullin 1, BE-ja është palë në Konventën e Kombeve të Bashkuara për personat me aftësi të kufizuar, 2006, me rezultatin se GJED-ja ka të ngjarë të udhëhiqet edhe nga vetë Konventa edhe nga interpretimet e dhëna nga Komiteti për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara, i ngarkuar me monitorimin dhe interpretimin e tij.¹⁹³ Në përputhje me Nenin 1 të Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (KDPK):

“Personat me aftësi të kufizuar përfshijnë ata që kanë dëmtime afatgjatë fizike, mendore, intelektuale ose shqisore, të cilat në ndëreveprim me barriera të ndryshme mund të pengojnë pjesëmarrjen e tyre të plotë dhe efektive në shoqëri në mënyrë të barabartë me të tjerët.”

Dikur palë në Konventën e Kombeve të Bashkuara për Personat me Aftësi të Kufizuara (KDPK), BE dhe institucionet e saj (dhe Shtetet Anëtare të BE-së kur interpretojnë dhe zbatojnë ligjin e BE-së) do të jenë të detyruara të ndjekin këtë qasje të gjerë dhe përfshirëse në interpretimin e kuptimit të “aftësisë së kufizuar”.

Megjithatë jo shprehimisht e përfshirë në listën e shkaqeve të mbrojtura të KEDNJ-së, aftësia e kufizuar është përfshirë nga KEDNJ-ja në interpretimin e shkaqeve “të tjera” sipas Nenit 14.

Shembull: në çështjen *Glor kundër Zvicrës (Glor v. Switzerland)*, GJEDNJ-ja konstatoi se kërkuuesi, që ishte një diabetik, mund të konsiderohej si person me aftësi të kufizuar – pavarësisht nga fakti se ligji kombëtar e klasifikonte këtë si një aftësi e kufizuar “e vogël”.¹⁹⁴ Kërkuuesi ishte i detyruar të paguante një taksë që të kompensonte përmbushjen e shërbimit të tij ushtarak, i cili ishte i pagueshëm nga të gjithë ata që ishin të përshtatshëm për shërbimin ushtarak. Për tu përjashtuar nga kjo taksë, ose duhet të kishte një aftësi të kufizuar që arrinte deri në “40%” (e konsideruar si ekuivalente me humbjen e përdorimit të një gjymtyre), ose të ishte një kundërshtues i ndërgjegjshëm. Kundërshtuesit e ndërgjegjshëm ishin të detyruar të kryenin “shërbimin civil”. Aftësia e kufizuar e kërkuessit ishte e tillë sa që ai u përcaktua i papërshtatshëm të shërbente në ushtri, por paaftësia nuk e arrinte pragun e ashpërsisë të kërkuar në ligjin kombëtar për përjashtimin e tij nga taksa. Ai ishte ofruar ta kryente “shërbimin civil” por kjo gjë ishte refuzuar. GJEDNJ-ja konstatoi se Shteti e kishte trajtuar kërkuessin në mënyrë të krahasuar me ata që kishin dështuar të përmbushnin shërbimin ushtarak pa justifikim të vlefshëm. Kjo përbente trajtim diskriminues sepse kërkuuesi u gjend në një pozicion të ndryshëm (i refuzuar për shërbimin ushtarak por i gatshëm dhe në gjendje ta kryente atë shërbim), dhe si i tillë shteti duhet të kishte krijuar një përjashtim në rregullat aktuale.

¹⁹³ Dokumentet e Kombeve të Bashkuara A/RES/61/611, 13 Dhjetor 2006.

¹⁹⁴ GJEDNJ, *Glor kundër Zvicrës* (Nr. 13444/04), 30 Prill 2009 (ECtHR, *Glor v. Switzerland* (No. 13444/04), 30 April 2009).

Si me shkaqet e tjera të mbrojtura sipas KEDNJ-së, nuk është e pazakontë për çështjet që të trajtohen në kuadër të të drejtave të tjera substanciale, dhe jo një qasje kumulative e të drejtës materiale dhe nenin 14, që ndalon diskriminimin.

Shembull: në çështjen *Price kundër MB (Price v. UK)* kërkesja u dënua me burg për një periudhë prej shtatë ditësh. Ajo vuante nga paaftësi fizike për shkak të gëlltitjes së talidomidit nga mamaja e saj gjatë shtatzënisë, me rezultatin që ajo nuk kishte gjymtyrë ose kishte gjymtyrë të shkurtuara si dhe shumë veshka që nuk funksiononin.¹⁹⁵ Për pasojë ajo kishte një karrige me rrota për të lëvizur, kërkonte ndihmë për të vajtur në tualet dhe për tu larë, dhe kishte nevojë për sistemim të posaçëm për të fjetur. Gjatë natës së parë në paraburgim, ajo u vendos në një qeli që nuk ishte e përshtatur për personat me paaftësi fizike dhe për pasojë nuk ishte në gjendje të flinte në mënyrë të përshtatshme, duke provuar dhimbje të konsiderueshme dhe hipotermi. Me transferimin në burg ajo u vendos në pjesën e spitalit ku ishte bërë një përshtatje, por prapëseprapë kishte provuar probleme të ngjashme. Asaj gjithashtu nuk i ishte lejuar të karikonte karrigen e saj me rrota, e cila e kishte humbur energjinë. GJEDNJ-ja konstatoi se kërkesja i ishte nënshtruar një trajtimi poshtërues në shkelje të Nenit 3. Diskriminimi i bazuar në një prej të drejtave substanciale të KEDNJ-së sipas Nenit 14 nuk u ngrit në këtë çështje.

Shembull: në çështjen *Priti kundër MB, (Pretty v. UK)* kërkesja që kishte vuajtur nga një sëmundje degjeneruese, dëshironte të merrte një sigurim nga qeveria se mund të kryente eutanazi pa u ndjekur ligjërisht, në një datë të ardhme kur sëmundja e saj të kishte përparuar kaq shumë sa që ajo të mos ishte në gjendje ta kryente aktin vetë.¹⁹⁶ Sipas ligjit kombëtar, ndihma në kryerjen e një vetëvrasjeje përbënte në vetvete vepër penale, si dhe përbënte vrasje me dashje ose vrasje pa dashje. Ndër të tjera, kërkesja argumentoi se e drejta e saj për të marrë vendime për trupin e saj, e mbrojtur në kontekstin e të drejtës për jetë private (sipas Nenit 8) ishte dhunuar në mënyrë diskriminuese sepse shteti kishte zbatuar një ndalim uniform për eutanazinë, e cila kishte një efekt negativ disproporcional tek ata që ishin të paaftë dhe për rrjedhojë nuk ishin në gjendje t'i jepnin fund vetë jetës së tyre. GJEDNJ-ja konstatoi se refuzimi për të dalluar ndërmjet atyre “që janë në gjendje dhe atyre që nuk janë në gjendje fizikisht të kryejnë vetëvrasje” ishte i përligjur sepse prezantimi i përjashtimeve në ligj do të lejonte në praktike abuzime dhe do të minonte mbrojtjen e të drejtës së jetës.

4.5. Moshë

Shkaku i mbrojtur i moshës lidhet thjesht me gëzimin ose trajtimin e diferencuar që bazohet në moshën e viktimës. Megjithatë vetë diskriminimi për shkak të moshës nuk përfshihet brenda sferës së të drejtës së veçantë në KEDNJ (ndryshe nga besimi fetar, ose orientimi seksual), çështjet e diskriminimit për shkak të moshës mund të lindin në kontekstin e të drejtave të ndryshme. Si në fusha të tjera, GJEDNJ ka gjykuar çështje të tilla, faktet e të cilave sugjeronin diskriminim për shkak të moshës – në veçanti në lidhje me trajtimin e fëmijëve në sistemin e drejtësisë penale. GJEDNJ-ja ka konstatuar se “mosha” është e përfshirë tek “statusi tjetër”.¹⁹⁷

Shembull: në çështjen *Schwizgebel kundër Zvicrës (Schwizgebel v. Switzerland)* një nënë e vetme dyzet vjeçare ankohej për një aplikim të refuzuar për birësimin e një fëmije.¹⁹⁸

¹⁹⁵ GJEDNJ, *Prags kundër Mbretërisë së Bashkuar* (Nr. 33394/96), 10 Korrik 2001 (ECtHR, *Price v. UK* (No. 33394/96), 10 July 2001).

¹⁹⁶ GJEDNJ, *Priti kundër Mbretërisë së Bashkuar* (Nr. 2346/02), 29 Prill 2002 (ECtHR, *Pretty v. the United Kingdom* (No. 2346/02), 29 April 2002).

¹⁹⁷ GJEDNJ, *Schwizgebel kundër Zvicrës* (Nr. 25762/07), 10 Qershor 2010 (ECtHR, *Schwizgebel v. Switzerland* (No. 25762/07), 10 June 2010).

¹⁹⁸ *Po aty*.

Autoritetet kombëtare e bazuan vendimin e tyre në ndryshimin e moshës ndërmjet kërkueses dhe fëmijës, dhe faktin se birësimi do të vendoste një barrë të konsiderueshme financiare, meqë kërkuesja e kishte një fëmijë. GJEDNJ-ja konstatoi se ishte trajtuar në mënyrë të ndryshme për shkak të moshës së saj nga gratë më të reja kur kishte aplikuar për birësim. Megjithatë, mungesa e uniformitetit ndërmjet shteteve në lidhje me kufijtë e pranueshëm të moshës për birësim i lejonte shtetit një hapësirë të madhe diskrecioni. Krahës kësaj, konsideratat e autoritetit kombëtar për ndryshimin e moshës nuk ishin zbatuar arbitrarisht, por bazoheshin në konsideratën e interesit më të mirë të fëmijës dhe barrën financiare që mund të kishte një fëmijë i dytë për aplikantin, i cili mund të ndikonte në mirëqenien e fëmijës. Rrjedhimisht GJEDNJ-ja konstatoi se ndryshimi në trajtim ishte i përligjur.

Shembull: në çështjet *T. kundër MB (T. v. UK)* dhe *V. kundër MB (V. v. UK)* dy djem ishin gjykuar dhe shpallur fajtor për një vrasje të kryer kur ishin dhjetë vjeç.¹⁹⁹ Ndër të tjera, kërkuesit u ankuan se nuk kishin pasur një proces të drejtë gjyqësor për shkak të moshës së tyre dhe mungesa e pjekurisë i pengonte ata të merrnin pjesë efektivisht në mbrojtjen e tyre. GJEDNJ-ja konstatoi se në gjykimin e një të mituri Shteti duhet të marrë në konsideratë moshën, nivelin e pjekurisë dhe kapacitetet emocionale dhe intelektuale, dhe të ndërmarrë hapa për “promovimin e aftësisë së tij për të kuptuar dhe marrë pjesë në procedimin gjyqësor”. GJEDNJ-ja vendosi se shteti kishte dështuar në këtë drejtim dhe për rrjedhojë kishte shkelur Nenin 6 të KEDNJ-së, pa shqyrtuar çështjen nga perspektiva e Nenit 14.

Shembull: në çështjet *D.G. kundër Irlandës (D.G. v. Ireland)* dhe *Bouamar kundër Belgjikës (Bouamar v. Belgium)* kërkuesit ishin ndaluar nga autoritetet kombëtare.²⁰⁰ GJEDNJ-ja konstatoi se në këto rrethana kishte shkelje të të drejtës për mos u ndaluar arbitrarisht. Në të dy çështjet kërkuesit pretenduan gjithashtu se trajtimi ishte diskriminues në krahasim me trajtimin e të rriturve, përderisa ligji kombëtar nuk iu lejonte të rriturve të privoheshin nga liria në ato rrethana. GJEDNJ-ja vendosi se megjithëse kishte diferencë në trajtim si ndërmjet të rriturve dhe fëmijëve, kjo ishte e përligjur sepse qëllimi pas privimit të lirisë ishte mbrojtja e të miturve, gjë e cila nuk ishte konsideratë për të rriturit.

4.6. Raca, përkatësia etnike, ngjyra dhe anëtarësimi në një minoritet kombëtar

Gjerësia e shkakut “përkatësia etnike dhe raciale” duket të jetë pak më i ndryshëm midis BE-së dhe KEDNJ-së, sepse Direktiva për Barazinë Raciale shprehimisht e përjashton “kombësinë” nga koncepti i racës ose etnisë. Megjithëse KEDNJ-ja e rendit “kombësinë” ose “originën kombëtare” si një shkak të veçantë, jurisprudenca e diskutuar më poshtë tregon se kombësia mund të kuptohet si një element përbërës i përkatësisë etnike. Kjo nuk vjen sepse diskriminimi për shkak të kombësisë lejohet në ligjin e BE-së por sepse mënyra që ligji i BE-së ka evoluar do të thotë se diskriminimi për shkak të kombësisë rregullohet në kontekstin e ligjit që lidhet me lëvizjen e lirë të personave. Përveç përjashtimit shprehimisht të kombësisë, Direktiva për Barazinë Raciale nuk përmban në vetvete një përkufizim të “përkatësisë etnike ose raciale”. Ekziston një numër instrumentesh të tjera, të cilat ofrojnë udhëzime në lidhje me sesi duhet të kuptohet përkatësia etnike dhe raciale. As “ngjyra” e as anëtarësimi në një minoritet kombëtar nuk janë të renditura shprehimisht në Direktivën e Barazisë Raciale, por

¹⁹⁹ GJEDNJ, *T. kundër MB* [GC] (Nr. 24724/94), 16 Dhjetor 1999 (ECtHR, *T. v. UK* [GC] (No. 24724/94), 16 December 1999); *V. kundër MB* [GC] (Nr. 24888/94), 16 Dhjetor 1999 (*V. v. UK* [GC] (No. 24888/94), 16 December 1999).

²⁰⁰ GJEDNJ, *D.G. kundër Irlandës* (Nr. 39474/98), 16 Maj 2002 (ECtHR, *D.G. v. Ireland* (No. 39474/98), 16 May 2002); GJEDNJ, *Bouamar kundër Belgjikës* (Nr. 9106/80), Shkurt 29 1988 (ECtHR, *Bouamar v. Belgium* (No. 9106/80), February 29 1988).

janë të renditura si shkaqe të veçanta sipas KEDNJ-së. Këto terma duket të jenë e pandashme nga përkufizimi i racës dhe / ose përkatësisë etnike, dhe kështu do të konsiderohet këtu.

Vendimi Kuadër i Këshillit të BE-së për luftën kundër racizmit dhe ksenofobisë sipas ligjit penal e përkufizon racizmin dhe ksenofobinë si dhunë ose urrejtje e drejtuar kundër grupeve për shkak të “racës, ngjyrës, besimit fetar, prejardhjes, ose përkatësisë etnike ose kombëtare”. Komisioni i KiE-së kundër Racizmit dhe Intolerancës ka miratuar gjithashtu një qasje të gjerë të përkufizimit të “diskriminimit racial”, e cila përfshin në vetvete shkaqet e “racës, ngjyrës, gjuhës, besimit fetar, kombësisë, përkatësisë etnike ose origjinës kombëtare”.²⁰¹ Po kështu, Neni 1 i Konventës së Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e Diskriminimit Racial, 1966 (në të cilën janë palë të gjithë shtetet anëtare të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës) e përkufizon diskriminimin racial që të përfshijë shkaqet e “racës, ngjyrës, prejardhjes, ose përkatësisë etnike ose kombëtare”.²⁰² Komiteti për Eliminimin e Diskriminimit Racial përgjegjës për interpretimin dhe monitorimin e përputhjes me traktatin ka deklaruar se nëse nuk ekziston justifikim për të kundërtën, përcaktimi nëse një individ është anëtar i një grupi të caktuar ose një grupi etnik, “do të... bazohet tek vetë-identifikimi nga individi në fjalë.”²⁰³ Kjo e pengon shtetin të përjashtojë nga mbrojtja grupet etnike që nuk i njeh.

Megjithëse ligji i BE-së nuk i rendit shprehimisht gjuhën, ngjyrën ose prejardhjen si shkaqe të mbrojtura, kjo nuk do të thotë se këto karakteristika nuk mund të mbrohen si pjesë e racës ose përkatësisë etnike, për aq sa gjuha, ngjyra dhe prejardhja janë të përfshira në thelb të racës dhe përkatësisë etnike. Duket se në masën që faktorët përbërës të kombësisë lidhen gjithashtu me racën dhe përkatësinë etnike, në rrethana të përshtatshme ky shkak mund të përfshihet gjithashtu në shkaqet e tjera.

Besimi fetar është shprehimisht i mbrojtur si shkak i veçantë sipas Direktivës së Barazisë në Punësim. Megjithatë, një viktimë e diskriminimit fetar mund të ketë një interes në lidhjen e besimit fetar me shkakun e racës sepse, në pozitën aktuale të të drejtës së BE-së, mbrojtja nga diskriminimi racial është më e gjerë në fushëzbatim sesa mbrojtja nga diskriminimi për shkak të besimit fetar. Kjo vjen ngaqë Direktiva për Barazinë Raciale lidhet me sferën e punësimit, por gjithashtu edhe me aksesin tek sfera e mallrave dhe shërbimeve, ndërsa Direktiva për Barazinë në Punësim lidhet vetëm me sferën e punësimit.

Në shpjegimin e koncepteve të racës dhe përkatësisë etnike, GJEDNJ-ja ka vendosur se gjuha, besimi fetar, kombësia dhe kultura mund të jenë të pandashme nga raca. Në çështjen *Timishev*, një kërkues me origjinë Çeçene nuk lejohej të kalonte në një postbllok, sepse rojet kishin udhëzime të ndalonin hyrjen e atyre me origjinë çeçene. GJEDNJ-ja dha shpjegimin e mëposhtëm:

“Përkatësia etnike dhe raca janë koncepte të lidhura dhe të mbivendosura. Megjithëse nocioni i racës është i rrënjësuar në idenë e klasifikimit biologjik të qenieve njerëzore në nënspecie sipas karakteristikave morfologjike të tilla si ngjyra e lëkurës apo karakteristikat e fytyrës, përkatësia etnike e ka origjinën e vet në idenë e grupeve shoqërore të shënuar nga kombësia e përbashkët, përkatësia fisnore, besimi fetar, gjuha e përbashkët, ose origjina dhe prejardhja kulturore dhe tradicionale.”²⁰⁴

²⁰¹ Rekomandimi Nr.7 i ECRI për Politikën e Përgjithshme për Legjislacionin Kombëtar të Luftës kundër Racizmit dhe Diskriminimit Racial, CRI(2003)8, miratuar 13 Dhjetor 2002, paragrafet 1(b) dhe (c).

²⁰² 660 UNTS 195.

²⁰³ CERD, “Rekomandimi i Përgjithshëm VIII në lidhje me interpretimin dhe zbatimin e Nenit 1, paragrafet 1 dhe 4 të Konventës”.

²⁰⁴ GJEDNJ, *Timishev kundër Rusisë* (Numrat 55762/00 dhe 55974/00), 13 Dhjetor 2005, paragraf 55 (ECtHR, *Timishev v. Russia* (Nos. 55762/00 and 55974/00), 13 December 2005, para. 55).

Shembull: çështja *Sejdiç dhe Finci kundër Bosnjës dhe Hercegovinës* (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*) ishte çështja parë që u vendos në bazë të Protokollit 12. Kërkesit u ankuan se nuk ishin në gjendje për të dalë në zgjedhje²⁰⁵. Si pjesë e një zgjedhjeje paqësore për ti dhënë fund konfliktit në vitin 1990, u arrit një marrëveshje për ndarjen e pushtetit midis tre grupeve kryesore etnike. Kjo përfshinte një marrëveshje që çdo kandidat në zgjedhje duhej të deklaronte përkatësinë e tij në komunitetin boshnjak, serb apo kroat. Kërkesit, të cilët ishin me origjinë hebreje dhe rome refuzuan ta bëjnë këtë dhe pretenduan diskriminim për shkak të racës dhe përkatësisë etnike. GJEDNJ-ja e përsëriti shpjegimin e marrëdhënies ndërmjet racës dhe përkatësisë etnike më lart, duke shtuar që “[d]iskriminimi për shkak të përkatësisë etnike të personit është një formë e diskriminimit racial”. Konstatimi nga GJEDNJ-ja e diskriminimit racial ilustron ndërveprimin ndërmjet përkatësisë etnike dhe besimit fetar. Krahas kësaj, GJEDNJ-ja konstatoi se pavarësisht termave delikate të marrëveshjes së paqes kjo nuk mund ta përlligjë një diskriminim të tillë.

Shembull: në çështjen përpara Komisionit Austriak për Trajtimin e Barabartë, një individ, që ishte një Sikh, u ankua se i ishte refuzuar hyrja në një gjykatë Vjeneze sepse nuk dëshironte të hiqte shpatën ceremoniale të mbajtur nga pjesëtarët e atij besimi fetar.²⁰⁶ Komisioni e trajtoi këtë si një çështje diskriminimi për shkak të përkatësisë fetare. Në bazë të fakteve, komisioni vendosi se trajtimi i diferencuar ishte i përlligjur për shkak të sigurisë.

GJEDNJ ka qenë jashtëzakonisht e rreptë në lidhje me diskriminimin për shkak të racës ose përkatësisë etnike duke deklaruar: “asnjë diferencë në trajtim, që bazohet ekskluzivisht ose në një masë vendimtare tek përkatësia etnike e një personi nuk mund të përlligjet objektivisht në një shoqëri demokratike bashkëkohore, të ndërtuar në parimet e pluralizmit dhe respektit për kulturat e ndryshme”.²⁰⁷

Një rast praktik i dobishëm që thekson konsideratat që do të merren parasysh në trajtimin e një pretendimi për diskriminim për shkak të racës sipas KEDNJ-së mund të gjendet në faqen e Internetit të Këshillit të Evropës për Edukimin me të Drejtat e Njeriut të Profesionistëve Ligjorë.²⁰⁸

4.7. Kombësia ose origjina kombëtare

Neni 2(a) i Konventës së Këshillit të Evropës për Kombësinë, 1996, e përkufizon atë si “lidhja ligjore ndërmjet një personi dhe një Shteti”. Megjithatë ky traktat nuk ka pasur një ratifikim të gjerë, ky përkufizim bazohet në rregullat e pranuar të të drejtës ndërkombëtare publike,²⁰⁹ dhe është nënshkruar gjithashtu nga Komisioni Evropian kundër Racizmit dhe

²⁰⁵ ECtHR, *Sejdiç dhe Finci kundër Bosnjë Hercegovinës* [GC] (Nos. 27996/06 and 34836/06), 22 December 2009 (ECtHR, *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC] (Nos. 27996/06 and 34836/06), 22 December 2009).

²⁰⁶ Komisioni i Trajtimin të Barabartë, Senati III. Përmbledhja në anglisht është e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore - FRA InfoPortal, Çështja 5-1. Teksti origjinal: <http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/caselawDownloadFile.do?id=5>.

²⁰⁷ GJEDNJ, *Sejdiç dhe Finci kundër Bosnjë Hercegovinës* [GC] (Numrat 27996/06 dhe 34836/06), 22 Dhjetor 2009, paragrafet 44 (ECtHR, *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC] (Nos. 27996/06 and 34836/06), 22 December 2009). Po kështu, GJEDNJ, *Timishev kundër Rusisë* (Numrat 55762/00 dhe 55974/00), 13 Dhjetor 2005, paragraf 58 (ECtHR, *Timishev v. Russia* (Nos. 55762/00 and 55974/00), 13 December 2005).

²⁰⁸ Rast praktik 15, Arrestimi, paraburgimi, keqtrajtimi i burri Rom i disponueshëm në adresën <http://www.coehelp.org/course/view.php?id=18&topic=1>.

²⁰⁹ GJND, *Nottebohm (Lihtenshtein kundër Guatemalës (Liechtenstein v. Guatemala))* [1955] Raportet e GJND-së, 4, 23, 6 Prill 1955: “kombësia është një lidhje ligjore që ka si bazë faktin social të përkatësisë, një lidhje të mirëfilltë të ekzistencës, interesave dhe ndjenjave, së bashku me

Intolerancës.²¹⁰ “Origjina kombëtare” mund të çmohet të tregojë kombësinë e mëparshme të një personi, të cilën ai mund ta ketë humbur ose shtuar nëpërmjet natyralizimit, ose të tregojë përkatësinë tek një “komb” brenda një shteti (si p.sh. Skocia në Mbretërinë e Bashkuar).

Shembull: çështja *Chen* kishte të bënte me pyetjen nëse një fëmijë kishte të drejtën të banonte në një Shtet Anëtar kur kishte lindur në një Shtet Anëtar tjetër, ndërkohë që nëna e tij, nga e cila varej, ishte nga një Shtet jo Anëtar.²¹¹ GJED-ja theksoi se kur një Shtet Anëtar imponon kritere për tu përmbushur për të dhënë shtetësinë, dhe kur këto përmbushen, i takon një Shteti Anëtar tjetër të kundërshtojë atë të drejtë në aplikimin për rezidencë.

Megjithëse KEDNJ-ja siguron mbrojtje më të madhe se ligji i BE në lidhje me kombësinë, ajo pranon se mungesa e një lidhje ligjore të kombësisë shpesh shkon së bashku me mungesën e lidhjeve faktike të një shteti të veçantë, i cili nga ana e tij e pengon viktimën të pretendojë se është në një pozicion të krahësueshëm me shtetasit. Thelbi i qasjes së GJEDNJ-së është se sa më afër lidhja faktike e një individit me një shtet të caktuar, veçanërisht në aspektin e pagesës së taksave, aq më pak të ngjarë ka të gjejë se trajtimi i ndryshëm për shkak të kombësisë është i përligjur.

Shembull: në çështjen *Zeïbek kundër Greqisë* (*Zeïbek v. Greece*), kërkueses iu refuzua e drejta e pensionit e destinuar për ata me “familje të mëdha”.²¹² Megjithëse kishte numrin e kërkuar të fëmijëve, njëri prej tyre nuk kishte kombësinë Greke në kohën që kërkuesja arrinte moshën e pensionit. Kjo situatë kishte rezultuar nga vendimi i mëparshëm i qeverisë që i hiqte kombësinë të gjithë familjes së kërkueses (që në vetvete kishte parregullsi) dhe më pas ia kishte ridhënë kombësinë vetëm tre fëmijëve të saj (sepse i katërti ishte tashmë i martuar). GJEDNJ-ja konstatoi se ndaj Myslimanëve Grekë veçanërisht ishte zbatuar politika e heqjes së kombësisë, dhe se refuzimi i pensionit nuk mund të përligjej me shkakun e ruajtjes së kombit Grek sepse ky arsyetim përbënte diskriminim për shkak të origjinës kombëtare.

Shembull: në çështjen *Anakomba Yula kundër Belgjikës* (*Anakomba Yula v. Belgium*), një shtetase Kongoleze ishte banuese e paligjshme në Belgjikë.²¹³ Pak pasi kishte lindur, leja e saj e qëndrimit kishte skaduar dhe ajo filloi procesin e aplikimit për një rinovim të saj. Ajo po ndahej nga bashkëshorti i saj Kongolez dhe ajo dhe babai natyral i fëmijës së saj, një shtetas Belg, dëshironin të merrnin atësinë e fëmijës. Për ta bërë këtë kërkuesja duhet të ngrinte padi kundër bashkëshortit të saj brenda një viti nga lindja. Kërkuesja kërkoi ndihmë ligjore për të rikuperuar koston e procedimit, sepse nuk kishte fonde të mjaftueshme. Megjithatë, kjo u refuzua sepse një financim i tillë ishte i disponueshëm vetëm për shtetasit që nuk ishin pjesë e Këshillit të Evropës ku padia lidhej me përcaktimin e të drejtës së banimit. Kërkuesja u këshillua të përfundonte rinovimin e lejes së saj të qëndrimit dhe më pas të aplikonte përsëri. GJEDNJ-ja konstatoi se në këtë rrethanë kërkuesja ishte privuar nga e drejta e saj për një gjykim të drejtë, dhe se kjo rridhte për shkak të kombësisë së saj. Shteti nuk ishte i justifikuar në diferencimin ndërmjet atyre që kishin apo që nuk kishin një leje qëndrimi në një situatë ku çështje serioze të jetës familjare ishin në rrezik, ku kishte një afat të shkurtër për përcaktimin e atësisë, dhe ku individit ishte në procesin e rinovimit të lejes.

ekzistencën e të drejtave dhe detyrimeve reciproke.”

²¹⁰ Rekomandimi Nr.7 i ECRI për Politikën e Përgjithshme të Legjislacionit Kombëtar për Luftën kundër Racizmit dhe Diskriminimit Racial, CRI(2003)8, miratuar në 13 Dhjetor 2002, faqe 6.

²¹¹ GJED, *Chen kundër Sekretarit të Shtetit për Çështjet e Brendshme*, Çështja-200/02 [2004] ECR I-9925, 19 Tetor 2004 (ECJ, *Chen v. Secretary of State for the Home Department*, Case C-200/02 [2004] ECR I-9925, 19 October 2004).

²¹² GJEDNJ, *Zeïbek kundër Greqisë* (Nr. 46368/06), 9 Korrik 2009 (ECtHR, *Zeïbek v. Greece* (No. 46368/06), 9 July 2009).

²¹³ GJEDNJ, *Anakomba Yula kundër Belgjikës* (Nr. 45413/07), 10 March 2009 (ECtHR, *Anakomba Yula v. Belgium* (No. 45413/07), 10 March 2009).

Siç u diskutua në Kapitullin 3.1.2, e drejta e BE-së ndalon diskriminimin për shkak të kombësisë vetëm në kontekstin e veçantë të lëvizjes së lirë të personave. Në veçanti, e drejta e BE-së për lëvizjen e lirë siguron të drejta të kufizuara për shtetasit e vendeve të treta. Megjithatë, KEDNJ-ja vendos detyrime për të gjitha shtetet anëtare të Këshillit të Evropës (që përfshin të gjitha Shtetet Anëtare të BE-së) që ato të garantojnë të drejtat në KEDNJ për të gjithë individët brenda juridiksionit të tyre (duke përfshirë edhe jo-shtetasit). GJEDNJ-ja ka mbajtur një balancë ndërmjet të drejtës së shtetit për të kontrolluar se çfarë përfitimesh mund të ofrojë për ata që gëzojnë lidhjen ligjore të kombësisë, kundër nevojës për të penguar shtetet të diskriminojnë ata që kanë krijuar lidhje faktike të konsiderueshme me shtetin. GJEDNJ-ja ka aplikuar një këqyrje të kujdesshme për çështjet që lidhen me sigurimet shoqërore, nëse individët mund të tregojnë një lidhje të fortë faktike me një shtet.

E drejta e shteteve të rregullojnë hyrjen dhe daljen nga kufijtë e tyre të jo-shtetasve është e përcaktuar mirë në të drejtën ndërkombëtare publike dhe e pranuar nga GJEDNJ-ja. Në këtë lidhje, GJEDNJ-ja ka ndërhyrë së pari në ankesat që lidhen me dëbimin e individëve kur ata përballen me torturës, ndëshkimit apo trajtimin poshtërues ose çnjerëzor në shtetin e destinacionit (sipas Nenit 3),²¹⁴ ose kur kanë krijuar lidhje të forta familjare që do të prishen nëse individ i është i detyruar të largohet (sipas Nenit 8).²¹⁵

Shembull: në çështjet *C. kundër Belgjikës (C. v. Belgium)* dhe *Moustaquim kundër Belgjikës (Moustaquim v. Belgium)* kërkuesit, që ishin shtetas Maroken, ishin dënuar për vepra penale dhe duhet të dëboheshin.²¹⁶ Ata u ankuan se kjo përbënte diskriminim për shkak të kombësisë së tyre sepse në rrethana të tilla nuk mund të dëboheshin as shtetasit Belg e as jo-shtetasit nga Shtetet e tjera Anëtare të BE-së. GJEDNJ-ja konstatoi se kërkuesit nuk ishin në një situatë krahasuese me shtetasit Belg, sepse shtetasit gëzonin të drejtën për të qëndruar në shtetin e tyre, gjë e cila është e mishëruar në KEDNJ (sipas Nenit 3 të Protokollit 4). Krahas kësaj, ndryshimi në trajtim ndërmjet shtetasve të vendeve të treta dhe shtetasve të Shteteve të tjera Anëtare të BE ishte i përligjur sepse BE-ja kishte krijuar një rend ligjor të posaçëm si dhe qytetaria e BE-së.

Këto çështje duhet të krahasohen me situatën ku kërkuesi ka zhvilluar lidhje të ngushta faktike me shtetin pritës, nëpërmjet një periudhe të gjatë qëndrimi ose kontributi në shtet nëpërmjet taksave.

Shembull: në çështjen *Andrejeva kundër Letonisë (Andrejeva v. Latvia)* kërkuesi ishte ish-shtetase i ish-Bashkimit Sovjetik me të drejtën e qëndrimit të përhershëm në Letoni.²¹⁷ Legjislacioni Kombëtar e klasifikonte kërkuesen si punonjëse jashtë Letonisë për një periudhë përpara pavarësisë (pavarësisht nga të qenurit në të njëjtin pozicion pune brenda territorit Letonez edhe pas pavarësisë) dhe për pasojë e llogariste pensionin e saj në bazë të kohës së shpenzuar në të njëjtin pozicion pune pas pavarësisë. Shtetasit Letonezë në të njëjtin pozicion pune, nga ana tjetër, kishin të drejtë për të marrë pension në bazë të të gjithë periudhës së tyre në punë, duke përfshirë punën përpara pavarësisë. GJEDNJ-ja konstatoi se kërkuesja ishte në një situatë të krahasueshme me shtetasit Letonezë sepse ajo ishte një “jo-shtetase me qëndrim të përhershëm” sipas ligjit kombëtar dhe kishte kontribuar duke paguar taksat. U deklarua se

²¹⁴ Shihni, për shembull, GJEDNJ, *Chahal kundër MB* (Nr.22414/93), 15 Nëntor 1996 (ECtHR, *Chahal v. U.K* (No.22414/93), 15 November 1996).

²¹⁵ Megjithatë këto çështje nuk kanë shumë shanse për sukses. Shihni, për shembull, GJEDNJ, *Abdulaziz, Cabales dhe Balkandali kundër MB* (Numrat 9214/80, 9473/81 dhe 9474/81), 28 Maj 1985 (ECtHR, *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. UK* (Nos. 9214/80, 9473/81 and 9474/81), 28 May 1985).

²¹⁶ GJEDNJ, *C. kundër Belgjikës* (Nr. 21794/93), 7 Gusht 1996 (ECtHR, *C. v. Belgium* (No. 21794/93), 7 August 1996); GJEDNJ, *Moustaquim kundër Belgjikës* (Nr. 12313/86), 18 Shkurt 1991 (ECtHR, *Moustaquim v. Belgium* (No. 12313/86), 18 February 1991).

²¹⁷ GJEDNJ, *Andrejeva kundër Letonisë* [GC] (Nr. 55707/00), 18 Shkurt 2009 (ECtHR, *Andrejeva v. Latvia* [GC] (No. 55707/00), 18 February 2009).

do të nevojiteshin “arsye me shumë peshë” për të përligjur trajtimin e diferencuar bazuar vetëm tek kombësia, gjë e cila gjykata tha se nuk ekzistonte në çështjen aktuale. Megjithatë pranoi se shteti zakonisht ka një hapësirë të gjerë diskrecioni në çështjet e politikave sociale dhe fiskale, situata e kërkuarit ishte faktikisht shumë afër me atë të shtetasve Letonezë për të përligjur diskriminimin për atë shkak.

Shembull: në çështjen *Gaygusuz kundër Austrisë* (*Gaygusuz v. Austria*), një shtetas Turk, i cili kishte punuar në Austri i ishte refuzuar përfitimi për papunësinë sepse nuk kishte shtetësinë Austriake.²¹⁸ GJEDNJ-ja konstatoi se ai ishte në situatë të krahasueshme me shtetasit Austriakë sepse ishte banues i përhershëm dhe kishte kontribuar me anë të taksave në sistemin e sigurimeve shoqërore. Gjykata vendosi se mungesa e marrëveshjes reciproke për sigurimet shoqërore ndërmjet Austrisë dhe Turqisë nuk mund të përligjë trajtimin e diferencuar, sepse situata e kërkuarit ishte faktikisht shumë afër me atë të shtetasve Austriakë.

Shembull: në çështjen *Koua Poirrez kundër Francës* (*Koua Poirrez v. France*) një shtetas i Bregut të Fildishtë aplikoi për një përfitim që i paguhej personave me aftësi të kufizuara. Atij iu refuzua me arsyen sepse përfitimi i paguhej vetëm shtetasve Francezë ose shtetasve nga shtete me të cilat Franca kishte marrëveshje reciproke për sigurimet shoqërore.²¹⁹ GJEDNJ-ja konstatoi se kërkuari në fakt ishte në një situatë të ngjashme me atë të shtetasve Francezë sepse i kishte plotësuar të gjitha kriteret statutoare për marrjen e përfitimit, dhe ishte përfitues i përfitimeve të tjera të sigurimeve shoqërore që nuk vareshin nga kombësia. Ajo deklaroi se do të nevojiteshin “arsye të posaçme me peshë” për justifikimin e trajtimit të diferencuar ndërmjet kërkuarit dhe shtetasve të tjerë. Në kontrast me çështjet e shqyrtuara më lart, ku shtetit i akordohej një hapësirë e gjerë diskrecioni në lidhje me çështjet e sigurimeve shoqërore dhe ato fiskale, gjykata nuk u bind nga argumenti i Francës në lidhje me nevojën për balancimin e të ardhurave të shtetit dhe shpenzimeve, ose të ndryshimit faktik se nuk ekzistonte asnjë marrëveshje reciprociteti ndërmjet Francës dhe Bregut të Fildishtë. Përfitimi në fjalë paguhej pavarësisht nëse përfituesi kishte dhënë kontributin e tij në regjimin kombëtar të sigurimeve shoqërore (e cila ishte arsyeja kryesore për mostolerimin e diskriminimit kombëtar në çështjet e mësipërme).

4.8. Besimi fetar ose besimi²²⁰

Megjithëse e drejta e BE-së përmban një mbrojtje të kufizuar kundër diskriminimit për shkak të besimit fetar ose besimit, fushëveprimi i GJEDNJ-së është shumë më i gjerë sesa kjo, sepse Neni 9 përmban një të drejtë të vetë-përmbajtur për lirinë e ndërgjegjes, besimit fetar, dhe besimit.

Shembull: në çështjen *Alujer Fernandez dhe Caballero García kundër Spanjës* (*Alujer Fernandez and Caballero García v. Spain*) kërkuarit u ankuan se, ndryshe nga Katolikët, ata nuk ishin në gjendje të caktonin një pjesë të tatimit të tyre mbi të ardhurat direkt për kishën e tyre.²²¹ GJEDNJ-ja konstatoi se çështja ishte e papranueshme sipas fakteve sepse kisha e

²¹⁸ GJEDNJ, *Gaygusuz kundër Austrisë* (Nr. 17371/90), 16 Shtator 1996 (ECtHR, *Gaygusuz v. Austria* (No. 17371/90), 16 September 1996).

²¹⁹ GJEDNJ, *Koua Poirrez kundër Francës* (Nr. 40892/98), 30 Shtator 2003 (ECtHR, *Koua Poirrez v. France* (No. 40892/98), 30 September 2003).

²²⁰ Një shpjegim i fushëveprimit të Nenit 9 të KEDNJ-së mund të gjendet në faqen e Internetit të Këshillit të Evropës për Edukimin me të Drejtat e Njeriut të Profesionistëve Ligjorë: Murdoch, *Liria e Mendimit, Ndërgjegjjes dhe Fesë*, Manualët e të Drejtave të Njeriut, Nr. 2, 2007, e disponueshme në: <http://www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=2122>.

²²¹ GJEDNJ, *Alujer Fernandez dhe Caballero García kundër Spanjës* (dec.) (Nr. 53072/99), 14 Qershor 2001 (ECtHR, *Alujer Fernandez and Caballero García v. Spain* (dec.) (No. 53072/99), 14 June 2001).

kërkuesit nuk ishte në një pozitë të krahasueshme me Kishën Katolike sepse ata nuk ia kishin bërë këtë kërkesë qeverisë dhe sepse qeveria kishte një marrëveshje reciproke në fuqi me Vatikanin.

Shembull: çështja *Cha'are Shalom Ve Tsedek kundër Francës (Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France)*, kishte të bënte me një organizatë çifute, e cila e certifikonte si ushqim mishin që i shitej restoranteve dhe dyqaneve të mishit.²²² Meqë konsideronte se mishi i therur nga një organizatë çifute ekzistuese nuk ishte më në përputhje me rregullat strikte të lidhura me mishin si ushqim, kërkuesi kërkoi autorizim nga Shteti që ta kryente vetë ritualin e therjes së mishit. Kjo u refuzua me shkakun se nuk përfaqësonte mjaftueshëm komunitetin çifut francez, dhe se tashmë ekzistonin kasapët e autorizuar për ritualin. GJEDNJ-ja vendosi se në këto rrethana nuk kishte asnjë disavantazh nga organizata sepse ajo prapë ishte në gjendje të merrte mish të therur në mënyrën e kërkuar nga burime të tjera.

Ajo që përbën “besimin fetar” ose “besimin” që kualifikohet për mbrojtje sipas Direktivës për Barazinë në Punësim ose KEDNJ nuk është shqyrtuar gjerësisht nga GJED-ja ose GJEDNJ-ja, por është analizuar tërësisht përpara gjykatave kombëtare²²³.

Shembull: në çështjen *Këshilli i Distriktit Islington të Londrës kundër Ladele (Liberty intervening)*, Gjykatës së Apelit në Mbretërinë e Bashkuar iu kërkuar të shqyrtonte nëse paditësja, e cila ishte nëpunëse e gjendjes civile për regjistrimin e lindjeve, martesave dhe vdekjeve, ishte diskriminuar për shkak të besimit fetar ose besimit kur ishte ndëshkuar ngaqë kishte refuzuar të realizonte partneritetin civil.²²⁴ Refuzimi i saj bazohej në besimet e saj Kristiane. Gjykata e Apelit vendosi se nuk ishte diskriminim i drejtpërdrejtë për shkak të besimit fetar, sepse trajtimi i diferencuar nuk bazohej tek besimi saj fetar, por nga refuzimi për t’iu përmbajtur një kushti të punësimit të saj. Pretendimi për diskriminim të tërthortë u rrëzua gjithashtu nga Gjykata e Apelit, e cila tha se ishte pjesë e angazhimit kryesor të këshillit për promovimin e barazisë dhe diversitetit, edhe brenda komunitetit edhe në mënyrë të brendshme, dhe një politikë e tillë nuk ndërhynte me të drejtën e Paditëses për të pasur besime të tilla. Gjykata e Apelit konstatoi gjithashtu se të jepte vendim të ndryshëm do të çonte në diskriminim për një shkak tjetër, atë të orientimit seksual; gjykata pranoi se e drejta individuale e mbrojtjes nga diskriminimi duhet të balancohet përkundrajt të drejtës së komunitetit për mbrojtjen nga diskriminimi.

Në një seri çështjesh që lidhen me të drejtën substanciale të lirisë së besimit fetar dhe besimit sipas KEDNJ-së, GJEDNJ-ja e ka bërë të qartë se shteti nuk mund të përpiqet të përcaktojë se çfarë përbën një besim fetar ose besim, dhe se këto nocione mbrojnë “ateistët, agnostikët, skeptikët dhe të paimpërsuarit”, duke mbrojtur ata që zgjedhin “të kenë ose të mos kenë besim fetar dhe të praktikojnë ose të mos praktikojnë një besim fetar”. Këto çështje theksojnë gjithashtu se besimi fetar dhe besimi është thelbësisht personal dhe subjektiv, dhe jo

²²² GJEDNJ, *Cha'are Shalom Ve Tsedek kundër Francës* [GC] (Nr. 27417/95), 27 Qershor 2000 (ECtHR, *Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France* [GC] (No. 27417/95), 27 June 2000).

²²³ E drejta e lirisë së besimit fetar dhe e besimit mbrohet gjithashtu si një e drejtë e pavarur në Nenin 18 të Marrëveshjes Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike, 1966 (tek e cila kanë aderuar të gjitha shtetet anëtare të Bashkimit Evropian dhe Këshillit të Evropës). Shihni, Komitetin e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut, Komenti i Përgjithshëm nr.22: Neni 18 (Liria e mendimit, ndërgjegjes dhe fesë).

²²⁴ *Këshilli i Distriktit Islington të Londrës kundër Ladele (Liberty intervening)* [2009] EWCA Civ 1357, Gjykata e Apelit e Mbretërisë së Bashkuar, 12 Shkurt 2010 (*Islington London Borough Council v. Ladele (Liberty intervening)* [2009] EWCA Civ 1357, UK Court of Appeal, 12 February 2010).

domosdoshmërisht lidhet me besimin që rrethon institucionet.²²⁵ Besimet e reja fetare, si p.sh. shientologjia, janë kualifikuar gjithashtu për tu përfshirë për mbrojtje.²²⁶

GJEDNJ-ja e ka shtjelluar idenë e “besimit” në kontekstin e të drejtës për arsim sipas Nenit 2 të Protokollit 1 të KEDNJ-së, i cili parashikon se shteti duhet të respektojë të drejtën e prindërve të garantojnë se arsimimi i fëmijës së tyre është “në përputhje me bindjet e tyre filozofike dhe fetare”. GJEDNJ deklaroi:

“Në kuptimin e zakonshëm termi “bindje”, i marrë në vetvete, nuk është sinonim me fjalët “opinion” dhe “ide”, si p.sh. ato të përdorura në Nenin 10 [...] të Konventës, e cila garanton lirinë e shprehjes; është më afër termit “besime” (në tekstin francez: “bindje”) që shfaqet tek Neni 9 [...] – dhe tregon këndvështrime që arrijnë një nivel të caktuar të forcës bindëse, seriozitetit, kohezionit dhe rëndësisë.”²²⁷

GJEDNJ-ja është përballur së fundmi me çështje që lidhen me lirinë e besimit fetar në kontekstin e shteteve që dëshirojnë të mbajnë sekularizmin dhe të minimizojnë efektin e mundshëm fragmentar të besimit fetar në shoqëritë e tyre. Këtu vendoset një peshë e veçantë për qëllimin e deklaruar të shtetit të parandalimit të çrregullimeve dhe mbrojtjes së të drejtave dhe lirive të të tjerëve.

Shembull: çështja *Këze dhe të tjerët kundër Turqisë (Köse and others v. Turkey)* kishte të bënte me një kod veshjeje që ndalonte mbajtjen e shamive të kokës nga vajzat në shkollë, ku u pretendua se kjo përbënte diskriminim në bazë të besimit fetar sepse mbajtja e shamive të kokës ishte një praktike fetare Myslimane.²²⁸ GJEDNJ pranoi se rregullat që lidhen me veshjen nuk lidheshin me çështje të përkatësisë në një besim fetar të caktuar, por ishin hartuar të ruanin neutralitetin dhe sekularizmin në shkollë, gjë e cila do të parandalonte çrregullimet si dhe të mbronte të drejtat e të tjerëve nga ndërhyrjet në besimet e tyre fetare. Për rrjedhojë pretendimi u konsiderua të ishte i pabazuar dhe i papranueshëm. Një qasje e ngjashme u ndoq edhe në një çështje e cila lidhej me kodin e veshjeve për mësuesit.²²⁹

4.9. Gjuha

Duhet të vërehet se edhe Konventa Kuadër e Këshillit të Evropës për Mbrojtjen e Minoriteteve Kombëtare, e vitit 1995,²³⁰ (ratifikuar nga 39 shtete anëtare) dhe Karta për Gjuhët Rajonale ose Minoritare, 1992,²³¹ (ratifikuar nga 24 shtete anëtare) imponon detyrime specifike për shtetet që lidhen me përdorimin e gjuhëve të minoriteteve. Megjithatë, asnjë prej instrumenteve të mësipërme nuk përkufizon kuptimin e termit “gjuhë”. Neni 6(3) i KEDNJ

²²⁵ GJEDNJ, *Dega Moskovite e Ushtrisë së Shpëtimit kundër Rusisë* (Nr. 72881/01), 5 Tetor 2006, paragrafet 57-58 (ECtHR, *The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia* (No. 72881/01), 5 October 2006); GJEDNJ, *Kisha Metropolitane e Besarabisë kundër Moldavisë* (Nr. 45701/99), 14 Dhjetor 2001 paragrafet 114; GJEDNJ, *Hasan dhe Chaush kundër Bullgarisë* [GC] ((Nr. 30985/96), 26 Tetor 2000, paragrafet 62 dhe 78 (ECtHR, *Hasan and Chaush v. Bulgaria* [GC] ((No. 30985/96), 26 October 2000).

²²⁶ GJEDNJ, *Kisha e Shientologjisë e Moskës kundër Rusisë* (Nr. 18147/02), 5 Prill 2007 (ECtHR, *Church of Scientology Moscow v. Russia* (No. 18147/02), 5 April 2007).

²²⁷ GJEDNJ, *Campbell dhe Cosans kundër Mbretërisë së Bashkuar* (Numrat. 7511/76 dhe 7743/76), 25 Shkurt 1982, paragrafi 36 (ECtHR, *Campbell and Cosans v. UK* (Nos. 7511/76 and 7743/76), 25 February 1982).

²²⁸ GJEDNJ, *Köse dhe të tjerët kundër Turqisë* (vendim) (Nr. 26625/02), 24 Janar 2006 (ECtHR, *Köse and others v. Turkey* (dec.) (No. 26625/02), 24 January 2006).

²²⁹ GJEDNJ, *Dahlab kundër Zvicrës* (vendim) (Nr. 42393/98), 15 Shkurt 2001 (ECtHR, *Dahlab v. Switzerland* (dec.) (No. 42393/98), 15 February 2001).

²³⁰ CETS Nr.: 157.

²³¹ CETS Nr.: 148.

shprehimisht parashikon disa garanci në kontekstin e procesit penal, të tilla si të gjithë gëzojnë të drejtën që akuzat kundër tyre t'iu komunikohen në një gjuhë që ata e kuptojnë si dhe të drejtën e një përkthyesi në rastet kur nuk kuptojnë ose nuk flasin gjuhën e përdorur në gjykatë.

Shkaku i gjuhës, në vetvete, nuk paraqitet si një shkak i mbrojtur i veçantë në direktivat për mbrojtjen nga diskriminimi, megjithëse në KEDNJ ai paraqitet si i tillë. Megjithatë, ai mund të mbrohet sipas Direktivës për Barazinë Raciale për aq sa të lidhet me racën ose përkatësinë etnike, dhe mund të shqyrtohet gjithashtu nga GJEDNJ sipas këtij shkak. Ai është mbrojtur gjithashtu nëpërmjet shkakut të kombësisë nga GJED-ja në kontekstin e të drejtës që lidhet me lëvizjen e lirë të personave.²³²

Çështja kryesore përpara GJEDNJ-së që ka të bëjë me gjuhën lidhet me kontekstin e edukimit.

Shembull: në çështjen *e Linguistikës Belge* një grup prindërisht u ankuan se ligji kombëtar që lidhej me ofrimin e arsimit ishte diskriminues për shkak të gjuhës.²³³ Për shkak të komuniteteve frëngjisht folëse dhe holandisht folëse në Belgjikë, ligji kombëtar parashikonte se arsimi i ofruar ose subvencionuar nga shteti do të ofrohej ose në Frëngjisht ose në Holandisht në varësi të rajonit Francez ose Holandez. Prindërit e fëmijëve frëngjisht folës që jetonin në rajone holandisht folëse u ankuan se kjo pengonte, ose e bënte shumë më të vështirë, që fëmijët e tyre të arsimoheshin në Frëngjisht. GJEDNJ-ja konstatoi se megjithëse kishte diferencim në trajtim, ai ishte i përligjur. Vendimi u bazua mbi konsideratën se rajonet ishin kryesisht njëgjuhëshe. Diferencimi në trajtim ishte për rrjedhojë i përligjur sepse nuk do të ishte mundshme të bëhej i disponueshëm arsimimi në të dy gjuhët. Krahës kësaj, familjet nuk ndaloheshin të shfrytëzonin arsimin privat në Frëngjisht në rajonet që flisnin Holandisht.

Për sqarim të mëtejshëm sesi shkak i mbrojtur i gjuhës operon në praktikë, është e mundur të shihen dy çështje të vendosura nga Komiteti i Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Njeriut (KDNJ), përgjegjës për interpretimin dhe monitorimin e pajtueshmërisë me Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Politike dhe Civile (ku kanë aderuar të gjithë Shtetet Anëtare të BE-së).

Shembull: në çështjen *Diergaardt kundër Namibisë (Diergaardt v. Namibia)* kërkesit i përkisnin një grupi minoritar me prejardhje Evropiane, që kishte gëzuar më parë autonomi politike dhe tani ishte brenda shtetit të Namibisë.²³⁴ Gjuha e përdorur nga ky komunitet ishte Afrikaans. Kërkesit u ankuan se gjatë procedimeve gjyqësore ishin të detyruar të përdornin Anglishten dhe jo gjuhën e tyre amtare. Ata gjithashtu u ankuan për politikën e shtetit për tu përgjigjur në gjuhën Afrikaans komunikimeve me gojë ose me shkrim nga kërkesit edhe pse ata e kishin mundësinë të përvepruar kështu. KDNJ konstatoi se nuk kishte pasur shkelje të të drejtës për gjykim të drejtë, sepse kërkesit nuk mund të demonstrojnë se ishin ndikuar negativisht nga përdorimi i gjuhës Angleze gjatë procedimeve gjyqësore. Kjo do të sugjeronte se e drejta për të pasur përkthyes gjatë gjyqit nuk përfshin situatën ku gjuha nuk është gjuha e nënës së viktimës së pretenduar. Por duhet të jetë rasti ku viktimë nuk është mjaftueshëm në

²³² GJED, *Groener kundër Ministrisë për Arsimin dhe Komitetit për Arsimin Profesional të Dublinit* Çështja C-379/87 [1989] ECR 3967, 28 Nëntor 1989 (ECJ, *Groener v. Minister for Education and the Dublin Vocational Educational Committee* Case C-379/87 [1989] ECR 3967, 28 November 1989).

²³³ GJEDNJ, çështje “që lidhet me disa apekte të legjislacionit për përdorimin e gjuhëve në arsimin në Belgjikë kundër Belgjikës (Nr. 1474/62 dhe të tjerët), 23 Korrik 1968, (ECtHR, *Case ‘relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium’ v. Belgium* (No. 1474/62 and others), 23 July 1968).

²³⁴ HRC, *Diergaardt dhe të tjerët kundër Namibisë (Diergaardt and others v. Namibia)*, Komunikimi Nr. 760/1997, 6 Shtator 2000 (HRC, *Diergaardt and others v. Namibia*, Communication No. 760/1997, 6 September 2000).

gjendje të kuptojë ose komunikojë në atë gjuhë. KDNJ konstatoi gjithashtu se politika zyrtare e shtetit për refuzimin e komunikimit në një gjuhë të ndryshme nga gjuha zyrtare (Anglishtja) përbënte shkelje të të drejtës së barazisë përpara ligjit për shkak të gjuhës. Megjithëse shteti mund të zgjedhë gjuhën e tij zyrtare, ai duhet të lejojë zyrtarët të përgjigjen në gjuhë të tjera kur ata janë në gjendje ta bëjnë këtë.

4.10. Origjina shoqërore, lindja dhe prona

Është e mundur që këto tre shkaqe të shihen si të ndërlidhura sepse lidhen me një status që i atribuohet një individ në bazë të një karakteristike të trashëguar biologjike, ekonomike ose sociale²³⁵. Si të tilla ato mund të jenë të ndërlidhura gjithashtu me racën dhe përkatësinë etnike. Përveç shkakut të “lindjes”, pak çështje janë çuar përpara GJEDNJ-së në lidhje me këto shkaqe.

Shembull: në çështjen *Mazurek kundër Francës (Mazurek v. France)*, një individ që kishte lindur jashtë martese u ankua se ligji kombëtar e pengonte atë (si fëmijë “i lindur jashtë martese”) të trashëgonte më shumë se një çerek të pasurisë së nënës së tij.²³⁶ GJEDNJ-ja vendosi se ky diferencim në trajtim, bazuar vetëm në faktin e të qenurit i lindur jashtë martese, mund të përligjej vetëm nga “arsye me peshë” të veçantë. Megjithëse ruajtja e familjes tradicionale ishte një qëllim legjitim, ajo nuk mund të arrihej duke penalizuar një fëmijë që nuk mund të kontrollonte rrethanat e lindjes së tij.

Shembull: në çështjen *Chassagnou kundër Francës (Chassagnou v. France)*, kërkuesit u ankuan se nuk ishin lejuar të përdorin tokën e tyre në përputhje me dëshirën e tyre.²³⁷ Legjislacioni brenda rajoneve të caktuara të tokave i detyronte pronarët më të vegjël t’i transferonin të drejtat publike të gjuetisë në pronat e tyre, ndërsa pronarët e tokave të mëdha nuk i kishin këto detyrime dhe mund ta përdornin pronën e tyre sipas dëshirës. Kërkuesit dëshironin të ndalonin gjuetinë në tokën e tyre dhe ta përdornin atë për ruajtjen e kafshëve të egra. GJEDNJ-ja vendosi se kjo përbënte diskriminim për shkak të pronës.

Shkaqet e origjinës sociale, lindjes dhe pronës paraqiten gjithashtu në Nenin 2(2) të Konventës Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore e vitit 1966. Komiteti për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, përgjegjës për monitorimin dhe interpretimin e traktatit e ka zgjeruar kuptimin e tyre në Komentin e tij të Përgjithshëm 20.

Sipas Komitetit, statuset e “origjinës sociale”, “lindjes” dhe “pronës” janë të lidhura. Origjina sociale “tregon statusin social të trashëguar të individit”. Mund të lidhet me pozitën që kanë përfutur me lindjen në një komunitet ose klasë shoqërore të caktuar (si p.sh. përkatësia etnike, besimi fetar, ose ideologjia), ose nga situata shoqërore si p.sh. varfëria ose të qenurit i pastrehë. Krahës kësaj, shkak i lindjes mund të tregojë statusin e dikujt të lindur jashtë martese, ose të birësuar. Shkak i pronës mund të lidhet me statusin e dikujt në lidhje me

²³⁵ Shkaqet e origjinës shoqërore, lindjes dhe pronës paraqiten gjithashtu edhe tek Neni 2(2) i Konventës Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, e vitit 1966 (tek janë palë të gjitha Shtetet Anëtare). Shihni Komitetin për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, Komenti i Përgjithshëm 20, “Mbrotja nga diskriminimi në të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore”, Dok e KB. E/C.12/GC/20, 10 Qershor 2009, paragrafet 24-26, 35.

²³⁶ GJEDNJ, *Mazurek kundër Francës (Mazurek v. France)* (Nr. 34406/97), 1 Shkurt 2000 (ECtHR, *Mazurek v. France* (No. 34406/97), 1 February 2000).

²³⁷ GJEDNJ, *Chassagnou dhe të tjerët kundër Francës (Chassagnou and others. v. France)* (Nr. 25088/94), 29 Prill 1999 (ECtHR, *Chassagnou and others. v. France* (No. 25088/94), 29 April 1999).

pronën (si p.sh. të qenurit qiramarrës, pronar, ose pushtues i paligjshëm), ose në lidhje me prona të tjera.²³⁸

4.11. Mendimi politik ose mendime të tjera

KEDNJ-ja e rendit shprehimisht “mendimin politik ose mendime të tjera” si shkak i mbrojtur, megjithëse ai nuk përfshihet ndër shkaqet e mbrojtura nga direktivat e BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi. Me sa duket, kur një individ ka një bindje të caktuar por ajo nuk plotëson kriteret e të qenurit “besim fetar ose besim”, prapë mund të përfshihet për mbrojtje për këtë shkak. Rrallë janë shqyrtuar çështje për këtë shkak nga GJEDNJ-ja. Si me fusha të tjera të KEDNJ-së, “mendimi politik dhe mendime të tjera” mbrohet në të drejtën e tij nëpërmjet të drejtës për lirinë e shprehjes sipas Nenit 10, dhe nga jurisprudenca në këtë fushë është e mundur të bëhet një vlerësim se çfarë përfshihet në këtë shkak. Në praktikë duket se kur një viktimë ndjen se ka pasur një trajtim të diferencuar për këtë shkak, ka më shumë të ngjarë që GJEDNJ-ja të shqyrtojë pretendimin në kuadër të Nenit 10.

Në një nivel të përgjithshëm, GJEDNJ-ja vendosi në çështjen *Handyside kundër MB* (*Handyside v. UK*) se e drejta e lirisë së shprehjes do të mbrojë jo vetëm “të dhënat” ose “idetë” që merren në mënyrë të preferueshme ose konsiderohen jofyese ose si çështje indiferencë, por gjithashtu edhe ato që fyejnë, tronditin ose shqetësojnë Shtetin ose ndonjë sektor të popullsisë”.²³⁹ Megjithëse ekziston një jurisprudencë e gjerë në këtë fushë, ky seksion do të përqendrohet në ilustrimin, nëpërmjet dy çështjeve, sesi mendimi politik ka të ngjarë të marrë një mbrojtje më të fortë sesa llojet e tjera të mendimeve.

Shembull: në çështjen *Steel dhe Morris kundër MB* (*Steel and Morris v. UK*), kërkuessit ishin pjesëmarrës në një fushatë që shpërndanin fletëpalosje me thënie të rreme për kompaninë McDonalds.²⁴⁰ Kërkuessit u paditën për shpifje në gjykatat kombëtare dhe u urdhëruan të paguanin dëmshpërblim. GJEDNJ konstatoi se padia për shpifje përbënte ndërhyrje me lirinë e shprehjes, por që kjo i shërbente qëllimit legjitim të mbrojtjes së reputacionit të individëve. Megjithatë, u konstatua gjithashtu se fjala e lirë për çështje me interes publik meritonte mbrojtje të fortë, dhe meqë kompania McDonalds ishte një korporatë e fuqishme që nuk kishte provuar se kishte pësuar ndonjë dëm si rezultat i shpërndarjes së disa qindra fletëpalosjeve dhe se dëmshpërblimi i dhënë ishte relativisht i lartë në krahasim me të ardhurat e kërkuessve, ndërhyrja me lirinë e tyre të shprehjes ishte disproporcionale.

Shembull: çështja *Castells kundër Spanjës* (*Castells v. Spain*) kishte të bënte me një anëtar të parlamentit, i cili ishte përndjekur për “fyerje” pas kritikave për mosveprimin e qeverisë në adresimin e akteve të terrorizmit në rajonin e Baskëve.²⁴¹ GJEDNJ-ja nënvizoi rëndësinë e lirisë së shprehjes në një kontekst politik, veçanërisht duke pasur parasysh rolin e rëndësishëm në funksionimin e duhur të një shoqërie demokratike. Për rrjedhojë, GJEDNJ-ja vendosi se çdo ndërhyrje do të kërkonte “një shqyrtim nga afër”.

²³⁸ Komiteti për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, Koment i Përgjithshëm 20, “Mbrojtja nga diskriminimi në të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore”, Dok. e KB E/C.12/GC/20, 10 Qershor 2009, paragrafet 24-26, 35.

²³⁹ GJEDNJ, *Handyside kundër Mbretërisë së Bashkuar* (*Handyside v. UK*) (Nr. 5493/72), 7 Dhjetor 1976 (ECtHR, *Handyside v. UK* (No. 5493/72), 7 December 1976).

²⁴⁰ GJEDNJ, *Steel dhe Morris kundër Mbretërisë së Bashkuar* (*Steel and Morris v. UK*) (Nr. 68416/01), 15 Shkurt 2005 (ECtHR, *Steel and Morris v. UK* (No. 68416/01), 15 February 2005).

²⁴¹ GJEDNJ, *Castells kundër Spanjës* (*Castells v. Spain*) (Nr. 11798/85), 23 Prill 1992 (ECtHR, *Castells v. Spain* (No. 11798/85), 23 April 1992).

4.12. “Statuse të tjera”

Siç mund të shihet nga të mësipërmet, GJEDNJ-ja ka zhvilluar disa shkaqe në kategorinë “statuse të tjera”, shumë prej të cilave përputhen me ato të zhvilluara sipas të drejtës së BE-së, si p.sh. orientimi seksual, mosha, dhe aftësia e kufizuar. Krahas aftësisë së kufizuar, moshës, dhe orientimit seksual, GJEDNJ-ja ka njohur gjithashtu se karakteristikat e mëposhtme mbrohen në kuadër të “statuseve të tjera”: atësia;²⁴² statusi martesor;²⁴³ anëtarësia në një organizatë;²⁴⁴ grada ushtarake;²⁴⁵ atësia e një fëmije të lindur jashtë martese;²⁴⁶ vendbanimi.²⁴⁷

Shembull: çështja *Petrov kundër Bullgarisë (Petrov v. Bulgaria)* kishte të bënte me një praktikë në një burg, ku të burgosurit e martuar lejoheshin t’i telefonin bashkëshorteve dy herë në muaj. Kërkuesi kishte jetuar me partneren e tij për një periudhë prej katër muajsh dhe kishte një fëmijë me të përpara burgosjes së tij. GJEDNJ-ja konstatoi se megjithëse martesa kishte një status të posaçëm, për qëllime të rregullave të komunikimit nëpërmjet telefonit, kërkuesi, që kishte krijuar familje me një partnere të qëndrueshme, ishte në një situatë të krahaseshme me çiftet e martuar. GJEDNJ-ja deklaroi se “[m]ejithëse Shteteve Kontraktore mund t’iu lejohet një hapësirë diskrecioni për të trajtuar në mënyrë të diferencuar çiftet e martuara dhe të pamartuara, p.sh., në fushat e tatimeve, sigurimeve shoqërore ose politikave sociale... nuk është e dukshme se pse partnerëve të martuar dhe të pamartuar që kanë një jetë familjare të konsoliduar duhet t’iu bëhet një trajtim i ndryshëm përse i takon mundësisë për mbajtjen e kontaktit me telefon ndërkohë që një prej tyre është në burgim.” Për rrjedhojë, GJEDNJ-ja vendosi se diskriminimi nuk ishte i përligjur.

Pikat kryesore

- Sipas direktivave të BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi shkaqet e mbrojtura janë shprehimisht të përqendruara tek: gjinia, përkatësia etnike ose raciale, mosha, aftësia e kufizuar, besimi fetar ose besimi dhe orientimi seksual. Sipas KEDNJ-së ato janë të hapura dhe mund të zhvillohen rast pas rasti.
- Sipas të drejtës së BE-së gjinia mund të përfshijë identitetin gjinor deri në një masë, duke mbrojtur individët që synojnë t’i nënshtrohen ose i janë nënshtroar operacioneve për ndërrimin e gjinisë. Identiteti gjinor është shqyrtuar gjithashtu dhe nga GJEDNJ-ja.
- Elemente të tilla si ngjyra, prejardhja, kombësia, gjuha, ose besimi fetar përfshihen në shkakun e mbrojtur të racës ose përkatësisë etnike sipas KEDNJ-së; megjithatë sqarimi i

²⁴² GJEDNJ, *Weller kundër Hungarisë* (Nr. 44399/05), 31 Mars 2009 (ECtHR, *Weller v. Hungary* (No. 44399/05), 31 March 2009).

²⁴³ GJEDNJ, *Petrov kundër Bullgarisë (Petrov v. Bulgaria)* (Nr. 15197/02), 22 Maj 2008 (ECtHR, *Petrov v. Bulgaria* (No. 15197/02), 22 May 2008).

²⁴⁴ GJEDNJ, *Danilenkov dhe të tjerët kundër Rusisë (Danilenkov and others v. Russia)* (Nr. 67336/01), 30 Korrik 2009 (sindikatë); GJEDNJ, *Organizata Grande Oriente d’Italia di Palazzo Giustiniani kundër Italisë (Grande Oriente d’Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy) (nr. 2)* (Nr. 26740/02), 31 Maj 2007 (freemasons).

²⁴⁵ GJEDNJ, *Engel dhe të tjerët kundër Vendeve të Ulta (Engel and others v. the Netherlands)* (Numrat 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 dhe 5370/72), 8 Qershor 1976.

²⁴⁶ GJEDNJ, *Sommerfeld kundër Gjermanisë (Sommerfeld v. Germany)* [GC] (Nr. 31871/96), 8 Korrik 2003; GJEDNJ, *Sahin kundër Gjermanisë (Sahin v. Germany)* [GC] (Nr. 30943/96), 8 Korrik 2003.

²⁴⁷ GJEDNJ, *Carson dhe të tjerët kundër Mbretërisë së Bashkuar (Carson and others v. UK)* [GC] (Nr. 42184/05), 16 Mars 2010.

fushëveprimet aktual të këtij shkakut të mbrojtur sipas të drejtës së BE-së është akoma në pritje nga jurisprudenca e GJED-së.

- Diskriminimi për shkak të kombësisë paraqitet si një shkak i mbrojtur sipas KEDNJ-së. Diskriminimi për shkak të kombësisë ndalohet vetëm në ligjin e BE-së në kontekstin e Ligjit për lëvizjen e lirë të personave.
- Termi “besim fetar” duhet të interpretohet relativisht në mënyrë të gjerë, dhe të mos kufizohet tek besimet fetare tradicionale të konsoliduara dhe të organizuara.
- Edhe në rastet kur diskriminimi mund të ketë ndodhur GJEDNJ-ja shqyrton shpesh ankime vetëm në bazë të neneve substanciale të KEDNJ-së. Kjo mund të lehtësojë nevojën për të provuar trajtimin e diferencuar ose gjetjen e krahasuesit.

Lexime të mëtejshme

Boza Martinez, “Një hap më shumë kundër diskriminimit për shkak të kombësisë”, *Revista Aranzadi e Gjykatës Kushtetuese Spanjolle* (2005) 7.

Boza Martinez, ‘Un paso más contra la discriminación por razón de nacionalidad’, *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional* (2005) 7.

Breen, *Diskriminimi për shkak të Moshës dhe të Drejtat e Fëmijëve: Garantimi i Barazisë dhe Pranimit i Ndryshimit*, (Leiden, Martinus Nijhoff, 2006).

Breen, *Age Discrimination and Children’s Rights: Ensuring Equality and Acknowledging Difference*, (Leiden, Martinus Nijhoff, 2006).

Bribosia, «Zhvillimi i diversitetit: Garantimi i Barazisë përballë pluralitetit fetar» 20 *Revistë tremujore për të drejtat e njeriut* (2009) 78, faqet 319-373.

Bribosia, ‘Aménager la diversité : le droit de l’égalité face à la pluralité religieuse’, 20 *Revue trimestrielle des droits de l’homme* (2009) 78, pp. 319-373.

Cano Palomares, «Mbrojtja e të drejtave të minoriteteve seksuale nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut», *Instituti i të Drejtave të Njeriut i Katalonias, Barcelonë*, 2007, fq. 35-57.

Cano Palomares, ‘La protección de los derechos de las minorías sexuales por el Tribunal Europeo de Derechos Humanos’, *Human Rights Institute of Catalonia, Barcelona*, 2007, pp. 35-57.

Demaret, «Miratimi homoseksual provë e parimit të barazisë: vendimi E.B. kundër Francës», 128 *Revistë e gjykatës* (2009) 6343, fq. 145-149.

Demaret, ‘L’adoption homosexuelle à l’épreuve du principe d’égalité : l’arrêt E.B. contre France’, 128 *Journal des tribunaux* (2009) 6343, pp. 145-149.

Evans, *Manual për mbajtjen e simboleve fetare në zonat publike*, (Strasburg, Këshilli i Evropës, 2009).

Evans, *Manual on the wearing of religious symbols in public areas*, (Strasbourg, Council of Europe, 2009).

Flauss, «Ndalimi i minareve përpara Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut: ushtrim i vogël simulimi të debatueshëm», 186 *Recueil Dalloz* (2010) 8, pp. 452-455.

Flauss, 'L'interdiction des minarets devant la Cour européenne des droits de l'homme : petit exercice de simulation contentieuse', 186 *Recueil Dalloz* (2010) 8, pp. 452-455.

Interights, *Mbrojtja nga Diskriminimi në të Drejtën Ndërkombëtare* (Londër, Interights, 2005), Kapitulli 5.

Interights, *Non-Discrimination in International Law* (London, Interights, 2005), Chapter 5.

Johnson, "Një manifestim thelbësisht privat i personalitetit njerëzor: ndërtimet e homoseksualitetit në Gjykatën Evropiane të të Drejtave të Njeriut", *Revistë Juridike për të Drejtat e Njeriut*, 2010, fq. 67-97.

Johnson, 'An essentially private manifestation of human personality: constructions of homosexuality in the European Court of Human Rights', *Human Rights Law Review*, 2010, pp. 67-97.

Kastanas, «Mbrojtja e personave që i përkasin minoriteteve në jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut», në Auer, Flückiger, Hottelier (ed.), *Të drejtat e njeriut dhe kushtetuta: studime për nder të Profesorit Giorgio Malinverni*, (Gjenevë/Zyrih/Bazel, Schulthes, 2007), fq. 197-218.

Kastanas, 'La protection des personnes appartenant à des minorités dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme', in Auer, Flückiger, Hottelier (ed.), *Les droits de l'homme et la Constitution : études en l'honneur du Professeur Giorgio Malinverni*, (Geneva/Zurich/Basel, Schulthess, 2007), pp. 197-218.

Landau and Beigbeder, "Nga Standardet e OBP tek e Drejta Evropiane: Çështja e Barazisë Ndërmjet Burrave dhe Grave në Punë", *Revista Evropiane për të Drejtën Ndërkombëtare*, 2008, fq. 264-267.

Landau and Beigbeder, 'From ILO Standards to EU Law: The Case of Equality Between Men and Women at Work', *European Journal of International Law*, 2008, pp. 264-267.

Laskowski, "Polemika mbi shamitë vazhdon, pse ndalimi i diskriminimit në bazë të ligjit kombëtar dhe evropian është duke u bërë gjithnjë e më i rëndësishëm", *Drejtësia Kritike*, 2003, fq. 420-444.

Laskowski, 'Der Streit um das Kopftuch geht weiter, Warum das Diskriminierungsverbot nach nationalem und europäischem Recht immer bedeutsamer wird', *Kritische Justiz*, 2003, pp. 420-444.

Lawson, "Konventa e Kombeve të Bashkuara për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara: epokë e re apo agim i rremë?", 34 *Revista e Sirakuzës për Tregtinë dhe të Drejtën Ndërkombëtare* (2007) 563.

Lawson, 'The United Nations Convention on the rights of persons with disabilities: new era or false dawn?', 34 *Syracuse Journal of international Law and Commerce* (2007) 563.

MacKay, "Konventa e Kombeve të Bashkuara për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara", 34 *Revista e Sirakuzës për Tregtinë dhe të Drejtën Ndërkombëtare* (2007) 323.

MacKay, 'The United Nations Convention on the rights of persons with disabilities', 34 *Syracuse Journal of International Law and Commerce* (2007) 323.

Pettiti, «Barazia ndërmjet Bashkëshortëve», në Krenc, Puéchavy (eds.). *E drejta e familjes në provën e Konventës Evropiane të të drejtave të njeriut: simpozium i organizuar në 4 maj 2007*, Instituti i të drejtave të njeriut i Dhomës së Avokatisë së Brukselit dhe Instituti i të drejtave të njeriut i Dhomës së Avokatisë së Parisit (Bruksel, Bruylant/Nemesis, 2008), fq. 29-46.

Pettiti, 'L'égalité entre époux', in Krenc, Puéchavy (eds.). *Le droit de la famille à l'épreuve de la Convention européenne des droits de l'homme : actes du colloque organisé le 4 mai 2007*, Institut des droits de l'homme du Barreau de Bruxelles et l'Institut des droits de l'homme du Barreau de Paris (Bruxelles, Bruylant/Nemesis, 2008), pp. 29-46.

Presno Linera, "Konsolidimi evropian i të drejtës për mosdiskriminim për shkak të orientimit seksual në zbatim të dispozitave kombëtare", *Revista Aranzadi e Gjykatës Kushtetuese Spanjolle*, (2008) 1.

Presno Linera, 'La consolidación europea del derecho a no ser discriminado por motivos de orientación sexual en la aplicación de disposiciones nacionales', *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional*, (2008) 1.

Rudyk, "Një Valë në Rritje: transformimi i diskriminimit për shkak të gjinisë në diskriminimin gjinor dhe ndikimi i tij në zbatimin e ligjit", *Revista Ndërkombëtare për të Drejtat e Njeriut*", 2010, fq. 189-214.

Rudyk, 'A Rising Tide: the transformation of sex discrimination into gender discrimination and its impact on law enforcement', *International Journal of Human Rights*, 2010, pp. 189-214.

Shuibne, "Neni 13 KE dhe Mbrojtja nga Diskriminimi për Shkak të Kombësisë: i Humbur apo në Veprim?", në Costello dhe Barry (eds.) *Barazia në Diversitet: Direktivat e Reja për Barazinë*, (Qendra Irlandeze për të Drejtën Evropiane, 2003).

Shuibne, 'Article 13 EC and Non-Discrimination on Grounds of Nationality: Missing or in Action?', in Costello and Barry (eds.) *Equality in Diversity: The New Equality Directives*, (Irish Centre for European Law, 2003).

Thürer dhe Dold, 'Racizmi dhe Shteti i të Drejtës/ Dënimi i parë për diskriminim racial nga KEDNJ? Diskutim i gjykimit të 26 Shkurt 2004 - Nachova dhe të tjerë kundër Bullgarisë', *Revista Evropiane për të Drejtat Themelore*, 2005, fq. 1-12.

Thürer and Dold, 'Rassismus und Rule of Law/Erstmalige Verurteilung wegen Rassendiskriminierung durch den EGMR? Gleichzeitige Besprechung des Urteils vom 26. Februar 2004 – Nachova u. a. gegen Bulgarien', *Europäische Grundrechte-Zeitschrift*, 2005, pp. 1-12.

Tulkens, "Të drejtat e njeriut, të drejtat e femrave: kërkuesit përpara Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut", në Caflisch (et al) *Liber amicorum Luzius Wildhaber: human rights, Strasbourg views = Droits de l'homme, regards de Strasbourg*, (Kehl/Strasbourg, Arlington, Va.: N.P. Engel, 2007), fq. 423-445.

Tulkens, 'Droits de l'homme, droits des femmes : les requérantes devant la Cour européenne des Droits de l'Homme', in Caflisch (et al) *Liber amicorum Luzius Wildhaber: human rights*,

Strasbourg views = *Droits de l'homme, regards de Strasbourg*, (Kehl/Strasbourg, Arlington, Va.: N.P. Engel, 2007), pp. 423-445.

5. Çështjet e provave në ligjin për mbrojtjen nga diskriminimi

5.1 Hyrje

Diskriminimi nuk ka prirje të demonstrohet në një mënyrë të hapur dhe lehtësisht të identifikueshme. Të provuarit e diskriminimit të drejtpërdrejtë shpesh është i vështirë edhe pse, sipas përkufizimit, trajtimi i diferencuar bazohet “hapur” tek një karakteristikë e viktimës. Siç u diskutua në Kapitullin 2, shkakun për trajtimin e diferencuar shpesh ose nuk shprehet ose është i lidhur në mënyrë sipërfaqësore me një faktor tjetër (përfitime të tilla të kushtëzuara tek një individ që del në pension, të cilat janë të lidhura me moshën si një shkak i mbrojtur). Në këtë kuptim, rastet kur individët hapur e deklarojnë shkakun e tyre për trajtim të diferencuar si një prej shkaqeve të mbrojtura janë relativisht të rralla. Një përjashtim në këtë rast mund të gjendet në çështjen *Feryn*, ku pronari i një shoqërie në Belgjikë deklaroi, nëpërmjet reklamave dhe gojarisht, se asnjë “imigrant” nuk do të rekrutohej që të punonte për të.²⁴⁸ GJED-ja konstatoi se ky ishte një rast i qartë i diskriminimit të drejtpërdrejtë për shkak të racës ose përkatësisë etnike. Megjithatë, keqbërësit nuk e deklarojnë gjithnjë se po e trajtojnë dikë në mënyrë më pak të favorshme sesa të tjerët, e as nuk tregojnë arsyen e tyre pse veprojnë ashtu. Një gruaje mund t’i refuzohet punësimi dhe t’i thuhet se ajo është thjesht “më pak e kualifikuar” sesa një kandidati burrë që i ofrohet punësimi. Në këtë situatë viktimat mund ta ketë të vështirë të provojë se u diskriminua më nënyrë të drejtpërdrejtë për shkak të gjinisë së saj.

Për të trajtuar vështirësinë e të provuarit se trajtimi i diferencuar është bazuar në një shkak të mbrojtur, ligjet Evropiane për mbrojtjen nga diskriminimi lejojnë që barra e provës të ndahet. Për rrjedhojë, sapo pretenduesi të mund të tregojë fakte nga të cilat të mund të prezumohet se diskriminimi ka ndodhur, barra e provës bie mbi keqbërësin që të provojë të kundërtën. Kjo zhvendosje e barrës së provës është veçanërisht e dobishme në pretendimet për diskriminim të tërthortë ku është e nevojshme të provohet se praktika ose rregulla të caktuara kanë një impakt disproporcional mbi një grup të caktuar. Për të ngritur një prezumim për diskriminim të tërthortë një pretendues mund ketë nevojë të mbështetet në të dhëna statistikore që provojnë tiparet e përgjithshme të trajtimit të diferencuar. Disa juridiksione kombëtare pranojnë gjithashtu prova të nxjerra me anë të “testimit të situatës”.

5.2 Ndarja e barrës së provës

Zakonisht i takon personit që ngre pretendimin të bindë organin vendimmarrës për ndodhinë e diskriminimit. Megjithatë, mund të jetë veçanërisht e vështirë të demonstrohet se trajtimi i diferencuar ndodhi për shkak të një karakteristike të mbrojtur të veçantë. Kjo ndodh ngaqë motivi pas trajtimit të diferencuar shpesh ekziston vetëm në mendjen e keqbërësit. Për rrjedhojë, pretendimet e diskriminimit bazohen shpesh mbi konkluzione objektive të lidhura me rregullin ose praktikën në fjalë. E thënë ndryshe, gjykata duhet të bindet se shpjegimi i vetëm i arsyeshëm për trajtimin e diferencuar është karakteristika e mbrojtur e viktimës, si

²⁴⁸ GJED, Qendra për Mundësitë e Barabarta dhe Kundërshtimin e Racizmit kundër Firmës Feryn NV, Çështja C-54/07 [2008] ECR I-5187, 10 Korrik 2008, (ECJ, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV, Case C-54/07 [2008] ECR I-5187, 10 July 2008).

p.sh. gjinia ose raca. Parimi zbatohet njësoj në rastet e diskriminimit të drejtpërdrejtë ose të tërthortë.

Për shkak se keqbërësi i pretenduar është në posedim të informacionit të nevojshëm për të provuar një pretendim, ligji për mbrojtjen nga diskriminimi lejon që barra e provës të ndahet me keqbërësin e pretenduar. Parimi i ndarjes së barrës së provës është i përcaktuar në të drejtën e BE-së dhe në KEDNJ.²⁴⁹

Barra e ndarë e Provës: paditësi duhet të sjellë prova të mjaftueshme për të treguar se trajtimi diskriminues mund të ketë ndodhur. Kjo do të ngrejë prezumimin e diskriminimit, të cilin keqbërësi i pretenduar më pas duhet të hedhë poshtë.

Kjo është shpjeguar nëpërmjet jurisprudencës së GJEDNJ-së, që së bashku me mekanizmat globalë dhe rajonalë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut ka miratuar ndarjen e barrës së provës zakonisht në lidhje me të provuarin e pretendimeve për shkelje të të drejtave të njeriut. Praktika e GJEDNJ-së është të shohë të gjitha provat në tërësi, duke u bazuar në faktin se është shteti ai që shpesh ka në kontroll shumicën e informacionit të nevojshëm për të provuar një pretendim. Për rrjedhojë, nëse faktet e paraqitura nga pretenduesi duken të besueshme dhe konsistente me provat e disponueshme, GJEDNJ-ja do t'i pranojë ato si të provuara, përveçse kur shteti është në gjendje të ofrojë një shpjegim alternativ bindës. Sipas fjalëve të GJEDNJ-së, ajo pranon si fakte ato pohime që:

“mbështeten nga një vlerësim i lirë i të gjitha provave, duke përfshirë konkluzione të tilla që mund të rrjedhin nga faktet dhe deklaratat e palëve ... [P]rovat mund të dalin nga bashkekzistenca e konkluzioneve konsistente, të qarta dhe mjaft të forta ose nga prezumime të pakundërshtueshme të ngjashme të faktit. Krahas kësaj, niveli i bindjes i nevojshëm për arritjen e një konkluzioni të caktuar dhe, në këtë drejtim, shpërndarja e barrës së provës, janë të lidhura thelbësisht me specifikat e fakteve, natyrën e pretendimit të bërë dhe të drejtën e KEDNJ-së në rrezik.”²⁵⁰

Shembull: në çështjen *Timishev kundër Rosisë (Timishev v. Russia)*, kërkuar pretendoi se ishte penguar të kalonte një postblllok në një rajon të caktuar për shkak të përkatësisë së tij etnike Çeçene.²⁵¹ GJEDNJ-ja konstatoi se kjo mbështetej nga dokumente zyrtare, që nxirrnin ekzistencën e një politike për kufizimin e lëvizjeve të Çeçenëve etnikë. Shpjegimi i shtetit u konstatua të ishte jo bindës për shkak të mospërputhjeve në pohimet se viktimat u largua vullnetarisht pasi nuk iu dha prioritet në radhën e pritjes. Për rrjedhojë, GJEDNJ-ja pranoi se kërkuar ishte diskriminuar për shkak të përkatësisë së tij etnike.

²⁴⁹ Krahas çështjeve të referuara më poshtë, shihni Direktivën për Barazinë Raciale (Neni 8), Direktiva për Barazinë në Punësim (Neni 10), Direktiva për Barazinë Gjinore (e rishikuar) (Article 19), Direktiva për Trajtimin e Barabartë Gjinor në aksesin dhe ofrimin e Mallrave dhe Shërbimeve (Neni 9). Shihni gjithashtu jurisprudencën e Komitetit Evropian të të Drejtave Sociale: *Sindikata e Çështjeve Sociale dhe të Punës kundër Francës* (Ankimi Nr. 24/2004), 8 Nëntor 2005, dhe *Qendra Avokatore për Paaftësinë Mendore (MDAC) kundër Bullgarisë (Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) v. Bulgaria)* (Ankimi Nr. 41/2007), 3 Qershor 2008.

²⁵⁰ GJEDNJ, *Nachova dhe të tjerët kundër Bullgarisë* [GC] (Numrat 43577/98 dhe 43579/98), 6 Korrik 2005, paragrafi 147, (ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria* [GC] (Nos. 43577/98 and 43579/98), 6 July 2005). Kjo përsëritet në çështjen e GJEDNJ-së, *Timishev kundër Rosisë* (Numrat 55762/00 dhe 55974/00), 13 Dhjetor 2005, paragrafi 39 (ECtHR, *Timishev v. Russia* (Nos. 55762/00 and 55974/00), 13 December 2005), dhe GJEDNJ, *D.H dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007, paragrafi 178 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007).

²⁵¹ GJEDNJ, *Timishev kundër Rosisë* (Numrat 55762/00 dhe 55974/00), 13 Dhjetor 2005, paragrafet 40-44 (ECtHR, *Timishev v. Russia* (Nos. 55762/00 and 55974/00), 13 December 2005).

Shembull: në çështjen *Brunnhof*, kërkesja u ankua për diskriminim për shkak të gjinisë sepse paguhej më pak sesa një koleg mashkull që kishte të njëjtin nivel page.²⁵² GJED-ja deklaroi se i takonte kërkeses të provonte së pari, se ajo merrte pagë më të vogël sesa kolegu i saj mashkull, dhe së dyti se ajo kryente punë me të njëjtën vlerë. Kjo do të ishte e mjaftueshme për të ngritur prezumimin se trajtimi i diferencuar mund të shpjegohet vetëm duke iu referuar gjinisë së saj. Më pas do t'i takonte punëdhënësit ta hidhte këtë poshtë.

Është e rëndësishme të mbahen mend dy çështje. Së pari, është ligji kombëtar ai që do të përcaktojë se çfarë lloj prove është e pranueshme përpara organeve kombëtare, dhe kjo mund të jetë më e rreptë sesa rregullat e përdorur nga GJEDNJ-ja ose GJED-ja. Së dyti, rregulli për kthimin e barrës së provës nuk zbatohet zakonisht në çështjet e të drejtës penale kur shteti ndjek ligjërisht keqbërësin e një krimi që u motivua nga paragjykimet raciale, ose ndryshe i njohur si “krim i urrejtjes”. Kjo ndodh pjesërisht sepse nevojitet një standard më i lartë prove për përcaktimin e përgjegjësisë penale, dhe pjesërisht sepse do të ishte e vështirë t'i kërkohej një keqbërësi të provonte se nuk kishte një motiv racial, gjë e cila është tërësisht subjektive.²⁵³

Keqbërësi i prezumuar mund të hedhë poshtë prezumimin në dy mënyra. Ose mund të provojë se paditësi nuk është konkretisht në një situatë të krahasueshme ose të ngjashme me “krahasuesin”, siç u trajtua në Kapitullin 2.2.2, ose se trajtimi i diferencuar nuk bazohet në shkakun e mbrojtur, por në diferenca të tjera objektive, siç u trajtua në Kapitullin 2.6. Nëse keqbërësi nuk arrin të hedhë poshtë prezumimin, atij do t'i duhet të krijojë një mbrojtje për trajtimin e diferencuar, duke demonstruar se është një masë proporcionale dhe e përligjur objektivisht.

Shembull: në çështjen *Brunnhof*, më lart, GJED-ja ofroi udhëzime sesi punëdhënësi mund të hedhë poshtë prezumimin e diskriminimit. Së pari, duke treguar se punonjëset femra dhe ata meshkuj nuk ishin konkretisht në një situatë të krahasueshme sepse puna e kryer nuk ishte me vlerë të barabartë. I tillë do të ishte rasti nëse punët e kryera do të ishin detyra me natyrë thelbësisht të ndryshme. Së dyti, duke treguar se faktorët objektivë, të palidhur me gjininë, e shpjegonin diferencën në pagë. I tillë do të ishte rasti nëse të ardhurat e punonjësit mashkull do të shtoheshin nga pagesat e udhëtimeve të paguara atij për udhëtime në distanca të largëta ose qëndrime në hotel gjatë javës së punës.

Shembull: në çështjen *Feryn*, më lart, GJED-ja konstatoi se reklamat dhe deklaratat e bëra nga keqbërësi sollën prezumimin e diskriminimit të drejtpërdrejtë. Megjithatë, GJED-ja deklaroi gjithashtu se keqbërësi i pretenduar mund ta rrëzonte këtë prezumim nëse mund të provonte se praktikat e rekrutimit nuk i trajtonin faktikisht në mënyrë të diferencuar personat jo të bardhë – për shembull, duke demonstruar se stafi jo i bardhë në fakt rekrutohej si zakonisht.

5.2.1 Faktorë të panevojshëm për tu provuar

Disa çështje të faktit, të cilat shpesh shoqërojnë shembujt e diskriminimit, si p.sh. ekzistenca e paragjykimit, ose një qëllim për të diskriminuar, nuk janë në fakt të nevojshëm për përcaktimin nëse është përmbushur testi ligjor për diskriminim. Ajo që duhet të provohet në një rast diskriminimi është thjesht ekzistenca e trajtimit të diferencuar, në bazë të të një

²⁵² GJED, *Susanna Brunnhofer kundër Bankës Austriake të Kursimeve AG*, Çështja C-381/99 [2001] ECR I-4961, 26 Qershor 2001, paragrafet 51-62, (ECJ, *Susanna Brunnhofer v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, Case C-381/99 [2001] ECR I-4961, 26 June 2001).

²⁵³ Për qasjen e KEDNJ-së për kthimin e barrës së provës në kontekstin e dhunës raciale shihni GJEDNJ, *Nachova dhe të tjerët kundër Bullgarisë* [GC] (Numrat 43577/98 dhe 43579/98), 6 Korrik 2005, paragrafet 144-159, (ECtHR, *Nachova and others v. Bulgaria* [GC] (Nos. 43577/98 and 43579/98), 6 July 2005). Legjislacioni i BE-së për diskriminimin nuk kërkon që kthimi i barrës së provës të zbatohet në kontekstin e të drejtës penale.

shkaku të ndaluar, i cili nuk është i përligjur. Kjo do të thotë se disa fakte ndihmëse që rrethojnë situatat e diskriminimit nuk ka nevojë të vërtetohen për të provuar një pretendim.

Së pari, nuk ka nevojë të provohet se keqbërësi motivohet nga paragjykimi – pra, nuk ka nevojë të provohet se keqbërësi ka këndvështrime “raciale” ose “seksiste” për të provuar diskriminimin racial ose gjinor. Në përgjithësi, ligji nuk mund të rregullojë qëndrimet e individëve sepse ato janë tërësisht të brendshme. Por mund të rregullojë veprimet nëpërmjet të cilave manifestohen qëndrimet.

Shembull: në çështjen *Feryn*, pronari i një kompanie tha se kishte zbatuar këtë rregull sepse klientët e tij (dhe jo ai vetë) dëshironin vetëm Belgë të bardhë që të kryenin punën. GJED-ja nuk e konsideroi këtë të lidhur me çështjen për të vendosur nëse kishte ndodhur diskriminimi. Nuk ka nevojë zakonisht të provohet një motiv diskriminues përveçse kur tentohet të provohet kryerja e një “krimi të urrejtjes”, sepse ligji penal ka prapë më të larta për provat.

Së dyti, nuk është e nevojshme të tregohet se rregulli ose praktika në fjalë synohet të kenë rezultat trajtimin e diferencuar. Dmth, edhe sikur një autoritet publik ose individ privat të mund të tregojnë një praktikë në mirëbesim apo me qëllime të mira, nëse pasoja e asaj praktike është në disavantazh të një grupi të caktuar, kjo do të përbëjë diskriminim.

Shembull: në çështjen *D.H dhe të tjerët kundër Republikës Çeke (D.H. and others v. the Czech Republic)*, të diskutuar më lart, qeveria argumentoi se sistemi i shkollave të “posaçme” ishte ngritur për të ndihmuar me arsimimin e fëmijëve Rom duke kaluar vështirësitë e gjuhës dhe duke korrigjuar mungesën e arsimit parashkollor.²⁵⁴ Megjithatë, GJEDNJ-ja konstatoi se nuk kishte rëndësi nëse politika në fjalë synonte fëmijët Rom. Për të provuar diskriminimin ishte e nevojshme të tregohej se ata ishin të prekur në mënyrë disproporcionale dhe negative nga krahasimi me shumicën e popullsisë, jo se kishte ekzistuar ndonjë qëllim për diskriminim.²⁵⁵

Së treti, në lidhje me një çështje për diskriminimin racial, GJED-ja konstatoi se nuk kishte nevojë të provohej se në fakt kishte një viktimë të identifikueshme, dhe mesa duket kjo ka zbatim të barabartë për shkaqe të tjera diskriminimi në rrethana të ngjashme. Megjithëse sipas të drejtës Evropiane mund të mos ketë asnjë kërkesë për një viktimë të identifikueshme, në rastin e GJEDNJ-së nuk ndodh kështu, ku një pretendim i tillë nuk do të përmbushte kriteret e pranueshmërisë sipas Nenit 34 të KEDNJ-së.

Shembull: në çështjen *Feryn* nuk ishte mundur të tregohej se dikush ishte përpjekur të aplikonte për një punë dhe ishte refuzuar, dhe nuk ishte e mundur të gjendej dikush që tha se ata kishin vendosur të mos aplikonin për punën për shkak të reklamës. E thënë me fjalë të tjera, nuk kishte asnjë viktimë “të identifikueshme”, dhe çështja u ngrit nga organi Belg për barazinë. GJED-ja tha se nuk ishte e nevojshme të identifikohet dikush që ishte diskriminuar. Kjo sepse ishte e qartë nga fjalët e reklamës se “jo të bardhët” nuk do të lejoheshin të aplikonin sepse dihej që më përpara se nuk do të ishin të suksesshëm. Sipas kësaj, do të ishte e mundur të provohej se legjislacioni ose politikat ishin diskriminuese, pa nevojën e të pasurit të një viktime konkrete.

Shembull: në çështjet e “testimit të situatës” (të diskutuar më lart) individët shpesh marrin pjesë me dijeninë ose pritshmërinë se do të trajtohen në mënyrë të pafavorshme. Synimi i tyre kryesor nuk është të aksesohet konkretisht shërbimi në fjalë, por mbledhja e provave. Kjo do të thotë se këta individë nuk janë “viktima” në kuptimin tradicional. Ata janë më tepër të

²⁵⁴ GJEDNJ, *D.H dhe të tjerët kundër Republikës Çeke (D.H. and others v. the Czech Republic)* [GC] (No. 57325/00), 13 Nëntor 2007, paragrafi 79 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007).

²⁵⁵ *Ibid*, paragrafet 175, 184.

preokupuar me garantimin e zbatimit të ligjit sesa me kërkimin e kompensimit për dëmin e pësuar. Në një çështje të ngritur në Suedi, ku një grup me studentë të drejtësisë kryen teste në klube nate dhe restaurante, Gjykata e Lartë konstatoi se pjesëmarrësit e përfshirë në testim ishin në gjendje të fillonin procedime për diskriminim. Në të njëjtën kohë dëshmipërblimet e dhëna mund të reduktoheshin për të reflektuar faktin se atyre nuk iu ishte mohuar diçka që ata faktikisht e donin (d.m.th hyrja në ambiente të caktuara).²⁵⁶

5.3. Roli i statistikave dhe të dhënave të tjera

Të dhënat statistikore mund të luajnë një rol të rëndësishëm për të ndihmuar një pretendues të ngrejë një prezumim për diskriminim. Janë veçanërisht të dobishme në të provuarin e diskriminimit të tërthortë, sepse në ato situata rregullat ose praktikatat në fjalë janë neutrale në sipërfaqe. Kur kemi të bëjmë me një rast të tillë është e nevojshme të përqendrohemi tek pasojat e rregullave ose praktikave për të demonstruar se janë të pafavorshme në mënyrë disproporcionale ndaj grupeve të caktuara të personave në krahasim me grupe të tjera në një situatë të ngjashme. Nxjerrja e të dhënave statistikore funksionon së bashku me kthimin e barrës së provës: kur të dhënat tregojnë, për shembull, se gratë ose burrat me aftësi të kufizuara janë veçanërisht në disavantazh, i takon shtetit të japë një shpjegim alternativ bindës të shifrave. GJEDNJ-ja e deklaroi këtë në çështjen *Hoogendijk kundër Vendeve të Ulta* (*Hoogendijk v. The Netherlands*):

“[G]jykata është e mendimit se kur një kërkues është në gjendje të demonstrojë në bazë të statistikave zyrtare të pakundërshtueshme ekzistencën e një udhëzimi se një rregull specifik – megjithëse i formuluar në mënyrë neutrale – në fakt prek një përqindje të grave qartësisht më të lartë sesa ajo e burrave, i takon Qeverisë së paditur të demonstrojë se kjo gjë është rezultat i faktorëve objektivë të palidhur me ndonjë diskriminim për shkak të gjinisë.”

Në shqyrtimin e provave statistikore, gjykatat nuk duket të kenë përcaktuar ndonjë kriter të rreptë për prapësinë që nevojitet të provohet për përcaktimin se diskriminimi i tërthortë ka ndodhur. GJED-ja thekson se duhet të arrihet një shifër substanciale. Një përmbledhje e jurisprudencës së GJED-së paraqitet në Opinionin e Léger AG në çështjen *Nolte* ku ai thotë në lidhje me diskriminimin për shkak të gjinisë:

‘[P]ër tu prezumuar diskriminuese, masa duhet të prekë “një numër më të madh grash sesa burrash” [*Rinner-Kuhn*²⁵⁷] ose “një përqindje shumë të ulët të burrave sesa të grave” [*Nimz*²⁵⁸, *Kowalska*²⁵⁹] ose “shumë më tepër gra sesa burra” [*De Weerd*²⁶⁰].

²⁵⁶ *Bar Restaurant Escape kundër Avokatit të Popullit kundër Diskriminimit Etnik (Escape Bar and Restaurant v. Ombudsman against Ethnic Discrimination)* T-2224-07, 1 Tetor 2008 (Suedi, Gjykata e Lartë). Përmbledhja në anglisht e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore - FRA InfoPortal, Çështja 365-1; Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, 8 (Korrik 2009) “Revistë Juridike Evropiane kundër Diskriminimit”, fq. 68.

²⁵⁷ GJED, *Rinner-Kuhn kundër Shoqërisë së Ndërtim Pastrimit FWW*, Çështja C-171/88 [1989] ECR 2743, 13 Korrik 1989 (ECJ, *Rinner-Kuhn v. FWW Spezial-Gebäudereinigung*, Case C-171/88 [1989] ECR 2743, 13 July 1989).

²⁵⁸ GJED, *Nimz kundër Qytetit të Lirë dhe Hanseatik të Hamburgut*, Çështja C-184/89 [1991] ECR I-297, 7 Shkurt 1991 (ECJ, *Nimz v. Freie und Hansestadt Hamburg*, Case C-184/89 [1991] ECR I-297, 7 February 1991).

²⁵⁹ GJED, *Kowalska kundër Qytetit të Lirë dhe Hanseatik të Hamburgut*, Çështja C-33/89 [1990] ECR I-2591, 27 Qershor 1990 (ECJ, *Kowalska v. Freie und Hansestadt Hamburg*, Case C-33/89 [1990] ECR I-2591, 27 June 1990).

Çështjet sugjerojnë se përqindja e grave të prekura nga masa duhet të nxirret në veçanti. Në çështjen *Rinner-Kuhn*, Gjykata nxori si përfundim ekzistencën e një situatë diskriminuese kur përqindja e grave ishte 89%. Në këtë rast, shifra 60% në vetvete [...] për rrjedhojë do të ishte mjaft e pamjaftueshme për të konkluduar ekzistencën e diskriminimit.”²⁶¹

Shembull: në çështjen *Shönhait (Schönheit)* një punonjëse me kohë të pjesshme pretendoi se ishte diskriminuar për shkak të gjinisë.²⁶² Diferenca tek pensionet e pagueshme, që nuk bazohej tek diferencat e kohës së punës, do të thoshte se punonjësit me kohë të pjesshme në fakt paguheshin më pak sesa punonjësit me kohë të plotë. Provat statistikore u paraqitën për të demonstruar se 87.9 për qind e punonjësve me kohë të pjesshme ishin gra. Megjithëse masa, sado neutrale, prekte negativisht gratë në mënyrë disproporcionale ndaj burrave, GJED-ja pranoi se ajo sillte prezumimin e një diskriminimi të tërthortë për shkak të gjinisë. Po kështu, në çështjen *Gerster* u pranua si i mjaftueshëm një disavantazh ndaj punonjësve me kohë të pjesshme ku 87% e tyre ishin gra.²⁶³

Shembull: çështja *Sejmur-Smith (Seymour-Smith)* kishte të bënte me ligjin e Mbretërisë së Bashkuar për pushimin e padrejtë nga puna, i cili ofronte mbrojtje të posaçme atyre që kishin punuar më shumë se dy vjet pandërprerje tek një punëdhënës i caktuar.²⁶⁴ Kërkuesja pretendoi se kjo përbënte diskriminim të tërthortë për shkak të gjinisë, sepse gratë kishin më pak të ngjarë sesa burrat të përmbushnin këtë kriter. Kjo çështje është interesante sepse GJED-ja sugjeroi se një nivel i ulët disproporcioni mund të provonte diskriminimin e tërthortë “nëse zbulonte një pabarazi të vazhdueshme dhe relativisht konstante për një periudhë të gjatë kohe ndërmjet burrave dhe grave”. Megjithatë, në bazë të fakteve të veçanta të kësaj çështjeje, GJED-ja deklaroi se statistikën që u paraqitën, të cilat tregonin se 77.4% e burrave dhe 68.9% e grave e përmbushnin kriterin, nuk provonte se një përqindje shumë më e vogël e grave mund të përmbushnin këtë rregull.

Shembull: çështja e *D.H dhe të tjerët kundër Republikës Çeke (D.H. and others v. the Czech Republic)* kishte të bënte me ankime nga kërkues Rom se fëmijët e tyre ishin përjashtuar nga sistemi arsimor kryesor dhe ishin vendosur në shkolla “të posaçme” që ishin për ata me vështirësi në të mësuar, për shkak të përkatësisë së tyre etnike Rome.²⁶⁵ Caktimi i fëmijëve Rom në shkolla “të posaçme” u krye në bazë të testeve për përcaktimin e kapacitetit intelektual. Pavarësisht nga kjo praktikë në dukje “neutrale”, natyra e testimi të bënte më të vështirë për fëmijët Rom të arrinin një rezultat të kënaqshëm dhe të hynin në sistemin arsimor kryesor. GJEDNJ-ja konstatoi se kjo ishte e provuar duke iu referuar provave statistikore që

²⁶⁰ GJED, *De Weerd, nee Roks, dhe të tjerët kundër Bordit Drejtues të Shoqatës së Kompanisë për Interesat Shëndetsore, Mendore dhe Sociale dhe të tjerët*, Çështja C-343/92 [1994] ECR I-571, 24 Shkurt 1994 (ECJ, *De Weerd, nee Roks, and others v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen and others*, Case C-343/92 [1994] ECR I-571, 24 February 1994).

²⁶¹ Opinioni i Avokatit të Përgjithshëm Leger i 31 Majit 1995, paragrafet 57-58 në GJED, *Nolte kundër Institutit të Sigurimeve Kombëtare Hanover*, Çështja C-317/93 [1995] ECR I-4625, 14 Dhjetor 1995 (ECJ, *Nolte v. Landesversicherungsanstalt Hannover*, Case C-317/93 [1995] ECR I-4625, 14 December 1995).

²⁶² GJED, *Hilde Shönhait kundër Qytetit Frankfurt am Main dhe Silvia Beker kundër Landit Hessen*, Bashkim Çështjesh C-4/02 dhe C-5/02 [2003] ECR I-12575, 23 Tetor 2003 (ECJ, *Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main and Silvia Becker v. Land Hessen*, Joined Cases C-4/02 and C-5/02 [2003] ECR I-12575, 23 October 2003).

²⁶³ GJED, *Gerster kundër Shtetit të Lirë Bayern*, Çështja C-1/95 [1997] ECR I-5253, 2 Tetor 1997 (ECJ, *Gerster v. Freistaat Bayern*, Case C-1/95 [1997] ECR I-5253, 2 October 1997).

²⁶⁴ GJED, *R kundër Sekretarit të Shtetit për Punësimin, ex parte Seymour-Smith dhe Perez*, Çështja C-167/97 [1999] ECR I-623, 9 Shkurt 1999 (ECJ, *R v. Secretary of State for Employment, ex parte Seymour-Smith and Perez*, Case C-167/97 [1999] ECR I-623, 9 February 1999).

²⁶⁵ GJEDNJ, *D.H dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007).

tregonin një përqindje mjaft të lartë të nxënësve me origjinë Rome të vendosur në shkolla “të posaçme”. Të dhënat e paraqitura nga kërkuesit në lidhje me rajonin e tyre të veçantë gjeografik sugjeronin se 50 deri 56 për qind e nxënësve në këto shkolla të posaçme ishin Rom, ndërkohë që ata përfaqësonin vetëm rreth dy përqind të të gjithë popullsisë në arsim. Të dhënat e marra nga burimet ndërqeveritare tregonin se rreth 50 deri 90 përqind e fëmijëve Rom frekuentonin shkolla të posaçme në të gjithë vendin. GJEDNJ-ja konstatoi se megjithëse të dhënat nuk ishin të saktë ato tregonin se numri i fëmijëve Rom të prekur ishte “disproporcionalisht i lartë” përkundrejt përbërjes së tyre të popullsisë në tërësi.²⁶⁶

Duket se mund të jetë e mundur të provohet se një grup i mbrojtur preket në mënyrë disproporcionale edhe kur nuk ka të disponueshme asnjë statistikë, por kur burimet e disponueshme janë të besueshme dhe e mbështesin këtë analizë.

Shembull: çështja *Opuz kundër Turqisë* (*Opuz v. Turkey*), kishte të bënte me një individ me një histori të dhunës në familje, i cili kishte dhunuar bashkëshorten e tij dhe nënën e saj në disa raste, së fundi duke e vrarë nënën.²⁶⁷ GJEDNJ-ja konstatoi se shteti kishte dështuar në mbrojtjen e kërkueses dhe nënës së saj nga trajtimi poshtërues dhe çnjerëzor, si dhe jetës e kësaj të fundit. Gjykata konstatoi gjithashtu se shteti kishte diskriminuar kundër kërkuesve sepse mosofrimi i mbrojtjes së përshtatshme ishte bazuar në faktin se ato ishin gra. Gjykata erdhi në këtë konkluzion pjesërisht bazuar në provat se viktimat e dhunës në familje ishin kryesisht gra, dhe shifrat që ilustronin përdorimin relativisht të kufizuar nga gjykatat të kompetencave për lëshimin e urdhrave të mbrojtjes së viktimave të dhunës në familje. Interesante në këtë çështje ishte se nuk kishte asnjë statistikë të paraqitur në GJEDNJ që të tregonte se viktimat e dhunës në familje ishin kryesisht gratë, dhe në fakt u vu re se Organizata Amnesty International thoshte se nuk kishte asnjë të dhënë të besueshme për këtë. Por, GJEDNJ-ja ishte përgatitur të pranonte vlerësimin e Organizatës Amnesty International, një OJQ kombëtare të njohur dhe Komitetin e KB për Eliminimin e Diskriminimit Kundër Grave se dhuna kundër grave ishte një problem i konsiderueshëm në Turqi.

Vini re se të dhënat statistikore mund të mos jenë gjithnjë të nevojshme për të provuar rastet e diskriminimit të tërthortë. Nëse statistikë janë të nevojshme në mënyrë që të provojnë një kërkesë do të varet nga faktet e rastit. Në veçanti mund të jetë e mjaftueshme prova si me praktikë apo besimet e të tjerëve që i përkasin të njëjtës kategori të mbrojtur.

Shembull: në çështjen *Oršuš dhe të tjerët kundër Kroacisë* disa shkolla kishin ngritur klasa që kishin programe mësimore të reduktuara në krahasim me klasat normale.²⁶⁸ U pretendua se këto klasa përmbanin një numër disproporcionalisht të lartë të studentëve Rom dhe për rrjedhojë kjo gjë përbënte diskriminim të tërthortë në bazë të përkatësisë etnike. Qeveria kundërshtoi se këto klasa ishin krijuar në bazë të kompetencës në Kroaci, dhe se kur një student arrinte një zotësi të përshtatshme gjuhësore, ai transferohej në klasat e zakonshme. GJEDNJ konstatoi se ndryshe nga çështja *D.H.*, statistikë vetëm nuk sillnin prezumimin e diskriminimit. Në një shkollë 44% e nxënësve ishin Rom dhe 73% frekuentonin një klasë vetëm me nxënës Rom. Në një shkollë tjetër 10% ishin nxënës Rom dhe 36% prej tyre frekuentonin një klasë vetëm me nxënës Rom. Kjo konfirmonte se nuk kishte asnjë politikë të përgjithshme për ti vendosur Romët automatikisht në klasa të ndara. Megjithatë, GJEDNJ-ja deklaroi se ishte e mundur të ngrinte një pretendim për diskriminim të tërthortë pa u mbështetur në të dhënat statistikore. Këtu, fakti se masa e vendosjes së fëmijëve në klasa të

²⁶⁶ GJEDNJ, *D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke* [GC] (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007, paragrafet 18, 196-201 (ECtHR, *D.H. and others v. the Czech Republic* [GC] (No. 57325/00), 13 November 2007).

²⁶⁷ GJEDNJ, *Opuz kundër Turqisë* (Nr. 33401/02), 9 Qershor 2009 (ECtHR, *Opuz v. Turkey* (No. 33401/02), 9 June 2009).

²⁶⁸ GJEDNJ, *Oršuš dhe të tjerët kundër Kroacisë* (*Oršuš and others v. Croatia*) [GC] (Nr. 15766/03), 16 Mars 2010, paragrafet 152-153 (ECtHR, *Oršuš and others v. Croatia* [GC] (No. 15766/03), 16 March 2010).

veçanta për shkak të zotërimit të pamjaftueshëm të gjuhës Kroate zbatohet vetëm për studentët Rom. Për pasojë, kjo solli lindjen e prezumimit të trajtimit të diferencuar.

Shembull: një çështje e çuar përpara Avokatit Slloven për Parimin e Barazisë ka të bëjë me një punëdhënës që ofronte vakte ushqimore për punonjësit, të cilat shpesh përfshinin produkte të dala nga mishi ose dhjami i derrit. Një punonjës mysliman kërkoi një pagesë mujore alternative për blerjen e ushqimit të tij, të cilën punëdhënësi e jep për ata punonjës që mund të provojnë nevojën për rregullim alternativ të ngrënies për arsye mjekësore.²⁶⁹ Kjo ishte një çështje e diskriminimit të tërthortë meqenëse një praktikë që ishte neutrale në sipërfaqe kishte një impakt negativ për Myslimanët që nuk iu lejohet të hanë mish derri. Në rrethanat e kësaj çështjeje nuk ishte e nevojshme të silleshin prova statistikore për të treguar se rregulli prek negativisht Myslimanët sepse është e vërtetueshme se Myslimanët nuk mund të hanin mish derri duke u mbështetur në praktikatat e tyre fetare.

Shembull: një çështje e çuar përpara gjykatave të Mbretërisë së Bashkuar kishte të bënte me një punëdhënës që ndalonte mbajtjen e bizhuterive (duke përfshirë ato për arsye fetare) në pjesën e sipërme të uniformës së punonjësit.²⁷⁰ Një punonjëse e krishterë pretendoi se kjo përbënte diskriminim për shkak të fesë së saj sepse asaj nuk i lejohej të mbante kryq. Gjatë çështjes dhe apelimeve të mëpasshme gjykatat u përgatitën të pranonin se kjo mund të përbënte një diskriminim të tërthortë për shkaqe fetare, nëse mund të provohet se mbajtja e kryqit ishte kriter i besimit të krishterë. Për këtë qëllim, Gjykata për Çështjet e Punësimit kërkoi prova nga ekspertë dëshmitarë në lidhje me praktikatat e krishtera, dhe jo prova statistikore që lidhen me numrat e të Krishterëve që mbajnë simbole fetare në punë.

Pikat kryesore

- Motivi pas trajtimit më pak të favorshëm nuk ka shumë rëndësi; ajo që ka rëndësi është impakti.
- Sipas të drejtës së BE-së nuk ekziston nevoja për të përcaktuar një viktimë të identifikueshme.
- Barrën fillestare e ka kërkues për të sjellë prova që sugjerojnë se diskriminimi ka ndodhur.
- Mund të përdoren prova statistikore për të sjellë ngritjen e prezumimit të diskriminimit.
- Barra pastaj zhvendoset tek keqbërësi i pretenduar, i cili duhet të japë prova që demonstrojnë se trajtimi më pak i favorshëm nuk vinte për shkak të njërit prej shkaqeve të mbrojtura.
- Prezumimi i diskriminimit mund të kundërshtohet duke provuar: ose se viktimat nuk është në një situatë të krahasueshme me “krahasesin” e saj; ose se ndryshimi në trajtim bazohet në një faktor objektiv, të palidhur me shkakun e mbrojtur. Nëse keqbërësi dështon në kundërshtimin ndaj këtij prezumimi, ai prapëseprapë mund të përpiqet të justifikojë trajtimin e diferencuar.

²⁶⁹ Avokati për Parimin e Barazisë (Slloveni), Vendimi Nr. UEM-0921-1/2008-3, 28 Gusht 2008. Përmbledhja në Anglisht është e disponueshme në faqen e Internetit të Agjencisë së BE-së për të Drejtat Themelore - FRA InfoPortal, Çështja 364-1; Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes së Diskriminimit, 8 (Korrik 2009) “Revista Juridike Evropiane për Mbrojtjen nga Diskriminimi”, në fq. 64.

²⁷⁰ Gjykata e Apelit e MB, *Eweida kundër Kompanisë Ajrore British Airways* [2010] EWCA Civ 80, 12 Shkurt 2010 (UK Court of Appeal, *Eweida v. British Airways Plc* [2010] EWCA Civ 80, 12 February 2010).

Lexime të mëtejshme

Bragoi, «Diskriminim i tërthortë përfshin transferimin e barrës së provës për Qeverinë e paditur: Gjykata EDH, Gde Ch., D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke, 13 Nëntor 2007», 8 *Evropa e Lirive: revistë e aktualitetit juridik*, (2008) 25, fq. 18-19.

Bragoi, 'La discrimination indirecte implique le transfert de la charge de la preuve au gouvernement défendeur: Cour EDH, Gde Ch., D.H. et autres c. République tchèque, 13 novembre 2007', 8 *L'Europe des libertés : revue d'actualité juridique*, (2008) 25, pp. 18-19.

ERRC/Interights/MPG, *Ndërgjyqësia Strategjike e Diskriminimit Racial në Evropë: nga Parimet tek Praktika* (Nottingham, Russell Press, 2004), Kapitulli 4 "Ndërgjyqësia Strategjike në Praktikë".

ERRC/Interights/MPG, *Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: from Principles to Practice* (Nottingham, Russell Press, 2004), Chapter 4 'Strategic Litigation in Practice'.

Interights, *Mbrojtja nga Diskriminimi në të Drejtën Ndërkombëtare* (London, Interights, 2005), Kapitulli 4 "Procedura: Ngritja e një Pretendimi për Diskriminim".

Interights, *Non-Discrimination in International Law* (London, Interights, 2005), Chapter 4 'Procedure: Making a Discrimination Claim'.

Nr. 5 2007/3 *Horizonte Strategjike* "Diskriminimi në formën më konkrete: Testimi" (organ periodik që përmban një numër artikujsh që lidhen me testimin e situatës), e disponueshme në adresën: <http://www.cairn.info/revue-horizons-strategiques-2007-3.htm>.

No. 5 2007/3 *Horizons Stratégiques* 'La discrimination saisie sur le vif: Le testing' (periodical containing a number of articles relating to 'situation testing'), available at: <http://www.cairn.info/revue-horizons-strategiques-2007-3.htm>.

Schiek, Waddington dhe Bell, *Çështje, Materialet dhe Tekste për Ligjin Kombëtar, Mbikombëtar dhe Ndërkombëtar të Mbrojtjes nga Diskriminimi* (Oxford, Hart Publishing, 2007), Kapitulli 8.5.1.E "Testimi i Situatës".

Schiek, Waddington and Bell, *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law* (Oxford, Hart Publishing, 2007), Chapter 8.5.1.E "Situation Testing".

Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, *Matja e Diskriminimit: Mbledhja e të Dhënave dhe Ligji i BE për Barazinë* (Luksemburg, Zyra e Botimeve, 2007), Kapitulli 3 "Roli i të dhënave në garantimin e pajtueshmërisë me ligjin për trajtimin e barabartë".

European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Measuring Discrimination: Data Collection and EU Equality Law* (Luxembourg, Publications Office, 2007), Chapter 3 "The role of data in ensuring compliance with equal treatment law".

Lista e çështjeve

Jurisprudenca e Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë

<i>Nottebohm (Lihtenshtein kundër Guatemalës) [1955] Raportet e GJND, 4, 23, 6 Prill 1955</i>	81
<i>Nottebohm (Liechtenstein v. Guatemala) [1955] ICJ Reports, 4, 23, 6 April 1955</i>	81

Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të Drejtësisë

<i>Allonby kundër Kolegjit Accrington dhe Rossendale, Çështja C-256/01 [2004]</i>	19
<i>Allonby v. Accrington and Rossendale College, Case C-256/01 [2004]</i>	19
<i>Angelidaki dhe të tjerët kundër Prefekturës së Qarkut Rethimnos Kretë, Çështja C-378/07 [2009]</i>	60
<i>Angelidaki and others v. Organismos Nomarkhiaki Aftodiikisi Rethimnis, Case C-378/07 [2009]</i>	60
<i>Barber kundër Grupit të Sigurimeve Guardian Royal Exchange, Çështja C-262/88 [1990]</i>	52
<i>Barber v. Guardian Royal Exchange Assurance Group, Case C-262/88 [1990]</i>	52
<i>Supermarketi Bilka shpk kundër Weber Von Hartz, Çështja 170/84 [1986]</i>	35
<i>Bilka-Kaufhaus GmbH v. Weber Von Hartz, Case 170/84 [1986]</i>	35
<i>Blaizot kundër Universitetit të Liezhit dhe të tjerët, Çështja 24/86 [1988]</i>	53
<i>Blaizot v. Université de Liège and others, Case 24/86 [1988]</i>	53
<i>Burton kundër Bordit të Hekurudhave Britanike, Çështja 19/81 [1982]</i>	52
<i>Burton v. British Railways Board, Case 19/81 [1982]</i>	52
<i>Casagrande kundër Qytetit të Mynihut, Çështja 9/74 [1974]</i>	56
<i>Casagrande v. Landeshauptstadt München, Case 9/74 [1974]</i>	56
<i>Qendra për Mundësitë e Barabarta dhe Kundërshtimin e Racizmit kundër Firmës Feryn NV, Çështja C-54/07 [2008]</i>	94
<i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding v. Firma Feryn NV, Case C-54/07 [2008]</i>	94
<i>Chacon Navas kundër Shoqërisë Eurest Colectividades SA, Çështja C-13/05 [2006]</i>	76
<i>Chacon Navas v. Eurest Colectividades SA, Case C-13/05 [2006]</i>	76
<i>Chen kundër Sekretarit të Shtetit të Departamentit të Brendshëm, Çështja C-200/02 [2004]</i>	82
<i>Chen v. Secretary of State for the Home Department, Case C-200/02 [2004]</i>	82
<i>Komisioni kundër Francës, Çështja 318/86 [1988]</i>	37
<i>Commission v. France, Case 318/86 [1988]</i>	37
<i>Komisioni kundër Francës, Çështja C-35/97 [1998]</i>	55
<i>Commission v. France, Case C-35/97 [1998]</i>	55
<i>Komisioni kundër Gjermanisë, Çështja 248/83 [1985]</i>	37
<i>Commission v. Germany, Case 248/83 [1985]</i>	37
<i>Procedimi Penal kundër Even, Çështja 207/78 [1979]</i>	55
<i>Criminal Proceedings against Even, Case 207/78 [1979]</i>	55
<i>Procedimi Penal kundër Mutsch, Çështja 137/84 [1985]</i>	56
<i>Criminal Proceedings Against Mutsch, Case 137/84 [1985]</i>	56

<i>De Weerd, nee Roks, dhe të tjerët kundër Bordit Drejtues të Shoqatës së Kompanisë për Interesat Shëndetsore, Mendore dhe Sociale dhe të tjerët, Çështja C-343/92 [1994]</i>	24, 74, 99
<i>De Weerd, nee Roks, and others v. Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen and others, Case C-343/92 [1994]</i>	24, 74, 99
<i>Defrenne kundër SABENA, Çështja 43/75 [1976]</i>	70
<i>Defrenne v. SABENA, Case 43/75 [1976]</i>	70
<i>Dekker kundër Shoqatës Qendrore për Formimin e të Rriturve të Rinj (VJV-Centrum), Çështja C-177/88 [1990]</i>	20
<i>Dekker v. Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus, Case C-177/88 [1990]</i>	20
<i>Fiorini (nee Cristini) kundër SNCF, Çështja 32/75 [1975]</i>	55
<i>Fiorini (nee Cristini) v. SNCF, Case 32/75 [1975]</i>	55
<i>Garland kundër Shoqërisë British Rail Engineering Limited, Çështja 12/81 [1982]</i>	52
<i>Garland v. British Rail Engineering Limited, Case 12/81 [1982]</i>	52
<i>Gerster kundër Shtetit të Lirë Bayern, Çështja C-1/95 [1997]</i>	99
<i>Gerster v. Freistaat Bayern, Case C-1/95 [1997]</i>	99
<i>Gravier kundër Qytetit Liezh dhe të tjerët, Çështja 293/83 [1985]</i>	53
<i>Gravier v. Ville de Liege and others, Case 293/83 [1985]</i>	53
<i>Groener kundër Ministrit për Arsimin dhe Komitetit i Dublinit për Kualifikimin Profesional Çështja C-379/87 [1989]</i>	87
<i>Groener v. Minister for Education and the Dublin Vocational Educational Committee Case C-379/87 [1989]</i>	87
<i>Hilde Shënhait kundër Qytetit të Frankfurt am Main dhe Silvia Beker kundër Landit Hesen, Bashkim i Çështjeve C-4/02 dhe C-5/02 [2003]</i>	23, 99
<i>Hilde Schönheit v. Stadt Frankfurt am Main and Silvia Becker v. Land Hessen, Joined Cases C-4/02 and C-5/02 [2003]</i>	23, 99
<i>Hill dhe Steplton kundër Komisionerëve për të Ardhurat dhe Departmentit të Financës, Çështja C-243/95 [1998]</i>	70
<i>Hill and Stapleton v. The Revenue Commissioners and Department of Finance, Case C-243/95 [1998]</i>	70
<i>Avokati i Popullit për Barazinë kundër Këshillit të Qarkut Orebro, Suedi, Çështja C-236/98 [2000]</i> .52	
<i>Jamstalldhetombudsmannen v. Orebro Lans Landsting, Case C-236/98 [2000]</i>	52
<i>Xhonston kundër Shefit të Xhandërmariës Mbretërore të Ulsterit, Çështja 222/84 [1986]</i>	36
<i>Johnston v. Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, Case 222/84 [1986]</i>	36
<i>K.B. kundër Agjencisë së Pensioneve NHS, Çështja C-117/01 [2004]</i>	71
<i>K.B. v. NHS Pensions Agency, Case C-117/01 [2004]</i>	71
<i>Kohll kundër Bashkimit të Fondeve për Sëmundjet, Çështja C-158/96, [1998]</i>	58
<i>Kohll v. Union des Caisses de Maladie, Case C-158/96, [1998]</i>	58
<i>Kowalska kundër Qytetit të Lirë dhe Hanseatik të Hamburgut, Çështja C-33/89 [1990]</i>	24, 98
<i>Kowalska v. Freie und Hansestadt Hamburg, Case C-33/89 [1990]</i>	24, 98
<i>Kreil kundër Republikës Federale të Gjermanisë, Çështja C-285/98 [2000]</i>	38
<i>Kreil v. Bundesrepublik Deutschland, Case C-285/98 [2000]</i>	38
<i>Lewen kundër Denda, Çështja C-333/97 [1999]</i>	52
<i>Lewen v. Denda, Case C-333/97 [1999]</i>	52
<i>H. Lommers kundër Ministrit van Landbouw, Çështja C-476/99 [2002]</i>	52
<i>H. Lommers Minister van Landbouw, Case C-476/99 [2002]</i>	52

<i>Mahlburg kundër Landit Mecklenburg-Vorpommern, Çështja C-207/98 [2000]</i>	37
<i>Mahlburg v. Land Mecklenburg-Vorpommern, Case C-207/98 [2000]</i>	37
<i>Maruko kundër Fondit Gjerman të Pensionit për Teatrot, Çështja C-267/06 [2008]</i>	21
<i>Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen, Çështja C-267/06 [2008]</i>	21
<i>Matteucci kundër Komunitetit Francez të Belgjikës, Çështja 235/87 [1988]</i>	56
<i>Matteucci v. Communaute Francaise de Belgique, Case 235/87 [1988]</i>	56
<i>Megner dhe Shefel kundër Kompanisë për Sigurimet Shëndetsore të Zejtarëve të Vorderpfalz, Çështja C-444/93 [1995]</i>	74
<i>Megner and Scheffel v. Innungskrankenkasse Vorderpfalz, Case C-444/93 [1995]</i>	74
<i>Meyers kundër Oficerit të Gjykimit, Çështja C-116/94 [1995]</i>	51
<i>Meyers v. Adjudication Officer, Case C-116/94 [1995]</i>	51
<i>Müller Fauré kundër Shoqërisë së Sigurimeve Reciproke, Çështja C-385/99 [2003]</i>	58
<i>Müller Fauré v. Onderlinge Waarborgmaatschappij, Case C-385/99 [2003]</i>	58
<i>Nimz kundër Qytetit të Lirë dhe Hanseatik të Hamburgut, Çështja C-184/89 [1991]</i>	24, 98
<i>Nimz v. Freie und Hansestadt Hamburg, Case C-184/89 [1991]</i>	24, 98
<i>Nolte kundër Institutit të Sigurimeve Kombëtare Hanovër, Çështja C-317/93 [1995]</i>	24, 74, 99
<i>Nolte v. Landesversicherungsanstalt Hannover, Case C-317/93 [1995]</i>	24, 74, 99
<i>Palacios de la Vija kundër Shërbimeve Cortefiel SA, Çështja C-411/05 [2007]</i>	40, 52
<i>Palacios de la Villa v. Cortefiel Servicios SA, Case C-411/05 [2007]</i>	40, 52
<i>Peerbooms v. Fondacioni Grupi CZ i Sigurimeve Shëndetsore, Case C-157/99 [2001]</i>	58
<i>Peerbooms v. Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen, Case C-157/99 [2001]</i>	58
<i>R kundër Sekretarit të Shtetit për Punësimin, ex parte Sejmur-Smith dhe Perez, Çështja C-167/97 [1999]</i>	99
<i>R v. Secretary of State for Employment, ex parte Seymour-Smith and Perez, Case C-167/97 [1999]</i> ..	99
<i>Reina kundër Bankës Shtetërore Baden-Vyrtemberg, Çështja 65/81 [1982]</i>	56
<i>Reina v. Landeskreditbank Baden- Württemberg, Case 65/81 [1982]</i>	56
<i>Riçërds kundër Sekretarit të Shtetit për Punën dhe Pensionet, Çështja C-423/04 [2006]</i>	71
<i>Richards v. Secretary of State for Work and Pensions, Case C-423/04 [2006]</i>	71
<i>Rinner-Kuhn kundër Shoqërisë së Ndërtim Pastrimit FWW, Çështja C-171/88 [1989]</i>	24, 98
<i>Rinner-Kuhn v. FWW Spezial-Gebaeudereinigung, Case C-171/88 [1989]</i>	24, 98
<i>Sabatini kundër Parlamentit Evropian, Çështja 20/71 [1972]</i>	52
<i>Sabbatini v. European Parliament, Case 20/71 [1972]</i>	52
<i>Sahlstedt dhe të tjerët kundër Komisionit, Çështja C-362/06 [2009]</i>	60
<i>Sahlstedt and others v. Commission, Case C-362/06 [2009]</i>	60
<i>Schnorbus kundër Landit Hesën, Çështja C-79/99 [2000]</i>	51, 73
<i>Schnorbus v. Land Hessen, Case C-79/99 [2000]</i>	51, 73
<i>Sirdar kundër Bordit të Ushtrisë dhe Sekretarit të Shtetit për Mbrojtjen, Çështja C-273/97 [1999]</i>	38
<i>Sirdar v. The Army Board and Secretary of State for Defence, Case C-273/97 [1999]</i>	38
<i>Susanna Brunnhofer kundër Bankës Austriake të Kursimeve AG, Case C-381/99 [2001]</i>	96
<i>Susanna Brunnhofer v. Bank der österreichischen Postsparkasse AG, Case C-381/99 [2001]</i>	96
<i>Vassilakis dhe të tjerët kundër Dimos Kerkyras, Çështja C-364/07 [2008]</i>	60
<i>Vassilakis and others v. Dimos Kerkyras, Case C-364/07 [2008]</i>	60
<i>Webb kundër Shoqërisë EMO Air Cargo (MB) Ltd, Çështja C-32/93 [1994]</i>	20
<i>Webb v. EMO Air Cargo (UK) Ltd, Case C-32/93 [1994]</i>	20

Jurisprudenca e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut

97 Anëtarët e Kongregacionit Gldani të Dëshmitarëve të Jehovahit dhe 4 të tjerë kundër Gjeorgjisë (Nr. 71156/01), 3 Maj 2007.....	65
97 Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and 4 others v. Georgia (No. 71156/01), 3 May 2007	65
Abdulaziz, Cabales dhe Balkandali kundër MB (Numrat 9214/80, 9473/81 dhe 9474/81), 28 Maj 1985	83
Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. UK (Nos. 9214/80, 9473/81 and 9474/81), 28 May 1985.....	83
Alujer Fernandez dhe Caballero García kundër Spanjës (dec.) (Nr. 53072/99), 14 Qershor 2001.....	84
Alujer Fernandez and Caballero García v. Spain (dec.) (No. 53072/99), 14 June 2001	84
Anakomba Yula kundër Belgjikës (Nr. 45413/07), 10 Mars 2009	61, 82
Anakomba Yula v. Belgium (No. 45413/07), 10 March 2009.....	61, 82
Andrejeva kundër Letonisë [GC] (Nr. 55707/00), 18 Shkurt 2009	49, 56, 83
Andrejeva v. Latvia [GC] (No. 55707/00), 18 February 2009.....	49, 56, 83
Aziz kundër Qipros (Nr. 69949/01), 22 Qershor 2004	21
Aziz v. Cyprus (No. 69949/01), 22 June 2004	21
Bączkowski dhe të tjerët kundër Polonisë (Nr. 1543/06), 3 Maj 2007	27, 64
Bączkowski and others v. Poland (No. 1543/06), 3 May 2007	27, 64
Balsytė-Lideikienė kundër Lituanisë (Nr. 72596/01), 4 Nëntor 2008.....	65
Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (No. 72596/01), 4 November 2008.....	65
Barrow kundër MB (Nr. 42735/02), 22 Gusht 2006.....	73
Barrow v. UK (No. 42735/02), 22 August 2006	73
Bigaeva kundër Greqisë (Nr. 26713/05), 28 Maj 2009	54
Bigaeva v. Greece (No. 26713/05), 28 May 2009	54
Bouamar kundër Belgjikës (Nr. 9106/80), Shkurt 29 1988	66, 79
Bouamar v. Belgium (No. 9106/80), February 29 1988	66, 79
Buckley kundër MB (Nr. 20348/92), 25 Shtator 1996.....	58
Buckley v. UK (No. 20348/92), 25 September 1996	58
Burden kundër MB [GC] (Nr. 13378/05), 29 Prill 2008.....	18, 20, 34
Burden v. UK [GC] (No. 13378/05), 29 April 2008.....	18, 20, 34
C. kundër Belgjikës (Nr. 21794/93), 7 Gusht 1996.....	83
C. v. Belgium (No. 21794/93), 7 August 1996.....	83
Campbell dhe Cosans kundër MB (Numrat. 7511/76 dhe 7743/76), 25 Shkurt 1982.....	86
Campbell and Cosans v. UK (Nos. 7511/76 and 7743/76), 25 February 1982.....	86
Carson dhe të tjerë kundër MB [GC] (Nr. 42184/05), 16 Mars 2010.....	18, 20, 49, 90
Carson and others v. UK [GC] (No. 42184/05), 16 March 2010.....	18, 20, 49, 90
Çështja "në lidhje me disa aspekte të legjislacionit për përdorimin e gjuhëve në arsimin në Belgjikë" kundër Belgjikës (Nr. 1474/62 dhe të tjerë), 23 Korrik 1968.....	87
Case 'relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium' v. Belgium (No. 1474/62 and others), 23 July 1968.....	87
Castells kundër Spanjës (Nr. 11798/85), 23 Prill 1992.....	64, 89
Castells v. Spain (No. 11798/85), 23 April 1992	64, 89
Cha'are Shalom Ve Tsedek kundër Francës [GC] (Nr. 27417/95), 27 Qershor 2000.....	85
Cha'are Shalom Ve Tsedek v. France [GC] (No. 27417/95), 27 June 2000	85
Chahal kundër MB (Nr. 22414/93), 15 Nëntor 1996.....	83
Chahal v. U.K (No.22414/93), 15 November 1996	83
Chassagnou dhe të tjerët kundër Francës (Nr. 25088/94), 29 Prill 1999	88

<i>Chassagnou and others v. France</i> (No. 25088/94), 29 April 1999	88
<i>Kisha e Shientologjisë Moskë kundër Rusisë</i> (Nr. 18147/02), 5 Prill 2007	86
<i>Church of Scientology Moscow v. Russia</i> (No. 18147/02), 5 April 2007	86
<i>D.G. kundër Irlandës</i> (Nr. 39474/98), 16 Maj 2002	66, 79
<i>D.G. v. Ireland</i> (No. 39474/98), 16 May 2002	66, 79
<i>D.H. dhe të tjerët kundër Republikës Çeke [GC]</i> (Nr. 57325/00), 13 Nëntor 2007	18, 23, 24, 56, 95, 97, 99, 100
<i>D.H. and others v. the Czech Republic [GC]</i> (No. 57325/00), 13 November 2007	18, 23, 24, 56, 95, 97, 99, 100
<i>Dahlab kundër Zvicrës (dec.)</i> (Nr. 42393/98), 15 Shkurt 2001	86
<i>Dahlab v. Switzerland (dec.)</i> (No. 42393/98), 15 February 2001	86
<i>Danilenkov dhe të tjerët kundër Rusisë</i> (Nr. 67336/01), 30 Korrik 2009	54, 90
<i>Danilenkov and others v. Russia</i> (No. 67336/01), 30 July 2009	54, 90
<i>Demir dhe Baykara kundër Turqisë</i> (Nr. 34503/97), 12 Nëntor 2008	54
<i>Demir and Baykara v. Turkey</i> (No. 34503/97), 12 November 2008	54
<i>Dokić kundër Bosnjë Hercegovinës</i> (Nr. 6518/04), 27 Maj 2010	60
<i>Dokić v. Bosnia and Herzegovina</i> (No. 6518/04), 27 May 2010	60
<i>Dudgeon kundër MB</i> (Nr. 7525/76), 22 Tetor 1981	76
<i>Dudgeon v. UK</i> (No. 7525/76), 22 October 1981	76
<i>E.B. kundër Francës [GC]</i> (Nr. 43546/02), 22 Janar 2008	48, 62, 75
<i>E.B. v. France [GC]</i> (No. 43546/02), 22 January 2008	48, 62, 75
<i>Engel dhe të tjerët kundër Vendeve të Ulëta</i> (Numrat. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 dhe 5370/72), 8 Qershor 1976	90
<i>Engel and others v. the Netherlands</i> (Nos. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 and 5370/72), 8 June 1976	90
<i>Féret kundër Belgjikës</i> (Nr. 15615/07), 16 Korrik 2009	65
<i>Féret v. Belgium</i> (No. 15615/07), 16 July 2009	65
<i>Fretté kundër Francës</i> (Nr. 36515/97), 26 Shkurt 2002	75
<i>Fretté v. France</i> (No. 36515/97), 26 February 2002	75
<i>Gaygusuz kundër Austrisë</i> (Nr. 17371/90), 16 Shtator 1996	19, 49, 56, 84
<i>Gaygusuz v. Austria</i> (No. 17371/90), 16 September 1996	19, 49, 56, 84
<i>Glor kundër Zvicrës</i> (Nr. 13444/04), 30 Prill 2009	77
<i>Glor v. Switzerland</i> (No. 13444/04), 30 April 2009	77
<i>Goodwin kundër MB, [GC]</i> (Nr. 28957/95), 11 Korrik 2002	71, 72
<i>Goodwin v. UK, [GC]</i> (No. 28957/95), 11 July 2002	71, 72
<i>Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani kundër Italisë</i> (nr. 2) (Nr. 26740/02), 31 Maj 2007	89
<i>Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani v. Italy</i> (no. 2) (No. 26740/02), 31 May 2007	89
<i>Handyside kundër MB</i> (Nr. 5493/72), 7 Dhjetor 1976	89
<i>Handyside v. UK</i> (No. 5493/72), 7 December 1976	89
<i>Hasan dhe Chaush kundër Bullgarisë [GC]</i> ((Nr. 30985/96), 26 Tetor 2000	86
<i>Hasan and Chaush v. Bulgaria [GC]</i> ((No. 30985/96), 26 October 2000	86
<i>Hoogendijk kundër Vendeve të Ulta (Pranueshmëria)</i> (Nr. 58641/00), 6 Janar 2005	17
<i>Hoogendijk v. The Netherlands (Admissibility)</i> (No. 58641/00), 6 January 2005	17
<i>I kundër MB [GC]</i> (Nr. 25680/94), 11 Korrik 2002	72
<i>I v. UK [GC]</i> (No. 25680/94), 11 July 2002	72

<i>K.H. dhe të tjerët kundër Sllovakisë</i> (Nr. 32881/04), 28 Prill 2009	56
<i>K.H. and others v. Slovakia</i> (No. 32881/04), 28 April 2009.....	56
<i>Karner kundër Austrisë</i> (Nr. 40016/98), 24 Korrik 2003	76
<i>Karner v. Austria</i> (No. 40016/98), 24 July 2003	76
<i>Köse dhe të tjerët kundër Turqisë</i> (dec.) (Nr. 26625/02), 24 Janar 2006.....	86
<i>Köse and others v. Turkey</i> (dec.) (No. 26625/02), 24 January 2006	86
<i>Koua Poirrez kundër Francës</i> (Nr. 40892/98), 30 Shtator 2003.....	49, 56, 84
<i>Koua Poirrez v. France</i> (No. 40892/98), 30 September 2003	49, 56, 84
<i>L kundër Lituaniës</i> (Nr. 27527/03), 11 Shtator 2007.....	72
<i>L v. Lithuania</i> (No. 27527/03), 11 September 2007.....	72
<i>Le Pen kundër Francës</i> (Nr. 18788/09), 20 Prill 2010.....	65
<i>Le Pen v. France</i> (No. 18788/09), 20 April 2010	65
<i>Loizidou kundër Turqisë</i> (Nr. 15318/89), 18 Dhjetor 1996.....	46
<i>Loizidou v. Turkey</i> (No. 15318/89), 18 December 1996.....	46
<i>Luczak kundër Polonisë</i> (Nr. 77782/01), 27 Nëntor 2007	19
<i>Luczak v. Poland</i> (No. 77782/01), 27 November 2007	19
<i>Mazurek kundër Francës</i> (Nr. 34406/97), 1 Shkurt 2000.....	62, 63, 88
<i>Mazurek v. France</i> (No. 34406/97), 1 February 2000.....	62, 63, 88
<i>Kisha Metropolitane e Besarabisë dhe të tjerët kundër Moldavisë</i> (Nr. 45701/99), 14 Dhjetor 2001 ...	86
<i>Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova</i> (No. 45701/99), 14 December 2001	86
<i>Moldovan dhe të tjerët kundër Rumanisë</i> (nr. 2) (Numrat. 41138/98 dhe 64320/01), 12 Korrik 2005	59, 61
<i>Moldovan and others v. Romania</i> (no. 2) (Nos. 41138/98 and 64320/01), 12 July 2005	59, 61
<i>Moustaquim kundër Belgjikës</i> (Nr. 12313/86), 18 Shkurt 1991	19, 83
<i>Moustaquim v. Belgium</i> (Nr.12313/86), 18 February 1991	19
<i>Munjoz Díaz kundër Spanjës</i> (No. 49151/07), 8 Dhjetor 2009.....	62
<i>Muñoz Díaz v. Spain</i> (No. 49151/07), 8 December 2009	62
<i>Nachova dhe të tjerët kundër Bullgarisë</i> [GC] (Nr. 43577/98 dhe 43579/98), 6 Korrik 2005.....	64, 95, 96
<i>Nachova and others v. Bulgaria</i> [GC] (Nos. 43577/98 and 43579/98), 6 July 2005	64, 95, 96
<i>Opuz kundër Turqisë</i> (Nr. 33401/02), 9 Qershor 2009	23, 65, 100
<i>Opuz v. Turkey</i> (No. 33401/02), 9 June 2009	23, 65, 100
<i>Oršuš dhe të tjerët kundër Kroacisë</i> [GC] (Nr. 15766/03), 16 Mars 2010	56, 100
<i>Oršuš and others v. Croatia</i> [GC] (No. 15766/03), 16 March 2010	56, 100
<i>Paraskeva Todorova kundër Bullgarisë</i> (Nr. 37193/07), 25 Mars 2010	28, 61
<i>Paraskeva Todorova v. Bulgaria</i> (No. 37193/07), 25 March 2010	28, 61
<i>Pearson kundër MB</i> (Nr. 8374/03), 22 Gusht 2006.....	73
<i>Pearson v. UK</i> (No. 8374/03), 22 August 2006	73
<i>Petrov kundër Bullgarisë</i> (Nr. 15197/02), 22 Maj 2008.....	90
<i>Petrov v. Bulgaria</i> (No. 15197/02), 22 May 2008	90
<i>Pretty kundër Mbretërisë së Bashkuar</i> (Nr. 2346/02), 29 Prill 2002	28, 78
<i>Pretty v. the United Kingdom</i> (No. 2346/02), 29 April 2002	28, 78
<i>Prajs kundër MB</i> (Nr. 33394/96), 10 Korrik 2001	78
<i>Price v. UK</i> (No. 33394/96), 10 July 2001	78
<i>Rasmussen kundër Danimarkës</i> (Nr. 8777/79), 28 Nëntor 1984	61, 63
<i>Rasmussen v. Denmark</i> (No. 8777/79), 28 November 1984	61, 63

<i>S.L. kundër Austrisë</i> (Nr. 45330/99), 9 Janar 2003.....	75
<i>S.L. v. Austria</i> (No. 45330/99), 9 January 2003	75
<i>Sahin kundër Gjermanisë [GC]</i> (Nr. 30943/96), 8 Korrik 2003	63, 90
<i>Sahin v. Germany [GC]</i> (No. 30943/96), 8 July 2003.....	63, 90
<i>Schwizgebel kundër Zvicrës</i> (Nr. 25762/07), 10 Qershor 2010.....	78
<i>Schwizgebel v. Switzerland</i> (No. 25762/07), 10 June 2010	78
<i>Šečić kundër Kroacisë</i> (Nr. 40116/02), 31 Maj 2007	64
<i>Šečić v. Croatia</i> (No. 40116/02), 31 May 2007	64
<i>Sejdić dhe Finci kundër Bosnjë Hercegovinës [GC]</i> Numrat 27996/06 dhe 34836/06), 22 Dhjetor 2009	81
<i>Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina [GC]</i> (Nos. 27996/06 and 34836/06), 22 December 2009	81
<i>Sidabras dhe Džiautas kundër Lituanisë</i> (Numrat. 55480/00 dhe 59330/00), 27 Korrik 2004	49, 53
<i>Sidabras and Džiautas v. Lithuania</i> (Nos. 55480/00 and 59330/00), 27 July 2004	49, 53
<i>Ślawomir Musiał kundër Polonisë</i> (Nr. 28300/06), 20 Janar 2009.....	57
<i>Ślawomir Musiał v. Poland</i> (No. 28300/06), 20 January 2009	57
<i>Smith dhe Grady kundër MB</i> (Numrat 33985/96 dhe 33986/96), 27 Shtator 1999	60
<i>Smith and Grady v. UK</i> (Nos. 33985/96 and 33986/96), 27 September 1999	60
<i>Partia Socialiste dhe të tjerët kundër Turqisë</i> (Nr. 21237/93), 25 Maj 1998	64
<i>Socialist Party and others v. Turkey</i> (No. 21237/93), 25 May 1998.....	64
<i>Sommerfeld kundër Gjermanisë [GC]</i> (Nr. 31871/96), 8 Korrik 2003	48, 62, 63, 90
<i>Sommerfeld v. Germany [GC]</i> (No. 31871/96), 8 July 2003	48, 62, 63, 90
<i>Stec dhe të tjerët kundër MB [GC]</i> (Numrat 65731/01 dhe 65900/01), 12 Prill 2006	49, 73
<i>Stec and others v. UK [GC]</i> (Nos. 65731/01 and 65900/01), 12 April 2006.....	49, 73
<i>Steel dhe Morris kundër MB</i> (Nr. 68416/01), 15 Shkurt 2005.....	89
<i>Steel and Morris v. UK</i> (No. 68416/01), 15 February 2005.....	89
<i>T. kundër MB [GC]</i> (Nr. 24724/94), 16 Dhjetor 1999	79
<i>T. v. UK [GC]</i> (No. 24724/94), 16 December 1999	79
<i>Dega e Moskës e Ushtrisë Çlirimtare kundër Rusisë</i> (Nr. 72881/01), 5 Tetor 2006.....	86
<i>The Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia</i> (No. 72881/01), 5 October 2006.....	86
<i>Thlimenos kundër Greqisë [GC]</i> (Nr. 34369/97), 6 Prill 2000	28
<i>Thlimmenos v. Greece [GC]</i> (No. 34369/97), 6 April 2000	28
<i>Timishev kundër Rusisë</i> (Numrat 55762/00 dhe 55974/00), 13 Dhjetor 2005.....	80, 81, 95
<i>Timishev v. Russia</i> (Nos. 55762/00 and 55974/00), 13 December 2005	80, 81, 95
<i>Turan Cakir kundër Belgjikës</i> (Nr. 44256/06), 10 Mars 2009.....	64
<i>Turan Cakir v. Belgium</i> (No. 44256/06), 10 March 2009	64
<i>Ünal Tekeli kundër Turqisë</i> (Nr. 29865/96), 16 Nëntor 2004	70
<i>Ünal Tekeli v. Turkey</i> (No. 29865/96), 16 November 2004.....	70
<i>V. kundër MB [GC]</i> (No. 24888/94), 16 Dhjetor 1999.....	79
<i>V. v. UK [GC]</i> (No. 24888/94), 16 December 1999	79
<i>Van Kück kundër Gjermanisë</i> (Nr. 35968/97), 12 Qershor 2003.....	72
<i>Van Kück v. Germany</i> (No. 35968/97), 12 June 2003	72
<i>Walker kundër MB</i> (Nr. 37212/02), 22 Gusht 2006.....	73
<i>Walker v. UK</i> (No. 37212/02), 22 August 2006.....	73
<i>Weller kundër Hungarisë</i> (Nr. 44399/05), 31 Mars 2009	22, 49, 90
<i>Weller v. Hungary</i> (No. 44399/05), 31 March 2009.....	22, 49, 90
<i>Willem kundër Francës</i> , (Nr. 10883/05), 16 Korrik 2009	65

<i>Willem v. France</i> , (No. 10883/05), 16 July 2009.....	65
<i>Wintersberger kundër Austrisë</i> (Nr. 57448/00), 5 Shkurt 2004.....	32
<i>Wintersberger v. Austria</i> (No. 57448/00), 5 February 2004	32
<i>Zarb Adami kundër Maltës</i> (Nr. 17209/02), 20 Qershor 2006	23, 48, 70
<i>Zarb Adami v. Malta</i> (No. 17209/02), 20 June 2006	23, 48, 70
<i>Zeïbek kundër Greqisë</i> (Nr. 46368/06), 9 Korrik 2009	82
<i>Zeïbek v. Greece</i> (No. 46368/06), 9 July 2009	82

Jurisprudenca e Komitetit Evropian të të Drejtave Sociale

<i>Qendra Avokatore për Paaftësinë Mendore (MDAC) kundër Bullgarisë</i> (Ankimim Nr. 41/2007), 3 Qershor 2008	95
<i>Mental Disability Advocacy Centre (MDAC) v. Bulgaria</i> (Complaint No. 41/2007), 3 June 2008.....	95
<i>Sindikata e Çështjeve Sociale dhe të Punës kundër Francës</i> (Ankimim Nr. 24/2004), 8 Nëntor 2005... 95	
<i>SUD Travail Affaires Sociales v. France</i> (Complaint No. 24/2004), 8 November 2005	95

Jurisprudenca e Komitetit të të Drejtave të Njeriut

<i>Diergaardt dhe të tjerët kundër Namibisë</i> , Komunikim Nr. 760/1997, 6 Shtator 2000	87
<i>Diergaardt and others v. Namibia</i> , Communication No. 760/1997, 6 September 2000	87

Jurisprudenca e Gjykatave Kombëtare

<i>Austria - Gjykata e Rrethit Gjyqësor Döbling</i> , GZ 17 C 1597/05f-17, 23 Janar 2006.....	58
<i>Austria - Bezirksgericht Döbling</i> , GZ 17 C 1597/05f-17, 23 January 2006.....	58
<i>Austria - Komisioni për Trajtimin e Barabartë, Senati III</i>	81
<i>Austria - Equal Treatment Commission, Senate III</i>	81
<i>Belgjika - Vendim i Gjykatës Penale të Antwerpen</i> , 6 Dhjetor 2004.....	59
<i>Belgium - Decision of Correctionele Rechtbank van Antwerpen</i> , 6 December 2004	59
<i>Bullgaria - Vendim Nr. 164 për Çështjen Civile Nr. 2860/2006</i> , Gjykata Rajonale e Sofias, 21 Qershor 2006.....	27
<i>Bulgaria - Decision No. 164 on Civil Case No. 2860/2006</i> , Sofia Regional Court, 21 June 2006	27
<i>Qipro - Ref. A.K.I. 37/2008</i> , Autoriteti për Çështje të Barazisë, 8 Tetor 2008.....	29
<i>Cyprus - Ref. A.K.I. 37/2008</i> , Equality Body, 8 October 2008.....	29
<i>Finlanda - Vaasan Hallinto-oikeus - 04/0253/3</i> , Gjykata Administrative e Vaasa	39
<i>Finland - Vaasan Hallinto-oikeus - 04/0253/3</i> , Vaasa Administrative Tribunal.....	39
<i>Franca - Boutheiller kundër Ministrisë së Arsimit</i> , Vendimi Gjyqësor Nr. 0500526-3, Gjykata Administrative e Rouen, 24 Qershor 2008	29

<i>France - Boutheiller c. Ministère de l'éducation, Judgment No. 0500526-3, Rouen Administrative Court, 24 June 2008.....</i>	<i>29</i>
<i>Franca - Vendimi Nr. M 08-88.017 dhe Nr. 2074, Gjykata e Kasacionit, Dhoma Penale, 7 Prill 2009..</i>	<i>58</i>
<i>France - Decision No. M 08-88.017 and No. 2074, Court of Cassation Criminal Chamber, 7 April 2009</i>	<i>58</i>
<i>Franca - Lenormand kundër Balenci, Nr. 08/00907, Gjykata e Apelit Nîmes, 6 Nëntor 2008.....</i>	<i>58</i>
<i>France - Lenormand v. Balenci, No. 08/00907, Nîmes Court of Appeal, 6 November 2008.....</i>	<i>58</i>
<i>Hungaria - Vendimi Nr. 654/2009, 20 Dhjetor 2009, Autoriteti për Trajtimin e Barabartë.....</i>	<i>26</i>
<i>Hungary - Decision No. 654/2009, 20 December 2009, Equal Treatment Authority.....</i>	<i>26</i>
<i>Hungaria - Autoriteti për Trajtimin e Barabartë, Çështja Nr. 72, Prill 2008.....</i>	<i>58</i>
<i>Hungary - Equal Treatment Authority, Case No. 72, April 2008.....</i>	<i>58</i>
<i>Slovenia - Avokati i Parimit të Barazisë, Vendimi Nr. UEM-0921-1/2008-3, 28 Gusht 2008</i>	<i>101</i>
<i>Slovenia - Advocate of the Principle of Equality, Decision No. UEM-0921-1/2008-3, 28 August 2008</i>	<i>101</i>
<i>Suedia - Bar Restorant Escape kundër Avokatit të Popullit kundër Diskriminimit Etnik T-2224-07, Gjykata e Lartë, 1 Tetor 2008</i>	<i>58, 98</i>
<i>Sweden - Escape Bar and Restaurant v. Ombudsman against Ethnic Discrimination T-2224-07, Supreme Court, 1 October 2008</i>	<i>58, 98</i>
<i>Suedia - HomO, Dosja Nr. 262/06, 21 Qershor 2006</i>	<i>75</i>
<i>Sweden - HomO, Dossier No. 262/06, 21 June 2006.....</i>	<i>75</i>
<i>Suedia - Avokati i Popullit kundër Diskriminimit për Shkak të Orientimit Seksual kundër A.S., Çështja Nr. T-3562-06, Gjykata e Apelit Svea, 11 Shkurt 2008</i>	<i>26, 58</i>
<i>Sweden - Ombudsman Against Discrimination on Grounds of Sexual Orientation v. A.S., Case No. T-3562-06, Svea Court of Appeal, 11 February 2008</i>	<i>26, 58</i>
<i>MB - Seksioni MSF Amicus, R (me kërkesën e) kundër Sekretarit të Shtetit për Tregtinë dhe Industrinë, Gjykata e Lartë e MB, 26 Prill 2004.....</i>	<i>39</i>
<i>UK - Amicus MSF Section, R (on the application of) v. Secretary of State for Trade and Industry, UK High Court, 26 April 2004</i>	<i>39</i>
<i>MB - Eweida kundër Shoqërisë Ajrore British Airways Plc , Gjykata e Apelit e MB, 12 Shkurt 2010</i>	<i>101</i>
<i>UK - Eweida v. British Airways Plc , UK Court of Appeal, 12 February 2010</i>	<i>101</i>
<i>MB - Këshilli i Distriktit Islington të Londrës kundër Ladele (Liberty intervening), Gjykata e Apelit MB, 12 Shkurt 2010.....</i>	<i>85</i>
<i>UK - Islington London Borough Council v. Ladele (Liberty intervening), UK Court of Appeal, 12 February 2010.....</i>	<i>85</i>
<i>MB - Xhejms kundër Këshillit Bashkiak të Eastleigh [1990] Dhoma e Lordëve e MB 6, 14 Qershor 1990.....</i>	<i>21</i>
<i>UK - James v. Eastleigh Borough Council [1990] UK House of Lords 6, 14 June 1990.....</i>	<i>21</i>
<i>MB - MacCulloch kundër Industrive Kimike Imperial plc, Gjykata Britanike e Apelit për Çështjet e Punësimit, 22 korrik 2008.....</i>	<i>41</i>
<i>UK - MacCulloch v. Imperial Chemical Industries plc, UK Employment Appeals Tribunal, 22 July 2008.....</i>	<i>41</i>

Tabela e instrumenteve ligjore

Instrumentat ndërkombëtare

Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut (4 Nëntor 1950)

Marrëveshja Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (16 Dhjetor 1966)

Marrëveshja Ndërkombëtare për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (16 Dhjetor 1966)

Konventa e Kombeve të Bashkuara kundër Torturës (9 Dhjetor 1975)

Konventa e Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racial (4 Janar 1969)

Konventa e Kombeve të Bashkuara për Eliminimin e Diskriminimit Kundër Grave (18 Dhjetor 1979)

Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (13 Dhjetor 2006)

Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës (20 Nëntor 1989)

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut (10 Dhjetor 1948)

Instrumentat e BE

Karta e të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian

Rekomandim 92/131/EEC i Komisionit për mbrojtjen e dinjitetit të grave dhe burrave në punë

Deklarata e këshillit për zbatimin e Rekomandimit të Komisionit për mbrojtjen e dinjitetit të burrave dhe grave në punë (19 Dhjetor 1991)

Direktiva e Këshillit 79/7/EEC për zbatimin progresiv të parimit të trajtimit të barabartë për burrat dhe gratë në çështjet e sigurimeve shoqërore (19 Dhjetor 1978)

Direktiva për Barazinë në Punësim 2000/78/EC (27 Nëntor 2000)

Direktiva për Trajtimin e Barabartë (e rishikuar) 2006/54/EC (5 Korrik 2006)

Direktiva për Trajtimin e Barabartë 76/207/EEC (9 Shkurt 1976)

Direktiva për Trajtimin e Barabartë të Burrave dhe Grave në Ofrimin dhe Aksesin tek Mallrat dhe Shërbimet 2004/113/EC (13 Dhjetor 2004)

Direktiva për Trajtimin e Barabartë Gjinator në Çështjet e Sigurimeve Shoqërore 2006/54/EC (5 Korrik 2006)

Direktiva për Barazinë Raciale 2000/43/EC (29 Qershor 2000)

Traktati Themelues i Komunitetit Ekonomik (25 Mars 1957)

Traktati i Lisbonës (1 Dhjetor 2009)

Materiale shitesë të disponueshme në Disk

- i. Direktiva 79/7/EEC e Këshillit për zbatimin progresiv të parimit të trajtimit të barabartë për burrat dhe gratë në çështjet e sigurimeve shoqërore (19 Dhjetor 1978) [BG – CS - DE – EL – EN – ES – FR – HU – IT – PL - RO]
- ii. Edel, *Ndalimi i diskriminimit sipas Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, Dosjet e të Drejtave të Njeriut*, Nr. 22, 2010 [EN - FR]
- iii. Komisioni Evropian, *Lufta kundër Diskriminimit: Manual Trajnimi*, 2006 [BG – CS - DE – EL – EN – ES – FR – HU – IT – PL - RO]
- iv. Rrjeti Evropian i Organeve të Barabarta (Equinet), “Interpretimi Dinamik: Ligji Evropian për Mbrojtjen nga Diskriminimi në Praktikë”, Volumi I [EN - FR], Volumi II [EN - FR], Volumi III [EN - FR], Volumi IV [EN]
- v. Rrjeti Evropian i Organeve të Barabarta (Equinet), “Lufta kundër Diskriminimit në Sferën e Mallrave dhe Shërbimeve” [EN - FR]
- vi. Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore (FRA), *Impakti i Direktivës për Barazinë Raciale. Pikëpamjet e sindikatave dhe punëdhënësve në Bashkimin Evropian*, 2010 [EN]
- vii. Raste praktike për Nenet 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13 dhe 14 të Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, si dhe për Nenin 1 të Protokollit 1 të KEDNJ-së [DE – EN - FR]
- viii. Përmbledhje me çështje të përzgjedhura të Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut në Hungarisht [HU]

Burime Online

Burimet	Adresa në Internet
Faqja e Internetit të Këshillit të Evropës Edukimi me të Drejtat e Njeriut i Profesionistëve Ligjorë	www.coehelp.org/course/view.php?id=18&topic=1
Equinet, “Interpretimi Dinamik: Ligji Evropian kundër Diskriminimit në Praktikë”, Volumet I-IV	www.equineteurope.org/equinetpublications.html
Rrjeti Evropian i Ekspertëve Ligjorë në Fushën e Mbrojtjes nga Diskriminimi, “Raporti i Ri”	www.non-discrimination.net/content/media/HU-14-HU_harassment_of_Roma_pupils_by_teachers.pdf
Grgić, Mataga, Longar and Vilfan, <i>E Drejta e Pronësisë sipas KEDNJ</i> , Manual i të Drejtave të Njeriut, Nr. 10, 2007	www.coehelp.org/mod/resource/view.php?id=2123

Protokolli Nr.12 i Konventës për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut (ETS Nr. 177), Raport Shpjegues, paragraf 22	http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Htm/177.htm
Kilkelly, <i>E Drejta e Respektimit të Jetës Private dhe Familjare</i> , Manuallet e të Drejtave të Njeriut, Nr. 1, 2001	www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=1636
Equinet, <i>Lufta kundër Diskriminimit në Sferën e Mallrave dhe Shërbimeve</i>	www.equineteurope.org/68.html
Parimet Yogyakarta në Zbatimin e Ligjit Ndërkombëtar të të Drejtave të Njeriut në lidhje me Orientimin Seksual dhe Identitetin Gjinor	www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm
FRA InfoPortal	http://infoportal.fra.europa.eu
Raport i FRA për <i>Impaktin e Direktivës për Barazinë Raciale. Pikëpamjet e sindikatave dhe punëdhënësve në Bashkimin Evropian</i>	http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/pub_racial_equal_directive_en.htm
Rast Praktik 15, Arresti, paraburgimi, keqtrajtimi i Romëve	www.coehelp.org/course/vieë.php?id=18&topic=1
Murdoch, <i>Liria e Mendimit, Ndërgjegjia dhe Besimi Fetar</i> , Manuallet e të Drejtave të Njeriut, Nr. 2, 2007	http://www.coehelp.org/mod/resource/vieë.php?inpopup=true&id=2122
Manuallet e Këshillit të Evropës për të Drejtat e Njeriut	http://www.coehelp.org/course/vieë.php?id=54
Lufta kundër Diskriminimit: Manual Trajnimi	http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=427&langId=en&moreDocuments=yes

Shënim për citimet

Jurisprudenca e mësipërmet i jep lexuesit informacion gjithëpërfshirës që do t'i mundësojë atij të gjejë vendimin e plotë gjyqësor të çështjes në fjalë. Kjo mund të çmohet e dobishme nëse lexuesi do të donte të hulumtonte më thellë në arsyetimin dhe analizën e zbatuar përpara gjykatës respektive në marrjen e vendimit gjyqësor në fjalë.

Shumica e çështjeve të referuara në këtë botim janë ose çështje të zgjidhura përpara Gjykatës Evropiane të Drejtësisë ose Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut; pra ato përbëjnë fokusin e pjesës së mbetur të diskutimit. Megjithatë, teknika të ngjashme mund të përdoren në përdorimin e databazave të jurisprudencës kombëtare.

Për të gjetur jurisprudencën e GJEDNJ-së, lexuesi mund të futet në Portalin HUDOC të GJEDNJ-së, i cili siguron një hyrje të lirë në jurisprudencën e GJEDNJ-së: <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Hudoc/Hudoc+database/>. Portali HUDOC ka një makinë kërkimi të lehtë për tu përdorur, e cila e bën shumë të lehtë gjetjen e

jurisprudencës së dëshiruar. Mënyra më e thjeshtë e gjetjes së çështjes së kërkuar është futja e numrit të aplikimit në kutinë e kërimit të quajtur “Numri i Aplikimit”.

Për të gjetur jurisprudencën e GJED-së, lexuesi mund të futet tek makina e kërimit CURIA, e cila ofron akses të lirë në jurisprudencën e GJED-së: <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en>. Makina e kërimit CURIA ka një makinë kërkimi të lehtë për tu përdorur, e cila e bën shumë të lehtë gjetjen e jurisprudencës së dëshiruar. Mënyra më e thjeshtë e gjetjes së çështjes së kërkuar është futja e numrit të çështjes në kutinë e kërimit të quajtur “Numri i Çështjes”.

Në mënyrë alternative, dy makinat e sugjeruara të kërimit (ose çfarëdo makine kërkimi që përdoret) do t’i lejojnë përdoruesit të shfletojë çështjet sipas datës. Gjetja e jurisprudencës së kërkuar nëpërmjet shfletimit të datës së vendimit gjyqësor është bërë më e lehtë nëpërmjet prezantimit të datës me të gjitha çështjet që janë futur në këtë Manual.

Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore të Njeriut
Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut – Këshilli i Evropës

Një informacion i larmishëm mbi Agjencinë e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore të Njeriut mund të gjendet në internet, i aksesueshëm në faqen zyrtare të FRA në adresën fra.europa.eu.

Informacion i mëtejshëm mbi jurisprudencën e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut është i aksesueshëm në faqen zyrtare të Gjykatës: echr.coe.int. Portali i kërkimit HUDOC jep mundësi aksesit mbi vendimet e dhëna nga Gjykata (judgments dhe decisions) në Anglisht dhe/ose në Frëngjisht, përkthime në gjuhë të tjera, përditësime mujore mbi jurisprudencën e Gjykatës, njoftime për shtyp dhe informacione të tjera mbi punën e Gjykatës.

Si të siguroni publikime të BE:

Publikime pa pagesë:

o nëpërmjet Dyqanit të Librit të BE (EU Bookshop) (<http://bookshop.europa.eu>);
o në përfaqësitë ose delegacionet e Bashkimit Evropian. Ju mund të gjeni kontaktet e tyre në Internet (<http://ec.europa.eu>) ose duke dërguar faks në numrin +352 2929-42758.

Publikime me pagesë:

o nëpërmjet Dyqanit të Librit të BE (EU Bookshop) (<http://bookshop.europa.eu>).

Abonime me pagesë (p.sh. seritë vjetore të Gazetës Zyrtare të Bashkimit Evropian dhe raportet e çështjeve që ndodhen për shqyrtim përpara Gjykatës së Drejtësisë të Bashkimit Evropian):

o nëpërmjet një prej agentëve të shitjes së Zyrës së Publikimeve të Bashkimit Evropian (http://publications.europa.eu/others/agents/index_en.htm).

Si të siguroni publikime të Këshillit të Evropës

Zyra e Publikimit të Këshillit të Evropës prodhon punime në të gjitha fushat e Organizatës, duke përfshirë të drejtat e njeriut, shkenca juridike, shëndetin, etikën, çështjet sociale, mjedisin, arsimin, kulturën, sportin, të rinjtë dhe trashëgiminë arkitekturale. Libra dhe publikime elektronike mund të porositen online (<http://book.coe.int/>).

Një dhomë leximi virtuale mundëson përdoruesit të konsultohen pa pagesë me ekstrakte nga punimet kryesore të sapopublikuara apo tekstet e plota të disa dokumentave zyrtare.

Informacione rreth, si edhe tekstin e plotë të Konventave të Këshillit të Evropës mund t'i gjeni në faqen e Zyrës së Traktatit: <http://conventions.coe.int/>.

Ligji Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi, i përbërë nga direktivat e BE-së për mbrojtjen nga diskriminimi, dhe Neni 14 i Protokollit 12 të Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, ndalon diskriminimin në një sërë kontekstesh dhe për një sërë shkaqesh. Ky Manual ekzaminon ligjin Evropian për mbrojtjen nga diskriminimi, i cili rrjedh nga dy burime si sisteme plotësuese, që plotësojnë njëri tjetrin deri në mbivendosje, si dhe duke theksuar ndryshimet aty ku ato ekzistojnë. Me jurisprudencën gjyqësore të zhvilluar nga Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut dhe Gjykata Evropiane e Drejtësisë së Bashkimit Evropian në fushën e mbrojtjes nga diskriminimi, është e dobishme të paraqitet në mënyrë të aksesueshme një manual me një Kompakt Disk, të destinuar për punonjësit e zbatimit të ligjit në vendet anëtare të BE-së dhe të Këshillit të Evropës dhe përtej, si p.sh. gjyqtarët, prokurorët, avokatët, si dhe punonjësit e policisë.

AGJENCIA E BASHKIMIT EVROPIAN PËR TË DREJTAT THEMELORE TË NJERIUT

Schwarzenbergplatz 11 - 1040 Vienna - Austria
Tel. +43 (1) 580 30-60 - Fax +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu - info@fra.europa.eu

**GJYKATA EVROPIANE E TË DREJTAVE TË NJERIUT
KËSHILLI I EVROPËS**

67075 Strasbourg Cedex - France
Tel. +33 (0) 3 88 41 20 18 - Fax +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int - publishing@echr.coe.int

Zyra për publikime